

LJETOPIS

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI

ZA GODINU 1897.

DVANAESTI SVEZAK.

U ZAGREBU 1898.

KNJIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE).

Dionička tiskara u Zagrebu.

Pokrovitelj:

Preuzvišeni i prečastni gospodin

JOSIP JURAJ STROSSMAYER,

biskup bosanski i sriemski, biskupije biogradske i smederevske upravljalatelj, rimski grof i biskup uz papinski prijestol, nj. c. i kr. apost. veličanstva pravi tajni državni savjetnik, bogoslovja i mudroslovja doktor, član bogoslovnoga zbora na bečkom i peštanskom sveučilištu, itd. itd

I.
UPRAVA, ODBORI, ČLANOVI.

UPRAVA.

Predsjednik:

JOSIP TORBAR.

Predstojnici razredni:

U filologijsko-historijskom razredu:

TADE SMIČIKLAS.

U filozofijsko-juridičkom razredu:

MILOVAN ZORIČIĆ.

U matematičko-prirodoslovnom razredu:

DR. KARLO ZAHRADNIK.

Tajnici:

DR. FRAN VRBANIĆ.

DR. FRANJO MARKOVIĆ.

Knjižničar:

M. VALJAVEC; poslie njega dr. A. Musić.

Arkivar:

TADE SMIČIKLAS.

Ravnatelj galerije slika :

Prof. NIKOLA MAŠIĆ.

Zamjenik ravnatelju galerije slika dr. M. ŠREPEL.

Pomoćno osoblje :Pisar: *Bogoljub Krnić.*Podvornik: *Marko Banfić.*

ODBORI.

a) Financijalni :

TADE SMIČIKLAS.

Dr. FRAN VRBANIĆ.

**b) Za izdavanje historijskih i historijsko-juridičkih
spomenika :**

IVAN TKALČIĆ.

NADKO NODILO.

TADE SMIČIKLAS.

VJEKOSLAV KLAIĆ.

c) Za izdavanje starih pisaca :

PERO BUDMANI.

Dr. FRANJO MARKOVIĆ.

ARMIN PAVIĆ.

Dr. TOMO MARETIĆ.

Dr. MILIVOJ ŠREPEL.

d) Za sabiranje spomenika tradicionalne literature :

PERO BUDMANI.

MATIJA VALJAVEC.

NADKO NODILO.

TADE SMIČIKLAS.

Dr. TOMO MARETIĆ.

Dr. MILIVOJ ŠREPEL.

IVAN MILČETIĆ.

Dr. AUGUST MUSIĆ.

e) Za galeriju slika :

Dr. FRANJO MARKOVIĆ.

TADE SMIČIKLAS.

Dr. MILIVOJ ŠREPEL.

MILOVAN ZORIČIĆ.

NIKOLA MAŠIĆ.

f) Za knjižnicu :

PREDSJEDNIK I PREDSTOJNICI RAZREDA.

ČLANOVI.

(Redom izbora.)

Počastni članovi :

1. ARISTO ARISTOVIĆ KUNIK, c. ruski tajni savjetnik i akademik u Petrogradu. (1870., 24. stud.)
2. DIMITRIJ IVANOVIĆ MENDELEJEV, sveučilišni profesor u Petrogradu. (1882., 5. pros.)
3. Dr. E. A. FRIČ, profesor na češkom sveučilištu u Pragu. (1893., 12. pros.)
4. NIKOLA TESLA, elektrotehničar u Americi. (1896., 17. pros.)

U razredu filologijsko-historijskom :

a) Pravi :

1. Dr. VATROSLAV JAGIĆ, c. k. dvorski savjetnik i prof. na sveučilištu u Beču. (1866.)
2. Dr. PETAR MATKOVIĆ, umirovljeni profesor na sveučilištu u Zagrebu, stanuje u Beču. (1867., 25. srp.)
3. ARMIN PAVIĆ, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1874., 23. stud.)
4. Dr. FRANJO MAIXNER, kr. zemaljski nadzornik za srednje škole u Zagrebu. (1882., 5. pros.)
5. PERO BUDMANI, profesor na gimnaziji u Zagrebu. (1883., 21. stud.)

6. IVAN TKALČIĆ, nadarbenik prvostolne crkve u Zagrebu. (1883.)
7. NADKO NODILO, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1883.)
8. TADIJA SMIČIKLAS, profesor na sveučilištu u Zagrebu, predstojnik razreda. (1883.)
9. Dr. TOMO MARETIĆ, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1890., 4. pros.)
10. Dr. MILIVOJ ŠREPEL, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1893., 12. pros.)
11. VJEKOSLAV KLAIĆ, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1896., 17. pros.)
12. Dr. AUGUST MUSIĆ, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1896., 17. pros.)

b) Dopisnici:

1. Dr. ERNEST DÜMMER, profesor na sveučilištu u Berlinu. (1867., 7. srp.)
2. MARTIN HATTALA, profesor na češkom sveučilištu u Pragu, u miru. (1867.)
3. VACLAV V. TOMEK, profesor na češkom sveučilištu u Pragu, u miru. (1867.)
4. Dr. LOUIS LEGER, profesor na collège-u de France u Parizu. (1870., 24. stud.)
5. STOJAN NOVAKOVIĆ, kr. srbski ministar-predsjednik u Biogradu. (1870.)
6. ČEDOMIL MIJATOVIĆ, kr. srbski poslanik u Londonu. (1873., 24. stud.)
7. MARIN DRINOV, profesor na sveučilištu u Harkovu. (1879., 21. stud.)
8. MILAN MILIČEVIĆ, bibliotekar u Biogradu. (1879.)
9. LUKA ZORE, ravnatelj na c. preparandiji u Arbanasima kod Zadra. (1882.)
10. Dr. A. LESKIEN, profesor na sveučilištu u Lipskom. (1883., 21. pros.)

11. FRAN BULIĆ, umir. ravnatelj gimnazija u Spljetu. (1887., 3. pros.)
12. ILARION RUVARAC, arhimandrita u fruškogorskom manastiru Grgetku. (1888., 3. pros.)
13. DR. GRGUR KREK, profesor slavistike na sveučilištu u Gradcu. (1888., 3. stud.)
14. DR. KONSTANTIN JIREČEK, profesor na c. sveučilištu u Beču. (1889., 27. stud.)
15. NIKIFOR DUČIĆ, arhimandrit, član kr. srpske akademije u Biogradu. (1890.)
16. F. I. USPENSKIJ, profesor c. novoruskoga sveučilišta u Odesi. (1890.)
17. T. FLORINSKIJ, profesor c. sveučilišta sv. Vladimira u Kijevu. (1890.)
18. J. JELČIĆ, profesor pomorske škole i upravljalatelj arkiva u Dubrovniku. (1893.)
19. A. V. VESELOVSKIJ, profesor na carskom sveučilištu u Petrogradu. (1893.)
20. IVAN MILČEVIĆ, profesor na kr. gimnaziju u Varaždinu. (1893.)
21. DR. MILAN REŠETAR, književnik u Beču. (1896., 17. pros.)
22. MARCEL KUŠAR, gimnaz. profesor u Zadru. (1896., 17. pros.)
23. DR. E. MUKA, gimnazijalni profesor u Freibergu. (1896., 17. pros.)
24. DR. MATIJA MURKO, docent slavenske filologije na sveučilištu u Beču. (1897., 16. pros.)

U razredu filozofijsko-juridičkom:

a) *Pravi:*

1. DR. BALTAZAR BOGIŠIĆ, umirovljeni profesor na sveučilištu u Odesi, c. ruski tajni državni savjetnik,

- crnogorski ministar pravde na Cetinju. (1867., 25. srpnja.)
2. Dr. JAROMIR HANEL, profesor na češkom sveučilištu u Pragu. (1874., 23. stud.)
 3. Dr. FRANJO MARKOVIĆ, profesor na sveučilištu u Zagrebu, drugi tajnik. (1876., 20. stud.)
 4. Dr. FRAN VRBANIĆ, profesor na sveučilištu u Zagrebu, prvi tajnik. (1886., 21. stud.)
 5. Dr. KOSTA knez VOJNOVIĆ, sveučilišni profesor u miru, stanuje u Dubrovniku. (1886.)
 6. MILOVAN ZORIČIĆ, predstojnik kr. zemaljskoga statističkoga ureda u Zagrebu, predstojnik razreda. (1893., 12. pros.)

b) Dopisnici:

1. MATIJA BAN, umirovljeni činovnik u ministarstvu spoljašnjih djela u Biogradu. (1867., 25. srp.)
2. Dr. HERMENEGILD JIREČEK, umirovljeni savjetnik u ministarstvu za bogoštovje i nastavu u Beču. (1867., 25. srp.)
3. VACLAV BRANDL, zem. arkivar u Brnu. (1870., 24. stud.)
4. LUKA ZIMA, umir. profesor u Varaždinu. (1882., 5. pros.)
5. Dr. MARIJAN DERENČIN, predstojnik kralj. vladnoga pravosudnoga odjela, u miru, i odvjetnik u Zagrebu. (1889., 27. stud.)
6. Dr. GJURO ARNOLD, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1891., 27. prosinca.)
7. Dr. ANTUN BAUER, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1896., 17. prosinca.)

U razredu matematičko-prirodoslovnom:

a) Pravi:

1. JOSIP TORBAR, umirovljeni ravnatelj kr. vel. realke u Zagrebu, predsjednik. (1866.)

2. SPIRIDION BRUSINA, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1874., 23. stud.)
3. Dr. KARLO ZAHRADNIK, profesor na sveučilištu u Zagrebu, predstojnik razreda. (1882., 5. pros.)
4. Dr. GUSTAV JANEČEK, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1883., 21. stud.)
5. Dr. VINKO DVOŘAK, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1887., 7. pros.)
6. Dr. MIJO KIŠPATIĆ, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1887)

b) Dopisnici:

1. Dr. ŠIMUN ŠUBIC, profesor na sveučilištu u Gradcu. (1867., 25. srp.)
2. MARTIN SEKULIĆ, umirovljeni profesor u Zagrebu. (1873., 24. stud.)
3. Dr. BOGOSLAV PL. JIRUŠ, sveučilišni profesor u Pragu. (1883., 21. stud.)
4. Dr. FR. STUDNIČKA, sveučilišni profesor u Pragu. (1883.)
5. Dr. FR. VEJDOVSKI, sveučilišni profesor u Pragu. (1885., 16. pros.)
6. J. M. ŽUJOVIĆ, profesor velike škole u Biogradu. (1886., 16. pros.)
7. NIKOLAJ ALEKSANDROVIČ MENŠUTKIN, profesor na c. sveučilištu u Petrogradu. (1886.)
8. DIMITRIJA NEŠIĆ, profesor velike škole u Biogradu. (1886.)
9. GJURO ZLATARSKIJ, predstojnik geološkoga zavoda u Sofiji. (1886.)
10. Dr. DRAGUTIN KRAMBERGER-GORJANOVIĆ, profesor na kr. sveučilištu u Zagrebu. (1891., 7. pros.)
11. Dr. C. LEPAIGE, profesor na sveučilištu u Liège-u. (1891.)

12. Dr. ANDRIJA MOHOROVIČIĆ, profesor na kr. realnoj gimnaziji i docenat na sveučilištu u Zagrebu. (1893., 12. pros.)
13. SIMA LOZANIĆ, kr. ministar u Biogradu. (1894., 12. pros.)
14. Dr. VLADIMIR VARIČAK, profesor na kr. dolnjograd. gimnaziju i docenat na sveučilištu u Zagrebu. (1894.)
15. Dr. DAVID SEGEN, profesor na kr. realnom gimnaziju i docenat na sveučilištu u Zagrebu. (1894.)
16. Dr. EDUARD WEYR, profesor na češkoj politehnici u Pragu. (1895., 16. pros.)
17. Dr. ANTUN HEINZ, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1897., 16. pros.)
18. Dr. MIHAJLO PETROVIĆ, profesor na velikoj školi u Biogradu. (1897., 16. pros.)

Umrli članovi:

Počastni:

1. Dr. *August Schleicher*, profesor na sveučilištu, 17/12. 1868. u Jeni.
2. Dr. *Jan Emanuel Purkyně*, profesor na sveučilištu, 29/7. 1869. u Pragu.
3. *Karlo Jaromír Erben*, pražki arkivar, 21/10. 1870. u Pragu.
4. Dr. *Franjo Palacky*, češki historiograf, 26/5. 1876. u Pragu.
5. *Mihajlo Petrović Pogodin*, c. ruski drž. savjetnik i profesor na sveučilištu, 20/12. 1876. u Moskvi.
6. *Jovan Gavrilović*, bivši srbski regent, 10/8. 1877. u Biogradu.
7. *Roberto Visiani*, senator talijanski i profesor sveučilišni, 4/5. 1878. u Padovi.
8. *Ismail Iranović Srezneviski*, profesor na sveučilištu, 20./2. 1880. u Petrogradu.
9. Dr. *Ami Boué*, geolog, 2/11. 1881. u Beču.
10. *Aleksander Václav Maciejowski*, profesor na sveučilištu, 10/2. 1883. u Varšavi.

11. *Ivan Kukuljerić Sakcinski*, umir. veliki župan, 1/8. 1889. u Puhakovcu.
12. *Dr. Franjo Miklošić*, umir. sveučilišni profesor, 7 3. 1891. u Beču.
13. *Stjepan Schulzer Muggenburški*, umir. c. kr. satnik, 5/2. 1892. u Vinkovcih.
14. *I. K. Grot*, c. ruski tajni savjetnik i podpredsjednik c. ruske akademije nauka u Petrogradu, 6/6. 1893.
15. *Dr. Dionizij Štur*, ravnatelj c. geološkoga zavoda, 9/10. 1893. u Beču.
16. *Ivan K. Rossi*, commendatore. predstojnik vatikanskih muzeja u Rimu, 10/9. 1894.

U razredu filologijsko-historijskom :

a) Pravi :

1. *Ivan Brčić*, profesor, 14/4. 1870. u Zadru.
2. *Fran Kurelac*, književnik, 18/6. 1874. u Zagrebu.
3. *Matija Mesić*, sveučilišni profesor, 5/12. 1878. u Zagrebu.
4. *Dr. Gjuro Daničić*, profesor slovenske filologije na velikoj školi u Biogradu, redaktor akademijskoga rječnika, 15/11. 1882. u Zagrebu.
5. *Dr. Lavoslav Geitler*, svenučilišni profesor u Zagrebu, 2 6. 1885. kod Beča.
6. *Dr. Franjo Rački*, predstojnik razreda, opat i kanonik prvostolne crkve, 13 2. 1894. u Zagrebu.
7. *Šime Ljubić*, umir. ravnatelj arheolog. muzeja u Zagrebu, 19/10. 1896. u Starom gradu na Hvaru.
8. *Matija Valjavec*, umir. gimnazijski profesor, knjižničar, 15/3. 1897. u Zagrebu.

b) Dopisnici :

1. *Vinko Pacel*, tajnik kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, 1870. u Karlovcu.
2. *Ivan Erasmo Vocel*, sveučilišni profesor, 17/9. 1871. u Pragu.
3. *Aleksander F. Hülferting*, drž. podtajnik c. ruskoga ministarstva, 1872. u Petrogradu.
4. *Kapiton Novostrujev*, prof. duh akademije, 1873. u Moskvi.
5. *Dr. Janko Šafarik*, član drž. savjeta, 20 7. 1876. u Biogradu.
6. *August Bielowski*, historiograf, 10/11. 1876. u Lavovu.

7. *Sergij Mihajlovič Solovjev*, c. ruski tajni savjetnik, profesor na sveučilištu, 16 10. 1879. u Moskvi.
8. *A. A. Kotljarevskij*, profesor na sveučilištu, 11/10. 1881. u Kijevu.
9. *Nikola Ivanović Kostomarov*, član arheografske komisije, 19.4. 1885. u Petrogradu.
10. *Aleksander Vasiljevič Gorski*, rektor duh. akademije, 23 10 1885 u Moskvi.
11. *Petar Aleksijević Lavrovskij*, školski popečitelj, 19/2. 1886. u Petrogradu.
12. *Josip Jireček*, umirovljeni c. kr. austrijski ministar za bogoštovje i nastavu, predsjednik kr. češkoga učenoga društva u Pragu, 25/11. 1888.
13. *Radoslav Lopašić*, umirovljeni tajnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, 25/4. 1893. u Zagrebu.
14. *Dr. Ivan Broz*, profesor kr. velike gimnazije, 7.12. 1893. u Zagrebu.
15. *A. Pavinskij*, profesor c. sveučilišta u Varšavi, 26 8. 1896.
16. *Dr. Ivan Črnčić*, nadpop sv. Jeronima u Rimu, 7.1. 1897. u Rimu.
17. *O. Eusebij Fermentžin*, analista reda o. Franjevac. 25 5. 1897. u Našicah.

U razredu filozofijsko-juridičkom :

a) Pravi :

1. *Dr. Božidar Petranović*, c. kr. dvorski savjetnik i prisjednik prizivnoga suda u Zadru, 12/9. 1874. u Mletcih.
2. *Dr. Jovan Subotić*, odvjetnik, 28/1. 1886. u Zemunu.
3. *Janko Jurković*, odsječni savjetnik kod kr. zemaljske vlade, 20 3 1889 u Zagrebu.
4. *Adolfo Veber*, kanonik prvost. crkve, 6.8. 1889. u Zagrebu.
5. *Dr. Mirko Šuhaj*, prisjednik kr. stola sedmorice, 30 11. 1889. u Budimpešti.
6. *Dr. Blaž Lorković*, sveučilišni profesor, 17/2. 1892. u Zagrebu.
7. *Mirko Bogović*, kr. umir. ministarski savjetnik, 4 5. 1893. u Zagrebu.
8. *Dr. Pavao Muhić*, umir. predstojnik kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu, 17/10. 1897. u Zagrebu.

b) Dopisnici:

1. *Miloš Popović*, pisac, 8/8. 1879. u Biogradu.
2. *Medo knez Pučić*, vlastelin, 1/7. 1882. u Dubrovniku.
3. Dr. *Romuald Hube*, c. ruski pravi tajni savjetnik i senator, 28/9. (po st.) 1890. u Varšavi.
4. Dr. *Gustav Wenzel*, umirovljeni sveučilišni profesor i član velikaške kuće ugarske, 24/11. 1891. u Budimpešti.

U razredu matematičko-prirodoslovnom:*a) Pravi:*

1. *Živko Vukasović*, školski nadzornik kod vlade za hrvatsko-slavonsku Krajinu, 10/8. 1874. u Zagrebu.
2. Dr. *Janez Bleiweis*, predsjednik „Matice slovenske“, 22/11. 1881. u Ljubljani.
3. Dr. *Josip Šloser-Klekovski*, odsječni savjetnik kod kr. zemaljske vlade, 28/4. 1882. u Zagrebu.
4. *Ljudevit Vukotinović*, umirovljeni veliki župan, 17/3. 1893. u Zagrebu.
5. Dr. *Gjuro Pilar*, profesor na kr. sveučilištu Franje Josipa I., 19/5. 1893. u Zagrebu.
6. Dr. *Bogoslav Šulek*, tajnik akademije. 30/11. 1895. u Zagrebu.

b) Dopisnici:

1. *Franjo Erjavec*, profesor c. kr. velike realke u Gorici, 13/1. 1887.
 2. Dr. *J. Pančić*, profesor velike škole u Biogradu, predsjednik kr. srpske akademije nauka, 7/3. 1888. u Biogradu.
 3. Dr. *E. Weyr*, sveučilišni profesor u Beču, 4/12. 1893.
-

II.

RAZREDNE I ODBORSKE SJEDNICE.

Sjednice razreda filologijsko-historijskoga.

1. Dne 23. i 31. siečnja 1897.

Predstojnikom razrednim za god. 1897. bude izabran *Tade Smičiklas*. — Prima se za „Starine“ listina Sigismundova Toloveima, poslana od člana dopisnika o. *Eusebija Fermendžina*. — Prima se za folklorski zbornik za god. 1897. „Opis sela Otoka“ od preb. *Lovretića*, i nastavak bibliografije od dra. *A. Radića*, koji se ujedno poziva za glavnoga suradnika onomu zborniku. — Gosp. *Kubi* ponudja se, da se njegov rukopis „Hudebni umění lidu v Dalmaciji“ djelomice upotriebe za folklorski zbornik. — Rukopis prof. dra. *Ivana Scherzera* „Bibliografski priegled novije hrvatske i srpske književnosti“ ustupa se na ocjenu pravomu članu dru. M. Šrepelu. — Povodom *Nuberova* pisma glede *Ljubićeva rukopisa „o slavonskih novcih“* ima se pisati i Ljubićevu bratu i akademiku Fr. Buliću, da bi se iz pokojnikove književne ostavine akademiji poslao drugi dio razprave „O (starih) slavonskih novcih,“ koju je pokojnik njekoč bio čitao u razrednoj sjednici, zatim gradja o prilikah Dalmacije za XVI. i XVII. vieka, o kojoj je pokojnik za života izjavljao da ju je priredio; ove i ostale možda u ostavini pokojnikovoju našaste rukopise voljna je akademija odkupiti

od nasljednikâ pokojnoga akademika S. Ljubića. — Izriče se zahvala ovdješnjemu odvjetniku dru. *Ivanu Zaharu*, što je poklonio Šplajtova pisma iz g. 1848.

2. Dne 6. svibnja.

Pravi član prof. *Vj. Klaić* čita svoju razpravu „O hercegu Andriji“; šampat će se u Radu. — Obznana pravoga člana dra. *P. Matkovića* „Vicko Dimitrija Volčić, Dubrovčanin, kartograf XVI. vieka“ ima se šampati u Radu razr. filolog.-histor. za prvu polovicu god. 1897. — Uslied izjave pravoga člana *N. Nodila*, da je voljan akademiji ponuditi svoj rukopis I. svezke djela „Historija srednjega vijeka“, da se šampa iz novostvorene posebne zaklade, razred zamoljava g. Nodila, da bi svoj rukopis predao, te bi razred onda mogao učiniti predlog skupnoj sjednici prema pravilom i poslovniku akademije. — Pravi član dr. *M. Šrepel*, kao urednik novoga zbornika „*Gradja za hrvatsku književnost*“ izvješta o sadržaju prve svezke toga zbornika — što no se je već počela šampati, — u koju će se primiti dra. I. Scherzera „Bibliografijski priegled novije hrvatske i srpske književnosti“ istom poslie preradbe, u koju će on pisca uputiti; zatim predlaže: 1) da se taj zbornik šampa u 600 otisaka; 2) da se prilozi, koji se tiču hrv. književnosti iz doba do XIX. vieka, nagrađuju po 20 forinti (kako za „Starine“), a oni iz XIX. vieka po 10 forinti za šampani arak; 3) da se redakcija nagrađuje sa 10 forinti po arku; 4) da se rukopis njemačkih pjesama Petra Preradovića iz njegove mladosti odkupi za zbornik od njegovih kćeri. Razred prima izvještaj i sve predloge dra. M. Šrepela s dodatkom, da će urednik toga zbornika sastavljati i obračune honorarâ za priloge u njem. Po predlogu razrednoga predstojnika *T. Smičiklasa* umolit će se arhiv ljubljanskoga Rudol-

finala, da bi akademiji poslao na porabu svoje hrvatske listine, uz njezino jamstvo, da će se te listine upotrebiti samo u prostorijah akademije i onda neoštećene vratiti Rudolfinu. — O potaknutom pitanju, imaju li se hrvatske listine, latiničom pisane a u pravopisu nedosljedne, u akadem. publikacijah priobćivati transkripcijom u sadanji hrv. pravopis, ili pak točno po izvorniku, odgadja se odluka na buduće sjednice.

3. Dne 28. svibnja.

Razprava gimn. prof. u Mostaru *Mateja Milasa* „Izprave dubrovačkih riječi u Vukovu rječniku“ ima se štampati u Radu uz primjetbe, štono su u izvještaju pravih članova P. Budmana i dra. T. Maretića, pošto bude pisac obaviješten o tih primjetbah.

Predstojnik razredni *T. Smičiklas* izvješta, da je pravi član *N. Nodilo* predao svoj rukopis, koji prikazuje doba pri padu rimske države, ter se može odmah predati u štampu; predlaže, da bude honorar piscu, koji je na to pristao, 40 forinti po štampanom arku, a tolik da bude i kod svakoga izvornoga djela iz ove vrsti akademijskih publikacija, koja neka se štampaju svako u 1000 otisaka, i podavaju članovom počastnim, pravim i dopisnikom pripadnoga razreda i abonentom. Tajnik dr. *Vrbanić* dodaje predlog, neka redovita zaklada daje ovoj novoj, namijenjenoj znanstvenim publikacijam za obću naobrazbu, odštetu za efektivni trošak za one exemplare, koji će se članovom badava podavati a i abonentom (za nepovišenu dosadanju predplatninu od 10 for.), pak neka se uredi ta posebna „zaklada za izdavanje obće poučnih znanstvenih djela“, sastojeća od dara prve hrvatske štedionice od 5000 for. i dara grofa Normanna od 2000 for. Sve ove predloge usvaja razred, ter će se skupnoj sjednici podnieti na prihvāt.

Glede neizplaćenih još honorara za *I. svezku folklor. zbornika* odlučuje razred, da se ima poslati župniku *Mužini* izračunani honorar, a prof. *Spinčiću* otisak I. svezke Zbornikove.

4. Dne 25. lipnja.

Pošto je ove godine 30-godišnjica postanka akademijina, ima se preuzvišenomu gospodinu *pokrovitelju* saobćiti zamisao, da bi se ova sгода proslavila u krugu akademije. — U ovogodišnjoj svetčanoj sjednici red je, da čita razpravu član ovoga razreda; čitat će pravi član dr. *M. Šrepel*.

Upravo stigavši tužna brzopjavna viest iz Našica, da je u ondješnjem franjevačkom samostanu *preminuo* član dopisnik o. *Eusebij Fermendžin*, članovi razredni ustajući kliču „slava“ prezaslužnomu drugu, i odlučuju, da se u ime akademije izkažu pokojniku običajne počasti.

Pravi član dr. *M. Šrepel* predaje pismenu obrazložbu, da se ovogodišnjaj glavnoj skupštini predloži za člana dopisnika bečki sveučilišni docenat dr. *Murko*; razred usvaja taj predlog. — Na poziv treće skupne sjednice, da bi razred sastavio za svoje područje osnovu o izdavanju znanstvenih knjiga za obću naobrazbu, razred odlučuje, da uprava o tom obavijesti članove i zamoli ih za očitovanje. — Pravi član i knjižničar dr. *Musić* preuzima za nenazočnosti predstojnikove tijekom velikih praznika nadzor nad *arkirskimi radnjama*.

5. Dne 30. listopada.

Čita se razprava *Emilija Laszowskoga* „Stara hrvatska županija podgorska“; šampat će se u Radu. — Razred prihvaća predloge pravoga člana dr. *M. Šrepela*, da se nastavak „Paljetkovanja“ od člana dopisnika *Luka Zora*, štampa u Radu, a da se rukopis g. *Vida Vuletića* „Osser-

vazoni“ vrati piscu; o rukopisu prof. Adamovića „O Planinama Zoranića“ izvestit će se u kojoj budućoj sjednici. Razred pristaje uz mnijenje dr. *M. Rešetera*, da mu u svoju razpravu „Primorski lekeionari“ ne treba dodavati gradje iz lipiskoga lekeionara. — O rukopisu Gundulićeva Osmana, koji je ponudio prof. dr. *Pazman*, izvestit će pravi članovi P. Budmani i dr. Musić. — *Miroslav Alačević*, umirovljeni gimn. profesor u Spljetu, nudi rukopis, pisan starom bosančicom a turskim jezikom; razred će dati razpitati, koji je sadržaj rukopisu, pa će onda vlasniku rukopisa ponuditi nagradnu svotu za nj. — Gimnazijcu *Petru Komadini* imadu se vratiti one dvie listine, koje je akademiji ponudio. — Povodom poruke častn. g. *Vučetića* razred će pismom zamoliti prešv. gosp. *Careva* u Hvaru, biskupa hvarske, bračke i više biskupije, da bi izvolio akademiji poslati popis starih listina u Hvaru, znatnih za Hvar i Vis. — Pošto isti g. *Vučetić* nudi akademiji dvie listine, ima se on zamoliti, da ih pošalje na razvid, pak će mu se onda, prema ocjeni, ponuditi, da se štampaju u „Starinah“ uz običajnu nagradu. — Predstojnik T. *Smičiklas* napominje glede „Folklorskoga Zbornika“, da je uslied razaslanoga poziva prispjelo jur mnogo gradje za taj zbornik, bar za dva godišta, ter urednik njegov, dr. *Radić*, treba da gotovo sve vrieme svoje posvećuje priredbi gradje za štampu, dopisujućí, redajućí, inventirajućí, proučavajućí, a za to je i nužno i pravedno, da se urednik primjereno nagradjuje; osim toga valjat će za poslanu valjanu gradju platiti, a i kupiti fotografski aparat za pravljenje folklorskih slika. Prema predstojnikovu predlogu razred odlučuje, da se ima skupnoj sjednici učiniti predlog, neka se uredniku dr. *Radiću* poda za god. 1898. posebna nagrada od 500 for., a da se taj predlog ima popuniti podatci, koji će se utvrditi u sjednici folklorskoga.

odbora. — Napomenuvši pravi član dr. *Musić*, da ima u književnoj ostavini *M. Valjavca* gradje rječničke i folklorske, uporabljive za akademiju, ovlaštuje ga razred da tu ostavinu prouči i po tom predloži, koju da svotu akademija ponudi udovici za uporabljivu gradju.

6. Dne 18. studenoga.

Predstojnik razredni *T. Smičiklas* čita 1) nekrolog o članu dopisniku dru. *Ivanu Črnčiću*, i 2) nekrolog o članu dopisniku o. *Eusebiju Fermendžimu*. Razred odlučuje, da se oba nekrologa štampaju u Ljetopisu za godinu 1897.

Razred odlučuje po predlogu predstojnika *T. Smičiklasa* glede razrednih publikacija za sljedeću godinu 1898. ovo: 1) da se u nizu „Monumenta etc.“ štampaju *Acta croatica* do god. 1500, što ih je priredio prof. dr. *Šurmin*, a iznositi će oko 20 araka; 2) da se u nizu „Starih pisaca hrvatskih“ štampa *Dinko Zlatarić*, kojega će za štampu urediti *P. Budmani*, a iznositi će oko 13 araka; 3) da se u „Starinah“ štampa *Srećkovićevo Evangjelje*, priredjeno Janom *Polivkon*, i još druga na redu gradja, ukupno oko 15 araka; 4) bar dvie knjige Rada za I. i II. razred, svaka oko 15 araka. Po predstojnikovu predlogu odlučuje razred i to, da se akad. Rječnika štampa jedna svezka od 10 araka, i „Zbornika za narodni život i t. d.“ dvie svezke, svaka po 10 araka. O uređivanju toga „Zbornika za narodni život i t. d.“ odlučuje razred jednoglasno: 1) da se njegovu uredniku dr. A. Radiću izplati u mjesečnih obrocima tečajem god. 1898. tisuća forinti; 2) da se s njim učini ugovor, po kojem će osim radnja, što će ih odlučivati folklorski odbor, biti dužan: a) dopisivati s prinosnici gradje; b) svakoga mjeseca odboru izvijestiti o dopisivanju i o prinosih; c) za svaki rukopisni prinos učiniti folio, na kojem će naznačiti sadržaj i vrijednost

a navlastito i to, što se iz toga rukopisa može za štampu upotrebiti; d) tečajem godine 1898. sastaviti podpunu bibliografiju o tom, što je u folklorskom pogledu do sada uradjeno u nas i u ostalom slavenskom svijetu o Hrvatih i Srbih; e) dok urednik prima rečenu plaću od 1000 for. na godinu, ne smie nikakve druge službe primiti; 3) za ovaj trošak i za ostali trošak, koji će trebati za sakupljanje i nagrađivanje folklorske gradje, tražit će razred od glavne skupštine dotaciju od 3000 for.

7. Dne 2. prosinca.

Pravi član dr. *A. Musić* čita svoju razpravu: „Relative rečenice u hrvatskom jeziku“; štampat će se u Radu.

Razreda filosofijsko-juridičkoga.

1. Dne 20. prosinca 1896.

Predstojnikom razrednim za godinu 1897. bude izabran dosadanji predstojnik *M. Zoričić*.

2. Dne 13. prosinca 1897.

Pravi član dr. *Fr. Marković* čita svoju razpravu: „Prilog estetičkoj nauci o baladi i romanci“; štampat će se u Radu.

Razreda matematičko-prirodoslovnoga.

1. Dne 8. siečnja 1897.

Predstojnikom razrednim za god. 1897. bude izabran dosadanji predstojnik dr. *K. Zahradnik*.

2. Dne 4. ožujka.

Prof. dr. *A. Heinz* čita kao gost svoju razpravu: „Nekoliko misli o definiciji i klasifikaciji plodova“; štampat će se u Radu. — Zatim čita razredni predstojnik dr. *K. Zahradnik* dvie svoje razprave: a) Nov prilog teoriji Descartes-ova lista; b) Prilog teoriji čunjosjeka; štampat će se u Radu.

3. Dne 24. ožujka.

Čitaju i predaju svoje razprave: 1) razredni predstojnik dr. *K. Zahradnik*: „Opazke za Taylorov red“, 2) član dopisnik dr. *A. Mohorovičić*: „Klima grada Zagreba, I. dio: Oborine“; i 3) kao gost dr. *A. Langhoffer*: „Prilozi poznavanju ustnih česti Hymenopterâ, I. dio: Apidae.“ — Sve tri razprave štampat će se u Radu.

Po predlogu pravoga člana *S. Brusine* odredjuje se iz raspoložive svote „za prirodnoznanstveno iztraživanje zemlje“ profesoru *N. Daminu* u Bakru 150 for. za iztraživanje paukâ u Hrvatskoj i Slavoniji, a po predlogu razrednoga predstojnika takodjer 150 for. dr. *A. Langhofferu* za iztraživanje kukaca u istom području.

4. Dne 4. lipnja.

Pravi član *S. Brusina* pismeno predlaže način, kako da se sada upotrebe ilustracijne tablice prije 12 godina načinjene za njegovu tercijarnu Faunu. Razred prihvaća predlog s dodatkom, da će se to djelo izdati u drugoj polovini ove godine.

Predstojnik razredni dr. *K. Zahradnik* javlja o znanstvenom putovanju dr. *A. Langhoffera* podporom akademije, koji da će podati izvještaj o sabranoj gradji i nastaviti ovaj posao.

5. Dne 21. lipnja.

Prof. dr. *A. Heinz* kao gost čita dvie svoje razprave: 1) Gradja za floru resinâ i cijanoficejâ zagrebačke okoliće; 2) Ima li bakterijski organizam karakter prave stanice? Zatim čita pravi član prof. dr. *G. Janeček* svoj referat o priposlanjoj razpravi člana dopisnika u Biogradu g. *S. Lozanića*, kojoj je naslov: „Isomerije homologih vrstâ parafina.“ — Sve tri razprave štampat će se u Radu.

6. Dne 27. srpnja.

Razred odlučuje na osnovu izvještaja razrednoga predstojnika dr. *K. Zahradnika*, da će za razredne članove dopisnike predložiti profesora zagrebačkoga sveučilišta dr. *A. Heinza* i profesora velike škole u Biogradu dr. *Mihaila Petrovića*.

7. Dne 12. studenoga.

Razred odlučuje: 1) da se ima u proračun za god. 1898. staviti potrebna svota za tri knjige Rada za razred matematičko-prirodoslovni, pošto će pouzdano doći na red za štampu obilan broj razrednih razprava, a nema gradje za kakovo posebno djelo ovoga razreda; 2) da se stavi u proračun za godinu 1898. jednaka svota od 300 for. za prirodoznanstveno iztraživanje zemlje, kolika je bila u proračunu i za godinu 1897.

8. Dne 27. studenoga.

Predsjednik *J. Torbar* čita nekrolog o pravom članu Ljud. Vukotiniću; štampat će se u Ljetopisu za godinu 1897.

Pravi član dr. *M. Kišpatić* čita svoju razpravu: „Kristolinsko kamenje serpentinske zone u Bosni“; štampat će se u Radu.

Pravi član *S. Brusina* čita izvještaj o razpravi *Krunoslava Babića*: „Gradja za poznavanje hrvatske faune hidroidpolipa“; razprava će se štampati u Radu.

Član dopisnik dr. *V. Varićak* čita svoju razpravu: „Dokaz jednog Weierstrassova stavka“; štampat će se u Radu.

Pošto je pravi član *S. Brusina* napomenuo, da se u gdje kojih razpravnih rukopisih, koji dolaze razredu na prihvati, upotrebljava tudjinska terminologija i više nego što je to nužno, a da se osim toga opaža potreba o nastojanju što veće čistoće i izpravnosti u jeziku raz-

pravâ, to razred odlučuje: 1) da u napredak ne će prihvaćati ni jedne radnje, koja ne bude i u pogledu jezika posve prikladna za tisak; 2) da o terminologiji u razpravah, koje će u buduće dolaziti razredu, imade — gdje to uztreba — svoje mnijenje izreći pripadni stručnjak, član razredni, a o izpravnosti hrvatskoga jezika književni tajnik akademije; 3) da se valja u razpravah čuvati prečestih i predugih citata tuđim jezikom.

Sjednice odbora za folkloru (narodni život i običaje).

1. Dne 12. siečnja.

Prvi svezak *Zbornika folklorskoga*, koji je sada u štampi, iznositi će 22 štampana arka ostale sadržine a 3 arka „Bibliografije slavenske folklore“, sastavljene od prof. dr. A. Radića, ter će tako za 5 araka premašiti preliminovani obseg. Da se štampanje I. svezka uzmogne dovršiti do konca siečnja, to će se obećani „Uvod“ i „Kvestionar“ Zbornikova urednika prof. I. Milčetića — koji će iznositi do 3 štampana arka — tiskati napose u 2000 otisaka, ter će se razasiljati zajedno s knjigami za prvu polu god. 1897.; o tom će predstojnik T. Smičiklas obavijestiti urednika prof. I. Milčetića, i pozvati ga, da najdulje za mjesec dana pošalje rukopis „Uvoda“. — Radi pospješna dovršavanja štampe I. svezka Zbornika opravljat će se korektura u Zagrebu.

Zborniku će biti ime: „Zbornik za narodni život i običaje Hrvata, Srba i Slovenaca“, izostavljajući Bugare, pošto oni jur 10 godina izdavaju svoju folkloru.

Kao II. svezak Zbornika izdat će se god 1897. rukopis gosp. djakovačkoga prebendara Lovretića: „Selo Otok u Djakovštini“, a k toj gradnji štampat će se kao završetak svezka nastavak „Bibliografije slavenske folklore“ od prof. dr. A. Radića.

2. Dne 6. veljače.

Odluka o naslovu folklorskoga Zbornika promjenjuje se tako, da ima naslov Zborniku biti ovaj: „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena“, suglasno s imenom akademije, i to s toga, što se folklora Bugara kao susjedâ Srbom ne može iz Zbornika izlučiti radi nuždnoga komparativnoga postupka.

Kratak predgovor I. svezku Zbornika, ako ga za vremena ne pošalje urednik, sastavit će odborski predstojnik sa književnim tajnikom; na tom I. svezku stavit će se „uredio prof. I. Milčetić“. Predgovoru ima se dodati kratak izpravak obzirom na „čakavštinu“ u Stupniku, o kojoj govori opazka g. Korenića uz njegov članak o Stupničanih.

Prof. I. Milčetić javlja, da u napredak ne će više biti urednikom Zbornika, pošto se je pokazala potreba, da urednik bude u sielu akademije.

Predstojnik odbora ovlaštuje se, da s dr. A. Radićem ugovara o uvjetih, pod kojima bi on bio voljan u buduće uredjivati Zbornik.

Prodajna ciena svakomu svezku Zbornika ima se odredjivati prema načelu, koje vriedi i za ostale akademijske publikacije, t. j. tako, da se prodajom uzmognu pokriti $\frac{3}{4}$ akademijina troška.

Kazalo „stvari i imena“ ne će se još dodati prvomu svezku, nego kojemu potonjemu, zajedno za nj i za sve prednje svezke. „Uvod“ s naputkom za sabirače folklorske gradje, u izdanju od 2000 otisaka, porazdielit će se po narodu onim, od kojih se može očekivati sabiranje i pošiljanje gradje.

Što se tiče nagrade piscem za I. svezak, odredjuje se Oblaku i Hireu, pošto su njihovi prilozi razprave, po 30 for. za arak, a ostalim po 20 for. za arak.

3. Dne 2. travnja.

Predsjednik će pozvati prof. I. Milčetića u Varaždinu, da do konca travnja pošalje rukopis ne samo obećanoga „Uvoda“ nego i potrebnoga uza nj „kvestionara“ (naputka za sabirače folklore); u potonju svrhu pripisat će mu se priepis „Nacrta“, izradjenoga dr. A. Radićem.

Prihvaćaju se pismeni uvjeti dr. A. Radića za uređjivanje Zbornika, naime: da mu se za sav urednički posao (pribavljanje, izpravljanje i uređjivanje rukopisne gradje, i opravljanje svih tiskarskih korektura) plaća po 10 forinti za štampani arak, a povrh toga po 30 for. za svaki štampani arak njegove vlastite gradje ili razprave ili „viesti“, a bibliografija i viesti imadu se, kako u I. svesku, štampati sbijenim borgisom; on je dužan sastavljati i obračun o nagradah piscem za svaki svezak Zbornika. Bivši prizvan u sjednicu, očituje se dr. A. Radić sporazuman s ovakovom pogodbom.

Prihvaća se i zahtjev njegov, da mu se plati efektivni (t. j. bez dnevnica) trošak putni, koji bi on imao kad putuje po odluci odborskoj u poslu Zbornika, a tako i efektivni poštovni trošak za dopisivanje u poslu Zbornika; trošak za nabavu ilustracija folklorskih naknadjivat će mu se na temelju računa.

Prihvaća se izradjeni dr. A. Radićem „Naert programa i uređjivanja Zbornika“.

Odlučuje se, u prilog materijalnomu uspjehu ter dalnjemu obastanku Zbornika, da će se ponukati pisci prilogâ za nj, neka odustanu od posebnih otisaka, ali svakomu piscu ovećega priloga (razprave ili gradje) podavat će se po jedan pripadni svezak Zbornika.

Za godinu 1897. ima se izdati kao II. svezak Zbornika cjelokupna folklorska prikaza sela *Otoka* od g. prebendara *Lovretića* i nastavak urednikovih bibliografskih referata, a „Uvod“ s „kvestionarom“ ima se

izdati na pose do srpnja. Radi velika potrebnoga troška predložit će se skupnoj sjednici, da se preliminovana svota za izdavanje *Zlatarića* upotrebi ove godine za folklorski Zbornik.

Ovlaštuje se dr. Radić, da kad bude o uskršu boravio u Otoku, upotrebi ponudu dekorativnoga slikara gosp. Peroša glede izradbe nekih ilustracija za Zbornik.

Prihvaća se predlog odbornika P. Budmana, u jezgri suglasan s izvještajem Vj. Klaića, da se g. *Kubi* za česki rukopis (koji će valjati prevesti i prievod nagraditi) „O pučkoj glasbi u Dalmaciji“ ponudi 100 forinti, a trebalo bi da se dadu za onaj Zbornik, u kojem će taj rukopis izaći, napraviti i njeke ilustracije, pošto ih sam pisac nije priložio.

Gosp *kanoniku Pišti* u Dubrovniku, koji je javio da se akademiji nudjaju na prodaju rukopisi pjesnika *Bunića*, ima uprava odgovoriti, da sada ne može akademija kupiti tih rukopisa, čija književna vrijednost ne će biti znatnija.

Ima se upitati g. prof. *I. Milčetić* kao urednik I. svezka Zbornika glede honorara za gradju gg. Miha *Mušine*, Stjepana *Žiže* i prof. *Spinčića*, upotrebijenu u I. svezku.

4. Dne 18. i 20. studenoga.

Novi urednik Zbornikov dr. *A. Radić* izvješta o onoj gradji za Zbornik, koju je preuzeo od dosadašnjega urednika I. Milčetića, zatim o onoj, koja je njemu na novo stigla, i predlaže nagrade za pojedine priloge; predlog se prihvaća.

Prema odborovu pozivu predaje urednik izradjen obrazloženi predlog, kako da se udesi sabiranje folklorske gradje; prema tomu predlogu bila bi potrebna za g. 1898. svota od preko 1000 forinti za odkupljivanje gradje od

prinosnika, a svota od 1000 forinti kao osobita nagrada uredniku za pribiranje i redjenje gradje. Odbor odlučuje, da će uz potanku obrazložbu predložiti skupnoj sjednici, da bi za god. 1898. dozvolila poveću svotu u svrhe folklorskoga Zbornika, t. j. za plaćanje i redjenje gradje, a da bi potanju uporabu i razdiobu te svote povjerila odboru folklorskomu.

Sjednica galerijskoga odbora.

Dne 21. travnja.

Galerijski odbor viećase s gosp. arhitektom *Josipom Vancašem* glede uresbe *arkade za Franju Račkoga*.

G. arhitekt *Vancaš* bješe predložio trojaku osnovu.; s obzirom na razpoloživo pokriće troška preporuča osnovu srednju po cieni, a u jedno zagovara da bi se prihvatilo mnienje g. kipara *Frangesa*, naime da se ne napravi basreliefno nego slobodno poprsje slavnoga pokojnika, koje će stojati u udubini arkadnog spomenika.

Odbor prihvaća stručni predlog, ter će prema tomu g. *Vancaš* preudesiti sadašnju srednju osnovu, i tako preudešenu poslati akademiji.

III.

SKUPNE SJEDNICE.

1. Dne 7. veljače.

Odpis *preuzv. gosp. bana* od 26. siečnja 1897. br. 356. stavlja do znanja da je *Njeg. c. i k. apost. Veličanstvo* blagoizvoljelo odobriti izbor pravoga člana gosp. *Josipa Torbara* za *predsjednika akademije*.

Predsjednik *J. Torbar* izvješta, da je u Djakovu preuzvišenomu g. *pokrovitelju* prigodom njegova rođendana dne 5. veljače u ime akademije čestitao s akademikom Smičiklasom, ter donosi pokroviteljevu najtopliju zahvalu. Klićući svome veledušnome pokrovitelju „živio“, odlučuje akademija i u buduće čestitati mu k rođendanu po odaslanim dvama članovima svojim.

Povodom smrti člana dopisnika dr. *Ivana Črnčića* u Rimu, akademija je velezaslužnomu pokojniku izkazala dužne počasti, ter uz žalobno spominjanje pokojnikovo odašilja sada pismenu sažalnicu sv. Jeronimskomu kaptolu u Rimu.

U akademijske *odbore* za god. 1897. izabraše se: u a) *financijski*: T. Smičiklas i dr. F. Vrbanić; b) *za izdavanje historijskih i historijsko-juridičkih spomenika*: I. Tkalčić, N. Nodilo, T. Smičiklas, Vj. Klaić; c) *za izdavanje starih pisaca*: P. Budmani, dr. F. Marković, Ar. Pavić, dr. T. Maretić, dr. Šrepel; d) *za folkloru*: P. Budmani, M. Valjavec, N. Nodilo, T. Smičiklas, dr. T. Maretić, dr. M. Šrepel, dr. A. Musić; e) *za galeriju slika*: dr. F. Marković, T. Smičiklas, dr. M. Šrepel, M.

Zoričić, N. Mašić; f) *za knjižnicu*: predsjednik i razredni predstojnici.

Račune o gradnji nove akademijske kuće na uglu Šenoine i Petrinjske ulice ter o popravku akademijske palače u god. 1896. pronašli su u redu akademici M. Zoričić i dr. G. Janeček; računi su poslani vis. zem. vladi, a tajniku dr. F. Vrbaniću podjeljuje se absolutorij.

Tajnik dr. F. Vrbanić predlaže izvještaj o računih redovite akademijske uprave u god. 1896., zatim o prodaji akademijskih publikacija izašlih do konca god. 1894., onda o prihodu i razhodu novaca unišlih od prodaje knjige „Život i djela dr. Franje Račkoga“, i o novcu za uredjenje arkade dr. Račkoga. Sve ove račune pronašli su u redu akademici M. Zoričić i dr. G. Janeček. Izvještaj tajnikov o svih onih računih prima se do znanja, ter se tajniku podjeljuje absolutorij glede njih.

Naučnomu društvu „Ševčenko“ u Lavovu ima se u buduće slati Rad I. i II. razreda, ter „Starine“, i to naknadno počam od god. 1896.

Društvu „Société mathématique“ u Parizu ima se zamjenu slati Rad III. razreda i to počevši od g. 1889., kadno je rečeno društvo prestalo slati akademiji svoje publikacije.

Knjižnici c. kr. gimnazije u Dubrovniku mogu se poslati zatražene knjige Rada za polovicu cene.

Samostanu sv. Franje na otoku Krku poklanjaju se publikacije izašle do konca god. 1894., a potlanje će se podavati za običnu predplatninu.

Gosp. Vlahu Bukoveu dozvoljava se da svoju sliku „Gundulić zamišlja svoj ep o Osmanu“ i sliku g. Mašića „Gušćarica pokraj Save“, obie vlastnost akademije, o svom trošku i jamstvu pošalje na umjetničku izložbu u Kopenhagen.

S ravnateljstvom arheologijskoga muzeja udesit će se zamjena nekih prostorija, da se podvorniku akademije uzmogne podati jedna pogodnija stanbena soba.

2. Dne 4. travnja.

Preuz. gosp. *pokrovitelj* zahvaljuje se pismom akademiji za čestitku k njegovu imendanu.

Povodom smrti velezaslužnoga člana i knjižničara svoga *Matije Valjavca* akademija je odala pokojniku dužne počasti, kod sprovoda korporativno sudjelovala, a na grobu je oproštajnu besjedu govorio pravi član dr. A. Musić. Udovi i porodici izjaviše saćut akademije predsjednik i drugi tajnik; žalost za milim pokojnikom bilježi se u zapisnik uz uzklik „Slava Valjavcu“.

Uprava knjižnice do buduće glavne skupštine povjerava se akademiku dr. A. Musiću uz dosadanju knjižničarsku nagradu.

Pokojni začasni kanonik *Antun Fetzer* oporučno je ostavio akademiji jednu dionicu eskomptne banke i sliku „*Salvator mundi*“. Sa zahvalom bilježi se njegova uspomena u zapisnik s uzklikom „Slava mu“.

Naučnome društvu „*Ševčenko*“ u Lavovu daju se starije publikacije za sve one godine, za koje je ono društvo poslalo akademiji svoje ili ih bude naknadno poslalo; postupati se ima u sporazumku s knjižničarom.

Senjskomu konviktu „*Ožegovićevcu*“ daruju se sve akademijske publikacije do konca g. 1894., a potlanje podavat će se za predplatninu.

Kr. realnoj gimnaziji u Petrinji daje se Rad do god. 1894. za pol cijene, a trgovačko-obrtničkoj komori u Senju Rječnik za pol cijene.

Po predlogu III. razreda daje se iz dotacije za god. 1897. profesoru N. Daminu u Bakru podpora od 150 for. za iztraživanje pauka u Hrvatkoj i Slavoniji, a prof.

dr. A. Langhofferu takodjer 150 for. za entomološko iztraživanje.

Odobravaju se odluke folklorskoga odbora od 2. travnja iste godine.

Račune „dioničke tiskare“ o prodanih publikacijah akademjskih u god. 1896. izпитаše i sve knjige akademjske, koje se nalaze u dion. knjižari, pregledaše akademici dr. Zahradnik i dr. Musić, ter nadjoše sve u redu. Po tih računih ima akademija dobiti čistih 760 for. 32 nvč. za prodane publikacije izašle god. 1895. i 1896.

Pošto je uprava bila pozvala tri tiskare, zemaljsku, Albrechtovu i dioničku, da do 15. ožujka svaka podnese svoju zapečaćenu ponudu glede tiskanja akademjskih knjiga, ter su rečene tiskare poslale svoja pisma, razabra (dne 19. ožujka) iz njih povjerenstvo, sastavljeno od predsjednika i razrednih predstojnika i obaju tajnika, da zemaljska tiskara nije voljna natjecati se, ter da Albrechtova traži u cjelosti za sve radnje, radi novoga cjenika za slagarski posao, prema dosadanjim cijenam povišicu od 15·45%, a dionička povišicu od 11·12%. Usled toga ima se sklopiti ugovor s dioničkom tiskarom na pet godina tako, da se prije izmaka toga roka ne može odkazati, a da nakon toga roka ima trajati i dalje sve dotle, dok ga koji ugovornik ne odkaže; odkaz se ima učiniti pismeno i najmanje pol godine unapried, ter se ima ugovorniku uručiti najkasnije 30. lipnja ili pak 31. prosinca u 12 sati o podne. Novi cjenik ima u kriepost stupiti danom, kad bude podpisan novi ugovor, a sve, što je do toga dana za akademjske publikacije složeno u tiskari, ima se platiti po cjeniku staroga ugovora.

3. Dne 4. lipnja.

Preuzv. gospodin *ban* odpisom od 10. svibnja 1897. br. 2489/Pr. prima do znanja izbor novih članova, koji

je bio obavljen u glavnoj skupštini dne 17. prosinca 1896., i potvrđuje izbor dr. Ernesta Muke, profesora u Freibergu u Saskoj, za člana dopisnika.

Visoka kr. zemaljska *vlada*, odjel za bogoštovje i nastavu :

odpisom od 3 svibnja 1897. br. 3753 priobćuje, da je akademijski izvještaj o prihodu i razhodu akademije za god. 1896. izpitao kr. računarski ured i pronašao u redu ;

odpisom od 4. svibnja 1897. br. 2898. dozvoljuje akademiji iz njezine zaklade svotu od 1248 for. 6 nvč. u ime dviju petina za popravak akademijske palače, izvedeni g. 1896 ;

odpisom istoga dana br. 2899 priobćuje, da će god. 1898. refundovati akademijskoj zakladi svotu od 4846 for. 28 nč., koja je predumice izplaćena bila iz akademijske zaklade na račun zemlje za popravak akademijske palače, izvedeni god. 1895., pak da će tada povratiti zakladi i gornji iznos od 1248 for. 6 nč., dakle ukupno iznos od 6094 for. 34 nč.

odpisom istoga dana br. 2897 priobćuje, da su računi o gradnji nove akademijske kuće na uglu Šenoine i i Petrinjske ulice izpitani i u redu pronašasti, zatim da se o ostatku od 1755 for., koji je zadržan i uložen u I. hrv. štedionici za izvedenje pločnika, ima u svoje doba položiti račun, i napokon, da se u ime jedne petine ima svake godine od dohodka kuće 700 for. prilagati akademijskoj glavnici ;

odpisom istoga dana br. 2080 doznačuje dotaciju akademijske zaklade za god. 1897., i šalje konačni obračun tê zaklade za god. 1896.

U savezu s predposljednjim visokim vladnim odpisom podjeljuje akademija tajniku dr. F. Vrbaniću absolutorij glede položenih računa o gradnji rečene kuće (na uglu

Šenoine i Petrinjske ulice). A pošto je u jednu od akademijskih kuća, blizu državnoga kolodvora, dne 25. svibnja udario — srećom bez štete — grom, to se imade na tē akademijske kuće postaviti gromovod, a trošak se ima platiti iz napomenutih 1755 for., koji su pohranjeni za izvedenje pločnika.

U savezu pak sa spomenutim posljednjim visokim vladnim odpisom odlučuje akademija, po predlogu svoga financijskoga odbora, predstavkom zamoliti visoku kr. zemaljsku vladu: 1) da pozove kr. računarski ured na razjašnjenje, s kojih je razloga faktično stanje akademijske zaklade koncem godine 1896. izkazano sa 262.976 for. 55 nvč., a ne sa 266.714 for. 89 $\frac{1}{2}$ nvč., kako bi po mnienju akademijskoga financijskoga odbora imalo biti; 2) da pozove kr. računarski ured na izjavu, u koju je svrhu potrošena svota od 104 for. 2 nč. pod naslovom „razni izdatci“; 3) da se vriednostni papiri za akad. zakladu kupuju i nabavljaju u onoj mjenjačnici, koja će taj posao opravljati bez provizije; 4) da se iz gotovoga novca, koji se nalazi u zakladi, nabave založnice hrv. slav. hipotekarne banke i to neposredno kod samoga zavoda, gdje se mogu dobiti cjenije nego li drugdje.

* * *

Prva hrvatska štedionica dopisom od 18. rujna 1897. priobćuje, da je povodom pedesetgodišnjice svoga obstanaka poklonila jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti svotu od 5000 for. za izdavanje znanstvenih djela za obću naobrazbu i to u prvom redu iz humanističkih struka. Tim povodom odlučuje akademija sljedeće:

1) Prvoj hrvatskoj štedionici ima se za ovaj domoljubni dar izjaviti usrdna hvala akademije u novinah i u posebnom pismu, te se ona ima uvrstiti u red dobrotvora jugoslavenske akademije.

2) Akademija, da uzmogne zadovoljavati domoljubnoj namjeri „Prve hrvatske štedionice,“ osniva posebnu zakladu za izdavanje znanstvenih djela za obću naobrazbu.

3) Temeljnu glavnica ove zaklade sastavljaju:

a) svota od 5000 for., što ju je darovala u rečenu svrhu „Prva hrv. štedionica“;

b) svota od 2000 for., koju je prošle godine akademiji u njezine svrhe darovao presv. g. grof Rudolf Normann Ehrenfelski;

c) svi iznosi, što će ih može biti u istu svrhu darovati pojedini rodoljubi, ili napose odrediti akademija svojom odlukom.

4) Svrha je ovoj zakladi, da se njezinim prihodom izdavaju ona obće koristna znanstvena djela, izvorna ili prevedena, koja se u smislu čl. 1. akademijskih pravila ili nikako ne mogu izdavati troškom redovitih prihoda akademije ili se mogu izdavati istom u drugom redu. Da se kod izdavanja ovih djela zadovolji namjeri „Prve hrvatske štedionice“, uzimat će akademija u prvom redu na um znanstvena djela iz humanističkih struka, kad se bude radilo o uporabi prihoda od glavnice napomenute u točki 3 a); kod uporabe pak ostaloga prihoda obazirat će se akademija jednakom mjerom i na struku prirodoslovnu.

5) Ovom zakladom ima napose upravljati sama akademija, a uprava je dužna o toj zakladi napose svake godine položiti točan račun onom prigodom, kad bude polagala račune glede ostalih prihoda akademijske zaklade i akademijske imovine.

6) Da se zaklada uzdrži netaknutom u svom prvobitnom iznosu, imadu se za izdavanje znanstvenih djela napomenutih u točki 2. upotrebiti:

a) godišnji kamati zaklade,

b) kupovna, koja će unići od prodaje ovih djela.

Ako ovi prihodi u kojoj godini ne bi dostajali, tad ih ima uprava napose izlučiti i koristno ulagati dotle, dok ne dosegnu iznos, koji će dostajati, da se njim uzmogne izdati novo djelo.

7) Da akademija ipak što prije pristupi izdavanju takovih djela, može ona iznimice — i to samo kod prvoga izdavanja — odustati od pravila napomenutoga pod točkom 6. b) tako, da u tu svrhu može od temeljne glavnice i to od svote napomenute pod točkom 3. b), upotrebiti nužnu svotu za izdanje prvoga djela. Da se pak temeljna glavnica što prije nadopuni do prvobitne svoje visine, imat će se iz prihoda, koji će unići od prodaje prvoga djela, i, ako bude potrebno, od kamata same glavnice u prvom redu povratiti temeljnoj glavnici ona svota, koja se bude iz zaklade uzela za njegovu publikaciju. Višak, koji unidje preko toga iznosa, ima se upotrebiti prema ustanovi točke 6. b) za izdavanje nova djela.

8) Akademija ustanovljuje na temelju predloga pripadnoga razreda svaki put, koje će se djelo izdavati troškom ove zaklade.

9) Za izvorna djela, što će se izdavati troškom ove zaklade, ustanovljuje se piscem nagrada od osamdeset (80) kruna po tiskanom arku. Za prievode odredit će skupna sjednica nagradu svaki put na temelju predloga pripadnoga razreda.

10) Piscu djela, što će se izdati troškom zaklade, može akademija povrh nagrade dati deset primjeraka.

11) Pravo vlasništva i sva nakladna prava na djelo, što će ga izdati zaklada, prelaze na jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti.

12) Onim rodoljubom — bili to pojedinci ili obćine, korporacije, društva — koji u ovu zakladu daruju i polože najmanje 4000 kruna, poklanja akademija ne samo

djela, koja izadju troškom ove zaklade, nego i sve svoje publikacije, što ih izdaje tečajem godine. Oni pako, koji daruju zakladi najmanje 400 kruna, dobivat će na dar one knjige, koje izadju troškom ove zaklade.

13) Akademija može odlučiti, da će knjige, koje izadju troškom ove zaklade, poklanjati:

- a) svim začastnim članovom;
- b) svim pravim članovom;
- c) svim dopisnikom članovom pripadnoga razreda;
- d) predplatnikom na svoje godišnje publikacije.

Ali u tom slučaju ima ona svaki put iz svoga redovitoga prihoda zakladi nadoknaditi za sve poklonjene primjerke faktični trošak, koji dolazi na pripadnu knjigu.

* * *

Prema predlogu razreda filologijsko-historijskoga iz razredne sjednice od 28. svibnja 1897. odlučuje akademija:

1) da se na trošak „zaklade za izdavanje znanstvenih djela za obću naobrazbu“ tiska djelo pravoga člana *Nadka Nodila* pod naslovom: „*Historija srednjega vijeka, za hrvatski i srpski narod, I. svezka: Rimski svijet na domaku propasti i Varvari*“;

2) da će glede izdavanja ostalih svezaka toga djela akademija kasnije, kad joj bude predložen rukopis, stvoriti odluku prema prilikam zaklade i prema programu, što će ga glede izdavanja znanstvenih djela o trošku ove zaklade izraditi pojedini razredi;

3) da se piscu u ime nagrade za svaki tiskani arak izplati iz rečene zaklade osamdeset (80) kruna i dade na raspoložbu deset tiskanih primjeraka;

4) da se djelo tiska u obliku „Rada“ u 1000 primjeraka;

5) da se od tiskanoga djela poda po primjerak svakomu začasnomu i svakomu pravomu članu bud kojega razreda, zatim svakomu članu dopisniku pripadnoga razreda, i svakomu predplatniku na godišnje akademijske publikacije, a da se ne daje onim, koji u zamjenu dobivaju akademijske publikacije, jer je ovo djelo izvan okvira redovitih akademijskih publikacija;

6) da prema pravilom zaklade prelaze na jugoslavensku akademiju pravo vlasništva i sva nakladna prava toga djela;

7) da se trošak za izdavanje toga djela, budući da je ono prvo, što se izdaje troškom ove zaklade, podmiri iznimice načinom, kako je ustanovljen u točki 7. zakladnih pravila;

8) da korekture tiska obavlja sam pisac bez posebne nagrade.

Kod pedesetgodišnjice carske akademije u Beču, usljed njezina poziva, zastupao je našu akademiju predsjednik *J. Torbar*, koji priobćuje, kako je kod one proslave bio svakom prigodom odlikovan, napose i nagovorom *Njegova Veličanstva*.

Kod otkrića spomenika pokojnomu bivšemu članu naše akademije, dr. Pančiću, u Biogradu dne 23. svibnja o. g., kojoj svetčanosti je akademija bila dne 20. svibnja brzojavno pozvana od gradske občine biogradske, zastupaše akademiju pravi član Spiro Brusina, a akademija je poslala brzojavnu čestitku občini grada Biograda.

Lužičko-srpskoj Matici u Budišinu čestitala je akademija brzojavno i pismeno povodom njezine pedesetgodišnjice dne 21. travnja o. g.

S naučnim zavodom u New-Yorku „American Museum of Natural History“, usljed njegova poziva, stupa akademija u zamjenu publikacijâ matematično-prirodoslovnoga razreda počam od ove godine, a i za prijašnje

godine, u koliko rečeni muzej pošalje starije svoje publikacije.

„Odbor za izdavanje povjestnih spomenika grada Kronstadta“ šalje tri prve svezke djela „Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt“, i želi za arhiv toga grada publikacije naše akademije u zamjenu. Prihvaća se zamjena za „Monumenta spectantia histor. Slav. merid.“, ter se imaju rečenome odboru naknadno poslati tri knjige t. j. XXVI., XXVII i, XXVIII. ovih spomenika.

Starinarskome društvu u Kninu poklanjaju se, usljed zamolbe njegove, sve dosad izašle svezke „Rječnika“, ter će mu se u napredak osim publikacija, što ih je dosad dobivao, slati takodjer „Rječnik“ i folklorski Zbornik.

Pokojni zagrebački *kanonik Konrad Šnap* ostavio je u oporuci zapis akademiji od 100 for. Akademija uvjetno prihvaća zapis, i harno bilježi u zapisnik ime darovatelja uz uzклик „Slava mu!“

„Čitalačkome društvu kr. plem. konvikta“ u Zagrebu daju se publikacije izašle do konca g. 1894. uz popust od 60%, a potlanje za predplatnu cieniu.

4. Dne 4. srpnja.

Povodom smrti člana dopisnika o. *Eusebija Fermendžina* dne 25. lipnja u franjevačkom samostanu u Našicah, akademija je prezasluznomu pokojniku izkazala dužne žalobne počasti, i izjavila nadstojničtvu samostana Našičkoga sažalost, a u zapisnik bilježi svoju tugu radi gubitka toli vriednoga člana, uz uzклик „Slava mu“.

Visoka kr. zemalj. *vlada*, odjel za pravosuđe, dopisom od 11. lipnja 1897. br. 7242, doznačila je akademiji svotu od 8 for. 6½ nvč., koja joj je preostala od popusta premije osiguranih sgrada u Mitrovačkoj kaznioni. Aka-

demija se je zahvalila, a svotu priklopila akademskoj zakladi.

Šalje se pismena zahvala predsjedniku „Društva umjetnosti“ dr. Izidoru Kršnjavomu, koji je poslao dar toga društva namijenjen Strossmayerovoj galeriji slika, naime kopiju „Madonne di Foligno“ od Rafaela, izradjenu čuvenim bakrorezcem prof. J. L. Raabom.

Na predlog akademika dr. M. Šrepela odlučuje se:

a) da se kod tiskanja Rada i I. te II. razreda ima upotrebljavati dvostruka paginacija;

b) da se obrojba knjigâ Rada u napredak opravlja arapskim brojevima;

c) da omot knjigam III. razreda ima u napredak biti drugačije šare nego li omot knjigam I. te II. razreda.

5. Dne 6. listopada.

Čarska akademija znanosti u Beču zahvaljuje se za sažalnicu, koju joj je ova akademija poslala povodom smrti njezina predsjednika.

Prema pozivu kr. srpske akademije nauka u Biogradu šalje ova akademija k svetčanome prenosu smrtnih ostataka Vuka Štefanovića Karadžića u Biograd zastupnike svoje: akademike P. Budmana, dr. T. Maretića, dr. K. Zahradnika i dr. G. Janečka.

Čuveni naš umjetnik g. *Vlaho Bukovac* poklonio je akademiji veliku sliku Njegova Veličanstva, koju je on načinio za dvoranu akademjsku. Za taj plemeniti dar akademija se odličnome umjetniku najusrdnije pismom zahvaljuje, a slika će u doličnom okviru, koji je dala napraviti akademija, dvoranu prvi put resiti prigodom ovogodišnje svetčane sjednice.

Zapis pokojnoga župnika u Moravču *Gustava Barabaša*, iznoseći 139 for. 28 nč., uručen je akademiji, ter je uložen na uložnicu „Prve hrvatske štedionice“ br.

97.846. Novac taj priklapa se „zakladi za izdavanje znanstvenih djela za obću naobrazbu“, a spomen pokojnomu darovatelju bilježi akademija u svoj zapisnik s uzklikom „Slava mu!“

Za uljenu sliku, koju je načinio i akademiji na dar poslao iz Varaždina g. *Joso Busan*, akademija se darovatelju pismom zahvaljuje.

Budući da je za upravu Strossmayerove galerije slikâ i za sigurnost izloženih u njoj slikâ prieka potreba, da stručni nadzor i stručna uprava galerije budu stalno uređeni i da redovito teku, to akademija odlučuje: a) da će se budućoj glavnoj skupštini predložiti izbor g. *Nikole Mašića*, dosadanjega počasnoga ravnatelja Strossmayerove galerije slika, za pravoga ravnatelja uz godišnju nagradu zd 300 for.; b) da se ravnatelj galerije bira vazda za ono razdoblje, za koje se biraju i ostali funkcionari akademije t. j. na tri godine, pak budući da je sadanjim funkcionarom akademije već izminula jedna godina, to će se prvi izbor g. Mašića obaviti na dvie godine; c) da se uprava akademije ovlaštuje, da g. N. Mašiću do glavne skupštine povjeri upravu galerije uz nagradu razmjernu prema godišnjim 300 for. počam od 1. listopada; d) da galerijski odbor u sporazumku sa g. N. Mašićem izradi naputak za ravnatelja galerije.

Budući da akademijska knjižnica dobiva publikacije c. bečkoga statističkoga ureda, ali nema publikacija kr. statističkoga ureda u Budimpešti, to će se zamoliti kr. zemalj. hrv. slav. statistički ured, da bi duplikate od publikacijâ budimpeštanskoga ureda poklanjao akademskoj knjižnici.

Knjižničar naravoslovnoga društva u Frankfurtu g. Klittke pismom preporuča, da bi se akademijskim publikacijam pridodavao sadržajni naslov i kratak izvadak

svake radnje u jednom od kongresnih jezika. Imadu se pozvati predstojnici razredâ, da zajednički predlog o tom stave skupnoj sjednici.

6. Dne 7. studenoga.

Povodom smrti dr. *Pavla Muhića*, pravoga člana i nekoliko godina predsjednika akademije, dne 17. listopada 1897., akademija je izkazala prezaslužnomu pokojniku sve žalobne počasti i korporativno pribivala sprovodu; na grobu je oproštajno slovo besjedio akademik dr. F. Vrbanić; udovici izraziše sažalost akademije predsjednik J. Torbar i predstojnik II razreda M. Zoričić. U zapisnik bilježi se žalost akademije sa gubitka najstarijega člana uz uzклик „Slava Muhiću!“

Kod prenosa *Kopitarovih* smrtnih ostataka u Ljubljansko groblje zastupahu akademiju, uslied poziva „Matice slovenske“, obadva tajnika. Akademija je poslala na Kopitarov grob u Ljubljani i na Vukov u Biogradu, kamo su se istoga dana prenieli smrtni ostateci Vukovi, po jedan vienac.

Visoka kr. zemalj. *vla^{da}*, odjel za bogoštovje i nastavu, odpisom od 22. studenoga 1897. br. 9064. stavlja do znanja, da će se selitbeni trošak nekih stvari arheologijskoga muzeja u onu sobu, koju je akademija u zamjenu ustupila muzeju, podmiriti iz zemaljskih sredstava, i da će se za taj dio muzeja podmirivati trošak kućnoga pazitelja (vratarâ) iz istih sredstava. Akademija odredjuje, da se akademijski podvornik odmah preseli u stan odredjeni za kućnoga vratarâ (pazitelja).

O predlogu akademika S. Brusine, da se *Rendičevi* kiparski modeli, što ih ima u pohrani arheologijski muzej, uzmu sada u pohranu na tavan akademijske palače, odlučuje se, da se to može učiniti, ali bez ikakve obveze i odgovornosti akademije ter na vlastitu pogibelj umjetnika Rendića.

Prema stavci b) §. 2. pravila predlažu pojedini razredi nove akademijske članove i to:

a) razred filologijsko-historijski sjedničkom odlukom od 25. listopada 1897. za člana dopisnika dr. Matiju Murka, docenta slavenske filologije u c. kr. sveučilištu i učitelja ruskoga jezika u orijentalnoj akademiji u Beču;

b) razred matematičko-prirodoslovni sjedničkom odlukom od 27. srpnja 1897. za članove dopisnike: dr. A. Heinza, kr. redov. profesora u kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, i dr. Mihajla Petrovića, profesora velike škole u Biogradu.

Prema akademjskim pravilom primaju se ovi predlozi na znanje te će se o njih razpravljati u skupnoj sjednici, koja će biti neposredno prije glavne skupštine.

7. Dne 25. studenoga.

U smislu pravilâ i poslovnika odlučuje akademija, da bude ovogodišnja glavna skupština dne 16. prosinca, a svetčana sjednica dne 18. prosinca.

Pošto se razrednim predlogom, koji su bili u predjašnoj skupnoj sjednici pročitani, naime da se izaberu za članove dopisnike dr. Matija Murko, dr. A. Heinz i dr. Mihajlo Petrović, nije u ovoj sjednici pojavio nikakav prigovor, to se glasovanje o tih predlozih u smislu pravila odredjuje za glavnu skupštinu.

Čita i obrazlaže se predlog folklorskoga odbora, naime da se za sabiranje i uređivanje folklorske gradje odredi svota od tri tisuće forinti iz onoga iznosa, koji je preostao od prodaje akademjskih publikacija izašlih do konca g. 1894., i da se povjeri folklorskomu odboru udesba poslovanja u okviru rečene svote. Odluka o tom predlogu ostavlja se glavnoj skupštini, a folklorski odbor upodpunjuje se sa dva člana iz razreda matematičko-prirodoslovnoga, i to izabiru se Spir. Brusina i dr. M. Kišpatić.

IV.

GLAVNA SKUPŠTINA

dne 16. prosinca.

Predsjednik *Josip Torbar*, otvorivši skupštinu, izjavi ponajprije, da su prema §. 6. akademjskih pravila pozvani u skupštinu svi pravi članovi, i oni, koji ne stanuju u Zagrebu, pak da je u današnjoj skupštini nazočnih 13 pravih članova, ter je tako izvršen zahtjev §. 11. pravilâ, po kojem treba da bude nazočna barem polovina svih pravih članova, a takva su sada 24.

Nakon toga priobćuje predsjednik pismo preuz. gosp. *pokrovitelja* biskupa *Strossmayera*, koji žali, što ne može doći na svetčanu sjednicu, u šalje svoj blagoslov cjelokupnoj akademiji. Skupština sasluša pismo preuzvišenoga gospodina biskupa s uzklikom: „Živio pokrovitelj!“

Tajnik dr. F. Vrbanić predlaže *proračun* za godinu 1898., po kojem se pokazuje ukupni prihod sa 19.434 for. a ukupni razhod sa 19.560 for., i prema tome ukupni manjak sa 126 for., koji bi se imao pokriti ili iz prištédaka ili pripadom iz većega dohodka.

U razpravi, koja se je pavela o proračunu, predloži predstojnik I. razreda T. Smičiklas: „neka se Acta croatica mjesto u obsegu od 20 tiskanih araka izdadu u obsegu od 30 njih, ako se tijekom godine poprave financijalne prilike te ako se pokaže, da će se to, prema pripadnomu većemu prihodu, moći učiniti. Skupština prihvati ovaj predlog većinom glasova.

Predstojnik III. razreda dr. K. Zahradnik predloži: „neka se u proračun za god. 1899. za razred matematično-prirodoslovni svakako uvrsti trošak za tri knjige

Rada, a ne, kako je to učinjeno za god. 1898., za koju je predložen trošak samo za dvie knjige Rada toga razreda“. Pošto je predlagač predstojnik dr. K. Zahradnik izjavio, da će prihvatiti predloženi proračun u celosti samo onda, ako skupština prihvati njegov prijedlog, to je predsjednik stavio na glasovanje pitanje: „Prima li skupština predloženi proračun u celosti uz dodatak da se u proračun za god. 1899. imade za razred matemat.-prirodoslovni uvrstiti trošak za tri knjige Rada“. Skupština prihvati sa 11 glasova (proti dva glasa) predloženi proračun uz dodatak, koji je predložio dr. K. Zahradnik. A na zahtjev akademika S. Brusine bilježi se u zapisnik, da on uz predloženi proračun nije pristao za to, što u proračun za god. 1898. nije uvršten trošak za tri knjige Rada razreda matemat.-prirodoslovnoga.

Tajnik dr. F. Vrbanić predlaže, da se akademijske publikacije, izašle do konca god. 1894., ne prodavaju više uz snižene cene niti onda, ako bi tko htio kupiti celu seriju akademijskih publikacija; on stavlja taj predlog obzirom na odluku glavne skupštine od 17. prosinca 1896., da rečena pogodnost vrijedi samo do konca god. 1897. Skupština jednoglasno prihvati predlog uz dodatak, da svaki akademik od svoje posebne knjige, što ju je izdala akademija, može dobiti pojedine exemplare kod akademijske uprave za pô cene.

Prema odluci skupne sjednice od 25. studenoga 1897. točci 5. predlaže tajnik dr. F. Vrbanić, da se za sabiranje i uređivanje gradje za folklorski Zbornik dozvoli svota od tri tisuće for. od one svote, koja je preostala od prodaje akademijskih publikacija izašlih do konca god. 1894., zatim da se od tih triju tisuća forinti, po predlogu razreda filologijsko-historijskoga odlučenom u razrednoj sjednici od 28. studenoga 1897., iznos od jedne tisuće forinti upotrebi za nagradu Zbornikova

urednika dr. A. Radića tijekom god. 1898., a iznos od dviju tisuća forinti za trošak oko sakupljanja folklorske gradje. Uvjeti, pod kojima će urednik Zbornikov dr. A. Radić dobivati tijekom god. 1898. nagradu od tisuće forinti, predlažu se onako, kako ih je odlučio razred filologijsko-historijski u svojoj sjednici od 28. studenoga 1897. — Skupština prihvati ove predloge jednoglasno.

Budući da su službe akademijskoga knjižničara i ravnatelja galerije slika popunjene samo do konca g. 1897., pristupa skupština izboru jednoga i drugoga uz dodatak, da će taj izbor vrijediti samo na dvie godine t. j. do konca g. 1899., da bi se tako za sve funkcionare akademije jednako udesilo razdoblje njihova službovanja. U tom smislu skupština jednoglasno izabra: za *knjižničara* pravoga člana dr. A. *Musića*, a za *ravnatelja* galerije slikâ prof. *Nikolu Mašića*.

Prema članku 9. pravilâ i §. 2. poslovnika akademija opravi izbor novih članova, ter izabra:

u razredu filologijsko-historijskom za člana dopisnika dr. *Matiju Murka*, docenta slavenske filologije u c. kr. sveučilištu i učitelja ruskoga jezika u c. i kr. orijentalnoj akademiji u Beču;

u razredu matematično-prirodoslovnom za članove dopisnike: dr. *Antuna Heinza*, redovitog profesora u kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, i dr. *Mihajla Petrovića*, profesora velike škole u Biogradu.

V.

SVEČANA SJEDNICA

dne 18. prosinca 1897.

1. Svečana besjeda predsjednika

JOSIPA TORBARA.

Gospodo akademici!

Visoko štovani zbore!

Svečanu ovu skupštinu ne mogu srdačnijim riječima otvoriti, nego ako joj, zauzimajući ovdje odlično mjesto preuzvišenoga pokrovitelja, saopćim njegovu očinsku poruku, koju šalje ovoj akademiji, svojemu miljenčetu. Ne mogući naime našoj i slavnoga općinstva želji udovoljiti, da ga ovom zgodom među nama vidimo, veli u poruci: „Bog zna, kako bih rado toj svečanoj sjednici naše slavne akademije prisustvovao, koja je dika i slava našega naroda i moja velika utjeha; ali mi toga moja visoka starost i slabost ne dopušta. Ja ću duhom biti među vama ter od svega srca blagosivljem cielu akademiju i sve njene članove. Preporučajuć se i nadalje prijateljskoj uspomeni i bratskoj molitvi svih članova akademije, ostajem joj i nadalje privržen“. Ovim pozdravom i blagoslovom otvaram ovu svečanu sjednicu, koja ima biti izraz i ogledalo godišnjega rada akademije ne toliko za nas, koliko za preuzvišenoga pokrovitelja, za narod i ostali spoljašnji svijet, da sude o djelovanju akademije: u koliko se od zadnjega svečanoga sastanka pomakla na označenom joj putu nedogledna opsega na-

rodne kulture i prosvjete, na putu gdje uz takmieu ostalih naroda ne može biti stanke ni počinka, jer *tko ovdje ne napreduje, taj nazaduje*.

Ovim aksiomom izrečena je kinetička moć, na kojoj se osniva savkoliki razvitak ne samo u materijalnoj prirodi nego i u čovječanstvu. Nu premda pojmom *napredak* razumijevamo postepeni prijelaz iz manje savršena u savršenije stanje, ipak ima u povjesti, koja nam bilježi razne mijene u razvitku čovječanstva, nedvojbenih primjera, gdje je intelektualna i moralna kultura naroda u napretku ne samo zapela, već upravo protivnim, natražnim smjerom udarila. Ovaj okret zovu u povjesti kulture *degradacijom*; to je problem, kojim se antropolozi i etnolozi novije vrijeme bave, dovodeći ga u savez sa pitanjem o prvobitnom stanju čovjeka. Ima naimе naučnjaka, koji drže, da u potpunom smislu divljega čovjeka ne ima, već da su plemena, što se danas u tako zvanom divljem stanju nalaze, samo degradacijom došla do ovako žalosna stanja, dočim su im predji na mnogo višem, možda visokom stupnju kulture stajali — teorija, s kojom se čovjeku, istina, teško sprijateljiti. — Čovjek, kruna stvorenja, nadaren fizičkom snagom, svjetlom uma, slobodom i plemenitim vrlinama srca, pak da može nazadovati, da može s visine civilizacije, na koju se tisućljetnom borbom i neizmjenim žrtvama bio popeo, pasti do stanja, gdje je zaboravio svoju visinu, svoje stečevine, svoje idejale, do stanja koje divljaštvom zovu: to je misao, koju čovjek tim većma odbija, što vidi, da kod ostalih organskih bića, koja čovjek svojim umnim i moralnim sposobnostima nadkriljuje, onim opsegom, kao što kod čovjeka, ne nalazimo takova nazadovanja. Da pojedinci u ljudskom rodu, dapače cijele obitelji fizički i duševno nazaduju te ih napokon i nestane, to je nedvojbeno činjenica;

nu da čitave generacije, cijele narode takova sudbina snadje: zar ta misao ne stoji u opreci sa zvanjem i dostojanstvom čovjeka? Kako da si riješimo tu zagonetku? Imade li u istinu u povjesti traga degradaciji ljudskoga roda? Ako ima, koji su joj uzroci?

Svrnimo se sa nekoliko crta na geografsko razprostranjivanje čovjeka.

Biline i životinje razdijeljene su po čitavom svijetu i postavljene pod takovim nebom i na takovu podlogu, gdje imaju sve povoljne uvjete, koji su im za postanak i razvitak njihova života i za polučenje namijenjene im svrhe potrebiti tako, da kad bi ih premjestio pod daleko od njihove postojbine nebo, pod druge klimatičke i teluricke prilike, ugrožen im je život i opstanak. Kod čovjeka je tuj iznimka, on je u potpunom smislu kozmopolit. Otkad je u novije doba znanost prodrila u najdaljnje i najzabitnije krajeve svijeta, svuda nalazi čovjeka od vrućega ekvatora do skrajnjih i najstudenijih krajeva sjevernoga i južnoga stožera. Uz neznatne spoljašnim okolišem uvjetovane promjene ostaje on u bitnosti isti čovjek. Uzmimo samo dva na skrajnjim točkama sjeverne i južne Amerike živuća plemena. Ondje na skrajnjem sjeveru žive od historijskoga pamtivijeka Eskimozi, ili, kako se sami zovu, Inuiti, kukavnim, žalosnim životom. Kao da je na vječnu kazan osuđen, nezna Eskimoz, što je ugodna, izmjenjivanjem godišnjih doba ublaživana toplina, što li ljepota prirode, očitovana u divnom sjaju boja te raznolikom razvitku bujnoga bilja i životinjstva. Na studeni od -60° C. vreba po čitave sate na tulnja, pa kad mu podje lov za rukom, naslađuje se prijesnom krvlju i mašću svoje lovine. To mu je život i bogatstvo. Okrenimo se na drugu skrajnju južnu točku, Rt Roga, iliti Tierra del fuogo. Kukavno stanje onoga plemena ne može se zornije opisati, nego

što to čini Darwin, koji ga posjeti na parobrodu *Beagle*. Sakupivši se više tih ljudi oko njegova broda veli o njima: „Ovo bijahu najkukavniji i najbijedniji ljudski stvorovi što sam ih ikad vidio. Bijahu posve gohi, a među njima jedna podpunoma odrasla žena. Silno padajući dažd curio im tijelom. Čovjek, gledajući ove stvorove, kao da ne može vjerovati, da su to naša braća, stanovnici istoga svijeta“. Ako ima divljih ljudi, evo ih. Pak ipak pod ljuskom onoga divljaštva kriju se sva svojstva čovječnosti, leži klica civilizacije, uljudbe, samo ih valja staviti u povoljnije fizičke okolnosti. Kapetan *Fitzroi* povede g. 1830. sobom nekoliko onih bijednih divljaka u London, gdje su ih učili obrtu i uljudbi. „Jedan od njih, veli Darwin, bijaše dobrih, a i drugi jedan priličnih sposobnosti“. Usporediv Eskimce sa ovim Vatrozemicima, stoje oni ipak na znatno višem stupnju; nu do one ma i čedne visine, koju civilizacijom zovemo, ne mogu se ni jedni ni drugi popeti u onim fizičkim okolnostima. Kako da se ma i pokuša sa uljudbom, gdje ne ima prvih i najnužnijih uvjeta za stočarstvo, ratarstvo i obrt, s kojima kultura započinje? Na ovako niskom stupnju uljudbe ima ljudskih plemena i po drugim stranama svijeta: u pustim šumama i tamnim špiljama južne Afrike. Australije i Zelandije.

Imajući na umu ove nepobitne činjenice, namiče nam se pitanje: kako je došao čovjek u ova zabitna pusta mjesta, lišena svih uvjeta, koji su prijeko nužni za prva počela uljudbe? Um čovječji ne može pomisliti, da bi Svemogući začetnik stvorio čovjeka na onakovu mjestu, koje s njegovim opredijeljenjem u jasnoj opreci stoji, jer je lišen prvih uvjeta, o kojima visi njegov tjelesni i duševni život. Isto tako ne može se pomisliti, da je vlastitom slobodnom voljom odabrao ovakovu postojbinu vječna leda, studeni i tame. Tuj dakle ne ima

drugoga izlaza, nego da je čovjek onamo otisnut, ne silom prirodnih elemenata, nego silom i premoći svojega druga, čovjeka. Antropolozi i etnolozi postavljaju kolijevku ljudskoga roda negdje u plodnim prijedjelima Azije, gdje je čovjek u svojem djetinstvu, uz povoljne atmosferske i teluričke uvjete svoje postojbine, našao potrebite za svoj opstanak i razvitak uvjete. Promatrajući površinu cijele sjeverne polutke naše zemlje, vidimo, da je ona, s malim prekinućem na visokom sjeveru kod Behringove pruge, u tako neprekidnom savezu, da se čovječje pleme iz srednje Azije preko sjevera i juga ne samo Azijom, nego i Amerikom i Australijom razići moglo. Ovakova razmatranja upućuju nas, da su Eskimozi na skrajnji sjever, a Vatrozemci na skrajnji jug Amerike samo selidbom doći mogli. Promatrajući stanovnike Australije, otkad su historijom i antropologijom postali predmetom proučavanja, upućuje nas cijeli njihov okoliš, da nijesu onozemci već doseljenici; to nam najjasnije dokazuje fauna i flora njihove postojbine.

Toli oni, koji o postanku čovjeka slijede pozitivne izvore, koli oni, koji mu postanak dovode u savez sa evolucijom, priznavaju da se uz čovjeka od najstarijih vijekova, otkad se povjest njim baviti počela, nalaze životinje, a okolo njega raste bilje, od kojih mu je jedno i drugo prijeko nužno ne samo za civilizaciju, nego već za prvo uzdržavanje tjelesnoga života. Takove pako faune, takova bilja u Australiji ne ima. Ta činjenica nam je jasni dokaz, da se čovjek onamo iz drugih zemalja doselio. Pošto se dakle geografsko širenje ljudskoga roda samo selidbom iz prvobitne postojbine protumačiti može, zanima nas pitanje: što je čovjeka sklonilo ili prisililo, da je prvobitne tople i plodne krajeve zamijeniti morao takovima, gdje ne ima niti najnužnijih uvjeta njegovu niti tjelesnomu, a kamo li duševnomu životu, — prije-

djelima, gdje mjesto prirodnoga obilja vlada oskudica i pustoš. Sve dobro proučene opstojnosti i činjenice odgovaraju nam: i ovdje se obistinjuje u prirodi neosporiva borba za opstanak, zakon prirode, koji se u ljudskom rodu isto takom, ako ne još većom strogosti provadja, nego u nižem životinjstvu. Borba za opstanak je samo posljedica drugoga zakona, naime *množitbe rasplodbom*. Zakon množitbe rasplodbom, na koji je veliki engl. narodni ekonom *Malthus* u svojoj epohalnoj raspravi: „*Essay of the principles of population*“ pozornost svratio, tumači nam selidbu naroda. Po ovom zakonu množe se nužna za uzdržavanje života sredstva prostim, dočim se pučanstvo rasplodbom množi aritmetičkim razmjerom. U povoljnim dakle fizičkim okolnostim množi se pučanstvo mnogo više i brže, nego potrebita mu za život sredstva. Posljedica je tomu, da uslijed prenapučenja na istom prostoru nastanu trvenja, raspre, borbe i ratovi, kojima slabiji moraju da podlegnu te iz središta prama periferiji uzmiču. To uzmičanje ide sve dalje, dok slabiji nije zatjeran u tako daleke, puste i za daljnji razvitak i napredak nepovoljne prijedjele, da bude od progonstva svojega roda sjeguran.

Osim množitbe rasplodbom ima još jedna moć, koja urodjenike iz njihove postojbine otisne, a to je navala plemena pridošlih iz dalekih strana. U povjesti imademo toliko primjera gdje su iz dalekih i nepoznatih strana navalili divlji ali silni čopori, koji su naprednije kulturam, ali brojem i fizičkom snagom slabije urodjenike u vlastitoj njihovoj postojbini ili u robove pretvorili, ili ih prisilili, da si u nepoznatim stranama novu domovinu traže. Ta zar nije rasulo rimskoga carstva dokazom, da divlji narodi doseljenici mogu ne samo države porušiti, urodjenike u sužnje pretvoriti, već i cvatuću civilizaciju potamniti? Množitba dakle rasplodbom s nutra, a

navala silnijih plemena s polja — to su one sile, koje otisnu domaća, kulturom i naprednija, ali fizički slabija plemena iz vlastite postojbine, te ih prisile, da si traže nove zavičaje u odaljenijim i neprijatelju nepristupnijim stranama; pak pošto su se tečajem vremena teškom mukom i velikim žrtvama uredili i smirili u novoj postojbini, eto opet istih cnih sila, istih neprijatelja, da ih dalje tjeraju. Slabiji izbjegava progonstvu, odmičući se sve dalje u zaklonjene nepristupne strane, ali tako dolazi svedjer sve u nepovoljnije fizičke okolnosti, gdje mu malakše tjelesna snaga a intelektualne moći padaju; gdje ne samo da mu je svaki materijalni i duševni napredak zapriječen, nego je, bačen s one visine, koju je baštinio od svojih pradjedova, dok su u povoljnim okolnostima živjeli, spao u nizinu kuburenja, nevolje i stradanja, a to — degradacijom. I ovo je evolucija, ali *evolutio* žali-bože in *deterius*. Istina, da čovjek teske i njegovu napretku nepovoljne okolnosti, ako mu ne nadmašuju tjelesnu i intelektualnu snagu, može svladati, te se u sveudiljnoj borbi s protivnim elementima divljaštvu oteti; ali ako su spoljašnje prirodne zaprjeke toli jake, a nultarnja snaga i otpor toli nedostatan, da ih ne može svladati, kao što vidimo kod Eskimoza, Vatrozemaca i drugih plemena, koja se u australskim, američkim i afričkim prašumama s prirodnim elementima bore: onda će se bez spoljašnje potpore jedva dići moći i popeti na visinu, gdje su mu u povoljnijim prilikama predji stajali.

Imajući na umu ove činjenice, počese antropolozi novije doba pitanje o divljim plemenima ljudskoga roda s drugoga stanovišta proučavati, te i *Herbert Spencer*, jedan od prvih evolucionista, veli o divljim plemenima: „Po svoj prilici većina od njih, ako ne sva, polaze od predjih, koji stajahu na višem stepenu kulture“. S njim

se slaže i čuveni francezki etnolog *Mortillet*, koji u svojem djelu: „*Formation de la nation française*“ tvrdi, da su Eskimozi potomci najstarijih franceskih naseljenika.

U ostalom, ne treba da zalazimo u tamne prašume skrajnjih zemaljskih krajeva, da tražimo žalosno stanje degradacijom palih plemena; imade ih i u povoljnijim za život prilikama. Da se ona plemena, koja su, bježeći izpred jače sile, došla u klimatičke i teluričke tako nepovoljne okolnosti, gdje ne ima potrebitih za razvitak i napredak uvijetâ, nijesu mogla do danas oteti divljemu stanju, možemo si protumačiti; ali da ima naroda, koji su spali bez dvojbe iz nekadašnje više kulture degradacijom u stanje barbarstva, te se još i danas u njem nalaze, premda su u povoljnijim klimatičkim i društvenim prilikama, to je pojava, koju si etnolozi ne mogu protumačiti. Na kontinentu sjeverne Amerike žive, kao što nam putnici i etnografi svjedoče, indijska plemena, kojih su pradjedovi njekoč, kako historijski spomenici jasno pokazuju, na visokom stupnju civilizacije stajali. Jer kako inače da si protumačimo one veličanstvene gradnje, gradove, hramove, kanale, koji su danas, istina, razvaline i podrtine, ali su svjedoci nekadašnjega sjaja i veličine naroda, za koji historija ne ima drugoga dokaza do ovih nijemih ali jasnih svjedoka nekadašnje tehnike i industrije, nesumnjivih obilježja iz visoke intelektualne kulture. Kad su Evropejci prije 400 godina onamo došli, nadjoše čitava polja gospodarskim biljem obradjena, te i Evropa ima onoj zemlji zahvaliti jednu od najkorisnijih gospodarskih bilina. Pak uz sve povoljne teluričke i atmosferne pogodnosti, ostao je onaj narod do danas gotovo na istom stepenu kulture, na koji je degradacijom spao, dapače čini se, da i ono malo kulture ide natrag. „Kad su Evropejci, veli *Lubbock*, prvi krat došli bili s onim plemenima u doticaj,

bijaše u njih stočarstvo i ratarstvo na višem stupnju nego danas. Oni spadaše već na lovstvo, kojim se barbarski narodi tek počimlju dizati. Izgubiše ljubav i volju za ratarstvo, temelj napretku i kulturi“.

Njeka sjeta i duševna bol obuhvati čovjeka, kad se, povrativ se sa američkih prašuma i osamljenih ostrva, zaputi u plodne prijedjele, koje natapaju rijeke Eufkrat, Tigris i Nil, gdje nam stranom u razvalinama preostali te novije doba iskapani spomenici, stranom iz tajinstvenih napisa odgonetani tragovi pokazuju visinu kulture nekadašnjih plemena i naroda, koji su u onim, Bogom blagoslovljenim, stranama obitavali. Zar nam o toj kulturi ne svjedoči najstarija povjest Kaldejaca, koji su znali ob ophodu sunca, mjeseca, poznavali pet planeta, zodijak; kojima bijaše poznata razdioba vremena na godine, mjesece i tjedne? Zar nam taj visoki stupanj civilizacije ne potvrđuju uspomene gradova *Ninive*, *Babilona*, *Persepola* i tolikih drugih, kojih opsegom i veličinom gradjevinâ niti najveći novovječni gradovi nadmašili nijesu? Zar je mogao djetinjski, primitivni, tamni um zamisliti, ili je mogla divlja, barbarska, surova ruka izvesti one plastične uzore, koji se sa Eufrata i Tigrisa danas pokazuju u pariškom Louvru? Kad velika, ako u potankostima i bajna, kraljica *Semiramis* veli, kako nam povijeda *Polyen*, koji je čitao njezin napis: „prije mene nije nijedan Asirac vidio mora, ja sam ih vidjela četiri, do kojih nitko nije mogao doprijeti: ja sam prisilila rijeke da teku kud ja hoću, a ja sam htjela da teku, kuda će korist donositi; ja sam zemlju učinila plodnom, natapajući ju svojim rijekama; ja sam podigla neosvojive tvrdjave; ja sam željezom prosjekla drumove kroz kamenite stijene; ja sam svojim kolima prevalila puteve, kuda niti divlja zvijer nije mogla proći; priroda dala mi je tijelo žensko, ali svojim činima mogu se uz

bok postaviti i najhrabrijim muževima . . .“: zar se ne čini čovjeku, da ovo govori junakinja sa prijestolja današnjega vijeka, a ne najmanje tisuć godina prije Isusa? Ovo je glas svijetla uma, jasne svijesti i odlučne volje, ovo je odjeka visoke kulture. Pak usporedimo s tom kulturom stanje urođenika, koji danas u onim zemljama žive, otkad novija povjest za nje znade! Koji uzrok toj promjeni, tolikomu nazatku, toj žalosnoj degradaciji?

Spomenuo sam množenje naroda i navalu iz vana; ali ima još i treći uzrok, kojemu se u velike ima pripisati degradacija plemenâ, kad što čitavih naroda. Taj uzrok označuje najrječitije čuveni engleski prirodoslovac Argyll, gdje veli: „Taj uzrok dolazi od skvarenosti ljudske naravi, t. j. od jednoga između općenitih instinkta ljudskoga roda, koji često u toliko svlada čovjeka, da se pretvori u destruktivnu maniju. Bijaše naroda na visokom stupnju uljudbe, koje ratobornost u toliko zahvati, da su si u pohlepi za gospodstvom druge narode podjarmili, učinili si ih sredstvom, kojim su svijetom zagospodovali, te im narinuli svoju upravu, svoje znanje i umij enje. Ali ako je ovaka strast obuhvatila surovo pleme te ga vodi bez razbora antipatija proti drugim plemenima, mogu se s toga roditi, kao što se često i rodiše, najžalosnije oprijeke i nevolje za rod ljudski. Ovaka strast, već sama po sebi zloporaba i degradacija, kakova se samo u nižem životinjstvu očituje, radja u svojem daljnjem razvitku sve više zla, ruši posve civilizovana društva, ili u najpovoljnijem slučaju ponizi onaj mali ostatak, što se uništenju oteo, do života i običaja divljaštva“.

Ako i jeste degradacija nedvojbenâ pojava, za to se ipak sa cjelovitim napretkom čovječanstva ne samo može u sklad dovesti, nego se u njoj, jer se osniva na

slobodi čovjeka vidi golema razlika između njega i ostalih stvorova u prirodi, razlika, koja jasnom postaje djelovanjem s jedne strane fizičkih sila i zakona, a s druge djelovanjem intelektualnih sila i moralnih zakona u razvitku čovječanstva. Materijalna priroda, niže životinjstvo, razvija se pod silom neuklonivih zakona dvojakim smjerom, pozitivnim i negativnim; onim se jedan rod u borbi za opstanak, uza sve zaprjeke množi, uspijeva i dodje do odmjerenе mu svrhe, dočim ovim negativnim drugi rod u borbi ne može odoljeti zaprjekama te bude otporom i brojem sve slabiji, dok ga napokon nestane.

U razvitku ljudskoga roda je drugačije. jer ovdje uz fizičke djeluju intelektualne sile, uz neuklonive zakone materijalne prirode upravljaju napretkom i razvitkom moralni, pod kontrolom razuma i slobodne volje stojeći zakoni. Prema tomu može biti, a kako nas povjest uči, i jest u osnutku i razvitku ljudskih društava *više smjerova*, ali svi su napokon rezultat slobodnih odluka. Jednim od ovih smjerova može se čovjek popeti do intelektualne i moralne savršenosti, o kojoj psalmista veli: minuisti eum paulo minus ab angelis, dočim se drugim može poniziti do žalosna stanja neumne zvjeri, do divljaštva — do degradacije. Nu ovakom zabludom nije obustavljen napredak čovječanstva. Čovjek se iz ove nizine, u koju je stranom svojom krivnjom, a stranom pod uplivom spoljašnjih sila pao, uz pripomoć opet dići može. Degradacija je sjena, koju ljudske strasti, podupirane spoljašnjim okolnostima časomice bace na svijetli smjer općenitoga napretka, ali ga ne može obustaviti; degradacija je živa pouka, kako i ovaj najplemenitiji stvor može nisko pasti, ako, pustiv s uma svoj izvor, svoje uzvišeno zvanje, zaboravi na najplemenitiji, bitni dio svoje naravi: ako moral i ideale pod-

redi instinktivnim požudama animalnoga života. Kad je u vrijeme rimskih careva, prešav u državi sav zemljišni posjed u ruke bogataša, velikaša i mogućnika, ostao puk bez posla i privrede, te mislio samo na panem et circenses, dočim je visoki svijet, ugreznuv u snošenom od podjarmljenih naroda bogatstvu, prezirati stao stare građanske krijeposti, i jezik vlastitoga naroda, držeći ga prostim, dapače smiješnim, zamijenio, makar i izglađenim, ali ipak tuđjim, grčkim jezikom; kad su nekadašnji robovi prometali obrtom i trgovinom, dapače sami gojili znanost i umijeće, dočim su im nekadašnji gospodari izmišljali načine, kako bi se niskim raskošnim životom čim obilatije nasladjivati mogli: je li čudo, da su taj veliki narod barbari svladali, svjetsku državu razorili, a sjaj njihove civilizacije i kulture višestoljetnim mrakom zastrli?

Kao što povoljne spoljašnje teluričke okolnosti, skup elemenata prirode, bez sumnje velik upliv imadu na zametak, razvitak i napredak kulture, isto tako mogu neprijatne spoljašnje prilike protivnim smjerom djelovati i povodom degradacije biti; u mnogo ipak slučaja nose narodi sami u sebi klicu intelektualnoga i moralnoga nazadovanja, zametak degradacije. Povjest civilizacije nas uči, da je narodâ, iza kako su se uz povoljne spoljašnje i nutarnje uvjete na visoki stupanj kulture popeli te ispunili providnošću im namijenjenu zadaću, nestalo s pozornice, a drugi su preuzeli njihovu baštinu, da ju nadopunjenu svojom privredom opet idućim narodima predadu; jer narodi se rode, rastu, napreduju i stare, samo što se njihov život ne broji na godine, nego na vjekove. Nu nije povjest bez primjera, gdje su plemena, pače narodi, prije nego dodjoše do napona svoje snage, vlastitom krivnjom putem degradacije s pozornice svijeta otstupili, ostavivši slijedećim iza njih narodima

svoje mane, pogrješke i zablude za negativni primjer, da se ih čuvaju, ako ne će da i oni preranom smrću ne umru. U samoj plemenitoj naravi, u biću čovjeka napisana su vječna načela, na kojima se osniva njegov umni i moralni razvitak: spoznaj sama sebe i svoj položaj u prirodi, svoje dostojanstvo, svoje zvanje, svoju posljednju svrhu; brani svoje pravo, ali priznaj i drugomu njegovo; čuvaj i brani svoju slobodu, ali štuj tudju; čini dobro, kani se zla; ili da u kratko reknemo, ono vrhovno pravilo i načelo, na kojem se sav rad, sav napredak čovječanstva osnivati ima: što želiš da drugi čini tebi, čini drugima, a što ne ćeš da tebi drugi ne čini, ne čini ti drugima.

Narodi, držeći se ovih načela, te idući u razvitku kulture ovim smjerom, ne imadu se bojati degradacije. Osvrtajući se na vlastiti svoj narod vidimo, da ga je providnost postavila u povoljne spoljašnje fizičke okolnosti, koje mu riješenje plemenitih civilizatorskih zadaća olakoćuju, a i u samu sebi, u svojoj nutarnjoj prirodi imade potrebitih za to uslovlja. Proučavajući mu povjest, naći ćemo u njem mana i pogrješaka, ali ćemo naći vrlina, krijeposti i plemenitih umnih i moralnih svojstva. To nam svjedoče njegova povjest, i njegova u poslovicama, pričama, legendama, narodnim pjesmama izražena moralna filozofija i religiozna ćud. Čistiti ga od mana, čuvati ga od pogrješaka, umnih i moralnih zabluda s jedne, a s druge strane podržavati, gojiti i razvijati u njem ljubav za istinu, težnju za dobrim, jednom riječi voditi ga smjerom prave kulture: to je zadatak znanosti i umjetnosti, to je zadatak škola i zavoda, to je svrha i ovomu zavodu, u čije ime mi govorimo i radimo. Otkad postoji, bijaše pregnuće njegovih članova, da ga, proučavajući prirodu i njezine pojave, upoznadu s njegovom lijepom domovinom, da mu, iznoseći na vidjelo iz hi-

storije slavna djela njegovih pradjedova, pokazu s jedne ruke mane i slabosti, ali s druge krijeposti i vrline.

U najnovije vrijeme zasnovala je akademija dva pothvata, koji bi u ovom smislu za napredak narodne kulture i prosvjete lijepim plodom uroditi mogli, a to su: *Zbornik za narodni život i običaje*, i *Gradja za povjest književnosti hrvatske*.

U prvoj publikaciji crta se individualnost naroda, kako se očituje u raznim granama javnoga i privatoga, društvenoga i obiteljskoga života. Nu u ovim granama života izbijaju često na vidjelo i takove pojave, koje narodnu individualnost, ako i jesu samo kao prolazna bolest na inače zdravom organizmu, ipak ne prikazuju u najpovoljnijem svjetlu. Ovake, rekli bismo, patološke pojave nijesu opasna bolest, ali ipak zadržavaju i obustavljaju narod u prosvjetnom i kulturnom napretku.

Proti tomu bit će uspješan lijek, da se narodu od vremena do vremena u pamet prizivlju slavni muževi, heroji iz njegove povjesti, koji su mu znanjem, ustrajnim radom, ljubavlju prama domovini, čvrstom voljom, čistim značajem i požrtvovnošću pokazali put, kojim se najsjegurnije ide do narodne slobode, kulture i prosvjete. S takovima uzorima upoznaje narod „Gradja za povjest književnosti hrvatske“. Bog će dati, da ovi pothvati nadju u narodu željena odziva, a nadamo se, da će ga naći, jer veledušni domoljubi sjećaju se sveudilj ovoga zavoda, dočim mu priznanjem, potporama i plemenitim poklonima u pomoć pritječu, da bude narodnim hramom znanja i umijenja. Milo mi je, da mogu i ovom zgodom svoje riječi dokazom potkrijepiti svraćajući pozornost Vašu na prelijepi i plemeniti dar, remek-djelo našega, u vlastitom svojem narodu i daleko u vanjskom umjetničkom svijetu proslavljenoga umjetnika *Vlaha Bukovca*, na sliku Njegova Veličanstva našega premilosti-

voga vladara, koju je umjetnik jugoslavenskoj akademiji velikodušno poklonio: umjetnina i prema uzvišenom licu, što ga prikazuje, i prema umjetničkoj ruci, koja ju izvede, za ovaj zavod veleznamenita. Budi ovime plemenitomu narodnomu umjetniku izjavljena najsrdačnija hvala!

Ovaj plemeniti primjer patriotske darežljivosti i požrtvornosti, nadajmo se, ne će ostati osamljen, jer kako veliki dobrotvor naroda i osnovatelj ovoga zavoda veli: „Narod, koji se ne zna za svoje idealne ciljeve uzpaliti i na sve moguće žrtve ohrabriti; narod, koji uvijek i uvijek samo strahuje i pređa; narod, koji u ozbiljnih okolnostih jedino na svoju slabost i nemoć misli, da samo pod tuđim okriljem, tuđom moći i pomoći živjeti može: takov narod trune, iznemaže i propada, takov narod očevidno ne ima zaloga života i budućnosti. Suprotnim pako načinom narod, koji zna što hoće, koji si nikad i uz nikakovu cenu na svijetu ne da iz duše i savjesti izbiti onu idealnu svrhu, koja od samoga Boga dolazi; narod, koji u odlučni čas zna sve svoje sile u jedno skupiti i na postignuće svojih viših ciljeva obratiti, koji zna u takovi čas obćim oduševljenjem onu rečenicu: il slobodno živjeti il slavno umrieti, takav narod, pak bilo mu se kroz vjekove boriti, patiti i svake žrtve podnašati, prije ili poslije se spasi i slobode se svoje dovine“.

2. Izvještaj tajnika

DRA. FR. VRBANIĆA,

o gospodarskim prilikama akademije god. 1897.

Veleštovana gospodo!

Kadgod mi je s ovoga odličnoga mjesta izvijestiti o gospodarskim prilikama akademije, vazda žalim, što ne mogu prikazati takove slike, koja bi ne samo kod poštovanih mojih drugova nego i kod cijeloga naroda probudila nadu, kako će naša akademija u punoj mjeri moći provadjati one književne osnove, što ih je i dosada zasnovala i još neprestano snuje za proučavanje prošlosti hrvatskoga naroda i njegova jezika, za izpitivanje narodnoga života i njegovih običaja, za sabiranje gradje o povijesti književnosti hrvatske, te za istraživanje zemlje i njezinih prirodnih prilika. Ova nada ostaje žalibože i ovaj put pusta, jer imovinske prilike akademiji i sada nalažu, da neke svoje osnove odloži na bolja vremena, druge da provodi lagano, a treće, koje je već odpočela provadjati, da prekine barem za neko vrijeme.

Kad bi akademija i u slaboј mjeri htjela zadovoljiti onim zadatcima, na koje je zvana po svojim pravilima, morala bi svake godine raspolagati mnogo većom svotom nego li iznose njezini godišnji prihodi.

Danas se redoviti prihodi akademije kreću oko 17 do 18 hiljada forinti, dok bi njezine potrebe zahtijevale barem svotu od 22 hiljade forinti. Naravno je dakle, da se proračuni akademije svake godine svršuju s deficitom, koji, kad se ne može pokriti većom prodajom knjiga,

svakako ima tu posljedicu, da se štampanje gdje koje knjige obustavlja, ako se je na nju i mislilo kod sastavka proračuna. Pogledom na ove prilike akademija mora tim većom hvalom pozdraviti svakoga, tko joj pripomogne, da se njezini prirodi pridignu i njezina gospodarska snaga ojača. S toga se akademija i ove godine ovom svečanom zgodom prije svega sjeća svoga pokrovitelja i dobročinitelja, koji ovaj naš zavod od postanka njegova pa sve do danas ljubi jednakom ljubavi i grli nepromijenjenom brigom i skrbi. Kao što svake godine, tako nam je i ove naš preuzvišeni gospodin pokrovitelj pritekao u pomoć stalnom godišnjom potporom od jedne hiljade forinti za izdavanje velikoga akademijskoga rječnika. Hvala mu pred narodom na ovom veledušnom darom, bez kojega bi moralo zapeti izdavanje ovoga velikoga djela naše akademije.

Akademija je sretna, da uz svoja čedna sredstva i uz ovu veledušnu potporu svoga pokrovitelja može izdati barem jedan svezak svoga „Rječnika“; ali ni toga ne bi mogla učiniti, da barem u tom pogledu ne uživa potpore hrvatske zemaljske vlade, koja našem u vrijednomu drugu i uredniku „Rječnika“ profesoru Budmanu dozvoljava trajan dopust, da sve svoje sile može posvetiti ovomu teškomu i trudnomu poslu.

Na ovoj dozvoli budi joj izrečena najtoplija hvala, s kojom akademija spaja i najtvrdju nadu, da će visoka vlada doskora i povoljno riješiti njezinu ponovnu predstavku, kojom je za izdavanje svojih publikacija zamolila stalnu godišnju novčanu potporu iz zemaljskih sredstava.

S osobitom hvalom dužnost je akademiji ovom svečanom zgodom spomenuti, da je u red dobročinitelja njezinih ove godine stupio naš najstariji i najvidjeniji novčani zavod „Prva hrvatska štedionica“, darovavši

povodom proslave svoga pedesetgodišnjega opstanka znamenitu svotu od pet hiljada forinti. Na ovom plemenitom i rodoljubnom daru akademija se je već pismeno zahvalila novoj svojoj dobročiniteljici, a čini to ponovno i danas pred cijelim narodom uz želju, da ovaj primjer brige i skrbi za našu knjigu nadje više nasljednika.

Nu kako je „Prva hrvatska štedionica“ ovaj dar poklonila u izričnoj namjeni, da ta svota služiti ima za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu i to u prvom redu iz humanističkih struka, držala je akademija prvom svojom dužnošću odlučiti, kako da ovoj namjeni darovateljice udovolji. Ona je to učinila tim radje, jer je već davno osjećala potrebu izdavanja ovakovih djela, ali zbog pomanjkanja posebnih sredstava nije od svoga redovitoga prihoda u tu svrhu mogla ništa žrtvovati. Da se u napredak izdavanje ovakovih djela osigura, osnovala je akademija posebnu zakladu pod imenom: *„zaklada za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu“*. Temeljna glavnica ove zaklade sastoji od navedenih 5000 for. „Prve hrvatske štedionice“, i od onih 2000 for., što ih je prošle godine akademiji veledušno darovao u njezine svrhe presv. g. grof Rudolf Normann Ehrenfelski. Akademija je uredila posebna pravila za tu zakladu, te će biti osobito zahvalna onima, koji će svojim darovima pripomoći, da se ova zaklada što prije poveća, kako će njezinim prihodom što češće moći na oltar domovine prikazati po koje takovo djelo. Pravila ove zaklade priopćiti će akademija u svom „Ljetopisu“, a da se što prije ispuni želja njezinih plemenitih darovatelja, ona će na račun ove zaklade već u seriji ovogodišnjih svojih publikacija izdati jednu knjigu, što ju je napisao naš vrijedni drug akademik Nadko Nodilo. O tom djelu izvijestiti će napose moj poštovani drug i tajnik dr. Fr. Marković.

Uz ove darove primila je akademija tečajem ove godine jošte od pravosudnoga odjela visoke kralj. zem. vlade svotu od 8 for. 6 $\frac{1}{2}$ nvč., koja je preostala od popusta za premije kod osiguranih zgrada kralj. zem. kaznionice u Mitrovici, a od pokojnoga župnika u Moravčeu Gustava pl. Barabaša iznos od 139 for. 28 novč.

Napokon se sjetiše našega zavoda kod izjave svoje posljednje volje u svojim oporukama: kanonik prvostolne crkve zagrebačke Konrad Šnap, i Marija udova Amruš, svako sa 100 for., te Antun Fetzner, umirovljeni župnik i začasni kanonik, koji je akademiji zapisao jednu akciju hrvatske eskomptne banke u nominalnoj vrijednosti od 200 forinti, a Strossmajerovoj galeriji slikâ ostavio sliku „Salvator mundi“.

Pravosudnomu odjelu visoke vlade budi izrečena najtoplija hvala, a vrijednim i rodoljubnim pokojnicima harna uspomena i vječna „slava“.

Od navedenih darova priložila je akademija dar Gustava pl. Barabaša zakladi za izdavanje znanstvenih djela za obću naobrazbu, dok će glede ostalih stvoriti zaključak nakon što bude ostavinska rasprava dovršena i dotični joj zapisi izplaćeni.

Imovina jugoslavenske akademije sastoji u prvom redu iz akademijske zaklade, koja je po iskazu računarskoga ureda kralj. zemaljske vlade koncem g. 1896. iznosila ukupnu svotu od 263.496 for. 96 $\frac{1}{2}$ nvč., u kojoj je svoti sadržana ne samo posebna zaklada biskupa Strossmayera za uzdržavanje Strossmayerove galerije slika u nominalnom iznosu od 10.850 for., nego i zaklada baruna Gustava Hillepranda-Prandaua u nominalnoj svoti od 12.200 for. Prema iskazu spomenutom u prošlogodišnjem izvještaju ukupna svota akademijske zaklade je manja za 20.288 for. 84 novč., i to s razloga, što je prošle godine taj iznos upotrebljen za gradnju nove

akademijske kuće na uglu Petrinjske i Šenoine ulice. Kako je akademija sve naumljene gradnje dogotovila, te nije više voljna što od svoje glavnice investirati u kuće, to gornja svota akademijske glavnice, koja je uložena u vrijednostne papire, ne će više manjom postajati.

Uz ovu glavnicu ima akademija prema onomu, što sam bio slobodan već napomenuti, posebnu zakladu za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu, koja danas iznosi ukupnu svotu od 7139 for. 28 novč. a. vr., te je uložena u štedioničke knjižice I. hrvatske štedionice. Usljed toga iznosi imovina akademije, uložena u vrijednostne papire i štedioničke knjižice, ukupni iznos od 270.636 for. 28 $\frac{1}{2}$ novč.

Vrijednost nekretnne imovine jugoslavenske akademije računa se najmanje na 469.000 for.; od ove svote dolazi na akademijsku palaču 260.000 for., a ostatak od 209.000 for. na šest akademijskih kuća, koje se nalaze u Zagrebu. Prema tome iznosi ukupna imovina jugoslavenske akademije svotu od 739.636 for. 28 $\frac{1}{2}$ novč. Koncem god. 1866., dakle u vrijeme, kad je naša akademija započela svojim životom, iznosila je njezina imovina ukupnu svotu od 200.720 for., te se je prema tomu u razdoblju od trideset godina pomnožala za 538.916 for., to jest za više od 268%. Ovaj prirast nastao je u jednu ruku time, što se svake godine u smislu naših pravila jedna petina čistoga prihoda priklapa glavnici, a u drugu veledušnim darovima dobrotvora i prijatelja akademije, u redu kojih prvo mjesto pripada našem velikomu dobrotvoru i pokrovitelju, preuzv. gosp. biskupu Strossmayeru.

Čisti prihod akademijske glavnice, odbivši spomenutu petinu, kojom je akademija mogla razpolagati, iznosio je prije trideset godina, t. j. u prvoj godini našega

opstanka, godine 1867., 7856 for., dok danas prihod njezin od navedne glavnice iznosi okruglu svotu od 16.000 for., i to 11.500 for. od akademjskih kuća, a 4500 for. od vrijednostnih papira. Istina je, da se prihod akademjske glavnice nije umnožio u onom omjeru, u kojem i sama glavnica; jer dok je ova potonja narasla za 268%, prirastao je prihod samo za nešto preko 103%. Razlog ovomu nerazmjeru moramo tražiti u tom, što je u navedenoj svoti današnje akademjske glavnice sadržan iznos od 260.000 for., koji nama ne nosi nikakova efektivnoga prihoda, a to je vrijednost akademjske palače, a zatim iznos od 7138 for., koji spada zakladi za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu, koja je zaklada osnovana istom ove godine, te će se njezin prihod iskazivati istom slijedećih godina. Ako od današnje imovine akademjske u iznosu 739.636 for. odbijemo ovu svotu od 267.139 for., koja nam nije nosila nikakova dohodak. tada preostaje iznos od 472.497 for., koji nam pruža dohodak od 16.000 for.; ako se taj iznos isporedi s glavnicom od g. 1866., tada iznosi prirast te glavnice nešto preko 103%, tako, da je prihod akademjske glavnice prirasao u istom onom razmjeru, u kojem je prirasla i ona glavnica, koja nosi dohodak. Ali i taj današnji dohodak bio bi u daleko povoljnijem razmjeru veći, da akademija ne mora ispunjavati nekih obveza, što ih je preuzela od svojih dobrotvora. Tako isplaćuje ona udovi vrijednoga rodoljuba Jakića na godinu od svoga prihoda preko 900 for., a udovi Doželinčići 660 for. Uzme li se ovo u obzir, to su u razdoblju od 30 godina prihodi akademije narasli u daleko povoljnijem omjeru od njezine glavnice. Ovaj 'povoljni prirast prihoda akademjske glavnice od osobitoga je povoljnoga uticaja i na samu glavicu, jer je jedna petina, kojom se povisuje glavnica, prije trideset godina

iznosila 1964 for., dok se danas svake godine povisuje glavnica na temelju te petine u okruglom iznosu od 4300 for. Bude li se našlo u narodu našem dobrotvora, koji će se sjećati našega najvišega znanstvenoga zavoda, to bi se akademija, uz njihovu darežljivost i uz redoviti prirast njezine glavnice na temelju jedne petine njezinih prihoda, prigodom slave svoje pedesetgodišnjice mogla iskazati imovinom od jednoga milijuna forinti. Dao Bog, obistinila se ova želja!

Potanki iskaz o upravi akademijske imovine tečajem godine 1897., te o prihodu i rashodu, što ga je imala akademija tečajem ove godine, priopćiti će ona u za-glavnim računima. Nu već danas mogu reći, da se je tečajem godine raspršila ona bojazan, kojom je uprava započela svoje ovogodišnje gospodarsko poslovanje, te koja je nastala s toga, što je glavna skupština akademije ne samo odredila, da se preko redovitoga proračuna od svote uniše za izvanrednu prodaju akademijskih publikacija potroši 300 for. za istraživanje zemlje i 700 for. za sabiranje folklorske gradje, nego što je i redoviti proračun za ovu godinu zaključila s manjkom od 462 for.; povrh toga trebalo je iz ovogodišnjih prihoda namaknuti trošak od blizu 2000 for. za prvi svezak „Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena“, koji se je morao štampati doduše na račun publikacija prošle godine, ali iz prihoda ovogodišnjih. Srećom mogosmo nakon zaključenih računa od prošle godine prenijeti u ovu godinu gotovine u iznosu od 970 for.; čisti prihod dotacije iz akademijske zaklade bio je prema proračunu veći za 937 for.; visoka vlada nam je povratila 1248 for. na račun dviju petina za popravak akademijske palače; a napokon smo od prodaje knjiga primili za 1500 for. više nego li je bilo preliminovano u proračunu. S ovim većim prihodima od preko 4600 for. mogli smo pod-

miriti i gornje potrebe, i ona prekoračenja u našem proračunu, kojima uz najbolju volju nijesmo mogli izbjeći; a što je najglavnije, akademija je količinu svojih ovogodišnjih publikacija i brojem i opsegom raširila preko svoje prvobitne osnove uza sve to, što su prema postojećim prilikama ponarasi troškovi za štampanje knjiga.

Prvu seriju svojih ovogodišnjih publikacija predali smo javnosti mjeseca srpnja ove godine, i to u svemu četiri knjige: „*Ljetopis*“ za god. 1896. svez. XI., Milivoj Šrepol: „*Gradja za povjest književnosti hrvatske*“ knjiga I., te „*Rad*“ knjiga 130. i 131. Od ovih knjiga štampana je kod svake naklada od 600 primjeraka, te je akademija u tu svrhu potrošila okruglo 3200 for.

Druga serija ovogodišnjih publikacija većim je dijelom doštampana, te će se najkasnije polovicom veljače predati javnosti. U ovoj seriji izdati će akademija u svemu sedam knjiga i to: „*Rad*“ knjiga 132 i 133, „*Monumenta Ragusina*“ svez. V., „*Zbornik za narodni život i običaje*“ knjiga druga, „*Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*“ svezak 17.; *Spiridion Brusina*: „*Gradja za neogensku malakološku faunu Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*“, te *Nadko Nodilo* „*Historija srednjega vijeka*“ svezak I. Od ove serije štampa se „*Rječnik*“ u 2000, „*Zbornik za narodni život i običaje*“, te „*Historija srednjega vijeka*“ u 1000, a ostale publikacije u 600 istisaka. Ukupni trošak za drugi skup publikacija iznositi će preko 11.300 for. Uzme li se u obzir, da je akademija iz ovogodišnjega prihoda za prvi svezak „*Zbornika za narodni život i običaje*“, koji je izišao u nizu prošlogodišnjih publikacija, potrošila 1800 for., to je ona faktično izdala za svoja znanstvena djela ove godine preko 16.300 for., dakle više nego još jedanput toliko, kolik je bio cio njezin prihod prije trideset godina. Od ovih publikacija

izdat će se „Historija srednjega vijeka“ na račun zaklade za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu, a jedan, i to znatniji dio troška u iznosu od 1700 for., za navedeno djelo akademika Brusine već je podmiren prijašnjih godina, jer su slike, potrebite za ovo djelo, bile već od prije gotove. Akademija je dakle uza sva svoja čedna sredstva iz ovogodišnjih prihoda za nauku i prosvjetu privrijedila 11 knjiga, i za nje potrošila znamenitu svotu od 14.600 for. Nu ovo još nije sve, što je akademija iz svojih prihoda izdala za svoje znanstvene svrhe. Da sa svoje strane barem ista doprinese za znanstveno istraživanje zemlje, ona je dozvolila g. prof. Daminu za istraživanje pauka u Hrvatskoj i Slavoniji, a profesoru dr. Langhofferu za istraživanje kukaca u Hrvatskoj i Slavoniji, svakomu po 150 for. Nadalje je potrošila akademija za prepisivanje regesta zagrebačkih arhiva i za skupljanje razne historijske i ine literarne gradje oko 600 for., i ne uračunavši troškova za knjižnicu i arhiv. Napose bi akademija za uređivanje arhiva bila morala žrtvovati i većih žrtava, da njezin član i arkivar Tadija Smičiklas nije bez ikakove posebne nagrade sav svoj trud uložio, da se naš arhiv konačno uredi. On je svu nagradu, koja bi mu imala pripasti, upotrebio za nagrađivanje pomagača, koji su kod toga pod njegovim nadzorom radili. Na ovoj njegovoj požrtvovnosti budi mu u ime akademije izrečena ovom svečanom zgodom najtoplija hvala.

Osobitu je brigu posvetila akademija skupljanju folklorske gradje, kako će to razložiti moj vrijedni drug tajnik dr. Franjo Marković; ona je u tu svrhu potrošila ljetos oko 700 for. Nu pogledom na veliko blago, koje se nalazi u našem narodu u njegovom narodnom životu i njegovim običajima, te pogledom na to, što se više ne smije dugo oklijevati, da se to blago sabere, aka-

demija je zaključila u svojoj glavnoj skupštini držanoj dne 16. prosinca o. g., da će žrtvovati sva svoja raspoloživa sredstva, da to blago u što većoj mjeri sabere. Ona je s toga odlučila, da se u tu svrhu mogu potrošiti one 3000 for., koje su joj preostale od izvanredne prodaje njezinih publikacija izašlih do konca godine 1894. Akademija svijestna si velikoga zadatka, što ga je preuzela izdavanjem folklorskoga zbornika, već unaprijed uvidja, da joj žalibože ni ova sredstva ne će doteći, da taj zadatak ispuni, te s toga nekom zebnjom gleda u budućnost, ne će li joj materijalna sredstva zapriječiti, da ovaj zadatak izvede prema svojoj namisli i prema časti i koristi naroda, ako li joj od druguda ne priteku u pomoć veća sredstva. Može biti će naši imućnici i sama zemlja uvidjeti, da ne bi bila uzaludna pomoć, koju bi za taj posao imali dati našoj akademiji.

I ove godine davala je akademija svoje publikacije uz godišnju pretplatu od deset forinti, akoprem je knjižarska njihova cijena barem još jedan put tolika. Ali žalibože ove je godine akademija još manje, nego li prvih godina našla odziva u tom pogledu; broj ovogodišnjih njezinih pretplatnika nije dosegnuo niti jedne stotine. Pa ipak bi većim brojem pretplatnika akademija najglaglje mogla povisiti svoje redovite prihode. Mi uza sve to još ne zdvajamo, te te nadamo, da ćemo u našim patriotskim krugovima naći izdašne potpore, te da će nas svojom pretplatom poduprijeti mnogi, koji toga do sada učinili nisu, premda bi i po svom zvanju i po svom položaju to bili dužni učiniti.

Akademija je prema zaključku svoje glavne skupštine od 17. prosinca prošle godine i ljetos davala svoje publikacije izašle do konca godine 1894. uz dosadanju sniženu cjenу onima, koji su kupili sva akademijska izdanja. U svojoj glavnoj skupštini od 16. o. mj. od-

lučila je akademija u napredak ne davati svojih publikacija uz snižene cijene. Bude li u pojedinom slučaju od potrebe odustati od ovoga načela, akademija će to zaključiti u svakom slučaju napose.

Ukupna zaliha knjiga, što ih akademija ima u svom spremištu, iznosi okruglo 74.300 komada, a vrijednost njihova po potpunoj prodajnoj cijeni okruglu svotu od 175.500 for.

U ovoj dosta velikoj zalihi svojih publikacija naći će akademija još uvijek dosta izdašno vrelo za pomnažanje svojih prihoda, bude li se našlo općinstva, koje će ju podupirati. Najpače bila bi želja akademije, da se što prije raspača knjiga „Život i djela dr. Franje Račkoga“, jer je prihod od prodaje njene namijenjen za arkadu našega nezaboravnoga predsjednika. Nu žalibože ne samo da od te knjige imamo na skladištu preko 1600 istisaka, već imade još mnogih, koji nam niti su povratili knjige niti za nju poslali novaca. To i jest razlog, s kojega akademija uz najvruću želju još ni ove godine nije mogla pristupiti konačnomu uređenju arkade našega Račkoga. Nadajmo se, da će se ova naša vruća želja buduće godine ispuniti.

Ja sam, veleučena gospodo, istinito i vjerno naslikao gospodarske prilike naše akademije u ovoj godini; ako one i nisu žalosne, nisu ni tako sjajne, da bi joj pružale zgodu, kako bi u većoj mjeri mogla razviti svoju djelatnost na polju knjige i nauke. Njezina pravila, njezina spremnost i njezina odlučna volja otvaraju joj u tom pravcu široko polje; ali žalibože njezina novčana sredstva takova su, da najznatniji dio svojih osnova ili ne može provesti ili samo u vrlo uskim granicama. Ali uza sve to akademija ne će otstupiti od postavljenoga si cilja; ona će i u napredak stupati stazom, kojom je koracala prvih trideset godina, u tvrdoj nadi, da će uz

pomoć Božju onima, koji iza nas dodju, i u materijalnom pogledu biti laglje nego li je danas nama. U toj nadi stupamo pouzdano i u četvrti decenij našega života.

3. Izvještaj tajnika

DRA. FR. MARKOVIĆA

o književnom radu akademije god. 1897.

Veleštovana gospodo!

Od posljednje svetčane sjednice, u kojoj je bio čitao pravi član matematičko-prirodoslovnoga razreda prof. Spiro Brusina svoju raspravu: „Pedesetgodišnjici narodnoga zemaljskoga muzeja“, razvijase se književni rad akademije ovako.

Čitane su i prihvaćene tijekom g. 1897. ove razprave i prilozii :

U razredu *filologijsko-historijskom* :

Od pravih članova :

11. ožujka: od prof. dr. Petra Matkovića: „Putopisi Jos. Rosaccia i M. Quada, put u Carigrad L. Bernarda, Tr. Korobejnika i G.j. Douse“ (za Rad).

Ovom razpravom nastavlja i donekle dovršuje akademik svoja iztraživanja o putovanjih po Balkanskom poluotoku 16. vieka. Rosaccijev putopis nosi naslov: „Viaggio da Venetia à Constantinopoli per mare e per terra“. Istoga putopisa ima više izdanja, najstarije je od god. 1574., a najmladje od g. 1606. Sva se izdanja odlikuju svojimi u bakru rezanimi slikami, izvedenimi umjetnikom Markom Sadelerom, a razna izdanja razlikuju se medju sobom samo brojem slika. Ovaj putopis spada medju ona djela, koja su se prema potrebi stereo-

tipno prešampavala; godina, mjesto štamparije, ime pisca i bakrorezca se prema okolnostim dodavalo ili pak izostavljalo. Putopis prikazuje najprije put od Mletaka do Carigrada po kopnu, zatim isti put po moru. Put do Dubrovnika naravno ide morem; dakle ovaj dio zajednički je u jednom i drugom pravcu, a od Dubrovnika odpočimlje mu carigradski kopneni put. Nu ovaj je put poznat jur od putopisa Rambertova, a opis mu nije drugo nego suhoparan izkaz golih putničkih stanica u formi staro-rimskih itinerara, izpisanih iz spomenutoga Rambertova putopisa. Za ovaj kopneni put ne prinosi putopisac nijedne slike, koja bi put osvietlila, dočim je pomorski put do Carigrada obilno bakrorezi razsvietljen. U cijelosti Rosaccijev putopis nije drugo, nego tadanja putnička ručna knjiga, priredjena na uputu onih, koji su iz Mletaka putovali na Iztok, osobito u Carigrad i u sv. zemlju. — Slično djelo Rossacijevu imamo u njemačkoj literaturi onoga vieka, naime od Matije Quadra, koji je rezultate svojih premnogih putovanja objelodanio u formi putničkih knjiga, sličnih n. pr. današnjemu Baedekeru. Među Quadovi putničkimi knjigami osobito se iztiče njegov *Liberaliquot itinerum* (I. dio Urselis 1602., II. dio Francof. 1603.). Quadus opisuje u pomenutoj knjizi među ostalimi i put preko Ugarske u Carigrad, pa preko Dubrovnika kopnom i morem u Carigrad. Za put preko Ugarske upotrebio je poznati putopis Besoltov, (Rad, CXXIX, 47), a za put preko Dubrovnika, kopnom i morem, izerpio je Rosaccija, što se u razpravi na tanje dokazuje i ocjenjuje.

Putopis o putovanju mletačkoga poslanika L. Bernarda u Carigrad od god. 1591. napisan je od poslanikova tajnika (Ivana Cavazza), koj se nigdje u putopisu ne imenuje. Povod pako ovomu putu bijaše, što bi G.

Lippomano, mletački bailo u Carigradu, okrivljen, da je izdao držane tajne te bi se presudi vieća desetorice imao uapsiti i u Mletke dovesti, a ovu tajnu odluku imao je po odredbi istoga vieća izvršiti pomenuti izaslanik Bernardo. Putopisu je naslov: „Viaggio à Constantinopoli di ser L. Bernardo per l'arresto del bailo s. G. Lippomano 1591. — Pošto se izaslanik tek putem odlučio, da putuje radi dubrovačke radoznalosti neobičnim putem preko Elbasana, sklonu to putopisca, da napiše itinerar o tom neobičnom putu, da tim dade uputu onim, koji bi se slučajno odlučili da podju istim putem. Sav Bernardov kopneni put od Lješa do Carigrada razdielio je akademik na dva glavna diela: od Lješa do Soluna, pa od Soluna do Carigrada. Prvi dio opet na dvoje, naime od Elbasana, pa do Soluna.

Prvi odsjek do Elbasana spada među najrjedje puteve, jer o njem neima putopisa nit iz starijega, nit iz onoga doba: s toga je već ovaj dio puta dosta znatan, što o njem nismo imali dosele putopisa, dočim je put od Elbasana dalje sastavinom staroga rimskoga puta „viae Egnatiae“. Pošto je akademik ocienio putopis Bern. puta, poredjujući ga sa starijimi i novijimi putopisi, izvadja odatle, da je ovaj putopis, izazvan tajinstvenom odlukom mlet. vieća desetorice, pravi putopis u smislu onoga doba, a opisi priedjela i mjesta su mu tako vjerni, da su često s opisi novijih putopisaca u liepom skladu. U cielom putopis Bernardova puta stoji na visini svojega doba, te spada među najbolje talijanske putopise onoga vieka; a tim je znatniji, što se odnosi na put, o kojem imamo iz onoga doba malo putopisa.

Razpravljajući akademik o drugom putovanju Trifona Korobejnikova iz Moskve u Carigrad god. 1593., govori na kratko i o starijih ruskih

putopisih srednjega i onoga vieka. Medju svimi ovimi, dosele tiskom priopćenimi putopisi, jedini je ovaj Korobejnikov, kojega put vodi preko Balkanskoga poluotoka, a taj je put onaj isti, kojim putovahu predjašnji poljski poslanici u Carigrad (Rad CV.). U celom Korob. opis puta od Dunava bio bi znatnom dobiti za iztočni kraj Balk. poluotoka, kad bi bio putopisac nastavio svoja topografijska bilježenja, kao što je radio na putu od Smolenskoga do Dunava, i kad bi bio na isti način opisao svoj put od Aitosa do Adrianopola.

Napokon medju putnike, koji su nauke i iskustva radi u 16. vieku na Iztok putovali, spada i humanista Gjuro Dousa, koj je u latinskom pismu, pisanom svomu otcu, glasovitomu učenjaku, na kratko opisao svoj put u Carigrad. Pismu je naslov: *G. Dousae de itinere suo constantinopolitano epistola*; prvo izdanje u Leydenu 1598., drugo u Antwerpenu 1599., a preštampano je i u Gronovia (VI, 3342.). Dousa pripravljaao se za svoj put u Heidelbergu i u Poljskoj. U Heidelbergu upozna se i s glasovitim Freherom, koj ga uputi, da prevede na latinski glasovito djelo Codinovo, koje Freher dade štampati. U Poljskoj učio je slavenski, pošto mu je znanje ovoga jezika bilo za put od prike potrebe. Dousa zaputi se s karavanom iz Lvova k ušću Dunava, odkuda je morem u Carigrad putovao. Na povratku iz Carigrada putuje D. s poljskim poslanikom kući, a put mu vodi istočnim krajem Balk. poluotoka, kojim su putom obično putovali i poljski poslanici, koje D. mjestimice popunjuje.

Tim bi se, završuje akademik, s putovanji primakao ka kraju 16. vieka, te je sve putopise 16. vieka, odnoseće se na kopno Balkanskoga poluotoka, što je našao zabilježene u starijih i novijih izvorih, u izvodu priobćio, objasnio i ocienio. Vrh toga je pet putopisa ne-

posredno iz izvora erpio. Razpravljjeni putopisi već po svojoj starosti spadaju medju bibliografijske riedkosti, a nekoji su malo ne „unica“. Nu ipak mu je preostala još jedna znatna pukotina — Busbek-Druschwam — koja će se tek onda popuniti, kada Druschwamov putopis, koj je još uvijek u rukopisu, svjetlo ugleda, a onom prilikom moći će se koja reći i o naučnih rezultatih ovih ukupnih akadem. razpravljanja.

6. svibnja: od prof. Vj. Klaića: „O hercegu Andriji (1197—1204)“ (za Rad).

Akademik nadovezuje svoje iztraživanje na studije starine Mikotzy-ja i bečkoga profesora dra. Alfonsa Hubera, te nastoji na osnovu poznatih spomenika prikazati podpunu sliku hercega Andrije, kojega je vladanje bilo znamenito za kasniji razvitak hrvatskoga kraljestva, a naročito za razvitak herceške vlasti i odnosâ hrvatskoga kraljestva prema ugarskomu.

Osobitu pozornost svraća akademik na razmirice i borbe hercega Andrije s bratom, kraljem Emerikom. Andrija se diže tri put na brata (1197., 1199., 1203.). Dosadanji historičari nijesu ulazili u trag pravim uzrocima tih razmirica, već su Andriju bijedili, da se je borio s bratom iz puke pohlepe za kraljevskom krunom. Akademik međjutim sudi, da je Andrija ustajao na brata, da brani i utvrdi svoje nasljedno pravo proti novome principu, po kojemu bi sinovi kraljevi imali preće pravo na prijestolje od braće njegove. Zanimljivo je još konstatovati, da je kralj Emerik osim Andrije imao još dva brata: Salomona i Stjepana. To saznajemo iz kronologičkoga prijegleda, što ga je u polovici XIV. stoljeća zagrebački kanonik, Ivan arcidjakon gorički, priložio svojem u djelu: „Statuta capituli Zagrabiensis saeculo XIV“.

U istoj sjednici priobći se od prof. dra. Petra Matkovića književna obznana: „Vicko Dimitrije Volčić, Dubrovčanin, kartograf XVI. vieka“ (za Rad).

18. studenoga: od prof. T. Smičiklasa nekrolozi (za Ljetopis) o dvama pokojnim akademikima, i to: 1. O dru. Ivanu Črnčiću (1830—1897). Najprije se iza pogleda u njegovu mladost ogledaju njegovi prvi mladenački pokušaji u tumačenju glagolskih spomenika. Zatim se ogleda što je uradio za znameniti spomenik Zvonimirov kod sv. Lucije u Baškoj dragi: kako je oko svoje radnje „Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji“ savio više radnja, koje sve zajedno razsvjetljuju povjestno-geografske i entnografske prilike primorskih strana najstarije dobe; koliko je privriedio svojim „Dukljanskim ljetopisom“; osobito pak koliko mu je zahvalna slavenska nauka za novo izdanje Asemanova evanđjelistara. Akademik se napokon dotaknu i zasluga Črnčićevih oko napredka našega zavoda sv. Jerolima u Rimu i oko povjesti njegove, a i za nove erkvene knjige slavenske hrvatskim biskupijama. 2. O o. Euzebiju Fermendžinu (1845—1897). On je kao generalni definator reda sv. Franje bio historik franjevačkoga reda te nastavio sa XXV. sveskom *Annales Minorum* — sve do konca XVII. vieka. — Kako mu je bio otvoren arkiv rimske propagande i svih samostana po našim zemljama, prikupio je veliko gradivo u *Acta Bulgarica*, *Acta Bosnae*, i napokon *Acta Croatiae ecclesiastica*, kojima se znamenito razsvjetljuje povjest jugoslavenskih zemalja erkvena i kulturna u najstrašnije doba, kada su Turci ove zemlje poklopili. A dragocjeni su i njegovi prinosi za kulturnu povjest i knjigu hrvatsku u XVII. vieku.

2. prosinea : od prof. dr. A. Musića: „Relativne rečenice u hrvatskom jeziku“ (za Rad).

Akademik najprije ističe, da u hrvatskom jeziku (kao i u drugim jezicima) imaju dvije kategorije relativnih rečenica. Jednoj pripada primjer: No ja tražim silna Vlah-Aliju, koji mi je dvore rasturio (Vuk, N. pj. II., 276.); a drugoj pripada primjer: Ko drugomu jamu kopa, sam će u nju pasti (Vuk, N. posl.). U prvom primjeru relativ „koji“ znači „on“, a u drugom relativ „ko“ znači „ako *x*, ako *y*, ako *z* . . . ako makar tko“. S toga zove pisac drugu kategoriju relat. rečenica „hipotetičke relat. rečenice“, a prvu kategoriju „paratetičke relat. rečenice“. Onda se u kratkoj digresiji pisac osvrće na indefinitna pronomina, kojih se razlikuju također dvije vrste: individualna (n. pr. „netko“) i generalna (n. pr. „tko“); prva se upotrebljavaju u afirmativnim rečenicama, a druga u hipotetičkim i u drugim rečenicama, koje imaju karakter hipotetičkih rečenica. Ova digresija ima svrhu, da pokaže, da relativni pronomeni nije ništa drugo nego generalni indefinitni pronomeni, a hipotetičke relat. rečenice da su upravo hipotetičke rečenice bez hipotetičke konjunkcije (ako). Ako je tako, onda je relativni pronomeni (od indefinitnoga) postao upravo u hipotetičkim relat. rečenicama, a istom iz njih prešao i u paratetičke. U opće valja za indoevropski prajezik supponirati dva relativna pronomina, i to „*jo-*“ za paratetičke relat. rečenice i „*qo-*“ za hipotetičke relat. rečenice; prvi je postao relativan od anaforičkoga, a drugi od indefinitnoga. Pojedini su pak jezici ponajviše prihvatili samo po jedan od ova dva pronomina za jednu i za drugu vrstu relat. rečenica, pron. „*jo-*“ n. pr. staroindijanski i grčki jezik, a pron. „*qo-*“ n. pr. latinski, litavski i slavenski jezici (ali se u slavenskim jezicima

kao relativ upotrebljava i pron. „*jo-*“, n. pr. u staroslovenskom, „*i-že, ja-že, je-že*“.

U drugom dijelu raspravlja pisac o kondicionalu u relativnim rečenicama. U paratetičkim je relat. rečenicama kondicional svagda preterit futura, a u hipotetičkim može biti i preterit futura i preterit perfektivnoga prezenta. Napose govori o hipotetičkim rečenicama s „kad bih“, koje ispredjuje s kausalnim rečenicama sa „kad“ (n. pr. Kad si svoga brata otrovala, otrovat ćeš i mene junaka. Vuk, N. pj. I., 216.). „Kad“ se ni u jednom ni u drugom slučaju ne proteže na „tada“ u glavnoj rečenici, nego na riječ „vrijeme (zgoda, situacija)“, koju valja u misli dodati. Razlika je pak između jednih i drugih rečenica u tom, da se ono vrijeme (zgoda, situacija), na koje se „kad“ proteže, u kausalnoj rečenici konstatira, a u hipotetičkoj suponira. Po tom navedeni primjer znači: Konstatiram (da je bilo) vrijeme, kad si svoga brata otrovala, pa s toga tvrdim: otrovat ćeš i mene junaka. A primjer: Kad mi ne bi došlo u Drobnjake ti, moj brate Cerović Novica, ne bi mene aga vjerovao (Vuk, N. pj. IV., 494.) — znači: Suponiram (da bi došlo) vrijeme, kad mi ne bi došao u Drobnjake ti, moj brate C. N., pa s toga tvrdim: ne bi mene aga vjerovao. — Tako su hipotetičke rečenice s „kad bih“ upravo hipotetičke relativne rečenice, a kondicional je u njima preterit futura.— Za sve kategorije rečenica, o kojima pisac raspravlja, navodi obilje primjera iz samih narodnih umotvorina.

Od članova dopisnika:

23. siečnja: od o. Eusebija Fermendžina: „Listina Sigismunda Taloveima od god. 1437.“;

30. listopada: od školskoga nadzornika L. Zore: „Nastavak paljetkovanja po jeziku“.

Od nečlanova:

28 svibnja: od gimn. prof. u Mostaru Mateja Milasa: „isprave i dubrovačkih riječi u Vukovu rječniku“ (za Rad);

30. listopada: od pristava u zemaljskom arhivu Emila Laszowskoga: „Stara hrvatska županija podgorska (comitatus Podgoria)“ (za Rad), sliedećega sadržaja:

Ova se županija spominje u izpravama od XII. do XIV. vieka, a sterala se u priedjelu izmedju Kupe i Save, graničeći s istočne strane s Turopoljem, okićkom županimom i kotarom samoborskim. U svom uvodu temeljito stoji Laszowski na stanovištu, da su sve suvremene županije po Hrvatskoj uredba, koja se temelji na staroj hrvatskoj uredbi župe. Svoju razpravu o županiji podgorskoj razdielio je u dva glavna odsjeka. U prvom tumači topografiju i obseg podgorske županije, a u drugom govori o uredbama njezinim. Središtem podgorske županije bio je grad Podgorje, kojemu danas nalazimo razorene ostatke u razvalini „Turanj“ kod Sv. Jane. Pošto je ova županija obstojala samo do polovice XIV. vieka, to se govori o spomenutom samo za razdobje od XII. do XIV. vieka. Razpravljajući o uredbama podgorske županije, u prvom redu govori o županu (comes) podgorskom: o vlasti njegovoj i o odnošaju mu prema kralju, vojvodi (hercegu) i banu hrvatskom i prema bratstvima njegove županije. Medju županima podgorskim osobito iztiče se Aleksander (1249—1259).

Žiteljstvo stare podgorske županije dielilo se u bratstva, kojih su bile dvie kategorije. Jedno su plemenita bratstva (jobagiones), a drugo su seoska bratstva (castrenses). Medju prve spadaju Draganićani, Cvetkovićani, Pribićani, Jačković i drugi, a medju potonje Brebrovčani, Gorićani, Slavetićani itd. Govoreći o bratstvima županije podgorske iztiče se naročito njihov pravni položaj, odnošaj prema

županu, njihov međusobni odnošaj, imovinske prilike, pravni običaji, eksempcija od ovisnosti prema podgorskom gradu itd. Ovakova bratstva mogla su primiti i strane u svoju zajednicu, a time su oni dobili isti položaj kao i članovi bratstva, koje ih je primilo. Neka bratstva postala su plemićima kraljevine: tako Domagovićani i Pribićani. I castrenses, među koje spadaju i tako zvani „cives“ i „hospites“, mogli su kraljevskim privilegijem osloboditi se ovisnosti od županijskoga grada. Na taj način stekoše „hospites“ jastrebarski g. 1257. neovisan svoj položaj.

Županija podgorska obstojala je faktično do pod konac XIII. vieka, dok ju nisu kraljevskom darovnicom god. 1293. dobili knezovi Babonići. Po imenu postoji i dalje do polovice XIV. vieka. Na mjesto župana podgorskoga spominje se od toga doba do polovice XIV. vieka „župan jobagiona podgorskih“, koji ipak nije istovetan sa „županom podgorskim“. On je doista župan glavara bratstva podgorskih, a njegov je odnošaj napram cjelokupnosti plemenitih bratstva podgorskih, kakav je kasnije odnošaj pojedinih „župana“ ili „sudca plemenite braće“ napram pojedinom bratstvu.

Plemenita bratstva ostala su i nakon prestanka podgorske županije više manje neodvisna, unatoč pritiska zemaljske gospode, koja su držala prostrane gospoštije, nastale na bivšem teritoriju županije podgorske, dok su seoska bratstva bili njihovi kmetovi.

U svim tim razloženim odnošajima jasno se razabiru uspomene na negdašnju starohrvatsku župu podgorsku, koja je tek pod vladom hrvatskih kraljeva iz kuće Arpadovića zadobila neki promijenjeni karakter, kako su to i ostale hrvatske županije (comitatus) doživjele.

18. studenoga: od prof. dr. Gjüre Šurmina za štampu priređjena „Acta croatica do god. 1500“

kao sastavni dio akademijskoga zbornika „Monumenta Slavorum meridionalium“.

U razredu *filosofijsko-juridičkom*:

13. prosinca: od pravoga člana dra. F. Markovića: „Prilog estetičkoj nauci o baladi i romanci“ (za Rad).

Akademik pokazuje, da je u sastavu balade i romance gotovo najznatnija oblikovna osobina — dosad jedva i opažena od estetičara — ta, da li je sastav simetrijski ili asimetrijski, i to peteročestan ili tročestan (kako u drami). Po tom obziru i po osobinah pjesničke prikazbe (dikeije) tumači akademik nekoliko tipnih balada i romanca škotskih, englezkih, skandinavskih, njemačkih, i sjeveroslavenkih, pak „Hasanaginicu“ i „Kosovku djevojku“. Ova razprava ima biti obćenit uvod potonjemu promatranju balada i romanca po glavnih narodnih skupinah prema bitnim im razlikam u sastavu i u pjesničkoj prikazbi.

U razredu *matematičko-prirodoslovnom*:

Od pravih članova:

4. ožujka: od prof. dr. K. Zahradnika: 1) „Nov prilog teoriji Descartesova lista“; 2) „Prilog teoriji čunjosjeka“.

24. ožujka: od prof. dr. K. Zahradnika: „Opazke za Taylorov red“.

Akademik pokazuje, kako se daje Taylorov red razviti opetovnom uporabom prve izreke o srednjoj vrijednosti funkcijâ.

27. studenoga: od predsjednika J. Torbara: „Život i djelovanje Ljudevita Vukotinovića“ (za Ljetopis).

Ljudevit pl. Farkaš rodi se u Zagrebu 14. siječnja 1813. Previšnjom dozvolom promijeni si god. 1841. obiteljsko prezime Farkaš u Vukotinović, te se poslije

pisao Vukotinović, osobito u književnosti, ali i spojenim prezimenom Vukotinović-Farkaš. Nakon pučkih škola svršio je prva četiri razreda gimnazije u Zagrebu, a ostale kod pijarista u Vel. Kaniži. Filozofske nauke svršio je u Subotici (Szombathely), a pravoslovne dijelom u Zagrebu a dijelom u Požunu. Ovdje je postao i juratom, te bude dodijeljen kao adlatus barunu Ljud. Bedekoviću. Iza jednogodišnje prakse vrati se u Zagreb, i bude uvršten u broj jurata kr. banskoga stola. Ovdje bješe uveden u kuću grofa Janka Draškovića, koji mu ostade prijateljem i zaštitnikom do smrti. Godine 1832. povede ga Drašković kao zastupnik Hrvatske na zajednički sabor u Požun, gdje je imao zgodu da se sa ostalim hrvatskim juratima pripravi i uvježba za politički i parlamentarni posao. Poslije svršena sabora ode u Beč, gdje se duže vremena bavio proučavanjem prirodoslovnih muzeja i kabineta. Vrativ se u Zagreb prakticirao uz Očića i Fr. Smidta kod odvjetnika Tadije Ferića. U njegovu stanu obdržavala se je konferencija god. 1834., na kojoj uz sudjelovanje Ljud. Gaja, Antuna Vakanovića, Nikole Marakovića, Frana Kurelea i dr. bude zaključeno na prijedlog Ljud. Gaja, da se izdavaju hrvatske novine. Prema tomu zaključku počeo mjeseca siječnja god. 1835. izlaziti „Hrvatske Novine“ i zabavni list „Danica“, kojima bijaše revnim suradnikom Vukotinović. God. 1836. imenovan je po velikom županu bar. Ljud. Bedekoviću županijskim podbilježnikom te se preseli u Križevce. God. 1840. izabran je pod vel. županom grofom Petrom Pejačevićem velikim sudcem za moslavački kotar. U ovom kotaru, koji je bio u križevačkoj županiji u narodnom, gospodarskom i socijalnom pogledu najznatniji, bijaše V. duša ilirskoga narodnoga pokreta te je u križevačkim županij. skupštinama počeo prvi mjesto latinskoga ilirskim jezikom

govoriti, a i u znamenitom saboru u Zagrebu g. 1847. poče on poslije Ivana Kukuljevića prvi hrvatski govoriti. G. 1848. povjerio mu je ban Jelačić važnih funkcija. Tako je on generala Hrabovskoga, kojega su Magjari kao povjerenika u Hrvatsku slali, u Gradcu kod Križevaca sa 20 konjanika obustavio, u biskupovu gradu pridržao, i pošto je nadošli ban s njime govorio, opet ga do medje ugarske odpremio. Kad no je nakon svladanoga magjarskoga ustanka počela i u Hrvatskoj organizacija prema centralizaciji sa službenim jezikom njemačkim, imenovan je g. 1850. predsjednikom novo ustrojenoga c. kr. križevačkoga suda, ali je kod definitivne organizacije 21. stud. 1854. otpušten, budući optužen kao panslavista a neprijatelj njemačkoga jezika. Lišen službe, povuče se k otcu na imanje Lovrečinu, a onda preseli se u Zagreb, gdje se bavio knjigom i uređivanjem „gospodarskoga lista“ (1855., 1856. i 1857.) i skopčanoga za ono doba s gospodarskim društvom narodnoga muzeja. Uz to se mnogo bavio botanikom te s prijateljem Šloserom proputovao Hrvatsku i Slavoniju, te joj proučio floru. Kad je nakon slomljena absolutizma g. 1861. ustav povraćen, stupi V. opet u političku akciju. Mjeseca siječnja 1861. imenovan je velikim županom križevačke županije, kojom upravljaše do 8. ožujka 1867., kadno bude pod kancelarom Kuševićem dignut, jer nije htio da provadja naredbu od 28. prosinca 1866. ob obćenitoj vojnoj dužnosti, prije nego se o njoj hrvatski sabor izjavi. Lišen službe, povuče se opet na imanje, gdje se gospodarstvom i knjigom bavio.

Spomenuv Vukotinovićev rad na beletrističnom, političkom, gospodarstvenom, a najobilatiji na prirodoslovno-znanstvenom polju, kao i odlikovanja, kojima je za toliki rad počašćen, završi aka-

demik svoju razpravu ovako: „Nije ovdje mjesto, niti se ne smatram pozvanim, da izričem presudu o sveukupnim Vukotinovićevim zaslugama na političkom polju; nu od prvo ono doba, kako je stupio na ovo polje, ne može mu se poreći zasluga, da je u onodobnoj političkoj i narodnoj borbi za probudjenje narodne svijesti, očuvanje narodnih državnih („municipalnih“) prava, te u obće za obranu političke i narodne slobode među ilirskim boriocima u prvim redovima stajao. Na znanstvenom pako književnom polju, naročito u proučavanju prirodnih odnošaja naše zemlje, stekao si je neosporivih zasluga, što mu je sa zahvalnošću priznato ne samo u vlastitoj domovini, nego i daleko u vanjskom učenom svijetu, kako to potvrđuju spomenuta priznanja i odlikovanja raznih učenih zborova i društava. Priznajući sve to, a osobito one zasluge, što si ih je stekao u ilirsko doba za probudjenje narodne svijesti, pridružio ga je harni narod u zajedničkom počivalištu svojim preporoditeljima“.

U istoj sjednici: od prof. dr. M. Kišpatića: „Kristalinsko kamenje serpentinske zone u Bosni“ (za Rad.)

Najznatniji podatci o bosanskoj serpentinskoj zoni potječu od bečkih geologa, Mojsisovicsa, Titzea i Bittnera, koji su u društvu sa Pilarom g. 1879. obavili geološko iztraživanje Bosne i Hercegovine. Oni u glavnih crtah odrediše razprostranjenje serpentinske zone, te nadjoše, da ona sastoji od gabra i serpentina i samo na par točaka nadjoše još diabaze i amfibolite. Od čega je serpentin postao, ne dodjoše na čisto, a glede starosti odrediše, da je kamenje serpentinske zone prodrlo na površje pod konac kredne formacije kao eruptivno kamenje.

Da prouči bosansku serpentinsku zonu, zaputio se je akademik g. 1892., 1893. i 1897. u Bosnu, te je obišao Pastirevo, Kozaru planinu, Prisjeku, Skatovicu, Uzlomac, Borju planinu, Ljubić planinu, Ozren, Majevicu, okolicu Zvornika i Maglaja, Sušolin-Mahnaču kod Žepča, porječje Gostovića i Krivaje, te okolicu Višegrada uz Drinu, Lim, Uvac i Rzav. Iztraživanje to pokazalo je, da serpentinska ova zona sastoji od olivinskoga gabra, troktolita (Forellenstein), serpentina i amfibolita, dok se na rubovih te zone pojavljuju diabazi i melafiri. Serpentinu postali su od lherzolita. Amfiboliti su vrlo razšireni, te leže uvijek uloženi u serpentinu, a uz to pokazuju vrlo različit sastav. Oni su se razvili kao amfibolovei (Hornblendefels), kao obični amfiboliti, piroxenski amfiboliti, aktinolitni škrljavec, kao granatni i zoisitni amfiboliti, kao eklogitni amfiboliti i eklogitni piroxeniti, te napokon kao piroxeniti i eklogiti. U razvoju svega toga kamenja našle su se mnoge činjenice, koje pokazuju, da se to kamenje ima uvrstiti med stare kristalinske škrljavce. U tom nas utvrđuju još i brusilovei (Thonschiefer), granatni filiti (Granat-phyllite) i kristalinski vapneni škrljavec (kristallinische Kalkschiefer), koji se mjestimice s njimi o društvu nalaze.

Od članova dopisnika:

24. ožujka: od prof. i docenta dr. A. Mohorovičića: „Klima grada Zagreba. I. Oborine“ (za Rad).

U uvodu crta pisac historiju zagrebačkog observatorija, iz koje proizlazi da je počeo u Zagrebu prvi opažati financ. savjetnik D. Stanisavljević koncem god. 1853., ali da su se njegova opažanja izgubila.

Od početka god. 1857. pa sve do konca lipnja 1859. opažao je na zagrebačkoj gimnaziji prof. Zeithammer, a iza njegova odlazka nije se opažalo do početka prosine 1861.

1. prosinca 1861. započeo je novu seriju opažanja g. prof. J. Stožir i vodio opažanja do svog umirovljenja t. j. preko 30 godina.

God. 1875.—80. nabavljeni su registrujući instrumenti za tlak zraka, temperaturu te brzinu i smjer vjetera, tako da ima observatorij bilješke za te elemente za svaki sat od 1. siječnja g. 1880. do danas.

Prelazeć na sam predmet čitanja istražuje pisac ponajprije dobrotu opažanja oborine prisposobljavući čitavu seriju opažanja sa opažanjima u Ljubljani i istražujući vanjske dojmove, koji bi mogli štetno djelovati na dobrotu opažanja, te dolazi do zaključka, da su opažanja izvrstna, a grad Zagreb i znanost mora da su zahvalni prof. Stožiru na njegovom dugotrajnom i savjestnom radu.

Nadalje istražuje promjenu množine oborine tijekom godina i dolazi do zaključka, da postoji periodicitet od 30·7 godina, iza kojega se vremena opetuju velike oborine. Najveće oborine bijahu u drugoj polovici 80-tih godina, a ima da se vrate za 31 godinu. To potvrđuju i mjerenja vode na Savi kod Stare Gradiške, koja je izdao g. Lapaine. Osim toga se opetuju velike oborine u razdoblju od 5·1 do 5·1 godina, a možda i od 10 do 10 godina.

Poprječna množina oborine za razdoblje 1866.—1895. bila je 911 mm., poprječni broj dana sa oborinom 133, a poprječni broj dana sa snijegom 25. Najraniji je snijeg pao 14. oktobra 1871., a najkasniji 17. svibnja 1895.

Poprječni maksimum oborine u jednom danu iznaša 47·5 mm., a najveći maksimum od 76 mm. pao je 4. oktobra 1888.

Tečajem jedne godine mijenja se množina oborine tako da ima dva glavna maksima a sedam nuzgrednih.

Glavni minimum oborine pada na prvu polovicu veljače, odakle raste oborina do polovice ožujka i ostaje stalna do početka travnja. Onda raste dalje prvih osam dana svibnja, pa do konca svibnja pada; zatim raste naglo do 18. lipnja kao prvoga glavnog maksima u oborini. Odatud pada do polovine srpnja, te se digne do prve polovice kolovoza, a onda naglo pada do polovice rujna, gdje imamo drugi glavni godišnji minimum. Sad se diže naglo do 20. listopada kao drugoga glavnoga godišnjeg maksima. Odatle pada iz početka naglo a kasnije polagano do prve polovice veljače.

Broj dana sa oborinom pokazuje istu pravilnost kao i množina oborine, a tako isto i intenzitet oborine, pod kojim se misli broj milimetara vode što padne u jednom danu sa oborinom. Različito od množine oborine i broja dana, pokazuje intenzitet samo jedan glavni maksimum, koji pada zajedno sa drugim glavnim maksimumom oborine na drugu polovicu oktobra.

Pošto instrumenat, koji grafično bilježi oborinu, djeluje do sada samo tri godine, ne može se mnogo kazati o dnevnom periodicitetu oborine. Zimi je oborina najčešća u noći i u jutro, a najrjedja po podne, a ljeti je obratno najčešća po podne i u noći.

21. lipnja: od S. Lozanića u Biogradu: „Izomerije homologih vrsta parafina“ (za Rad).

27. studenoga: od prof. i docenta dr. Vl. Varićaka: „Dokaz jednoga Weierstrassova stavka“ (za Rad), s pomoću kojega se daje svaka ciela transcendentna funkcija prikazati u obliku bezkonačnoga produkta, kad su dane vrijednosti argumenta, uz koje se ona poništava.

Od nečlanova:

4. ožujka: od prof. dr. A. Heinza: „Nekoliko misli o definiciji i klasifikaciji plodova“ (za Rad).

Pojam ploda u naučnoj botanici još danas nije onako izvjesno i jedinstveno definiran, kako bi, po mišljenju predavačevu, trebao da bude. Na pitanje, što nam je kod angiospermских sjemenjača naznati plodom, nemamo precizna jedinstvena odgovora, nego se u svim odgovorima odražavaju manje više subjektivna shvaćanja pojedinih auktora, što predavač ne drži ni prikladnim niti potrebnim, jer se pojam ploda sa svim oštro dade definirati. Predavač iz bližega kritički raspravlja o nekim običajnim definicijama, što nam ih podadoše različni auktori od Linnéa do danas, i na zgodno odabranim primjerima pokazuje konsekvencije, koje se za klasifikaciju plodova nužno pojavljuju baš odatle, što različni auktori različno definiraju pojam ploda. Da klasifikacija bude jedinstvena, valjalo bi jedanput za uvijek definitivno odrediti, što nam je razumijevati pod plodom. Predavač obrazlaže, zašto mu ne pristaje ni koja od dosele danih definicija, koje po njegovu mišljenju bez potrebe dijelom proširuju, dijelom odviše suzuju pojam ploda. Drži, da bi najuputnije bilo, da se kao plod označi samo „onaj organ, koji je u povodu oplodnje postao od pestića i od svih s pestićem od iskona u jednu nerazdruživu cjelinu sraslih dijelova cvijeta“. Time bi kod klasifikacije plodova suvišnom postala u prvome redu kategorija t. j. „nepravih plodova“, onda skupina t. zv. „srašljika“ i neke druge od nevolje postavljene kategorije, koje sadrže tvorinâ, koje se po mišljenju predavačevu nikada ne bi smjele zvati plodovima.

24. ožujka: od prof. i docenta dr. A. Langhofferâ: „Prilozi poznavanju ustnih česti himenoptera. I. dio: Apidi“ (za Rad).

Predmetom razprave su svi zastupnici evropskih Apida, većina prema mikroskopskim podatcima, ostale prema

literarnim podatcima. Iza nekih obćih primjetaba sledi specijalni dio, u kom se raspravljaju: *maxilla*, *palpus maxillaris*, *labium* i *palpus labialis* kod pojedinih rodova napose. Radnja zaključuje sa rezultati iztraživanja, koji su u u glavnom ovi.

Rod *Sphecodes* je izlaz za veliku većinu *Apida*. I parazitski *Apidi* mogu se svrstati u niz, jer naknadne promjene nastale parazitizmom po svoj prilici nisu djelovale retrogradno, da bi niz zamrsile.

Maxilla na nižem stupnju sa kratkim gornjim dielom (*lamina*) produljuje se kod onih višeg stupnja. *Palpus maxillaris*, na nižem stupnju dug i 6-ro-član, bude kod onih višeg stupnja kratak a reducira se obično i brojem članaka tako, da ga čak nestane. Razni broj članaka kod vrsti istog roda pokazuje nam valjda put redukcije. Kod *labiuma* je *ligula* kod onih na nižem stupnju kratka, a kod onih višeg stupnja bude sve to dulja. *Palpus labialis* na nižem stupnju sastavljen je od 4 prilično jednaka člana, od kojih se kod *Apida* višeg stupnja prva dva produljuju i budu širja.

Pošto su se ustne česti *Apida* razvile u tiesnom odnošaju sa cvietom, pripada im i znatnost u prosudjivanju međjusobnog srodstva.

Eucera, *Melecta* i *Crocisa* tvore srodnu hrpu. *Rilce* im je dugo, *palpus maxillaris* ima više članaka, *paraglossae* su duge.

Nomada te *Macropis* čine prema gradnji ustnih česti dojam *Apida* na niskom stupnju. *Dufourea* i *Systropha* imaju zajedničko obilježje u tom, da im je *maxilla* slabo razvijena a *palpus maxillaris* dug.

Rodovi *Osmia*, *Anthrena* i dr. pokazuju, da razvoj ustnih česti i u obsegu istog roda može imati razni stupanj

razvoja. Liep primjer te vrsti je *Osmia macroglossa*.

Prosopis i *Colletes* tvore sa nekojim eksotima zajedničku hrpu, koja će sa ostalim *Apidima* stajati u savezu po svoj prilici tek na korjenu zajedničkog im porijekla.

21. lipnja: od prof. dr. A. Heinza: 1. „Gradja za floru resinâ i cijanoficejâ zagrebačke okolice, i 2. Ima li bakterijski organizam karakter prave stanice?“ (za Rad).

Kod prve teme razložio je predavač u kratko, kako su florističke prilike Hrvatske u ovaj čas još slabo poznate. Što se je na polju hrvatske floristike do sad radilo, ticalo se je malo ne izključivo samo najviših bilina, naime sjemenjača i najviših trusnjača, naime paprati, preslica i crvotočina. Za floru nižih bilina, napose mahova, slatkovodnih i terestričkih resina, gljiva i shizofita, valjat će tek prikupiti čitavu gradju, odnosno upodpuniti onu, što je dosele prikupljena, a te žalibože nema puno. Za floru mahova zagrebačke okolice doprinjeo je predavač već prije dva priloga, a sada je sakupio gradju za floru slatkovodnih i terestričnih resina i cijanoficejâ za isti teren. Predavač konstatirao je za zagrebačku okolicu do sad 108 vrsta pravih resina, koje pripadaju 18^{erim} prirodnim porodicama i 56^{erim} rodovima. Cijanoficejâ zabilježio je 50 sa 7 prirodnih porodica i 22 roda. Gradja je sistematički poredana, diagnoze su precizne, a stanovišta točno navedena.

Druga radnja raspravlja pitanje o organizaciji pravih i to manjih i najmanjih bakterija, koje je predavač imao prilike dugo vremena i s te strane izučavati. Različni su istraživaoci organizaciju tijela bakterijskoga različno tumačili. Jedni primjerice misle, da je čitavo bakterijsko tijelo ekvivalentno jezgri drugih stanica,

a da citoplazme u opće nema ili tek vrlo malo u obliku perifernog sloja. U sitnim zrnatim uklopinama nazrijevali su neki dapače jezgrice, nukleole. Drugi odlučno poriču nazočnost jezgre ili odgovarajućih njoj ustroja, a zrnate uklopine drže za rezervne tvari. Ima ih opet, koji misle, da se te zrnate uklopine imaju smatrati jezgrama, koje su u citoplazmi suspendirane, a opet drugi tvrde, da i najmanje bakterije imaju jezgru, a oko ove citoplazme, koja je kod nekih vrsta razvita u obliku očite „kapsule“, a kod drugih da se ta kapsula tek prikazati daje različnim specifičnim preparacijama. Prema tome ima bakterijski organizam po shvaćanju jednih karakter jezgre, karijona, drugima je plastid bez traga kakvoj jezgri, dakle moner, a treći ga drže za pravu stanicu s citoplazmom i jezgrom. Na osnovu vlastitih iztraživanja dolazi predavač do drugog rezultata: Čitava bakterijska plazma nije karijoplazma, i bakterijski organizam po tome nije ekvivalentan jezgri drugih stanica. Bakterijska plazma nije ni čista citoplazma, ona sadrži i karijoplazme, napose zrnaca hromatina, i prema tome bakterijski organizam nema ni karakter pravog monera.

Bakterijski je protoplast mješavina citoplazme i karijoplazme, oba se dijela nisu još oštro diferencirala i jasno odlučila jedan od drugoga, kako to kod drugih pravih stanica vidimo, kapsula se ne može smatrati citoplazmom, većina je bakterija ni nema, a neki ju zamjenjuju preparacionim artefaktima. Prema tome bakterijski organizam nema ni karakter prave stanice. On je plastid, koji između monera i prave stanice drži sredinu. Po mišljenju predavačevu u pravim bakterijama žive i danas još posredni oblici, koji filogenetički vežu najniže monere, koji imaju još homogenu plazmu, sa pravim stanicama, u kojima je protoplazma već oštro diferencirana u jezgru i citoplazme.

27. studenoga: od kand. filos. Kr. Babića: „Gradja za poznavanje hrvatske faune hidroidpolipa“ (za Rad).

O njoj je izviestio pravi član Spiro Brusina ovim načinom: „Nježni i prekrasni stručci morskog perja (hidroidpolipa) svraćali su uvijek na se pozornost prirodnjaka, a i tada dakako, kad se držalo, da spadaju u bilinsko carstvo, te se njima bavili i prvi iztraživaoci faune Jadranskog mora. Nu tek u drugoj polovini našeg vieka stali se naši hidroidpolipi temeljitije proučavati. Prvu poveću razpravu imamo zahvaliti pok. prof. Meneghini-u, koja je izdana godine 1845. Drugu je radnju štampom objelodanio god. 1868. prof. K. Heller, koji je za Jadransko more pobilježio 37 vrsti. Dr. Graeffe je god. 1883. i 1884. pridodao 14 vrsti. Istodobno je Pieper na novo popisao 37 vrsti. Ovima imamo dakle da zahvalimo, što je dobrahno poznata fauna hidroidpolipa Jadranskog mora, osobito mletačkog ili tršćanskog zaljeva i Dalmacije. Fauna specijalnog hrvatskog Primorja bila je gotovo nepoznata, dok nije kand. filozofije Krunoslav Babić izpunio tu prazninu. Dosele je bilo iz Jadranskog mora poznato blizu stotinu vrsti, upravo 96 hidroidpolipa. Pisac je ove razprave marljivo iztraživao hrvatsko primorje od Rieke do Baga, a uz to dodao gradju, koju je dobivao iz Rovinja.

Došao je tako do vrlo povoljna uspjeha, pošto je odredio 13 vrsti gimnoblasta a 35 vrsti kaliptoblasta, ukupno 48 vrsti, dakle upravo polovinu dosele popisanih vrsti faune Jadranskog mora. To je zaista veoma mnogo, kad pomislimo, da je to tek prvi naš radnik na tom polju, a da se naravno nije mogao dugo baviti ovom granom hrvatske faune. Medju ovima ima pak 8 vrsti, koje je pisac prvi konstatovao, to jest niesu dopale ruku prijašnjih iztraživalaca“.

Sve ove razprave i prilozi štampat će se, prema kromologijskome redu njihova čitanja po razrednih sjednicah, u publikacijah akademijskih, a njeke, poglavito mnoge iz područja matematičko-prirodoslovnoga, jur su štampane ove godine ili se upravo doštampravaju.

Od „Rada“ izašle su u prvoj polovici ove godine knjiga 130. (s razpravami razreda filologijsko-historijskoga i filozofijsko-juridičkoga) i knjiga 131. (s razpravami razreda matematičko-prirodoslovnoga); za drugu polovicu ove godine prispieva kraju štampanje „Rada“ knjige 132. (s razpravami razreda filologijsko-historijskoga i filozofijsko-juridičkoga, i knjige 133. (s razpravami razreda matematičko-prirodoslovnoga).

I istoj prvoj polovici ove godine izašla je XI. svezka akademijskoga „Ljetopisa“, u kojem je prikazano djelovanje akademije tijekom godine 1896. i štampan je sastavljeni od predsjednika g. Torbara vjekopis: „O životu i djelovanju dr. Bogoslava Šuleka“. U Ljetopisu je priobćen i imenik predplatnika na akademijske publikacije za god. 1896.

Nadalje je u prvoj polovici ove godine izašla 1. knjiga nove vrsti publikacija akademijskih, naime „Gradja za povjest književnosti hrvatske, uredio Milivoj Šrepel“.

Urednik „Gradje za povjest književnosti hrvatske“ primio je od prosinca 1896. do sada od mnogih rodoljuba novih priloga za taj „Zbornik“. Prije svega zahvaljuje akademija gdji. Mariji ud. Šuleković, koja joj je poklonila korespodenciju iz ostavine pok. dr. B. Šuleka, te g. Dušanu pl. Preradoviću, koji je dao na dar Šulekova pisma iz ostavine P. Preradovića. Nadalje su stigli za porabu ovi prilozi: „Savez hrvatskih učiteljskih društava“ dao je za porabu ostavinu Dragojle Jarnevićeve, g. S. Brusina pismo P. Preradovića i pismo Janka

Draskovića, g. Božidar pl. Kukuljević pisma hrvatskih književnika iz ilirskoga vremena, g. Levin Kollay, župnik u Slavetiću, rukopis kajkavske drame „Nije vsaki cipeliš na vsaku nogu“ iz g. 1804., g. Vladimir Mažuranić najznatnije priloge iz ostavine naših prvaka braće Ivana i Antuna Mažuranića, g. Armin Pavić književnu ostavinu Ljudevita Vukotinovića, gosp. Šandor Rakovec obilatu ostavinu Dragutina Rakovec, g. Vladimir pl. Simić nekoliko listova iz ostavine Antuna Vakanovića, te g. vitez Ivan Trnski pismo, koje mu je pisao B. Šulek. Napokon su obećali dati gradje gg. Dragutin Hire, dr. Matija Murko i dr. Ivan Scherzer. Akademija svima njima izriče svoju iskrenu hvalu, pa moli i ostale rodoljube, da se za njihovim primjerom povedu.

Kao posebno djelo iz matematično-prirodoslovnoga područja izašla je za drugu polovicu ove godine od prof. S. Brusine: „Gradja za neogensku malakološku faunu Dalmacije, Hrvatske i Slavonije uz neke vrste iz Bosne i Hercegovine i Srbije“, s predgovorom hrvatskim i francuzkim, s tekstom latinskim, i sa 21. tabulom ilustrujućih slika.

Za istu drugu polovicu publikacijâ ovogodišnjih prispjelo je posve kraju štampanje završnoga V. toma od „Monumenta ragusina, libri reformatio-num“, sastavljenoga članom dopisnikom prof. Josipom Gelcichem, s uvodom i indexom od sastavljača.

Nadalje za istu drugu polovicu ovogodišnjih publikacija prispjeva kraju štampanje 17. svezke t. j. svršetak IV. knjige akademijskoga „Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika“, izradjivana od pravoga člana Pere Budmana, a obuhvaća ta svezka arke 51—60.

Nadalje za tu drugu ovogodišnju seriju primiće se kraju štampanje II. svezke „Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena“ pod urednikom dr. A. Radićem, s ovim sadržajem: za uvod, koji je i napose odštampan u prvoj polovini godine da se dieli sabiračem gradje za narodoznanstvo u 2000 otisaka, urednikova „Osnova za sabiranje i proučavanje gradje o narodnom životu“, za zaglavak: nastavak urednikove „bibliografije o slavenskom narodoznanstvu“, a ostali su sadržaj prve dvie trećine prekrasne prikaze narodnoga života i običaja u slavonskom selu Otoku ter okolici od djakovačkoga prebendara veleč. g. Lovretića (i donjele od učitelja g. B. Jurića), s urednikovimi fotografijami sgrada i sprava, nošnje, tipova i njenih običaja (n. pr. kraljicâ, krstarâ, svatovâ) u Otoku i okolici. Napomenutoj urednikovoj „Osnovi za sabiranje i proučavanje narodoznanstveno“ izrekli su česki stručnjaci svoje veliko priznanje; tako, da potanje spomenem samo jedno, dr. Žibert, docent kulturne historije na pražkom českom sveučilištu i urednik narodoznanstvenog časopisa „Česky lid“, kaže u tom časopisu (broju od „15 září“, u literarnom priegledu str. 13). da je „Radićeva osnova na širokoj i svestranoj podlozi izvrstno sastavljena, pokazujući neobično bistar smisao za znanstvenu razdiobu gradje“; slično se izjaviše i g. Fr. Pastrnek, prof. slavenske filologije u českom sveučilištu ter urednik „Narodopisnoga zbornika česko-slovanskoga“, i stručnjak dr. Oskar Hovorka.

Po urednikovih podateih napominjem o pribranoj gradji za taj zbornik ovo. „Tijekom godine 1897. stiglo je narodoznanstvenomu „Zborniku“ 37 prinosâ, i to od 30 prinosnika. Prinosâ ima iz Hrvatske i Slavonije 20 (iz kraja udbinskoga, križevačkoga, varaždinskoga,

sisačkoga, vinkovačkoga, pa iz Virja, Svinjarevaca, Županje, Srijem. Karlovaca, Josipdola i Hrnetića); iz Dalmacije, Istre i Primorja 10 (među ovima iz kninske krajine, otoka Lopuda, Cresa, Pelješca, Korčule, pa iz Konavala i Bribira); iz Bosne i Hercegovine 5 (iz Sarajeva, Županjca, pa bez oznake kraja); iz Crne Gore 1; iz Kranjske 1. Najvredniji su neki prinosi iz Bosne i Hercegovine: „Muhamedanska ženidba“ od bega Kulinovića sa znamenitim lirskim pjesmama, baladama i obrednim pjesmama; vrijedne su razne bilješke učitelja Zovka, i prinos nadžupnika Nuića iz Županjca u duvanjskom polju. Vrijedan je prinos upravnoga učitelja Andr. Jovićevića iz Crne Gore. Nada sve su zanimljivi i vrijedni prinosi Ivana Bartulina iz Beloga na otoku Cresu i poradi jezika, — kako zacijelo nije jošte u ovakoj čistoći ugledao svjetla u našoj knjizi. — i poradi sadržine (vjerovanja i narodno mišljenje). Jednako su vrijedni prinosi seljakinje Kate Janjčerove iz Trebarjeva kod Siska i to poradi jezika, koji takodjer nije u našoj knjizi u onoj čistoći poznat; dalje prinosi Milene Sajvertove iz Hrnetića kod Karlovca i Jurja Božićevića iz Josipdola, oboje poradi jezika, osobito potonje. Vrijedan je i prinos gosp. Iv. Ellgera iz Svinjarevaca u Slavoniji po tom osobito, što mu je priloženo preko 60 zelenih trava s napisom narodnih nazivâ. — Ostali su prinosi manji, ali ni jedan nije bez vrijednosti. Prinosnika, koji su se prijavili, da će raditi, koji djelomice rade, pa traže od urednika „Zbornika“ uputâ, tih ima preko 250, i to upravo iz svih krajeva, gdje živi narod hrvatski, srpski i slovenski.“

U seriji za drugu polovicu ove godine izaći će prva svezka one nove vrsti akademijskih publikacija, koja se zove „Zbornik znanstvenih djela za

obću naobrazbu“, troškom posebne zaklade, kojoj je zakladi temelj položila svojim plemenitim darom prva hrvatska štedionica u Zagrebu; prva svezka toga našega zbornika, i to djelo pravoga člana prof. N. Nodila pod naslovom „Rimski svijet na domaku propasti, i Varvari“, doštampana je preko polovice. S njom će se zajedno u svijet slati, od prilike koncem siečnja, sve napomenute akademijske publikacije za drugu ovogodišnju seriju.

Za područne zavode akademije, naime knjižnicu, arhiv, i galeriju slika, valja mi prema podatkom njihovih poglavara napomenuti ovo.

Da bi se knjižnica akademijska, koju je dne 15. ožujka o. g. zadesio gubitak mnogogodišnjega njezina zaslužnoga nastojnika Matije Valjaveca, a koja je i onako poradi bolesti Valjavčeve neko vrieme bila zatvorena, mogla što prije učiniti opet pristupna obćinstvu, izabrala je akademija u sjednici od 4 travnja pravoga člana dra. Augusta Musića zamjenikom knjižničaru za godinu 1897. On je nastavio posao, koji je Valjavčeva smrt bila prekinula. Sastavljanje glavnoga kataloga na temelju cedulja došlo je do kraja slova M, te je ova prva polovica kataloga već i uvezana. Nastavak toga posla zamjenik je knjižničaru obustavio, jer je vidio, da treba drugu polovicu kataloga u ceduljah još jednom pregledati. Kako akademijska knjižnica raste ponajviše periodičnim publikacijama, koje joj izvanjske akademije šalju, prieko je potrebna točna evidencija tih periodičnih publikacija, pa se prošle godine najviše i radilo oko te evidencije, ali ovaj obsežni posao ni iz daleka nije još svršen. Popis duplikatâ načinio je još pok. Valjavec, a ove se godine taj popis štampao, ne bi li se tako duplikati lakše prodali. Da to izvede, bit će briga akademije u budućoj godini.

U arhivu akademijskom, kojemu je od prošaste glavne skupštine na čelu predstojnik razreda filologijsko-historijskoga Tadija Smičiklas, učinjen je tijekom ove godine priegled svih akata celoga arkiva, da se postavi u kronologijski red. Obiteljski arkivi ostali su pod imenom familijâ, za 18. i 19. viek, a sva druga akta i diplomata prvanjih vjekova metnuta su u jedan kronologijski red. „Acta croatica“ uredjena su napose kao posebna skupina do konca 17. veka. Isto tako su popisani rukopisi, koji su prije bili nepopisani, i postavljeni su u red rukopisâ. Ujedno su tijekom ove godine prepisani sve do god. 1600. registri domaćih zagrebačkih arkiva, i to: „Acta neoregistrata“, što no se danas nalaze u Budimpešti, i regesta zagrebačkoga biskupskoga arkiva. Prema novčanim sredstvom nastojat će se, da se taj posao nastavi.

O Strossmayerovoj galeriji slika izvješta se, po podacih galerijskog ravnatelja gosp. Nikole Mašića, za tečaj godine 1897. sljedeće: Galerija se umnožala: 1. Darom društva umjetnosti u Zagrebu: kopijom Rafaelove slike „Madonna di Foligno“ po izvorniku, nalazećem se u Vatikanskoj galeriji slika u Rimu. Kopiju ovu (vis. 75 cm. dug. 48 cm.) izradio je vjerno i osobitom umjetničkom vještinom glasoviti njemački umjetnik Johann Leonhard Raab, bakrorezac i profesor na kr. akademiji umjetnosti u Münchenu. Ta kopija slikana je u akvarelnih bojah i kopirana u Rimu pred samim izvornikom. 2. Darom slikara gosp. Josipa Busana, u Varaždinu: izvorna slika (vis. 74 cm. duga 59½ cm.), izradjena uljenim bojami, kojoj je naslov: „Običaj prije jela“, prikazuje starca, koji pred frugalnim jelom pobožno zaklopljenih očiju i ruku moli.

Akademija se i ovom prigodom najsrdačnije zahvaljuje „društvu umjetnosti u Zagrebu“ i slikaru g. Josipu Busanu za krasne darove.

Iz galerije slikâ ove je godine odaslana na izložbu u Mletke slika Vlaha Bukovca „Gundulić zamišlja ep Osmana“, a na izložbu u Kodanj tri slike Nikole Mašića: „Guščarica“, u Posavini“, „Ljetna idila“ i „Starac Ličanin. — Knjiga, urešena miniaturalnim sličicama i ukrašenim inicijalima: „Sbornik pisama Ivana Runjanina“, koja se nalazila u VI. dvorani galerije slika u staklenom ormariću pod katal. brojem 351. slovo Y, premještena je iz galerije slika u arhiv jugoslav. akademije, te se odsele ondje nalazi pod inv. brojem.

Galerija slika do sada je bila za javni posjet otvorena na četvrtak i nedjelju od 10 sati prije podne do 1 sat poslije podne. S mnogih razloga pronašasto je da je dovoljno, ako je otvorena (na iste dane) samo od 10—12 sati, te je to i određeno. I ove je godine galerija bila mnogo posjećivana. Od posjetilaca zapisalo je svoja imena u knjigu ove godine (do danas) 4000 osoba, a mnogo je bilo posjetilaca, koji se nisu upisali.

Stanje svih umotvora galerije je (sa neznatom razlikom) isto, koje bijaše onda, kad su u galeriju preuzeti. U zbirci spisa, tičući se galerije, nalazi se jedan popis sastavljen pri preuzimanju slikâ u Djakovu, u kojem su zabilježene manjkavosti (oštete) na nekih slikah pri preuzimanju njihovu u galeriju.

Pošto prvobitne galerijske slike još nikada nisu restaurovane, od kad su preuzete, to dakako sve one oštete još postoje. Jedna veoma lijepa i osobito vrijedna slika (Dvor. IV. katal. broj 243 [3. izd.]: Čima da Conegliano „Dva svetca“) takodjer je u oštećenom stanju u galeriju preuzeta. Oštećenost se sastoji u tomu, da se boja u sred slike na nekih mjestih ljušti. Uzrok je tomu ljuštenju u materijalih, kojimi je slika u svoje doba radjena. To ljuštenje je poznata i veoma opasna bolest kod slika, jer se ono samo od sebe (doduše po-

lagano) sve dalje razgranjuje. Bilo bi od velike koristi, da se ta prekrasna slika vještu i pouzdanu restauratoru slikâ pošalje, na popravak, koji bi dosadnji kvar izpravio, a daljnje širenje kvara prepriečio. Ravnateljstvo galerije se je na pouzdanome mjestu (kod ravnateljstva c. i kr. galerije slika u Beču) razpitalo i dobilo adresu za vješta i nepreskupa restauratora slikâ (koji je stalno namješten kod spomenute dvorske galerije), i preporuča, da se slika u Beč na popravak pošlje, čim to sredstva akademije budu dozvoljavala.

Galerijski odbor je (u sjednici od 21. travnja o. g.) prihvatio predloge g. arhitekta Josipa Vancasa o umjetničkoj uresbi arkade Franje Račkoga, ter prema tomu rečeni gospodin arhitekt izrađuje nacrt.

Akademija je čestitala lužičko-srbskoj „Matici“ u Budišinu prigodom njezine pedesetgodišnjice (21. travnja o. g.)

Kod proslave pedesetgodišnjice carske akademije znatnosti u Beču 30. svibnja zastupaše našu akademiju njezin predsjednik, gospodin Josip Torbar. Ne dugo iza te slave, ove jeseni, preminuo je preugledni predsjednik carske bečke akademije, znatni povjestničar Alfred Arnet, ter je naša akademija carskoj bečkoj svoju sažalost izrazila.

Kod otkrića spomenika u Biogradu dne 25. svibnja o. g. botaničaru dru. Josipu Pančiću, bivšemu članu naše akademije i našem zemljaku, zastupaše našu akademiju pravi član Spiro Brusina.

Kod svetčanosti prienosa kosti Vukovih u Biograd a Kopitarovih u Ljubljani dne 12. listopada o. g. zastupali su našu akademiju i položili po vienac u njezino ime: u Biogradu članovi akademijski P. Budmani, dr. T. Maretić, dr. Janeček i dr. Zahradnik, a u Ljubljani tajnici dr. Vrbanić i dr. Marković.

Samu akademiju našu stizala je tijekom godine, četiri puta zasobice, teška tuga smrću četvorice njezinih prezaslužnih članova. Dr. I v a n Č r n ċ i ć, rodom iz sela Polja na otoku Krku, umro je kao kanonik u krilu našega Svetojeronimskoga kaptola u Rimu 7. siječnja o. g. Neprolazne su njegove zasluge u tumačenju glagolskih spomenika, napose „Zvonimirova kod sv. Lucije u Baškoj dragi“, onda u djelu „Najnovija poviest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji“, pak za „Dukljanski ljetopis“, pak u znamenitom novom izdanju „Assemanova evangjelistara“, pak za nove crkvene knjige slavenske hrvatskim biskupijam, i napokon za boljak i za poviest našega zavoda Sv. Jerolima u Rimu. — M a t i j a V a l j a v e c, rodom iz sela Bele kod Kranja, revni gimn. učitelj, prije u Varaždinu, a onda u Zagrebu do navršena doba službe, umro je u Zagrebu 15. ožujka o. g. U mladosti vrstan slovenski pjesnik, velezaslužan kao sabirač slovenskih i kajkavsko-hrvatskih tradicijskih pučkih umotvorina, poslije kao uređivač jedne česti akademiskoga rječnika, kao pisac više akademijskih razprava iz područja slavistike, a najpače iz akcentologije slovenske s izporedbom naglasa hrvatskoga i sjeveroslavenskih, i kao višegodišnji nastojnik akademijske knjižnice, ostavio je slovenskomu i hrvatskomu narodu trajnih privreda svojega rada. — F r a n j e v a c jedno vrijeme generalni definitor reda) o. E u z e b i j (F e r m e n d ž i n, rodom iz bugarskoga sela Vinge u Banatu, umro je u franjevačkom samostanu u Našicah 25. lipnja o. g. Neprolazne su njegove radnje na polju povjestničarskom: za Annales „Minorum“ izradio je kao imenovani historik svoga reda znatnu partiju, onda je sabrao i priredio znamenita „Acta Bulgariae“, „Acta Bosnae“ i „Acta Croatiae ecclesiastica“, ter podao dragocjenih prinosa za prosvjetu i književnu poviest hrvatsku 17. vieka. — D r. P a v a o

M u h i ć, umirovljeni predstojnik kr. zemaljskoga vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu, rodom iz Požege, umro je u velikoj starosti 17. listopada u Zagrebu. Velikih je zasluga stekao za našu naučnu prosvjetu kao profesor i ravnatelj bivše pravoslavne akademije u Zagrebu, zatim kao izvjestitelj saborskoga odbora za osnatak akademije znanosti i sveučilišta, ter je bio ovoj akademiji članom od njezina početka, a kod otvaranja sveučilišta vladnim predstojnikom za bogoštovje i nastavu; bio je nekoliko godina predsjednik akademije u težkih prilikah njezinih. — Akademija je svojim nezaboravnim članovima izkazala povodom njihove smrti sve žalobne počasti: kod pokopa Matije Valjavca govorio je nadgrobno slovo član dr. A. Musić, a kod pogreba Pavla Muhića član dr. F. Vrbanić. I u ovoj svetčanoj prigodi članovi akademije na harnu žalobnu uspomenu kliču nezaboravnim pokojnicima: vječna slava!

Za nove članove akademijske izabrani su u ovogodišnjoj glavnoj skupštini akademijskoj dne 16. prosinca: u razredu filologijsko-historijskom za člana dopisnika dr. Matija Murko, docent slavenske filologije na sveučilištu i učitelj ruskoga jezika na orijentalnoj akademiji u Beču, a u razredu matematičko-prirodoslovnom za članove dopisnike dr. Antun Heinz, profesor u kr. sveučilištu zagrebačkom, i dr. Mihajlo Petrović, profesor na velikoj školi u Biogradu.

U istoj ovogodišnjoj skupštini akademijskoj, dne 16. prosinca, izabrani su: za knjižničara pravi član dr. August Musić, a za ravnatelja Strossmayrove galerije slika prof. Nikola Mašić, i to za sada na dvie godine, t. j. do roka, do kojega su izabrani i ostali akademijski funkcionari.

4. Čitanje razprave

PRAVOGA ČLANA DRA. MILIVOJA ŠREPELA

o humanistu Šižgoriću.

Napokon je u svečanoj sjednici čitao pravi član dr. Milivoj Šrepel svoju spomenutu razpravu, iz koje donosimo ovaj akademikov izvod.

„Juraj Šižgorić, potomak šibenske patricijske obitelji, rodio se u prvoj polovini XV. vijeka, a bijaše sinovac šibenskoga biskupa Jurja Šižgorića, koji je obnovio stolnu crkvu u Šibeniku. Pjesnik Šižgorić izučio nauke u Padovi, koje se uvijek s poštovanjem sjećao, te postade u Šibeniku kanonik i biskupski vikar. On se proslavi svojim latinskim pjesmama, koje su štampane u Mlecima godine 1477. Zbirka njegovih pjesama ima tri knjige, a nahode se u njoj elegije, ode, hendekasilabi i pjesnički kalendar. Šižgorić se u spoljašnjoj uredbi svojih pjesama povodi za Stacijevim „Silvama“, koje su prvi put štampane g. 1472. U svojim elegijama Šižgorić se prislanja ponajpače uz Ovidija, u odama uz Horacija, a u hendekasilabima uz Katula. Najbolje su mu pjesme one elegije, u kojima opisuje svoje nevolje i jade, osobito mu je krasna elegija o napadaju turskom na šibenski kotar i autobiografija. Manje su pjesničke cijene mnogobrojne poslanice, koje je upravio svojim prijateljima po Dalmaciji i Italiji, ali su nam dragocjene osobito poradi toga, jer su nam obilato vrelo za poznavanje kulturnih prilika hrvatskoga naroda u Dalmaciji u XV. vijeku. Osobito nam je mila u zbirci poslanica Marulićeva, iz koje razabiramo, da je mlađji Marulić Šižgorića, koji je već bio na glasu i po svoj Italiji,

smatrao u neku ruku svojim učiteljem. Budući svećenik Šižgorić je iz svoje poezije uklonio osobni erotični elemenat, ali kao velik štovatelj starinske elegije nije mogao sasvim mimoći ljubavi, pa zato govori o njoj apstraktno. Svoj pjesnički kalendar udesio je Šižgorić po Ovidijevim „Fastima“, ali se ovdje, kao i u ostalim pjesmama njegovim, ukrštava kršćansko vjerovanje s poganskim uspomnama. Premda se u svakoj Šižgorićevoj pjesmi po ukusu humanizma opaža imitacija starinske poezije, ipak se razabira da je njegovu talentu više prijala slobodna kompozicija elegije, nego stroga koncentracija ode. U diki i metrici Šižgorić se poslužio onim napretkom, koji je nahodio u rimskoj elegiji od Katula do Ovidija. Dok su mnogi humanisti s prijezirom gledali na narodno blago, Šižgorić u svojem rukopisnom djelu „De situ Illyriae et civitate Sibenici“ (g. 1487.) s najvećim zanosom govori o hrvatskim narodnim pjesmama pogrebnim, svadbenim, ljubavnim, bukolničnim i u kolu; dapače iz ovoga djela saznajemo, da je skupljao i na latinski preveo narodne poslovice, koje mu se čine umnije nego Solonovi zakoni i Pitagorine pouke. Po tom pripada Šižgoriću slava, da je prvi sabirač narodnih poslovice hrvatskih. Na žalost nije se sačuvala njegova latinska pjesma u pohvalu grada Šibenika. Najstarija umjetna pjesma hrvatska, Marulićeva „Judita“, dovršena je 22. travnja 1501. u Spljetu; ovomu procvatu hrvatske umjetne poezije XVI. stoljeća utiru put naši humanisti XV. stoljeća, koji su prvi upalili luč prosvjete na talijanskom ognjištu i njome obasjali domovinske krajeve. U kolu ovih lučonoša pripada vidno mjesto humanistu Jurju Šižgoriću, koji se po ukusu tadašnjega vremena u latinskom jeziku nazivao „Sisgo-reus“.

VI.
ZAGLAVNI RAČUNI
za godinu 1897.

1. Izviješće tajnika

DRA. FR. VRBANIĆA

o računima za godinu 1897.

Slavna akademijo!

U drugoj skupnoj sjednici od 2. veljače o. g. izabrala je slavna akademija gospodu akademike dr. K. Zahradnika i M. Zoričića, da pregledaju račune o novčanoj upravi jugoslavenske akademije u godini 1897. Nakon potankoga pregledavanja, isporedivši blagajnički dnevnik s priložima, ustanoviše spomenuta gospoda, da je ukupni prihod akademijin g. 1897. iznosio svotu od 25.649 for. 02 nvč., a ukupni rashod iznos od 23.142 for. 84 nvč. tako, da je na kraju upravne god. 1897. preostao višak 2506 for. 18 nvč., koji se ima prenijeti na račun ove godine kao izvanredni prihod. Ovaj je rezultat gospodarske uprave tim povoljniji, što je akademija svoj proračun za god. 1897. zaključila s deficitom od 462 for. te što je povrh toga godine 1897. prekoračen proračun za 2.921 for. 84. nvč. tako, da je naprama prihodu, proračunanom za god. 1897., faktični trošak u ovoj godini bio veći za 3.383 for. 84 nvč. Razlog je ovomu povoljnomu pojavu taj, što je primitak g. 1897. naprama proračunu bio veći za 5.890 for. 02 nvč., te što je on ne samo dosegnuo, da se pokrije navedeni veći trošak, nego da ostane i suvišak u iznosu 2506. for. 18 nvč.

Veći je primitak nastao u prvome redu tim, što je na prodaji knjiga unišlo za 2.010 for. 13 novč. više, nego li je bilo preliminirano, zatim, što u proračun za god. 1897. nije bila uvrštena svota od 1.248 for. 06 novč., koju je akademiji povratila visoka kr. zemaljska vlada u ime one tangente, koju je preuzela za popravak akademijske palače u godini 1896. Nadalje je prihod akademijske zaklade od onih četiriju petina, koje akademiji pripadaju prema čl. 15. pravila, bio veći za 937 for. 53 novč., a čisti je prihod kuća premašio napram preliminaru svotu od 601 for. 15 nvč. Napokon je u ime kamata od raspoloživoga novea, uloženoga privremeno u I. hrvatsku štedionicu, unišlo 123 for. 13 nvč., a od ostatka, preostalog god. 1896., prenesen je na račun god. 1897. iznos od 969 for. 12 novč.

Što se tiče rashoda, dužnost mi je u prvome redu izvijestiti, da je kod troškova uprave prekoračen proračun za 355 for. 10 nvč. unatoč tomu, što je na nekim stavkama prištedjeno ukupno preko 225 for. Razlog je ovomu pojavu taj, što je kod raznih troškova prekoračen proračun za 381 for. 15 nvč. i to za to, jer je akademijska uprava pod ovom stavkom mogla raspolagati samo s iznosom od 100 for., budući da je od preliminiranih 600 for. morala platiti 500 for. u ime trećega obroka za arkadu pokojnoga Račkoga. Potrošeno je pak na same vijence za pokojne članove Valjavca i Muhića, te za Vuka i Kopitara blizu 150 for., zatim za putovanja članova u Biograd i u Ljubljanu, te za put predsjednikov u Beč k pedesetgodišnjici bečke akademije do 140 for., napokon je iz ovoga naslova kupljen okvir za sliku Njeg. Veličanstva s troškom od 95 for.

Kod stavke prve „uprava“ prekoračen je proračun u svemu za 175 for. 42 nvč. i to samo za to, jer su troškovi pisarne i otpreme knjiga bili veći za blizu

200 for. Prijašnjih je godina bilo pod ovom stavkom preliminirano 260 for., a za god. 1897. ukupno 400 for. s obzirom na to, što je akademija zaključila u interesu brže i sigurnije otpreme knjigâ slati svoje knjige poštom, a ne putem knjižare. No pokazalo se, da je za poštarinu knjigâ trebalo nešto preko 200 for., te se već kod ove stavke moralo potrošiti preko 60 for. više. Ovomu je prekoračenju mnogo doprinijela i ta okolnost, što smo ove godine morali poštom razaslati preko hiljadu komada „Osnove za sabiranje i proučavanje gradje o narodnom životu“, u koju svrhu nismo u proračun ništa uvrstili.

Nadalje su uslijed uređivanja knjižnice i arkiva znatno poskočili troškovi za razne tiskalice i za kojekake kartone, nadalje je uprava radi preuredjenja knjižnice i premještenja stana podvornikova morala dati preurediti stelaže i ormare, te namjestiti na svim ormarima nove ključanice, napokon je trebalo nabaviti novo zeleno sukno za stol, te nove stolove i svjetiljke za javne sjednice i drugi nared za knjižnicu. Svi su ovi troškovi bez obzira na nove tiskalice, iznosili svotu od blizu 150 for.

Kod naslova „akademijska palača“ prekoračen je preliminar doduše samo za blizu 26 for., ali i ovaj povoljni uspjeh mogao je nastati samo time, što je kod pojedinih stavaka ovoga naslova polučena veća prištednja, dok je kod stavke „popravci i uzdržavanje“ proračun prekoračen za blizu 120 for. i to za to, jer se je pokazalo, da stakleni krov na palači još nipošto ne odgovara potrebi te smo ga morali radikalno popraviti, a u tu je svrhu potrošeno blizu 300 for. — Napokon smo morali namjestiti tri posve nove peći, u koju je svrhu opet potrošeno 110 for. Akademija nema žaliti ovih većih troškova, jer je iskustvo pokazalo, da je stakleni krov na

palači sada posve uredjen, a uslijed novih peći da je prištednja na drvu razmjerno dosta velika.

Uzevši u obzir sve one troškove, kojima se uprava nije mogla ukloniti, te sve učinjene popravke, to je iznos od 355 for., koji je prekoračen kod troškova uprave, vrlo čedan i umjeren.

Kod troškova za akademijske publikacije prekoračen je u svemu preliminar za 2.566 for. 74 novč. uza sve to, što je kod pojedinih stavaka prištedjeno preko 1.630 fr. Ove su prištednje nastale kod „Rada“, kod „Monumenta“, kod „Zbornika za noviju književnost“, a imenito time, što se prema zaključku akademije nije stampala 21. knjiga „Starih pisaca“. Svota od 850 for., koja se je u tu svrhu morala upotrebiti, imala se je potrošiti za drugi svezak folklorskoga Zbornika. Uzme li se u obzir ovaj iznos, to je uprava imala na raspolaganje za drugi svezak ovoga „Zbornika“ svotu od 2.450 for., dok za prvi svezak, koji je izašao na račun god. 1896., nije preostalo više nego iznos od 969 for. 92 novč., koji je prenesen kao gotovina iz god. 1896. Za oba dakle svezka imala je uprava na dispoziciju u svemu 3.419 for. 92 novč. — faktično je pak potrošeno u tu svrhu 4.683 for. 48 novč., dakle više za 1.263 for. 56 novč. Za djelo akademika Brusine: „Gragja za neogensku malakološku faunu“ izdano je prošle godine 670 for. 09 nvč., te je sav taj iznos potrošen preko proračuna, budući da je akademija istom u srpnju prošle godine naknadno zaključila, da se to djelo izda i to iz prištednja, koje će se postići kod izdavanja „Rada“ razreda matematičko-prirodoslovnoga; no kako je druga knjiga „Rada“ spomenutoga razreda stampana u većem opsegu, te je za nju potrošeno preko preliminarara 124 for. 13 nvč., a kod prve knjige istoga razreda manje za 452 for. 31 nvč., to je faktična prištednja kod obje knjige „Rada“ ovoga

razreda iznosila samo 328 for. 18 novč., te je uslijed toga za publikacije ovoga razreda prekoračen proračun faktično za 341 for. 91 nvč.

Kod ostalih publikacija nisu prekoračenja premašila znatna iznosa, a ona svota, za koju je proračun prekoračen, nastala je uslijed povišenih cijena kod štampe. Veći iznos od 230 for. morao se prekoračiti kod sabiranja folklorske gradje s razloga, što je gradja pritjecala u većoj mjeri, nego li se kod sastavka proračuna mislilo isto je tako prekoračen proračun za više od 90 for. za prepisivanje historijske gradje, budući da se akademiji pružila zgoda, da od gosp. Bösendorfera prekupi uz jeftiniju cijenu veću količinu prepisanih „acta croatica“.

Sva ova prekoračenja za sabiranje razne gradje nadoknadit će se kasnije kod izdavanja odnosnih publikacija. Prištednje kod „Rada“ razreda filologijsko-historijskoga u iznosu od 155 for. 60 nč., zatim kod „Monumenata“ svezak 19. u iznosu od 163 for. 10 nč., i kod „Zbornika za noviju književnost“ u iznosu od 135 for. 33 nč. polučene su s toga, što su odnosne publikacije izašle u nešto manjem opsegu, nego li se kod sastavka proračuna mislilo.

Budući da je potpisanome pokraj navedenih do sada računa dužnost voditi i neke druge, to mi je čast o njima izvijestiti slijedeće:

Što se prije svega tiče računa o prihodu od izvanredne prodaje publikacija, izašlih do konca godine 1894., to je na konto ovoga računa iz godine 1896. prenesena svota od 4.684 for. 23 nvč., a uz to je u ime kamata od ove uložene glavnice k ovoj svoti prirasao iznos od 387 for. 91 nvč.; potrošeno je pak na temelju zaključka glavne skupštine od 17. prosinca 1896. tečajem prošle godine za istraživanje zemlje i za sabiranje folklorske gradje ukupno 1.000 for., te je ova svota u smislu

gornjega zaključka priložena k svoti redovnoga prihoda i ondje u primitak stavljena. Budući da se tečajem g. 1897. publikacije izašle do konca godine 1894. u smislu zaključka glavne skupštine od 17. prosinca 1896. nijesu više prodavale uz snižene cijene, osim ako je tko kupio sva akademijska izdanja, to se na ovaj konto nijesu više unašali dohodeci od prodaje knjiga. Prema tomu je ukupni primitak na ovomu kontu iznosio tečajem god. 1897. iznos od 5.063 for. 14 novč., a izdatak 1000 for., te je preostatak od 4.063 for. 14 nvč. prenesen na račun god. 1898.

Račun o prodaji knjige „Život i djela dr. Franje Račkoga“, koji se takodjer napose vodi, jer je prihod od prodaje te knjige namijenjen za arkadu pokojnoga Račkoga, izkazuje u primitku iznos od 1.310 for. 64 nč., a u izdatku svotu od 500 for. Od svote izkazane u primitku, preneseno je iz računa od god. 1896. ukupno 1.142 for. 35 nč., u ime kamata unišlo je 39 for. 29 nč. a od prodaje knjiga 129 for. Izdatak u iznosu od 500 for. potrošen je za isplatu trećega obroka za arkadu pokojnoga Račkoga. Isporedivši primitak s izdatkom preostala je na ovome kontu svota od 810 for. 64 novč., koja je prenesena kao primitak na račun ove godine.*

S tim u savezu stoji uprava novaca unišlih dobrovoljnim prinosima za arkadu i za spomenik pokojnome Račkomu. Po zaključku ovoga računa u godini 1896. prenesen je na godinu 1897. iznos od 1,340 for. 78 nč., k tomu je unišlo u ime kamata 19 for. 25 nvč., tako da je ukupni primitak ovoga konta u g. 1897. iznosio 1.360 for. 03 nvč. Potrošeno je pak u svemu 90 for. u ime nagrade arhitektu Vancašu za nacрте, izradjene za uređenje arkade. Prema tome je konačni račun zaključen sa svotom od 1.270 for. 03 nvč., a ta je svota prenesena na račun god. 1898.

Još se pod neposrednom upravom akademije nalazi zaklada „za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu“. U korist ove zaklade unišlo je tečajem god. 1897. od I. hrvatske štedionice 5.000 for., zatim je na korist ove zaklade priveden iznos od 2.000 for., što ga je god. 1896. u znanstvene svrhe akademiji darovao presv. gosp. grof Rudolf Normann, te iznos od 139 for. 28 nvč., koji je priračunan toj zakladi kao dar pokojnoga župnika Gustava Barabaša. Ukupni imetak ove zaklade iznosio je prema tome koncem godine 1897. svotu od 7.139 for. 28 nvč.

Novac, koji pripada ovoj zakladi, zatim onaj od izvanredne rasprodaje publikacija, izašlih do konca g. 1894., te od prodaje knjige „Život i djela dr. Franje Račkoga“ uložen je u uložne knjižice I. hrvatske štedionice, a novac, koji je unišao dobrovoljnim prinosima za arkadu i spomenik pokojnoga Račkoga, na uložnice hrvatske eskomptne banke.

Sve gore navedene račune i uložne knjižice pregledali su potanko prema zaključku skupne sjednice od 2. veljače o. g. izaslanici akademije gospoda akademici Milovan Zoričić i dr. Karlo Zahradnik, te ih pronašli u potpunom redu.

U Zagrebu dne 12. ožujka 1898.

; Tajnik:

Dr. Fran Vrbanić v. r.

2. Priegled

prihoda i rashoda jugoslavenske akademije znanosti i
umjetnosti godine 1896.

A. Prihod.

	Proračun za g. 1897. u for.	Primitak g. 1897. u for.	Prema prora- čunu više (+) manje (—)
1. Četiri petine čistoga pri- hoda iz akademijske za- klade prema članku 15. pravila	3.800	4.737 ₅₃	+937 ₅₃
2. Strossmayerova galerija slika	434	434	—
3. Čisti prihod akademijskih kuća	11.525	12.126 ₁₅	+601 ₁₅
4. Čisti prihod od prodaje knjiga	1 500	3.510 ₁₃	+2.010 ₁₃
5. Potpora pokroviteljeva za Rječnik	1.000	1.000	—
6. Od izvanredne prodaje publikacija izašlih do konea god. 1894. prenos na god. 1897.	1.000	1.000	—
7. Od prodaje knjige: „Ži- vot i djela Račkoga“ za arkadu	500	500	—
8. Kamati i ini prihodi . .		123 ₂₃	+123 ₂₃
9. Povratak kr. zemaljske vlade za popravak palače		1.248 ₀₆	+1.248 ₀₆
10. Prenos od god. 1896. . .		969 ₉₂	+969 ₉₂
Ukupni prihod	19.759	25.649₀₂	5.890₀₂

*

B. Rashod.*I. Troškovi uprave.*

	Proračun za g. 1897. u for.	Izdatak g. 1897. u for.	Prema prora- čunu više (+) manje (—)
1. Uprava	2.430	2.605. ₄₂	+175. ₄₂
2. Akadem. palača .	874	899. ₉₅	+25. ₉₅
3. Knjižnica i arhiv	1.172	1.126. ₃₈	—45. ₆₂
4. Galerija slika . . .	536	354. ₆₀	—181. ₁₀
5. Otplata zajma . .	634	633. ₆₀	—. ₄₀
6. Razni troškovi . .	600	981. ₁₅	+331. ₁₅
Svi troškovi uprave	6.246	6.601.₁₀	+355.₁₀

II. Troškovi za akademijske publikacije.

	Proračun za g. 1897. u for.	Izdatak g. 1897. u for.	Prema prora- čunu više (+) manje (—)
1. „Rječnik“ svez. 17.	2.150	2.215	+65
2. „Ljetopis“ „ 11.	450	497. ₈₁	+47. ₈₁
3. „Rad“ knjiga 130., 131., 132., 133. . .	4.400	3.916. ₅₂	—483. ₄₈
4. „Monumenta spect. hist. Slav mer.“ knj. 29.	1.725	1.561. ₉₀	—163. ₁₀
5. „Zbornik za narod. život etc.“ I. svez.	—	1.796. ₁₂	+1.796. ₁₂
6. „Zbornik za narod. život etc.“ II. svez.	1.600	2.887. ₃₆	+1.287. ₃₆
7. Skupljanje folklor- ske gradje	700	930	+230
8. „Zbornik nov. knji- ževnosti“ svezak I.	1 100	964. ₆₇	—135. ₃₃
9. Skupljanje gradje za zbornik novije književnosti	100	110. ₈₀	+10. ₈₀
Iznos	12.225	14.880. ₁₈	+2.655. ₁₈

Prenos .	12.225	14.880. ₁₈	+2.655. ₁₈
10. Brusina : Gragja za neog. malak. faunu	—	670. ₀₉	+670. ₀₉
11. Za istraživ. zemlje	300	300	—
12. Za prepisivanje i uredjivanje histor. gradje	600	691. ₄₇	—91. ₄₇
13. Stari pisci sv. XXI.	850	—	—850
Svi troškovi za akadem. publikacije	13.975	16.541.₇₄	+2.566.₇₄
Ukupni rashod	20.221	23.142.₈₄	+2.921.₈₄

Prema tomu pokazuje se se za godinu 1897.

A. Prihod sa for. 25.649₀₂

B. Rashod sa for. 23 142.₈₄

Ostaje dakle višak od for. 2.506.₁₈

t. j. dvie hiljade pet stotina i šest forinti, 18 nvč. a. vr.

U Zagrebu 12. ožujka 1897.

Tajnik:

Dr. Fran Vrbanić v. r.

Pregledali, s priložima isporedili i sve u redu pronašli.

U Zagrebu dne 12. ožujka 1897.

Prema čl. 15. pravila izabrani revizionalni odbor:

Dr. Zahradnik v. r.

Milovan Zoričić v. r.

3. Akademijska zaklada

koncem godine 1896. po izkazu kr. računarskoga ureda
kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade od 3. veljače 1897.

	forinti	novč.
1. U hrv.-slav. 4 ^o / _o razteretnicama . . .	91.200	—
2. U ugarskim 4 ^o / _o razteretnicama . . .	200	—
3. U ugarskoj 4 ^o / _o krunskoj renti . . .	10.950	—
4. U hrv. slav. zemljišno-odkupnoj ob- veznici	1.100	—
5. U zadužnicama sjedinjene papirne rente	74.500	—
6. U zadužnicama austrijske srebrene rente	100	—
7. U obveznicama lutrijskoga zajma od god. 1860.	11.500	—
8. U dionici lutrijskoga zajma od go- dine 1864.	50	—
9. U ugarskoj 4 ^o / _o zlatnoj renti . . .	11.700	—
10. U dionici austr. vjeresij. zavoda za obrt i trgovinu	100	—
11. U zadužnici dunav. parobrodarskog društva	100	—
12. U privatnim obveznicama	9.942	94
13. U dionicama društva „Associazione dalmatica“	20.000	—
14. U srečki brunšviškog zajma od 1. ožujka 1869.	35	—
15. U srečki lutrijskog zajma „Rudolfs- Stiftung“	10	—
16. U štedioničkim uložnicama . . .	18.310	04
17. Dani predujam akademije	4.846	28
18. U založnicama hrv.-slav. hipotekarne banke	8.300	—
Ukupno	262.944	26
19. Blagajnički ostatak koncem g. 1896.	33	27 ¹ / ₂
20. Na dugu zaostale kamate aktivne . .	519	43
Sveukupno	263.496	96¹/₂

prema 303.785 for. 80¹/₂ novč. godine 1895.

Nepokretni imetak jugoslavenske akademije jest slijedeći: palača na Zrinjskom trgu br. 11., kuća u Vlaškoj ulici br. 33, kuća na Nadbiskupskom trgu br. 11, kuća u Ilici br. 50, kuća na trgu Franje Josipa br. 6, kuća u Šenoinoj ulici br. 4, kuća na uglu Šenoine ulice br. 6 i Petrinjske ulice br. 46. Ukupna vrijednost akademijskih nepokretnina računa se prema faktičnom trošku na **468.975** forinti.

VII.

NEKROLOZI.

1. Život i djelovanje Ljudevita Vukotinovića.

Čitao u matem.-prirodoslovnoj razrednoj sjednici 27./XI. 1897.

PREDSJEDNIK JOSIP TORBAR.

I.

Vukotinovićevo porijeklo, nauke, političko djelovanje i služben rad.

Ljudevit Vukotinović umro je na 17. ožujka god. 1893. Obiteljsko prezime bijaše mu Farkaš. Obitelji Farkaš, premda po imenu magjarskoga porijekla, ima od davnih vremena više u Hrvatskoj. Obitelj, od koje polazi Ljudevit, dobila je 2. travnja 1690. hrvatsko-ugarsko plemstvo, udomila se u križevačkoj županiji na imanju Lovrečina, koje je kupila od grofova Patčić.

Ljudevit pl. Farkaš rodi se u Zagrebu 14. siječnja 1813. Roditelji bijahu mu Imbro Farkaš, veleposjednik u križevačkoj županiji, i Amalija rođj. plem. Petrović, kći septemvira Josipa Petrovića. Ljudevit imao je još dva brata: Šandora, koji bijaše križevačke županije blagajnik, te Šišmana, i dvije sestre: Matildu, udatu za praliječnika Aleksu Praunspurgera, i Julijanu, udatu za Dragutina Koritića, vijećnika stola sedmorice. Od svih tih žive još Šišman, umirovljeni vijećnik stola sedmorice. Ljudevit bijaše među njima najstariji. On je svoje prezime Farkaš po običaju onodobnih domoljuba, koji u prvom zanosu ilirskoga pokreta mišljahu, da se niti prezime tu-

djega, navlastito magjarskoga jezika ne slaže sa hrvatskim patriotizmom, s previšnjom dozvolom g. 1841. promijenio u Vukotinović. Kašnje, osobito u javnim i službenim ispravama, služio se spojenim prezimenom Farkaš-Vukotinović.

Nakon pučkih škola svršio je prva četiri razreda gimnazije u Zagrebu, a ostale u samostanu kod pijarista u Vel. Kaniži. Iza svršenih ondje gimnazijalnih nauka odvede ga otac na filofske nauke u Suboticu (Sombathelj). Pravoslovne nauke slušaše stranom u Zagrebu stranom u Požunu. Ondje postade takodjer juratom i bude dodijeljen ad latus baronu Ljudevitu Bedekoviću. Iza jednogodišnje prakse vrati se u Zagreb i bude uvršten u broj jurata kr. banskoga stola. Ovdje bude g. 1831. uveden u kuću grofa Janka Draškovića, gdje ga ovaj zavoli te mu bijaše prijatelj i zaštitnik do svoje smrti. Već one godine snovahu se u glavi Janka Draškovića velike ideje o narodnom i političkom pokretu hrvatskoga naroda, s toga se njegova kuća može smatrati školom, iz koje su izišli mnogi učenici, koji su se kašnje proslavili bud na književnom, bud na političkom, bud na obadvim poljima. God. 1832. izabran je grof J. Drašković na zajednički sabor za zastupnika Hrvatske u Požun te povede sobom kao svojega jurata Vukotinovića. Tuj bijaše mladim ljudima zgoda, da se priprave i uvježbaju za politički i parlamentarni život, jer ono doba bijaše u tim poslovima Požun za Ugarsku i Hrvatsku ono, što je danas Budimpešta. Tuj bijaše Hrvatima takodjer zgoda, da se očeliče i za narodnu i političku borbu, služeći im u tom pogledu Magjari za primjer. Već se onda svaki čas zametnulo vatreno kreševu u saboru izmedju magjarskih i hrvatskih zastupnika, a izvan sabora izmedju hrvat-

skih i magjarskih jurata, kojih bijaše u Požunu preko 600. Sa V-ćem bijahu isto doba u Požunu:

Skender Šuljok ad latus Hermanu Buzanu, nadalje Franjo Pogledić, Aurel Kušević, Antun Stauduar, Hinko Štajdaher, Vjekoslav Klar. Uz Hrvate bijahu i Srbi: Golubović, Ristić, Kengjelić. Iz Beča dolazili bi onamo Alexa Rakovac, Dimitar Demeter i dr. Svim ovim mladim ljudima bijaše otvorena kuća gr. Janka Draškovića, gdje se širila hrvatska misao i budila narodna svijest. Kolika bijaše opreka te narodna napetost već onda između Magjara i Hrvata dokazom je slučaj, što ga sâm V-ć pripovijeda. Gostionar načini na novu godinu Hrvatima na čast hrvatski transparent. Tuj nastade ljuta galama te Magjari zahtijevahu, da se transparent s mjesta ukloni, inače će sve polupati. Mal da ne dodje do krvi. — Nakon svršenoga dosta burnoga sabora ostane V. duže vremena u Beču, gdje je drugovao sa Ljud. Gajem, D. Demetrom, Rakovcem, Budimirovićem, Fr. Kurelcem i dr., koji su ono vrijeme medicinu ili pravoslovne nauke slušali. Ovo vrijeme upotrijebi V. da se, polazeći bečke prirodoslovne zavode, muzeje i kabinete, posveti prirodoslovnim naukama. Povrativ se u Zagreb prakticirao kao jurat banskoga stola kod odvjetnika Tadije Ferića, uz prvoga koncipijenta Očića, i drugoga, jurata Fr. Schmidta.

U zimi g. 1834. sastadoše se u V-ćevu stanu, Lentulajevoj kući na kapuc. trgu, danas br. 3., na patriotski dogovor Ljudevit Gaj, Antun Vakanović, Nikola Maraković i Fran Kurelac: radilo se o izdavanju hrvatskoga političkoga časopisa. Videći s jedne strane, kolikom revnošću dižu Magjari svoju narodnost i brinu se za razvitak svojega jezika, a s druge

strane, kako sve žešće napadaju na municipalna prava Hrvatske, stade i u Hrvatskoj inteligencija, najviše odvjetnici, mladi pravnici i svećenici. o tom misliti, kako bi se prijetećoj pogibelji predusrelo. Prijedlog Lj. Gaja, da se počme sa izdavanjem polit. hrvatskih novina, bude u sastanku jednodušno prihvaćen i odlučeno, da Gaj moli za dozvolu tiskare i izdavanje novina. Veći dio općinstva smatraše ove zaključke pustom sanjarijom nekih mladih zanesenjaka. Osobito više plemstvo i starija inteligencija, budući zadahnuta magjarskim duhom i naučena tuđoj knjizi, držaše ove zaključke neizvedivima, jer hrvatski jezik da nije podoban, da se na njem izdavaju novine; s toga da će ih sami izdavači čitati morati. Uza sve poteškoće podje mladim zanesenjacima ipak za rukom zaključke izvesti, jer Gaj dobi za podignuće tiskare koncesiju a „Hrvatske Novine“ ugledaše početkom god. 1835. pod uredništvom Dragutina Rakovca svijet. Prve članke poče pisati Ljudevit Jelačić, profesor javnoga prava na pravoslavnoj zagr. akademiji, te je kasnije radi liberalnih, bečkoj politici nepoćudnih ideja bio skinut sa učiteljske stolice. Novinama, kao što i izlazećoj uz nje „Danici“, bijaše revnim suradnikom i Vukotinić.

God. 1836. imenovan je V. po križevačkom velikom županu, baronu Ljud. Bedekoviću, županijskim podbilježnikom te se preseli u Križevce. Sad se već ideja ilirizma i u križevačkoj županiji počela sve većma razvijati a s njom i hrvatski, sad već ilirski jezik put si krčiti ne samo u privatne nego i u javne službene krugove. U tom patriotskom pokretu bijaše V. u križevačkoj županiji jedan od prvaka. Vatrenim oduševljenjem stajahu u širenju ovih ideja uza nj mladi sudci Franjo Žigrović i Antun Nemčić. Nikola Zdenčaji bar. Bedeković bijahu, istina, dobri

Hrvati, ali budući napram bečkomu dvoru tjesnogradno obzirni, sustezahu vatrenu revnost mladih rodoljuba. Bedeković pače ozbiljno prikori V-ća radi njegove pjesme: „Nek se hrusti šaka mala“. Uza sve opreznosti i zapreke osvajaše ilirski jezik sve više zemljišta u službenom svijetu, a velik dio zasluge u tom ide svakako V-ća, koji je u glavnoj županijskoj skupštini počeo prvi ilirski govoriti. Tu kao da su narodnomu jeziku u županijsku dvoranu bila otvorena vrata. U opće može se reći, da su Lj. Vukotinović i Antun Nemčić držali i vodili cijeli narodni i politički pokret u križevačkoj županiji.

God. 1840. izabran je V. pod velikim županom grofom Petrom Pejačevićem velikim sudcem za moslavački kotar. U ovom, u križevačkoj županiji po narodnom, gospodarstvenom i socijalnom obziru najznatnijem kotaru bijaše V. duša narodnoga pokreta. U znamenitoj god. 1847. obdržavanoj kraljevinskoj skupštini — hrvatskom saboru — bijaše V. narodnim zastupnikom za moslavački kotar. Saboru predsjedavaše kao banski namjesnik zagrebački biskup Juraj Haulik. U ovom saboru raspravljalaše se još službenim latinskim jezikom, ali odlučniji i vještiji jeziku počeaše govoriti ilirskim jezikom. Među prvima bijahu Kukuljević Ivan i Vukotinović; za njima tek povedoše se drugi. U ovom saboru izabran je Vukotinović mjesto bolesnoga Metela Ožegovića za poslanika križevačke županije na hrvatsko-ugarskom saboru u Požunu.

Nadodje burna godina 1848. a snjom i prevratno političko gibanje, koje je i u Austriju i Ugarsku preneseno. Silovita napadanja na municipalna prava i hrvatsku narodnost od strane Magjara bijahu povodom, da su se državni odnosi između Hrvatske i Ugarske do skrajnosti zaoštrili. Hrvatski zastupnici moradoše se

iz požunskoga sabora u Zagreb povratiti. Sreća po Hrvatsku te bude u toli ozbiljno i opasno vrijeme mjeseca ožujka 1848. banom imenovan baron Josip Jelačić.

On je sakupio oko sebe vješte i odlučne muževe, koji će mu govorom i tvorom u toli ozbiljno doba u pomoć biti. Među ovima bijaše i Vukotinović, kojemu je više znatnih funkcija povjerio. Ako još i nije došlo do otvorena neprijateljstva između Hrvatske i Ugarske, ipak se ban pobrinuo, da za porez i razne javne daće uništi novac ne ide u Ugarsku, kao što je za normalnih odnosa išao. Na trideseticama, gdje se takov javni novac sakupljao i u Ugarsku odašiljao, bijaše činovnika, koji se nijesu pokoravali banskoj vlasti. Zato je ban imenovao V-ća inspektorom tridesetnica, koji imadjaše paziti, da se novac neovlašteno ne pošilja izvan zemlje.

Videći u Ugarskoj, kakov duh u Hrvatskoj vlada i da se ovdje na odlučni otpor spremaju, odlučise u Hrvatsku poslati za komisara generala Hrabovskoga, koji bi bio imao upravnu vlast u Hrvatskoj preuzeti. Ovim korakom je napetost narasla do skrajnosti. Ban pošalje kao svojega povjerenika V-ća sa 20 konjanika prema Bjelovaru, kuda je imao Hrabovski prispjeti, da ga obustavi, dok on onamo ne dodje. V-ć zaustavi Hrabovskoga kod Gradca, ovamo od Bjelovara, i pridrža ga u biskupovu gradu. Iza kako se prispjeli ban sa Hrabovskim razgovorio, bude ovaj po V-ću uz vojničku asistenciju do medje dopraćen, od kud se vrati u Ugarsku.

Sabor hrvatski je želio, da se porazumije sa austrijskim državnim vijećem, koje je u Beču saborovalo; stoga su onamo u tu svrhu kao zastupnici odaslani Ivan Kukuljević, Josip Žuvić, Mojsije Gjorgjević i Ljud. Vukotinović. Nu Nijemci su već onda centralizaciju snovali, stoga se hrvatski odaslanici bez uspjeha povrate kući. Buknuvši rat između

Hrvatske i Magjarske, ustrojene su po cijeloj zemlji narodne garde sa oficirima. Vukotinović imenovan je majorom križevačke narodne garde te mu bude povjerena obrana medje na Dravi u Medjumurju. Tuj ostade sa svojim bataljunom do konca god. 1849., kad no su nar. garde, pretvoriv se hrvatsko-ugarski rat u rat cijele monarkije proti Magjarskoj, raspustene te kući povraćene.

Pošto je magjarski ustanak svladan, počelo se iz Beča cijelu monarkiju uređivati prema centralizaciji sa službenim njemačkim jezikom. Organizatorno povjerenstvo, koje ministar Bach u Hrvatskoj sastavi, imenova god. 1850. V-ća predsjednikom novo ustrojenoga c. kralj. križevačkoga zemaljskoga suda. On je upravljao sudištem na opće zadovoljstvo, dok nije došao u sukob sa banskim stolom, koji je prema dobivenim nalogima iz Beča nalagao da se njemački — kao službeni jezik kod suda uvede, a V. se tomu opirao, držeći da po smislu carskoga patenta od 4. ožujka 1849. službenim jezikom ima biti kod suda hrvatski jezik. Predsjednik banskoga stola bijaše K u k o v i ć. Dodje i do istrage, uslijed koje podijeljen je V-ću strogi ukor, ali je ostavljen na svojem mjestu, nu samo za vrijeme, jer je u Beču proti njemu već povjerenje bilo uzdrmano. Kod definitivnoga uređenja križevačkoga suda odredi ministar pravosudja K r a u s proti V-ću opet istragu. Ovaj krat je još gore po nj ispala. Odlučilo se maknuti ga sa predsjedništva, a da se nadje razloga, pošlo se natrag do g. 1848. i 1849. Na podneseno naime izvješće c. kr. banskoga stola o Vukotinoviću stiglo je od c. kr. ministarstva pravosudja iz Beča od 21. stud. 1854. riješenje, gdje se veli: Nachdem jedoch aus dem Inhalte der von Ludwig Vukotinović im Jahre 1848. veröffentlichten Schrift „Nekoja glavna pitanja“, und aus dem Aufsätze desselben im

„Slavenski Jug“ vom 29. Nov. 1848. Nr. 50: „Jug slavenski južnim Slavenom“ ersichtlich wird, dass V. als Lobredner des Panslavismus keck aufgetreten ist, den Hass gegen das deutsche Element offen gepredigt, das kaiserliche Heer als blindes Werkzeug in der Hand des Monarchen geschildert, auf die kroatischen Grenzsoldaten aufreizende Worte gerichtet . . . und zuletzt den Ruf an die Slavenstämme zum Selbstschutze ertönen liess, bei dieser Gesinnung aber, die sich auch im Jahre 1851., als er schon Leiter der prov. Kreuzer-Sedria war, durch seine Renitenz gegen das damalige Oberlandesgericht in Betreff der Correspondenzsprache mit den Behörden anderer Kronländer offenbarte . . ., von Ludw. V. nicht erwartet werden kann, dass er mit Aufrichtigkeit die Massregeln der Regierung zu unterstützen bemüht sein wird . . . hat das Justizministerium beschlossen, den L. V. unter die neuen Organe der Justizverwaltung in Croatien und Slavonien nicht aufzunehmen.

Lišen ovako javne službe povukao se V. u privatni život. Proboraviv nekoliko mjeseci kod oca si na imanju Lovrečini, nastani se u Zagrebu, gdje se posvetio prirodoslovnim naukama i gospodarstvenim poukama. Kad no je umro njegov dobri prijatelj Drag. Rakovac, koji je vodio poslove Gospodarskoga društva, preuze on ove poslove i uredništvo *Gospodarskoga lista*, koji uređivaše god. 1855., 1856. i 1857. U isto vrijeme preuze i uređivanje i nadziranje narodnoga prirodoslovnoga muzeja. On je uložio mnogo truda u ovaj narodni muzej te si je bez sumnje za njegovo uredjenje i popunjenje mnogo zasluga stekao; nu o tom ne ću da opširnije govorim, pošto je njegov rad i zasluge oko narodnoga muzeja ocijenio akademik Brusina, raspravljajući nedavno o pedesetgodišnjici utemeljenja narodnoga muzeja.

Uz ove poslove bavio se mnogo prirodnim naukama,

a osobito proučavanjem flore i geologijskih odnosa Hrvatske i Slavonije. U tom pogledu osobito mu je dobro došlo drugovanje sa doktorom Šloserom, davnim njegovim prijateljem, koji je god. 1854. iz križevačke županije premješten u Zagreb kao fizik županije zagrebačke, gdje je kod c. kr. namjestništva obavljao podjedno i službu medicinalnoga savjetnika. U njegovu društvu proputova V. od 1854. do 1856. hrvatsko primorje, otočku i ličku pukovniju, istražujući onuda floru i geognostičke odnose. U iste svrhe obišao je Zagorje, Radoboj i Ivančicu, a sa drom. Pavićem, fizikom požeške županije, i prijedjele Požege, gdje je sakupljao gradju za hrvatsku floru. Pod teškim pritiskom apsolutizma nije se moglo u javnosti ništa raditi za narodnost. Našlo se ipak ljudi, koji su u privatnim sastancima nastojali hrvatsku narodnu svijest budnom držati. U tu svrhu osnovana je u Zagrebu, najviše trudom Ambroza Vranicana, Matije Mrazovića i Vukotinovića, narodna čitaonica, gdje su se rodoljubi običavali sastajati i o domaćim prilikama razgovarati. Kad je i to jedino narodno sastajalište ban Coronini dao zatvoriti, odlučise rodoljubi proti ovom silovitom činu Nj. veličanstvu tužbu podnijeti; ali je bilo mučno na tužbu potpisa sakupiti. Uz Vranicana, Mrazovića, Vukotinovića, Raucha i Drag. Jelačića našlo se ih ipak još toliko, da se tužba sa priličnim brojem potpisa mogla Nj. Veličanstvu podnijeti. Ne ima sumnje, da je i ova tužba tomu doprinijela, da je nepodnosivo ono doba stanje u upravi, na političkom i narodno-prosvjetnom polju, na bolje okrenulo.

Mjeseca kolovoza 1860. zaputi se V. Njemačkom (Bavarskom i porenskom Falcom) u Francesku te preko Champagne do Bordeauxa, da onuda prouči vinogradarstvo i razne metode pivničarstva. Vrativ se kući nadje ovdje

uslijed listopadske diplome velike političke promjene. Nakon slomljenoga apsolutizma nastade opet narodni i ustavni pokret, kod kojega je i V. učestvovao, a najviše u sazvanoj novim banom Šokčevićem banskoj konferenciji. Kad no je na pretstavku iste ove konferencije hrvatska dvorska kancelarija 26. studenoga 1860. ustrojena, imenovan je V. mjeseca siječnja 1861. velikim županom križevačke županije. Šest godina upravljaše županijom, dok mjeseca svibnja 1867. ne ostupi. Kad se na ime carska naredba od 28. prosinca 1866. ob općenitoj vojnoj dužnosti, i ne saslušav sabora, u županijama i gradovima imala provesti, usprotiviše se županijske skupštine takovu neustavnu provedenju.

Pismom od 4. ožujka 1867. obratio se V. na kancelara baruna Kuševića, u kojem mu razlaže odluku županije, koja zaključkom u glavnoj skupštini stvorenim zabranjuje svojim činovnicima svako sudjelovanje kod provadjanja spomenute carske naredbe, prije nego se sabor ustavnim putem o tom ne izjavi, te ga moli, da bi se navedeni u pismu razlozi uvažili, u protivnom slučaju će on svoju čast prije položiti, nego naredbu povredom ustava silom provadjati. Na ovo pismo stigne mu od bana Šokčevića odgovor, kojim se obaviješćuje, da je prethodnim riješenjem od 8. ožujka dignut od časti i službe velikoga župana. Lišen službe povukao se na imanje, gdje se gospodarstvom i knjigom bavio.

II.

Vukotinovićev književni rad.

Vukotinović može se brojiti među plodnije pisce našega doba: on se bavio beletristikom, politikom, a najviše je obradljivao prirodoslovne znanstvene struke. Ja ću plodove njegova rada, razdijeliv ih na beletrističnu, državo-političnu i prirodoslovno-znanstvenu radnju, ovdje

redom navesti onako, kako su radnje po vremenu slijedile.

Beletristični rad.

Golub. Igrokaz vu chetireh zpeljavanjih. Zpisal Ljudevit Farkas, vu Zagrebu. Pritizkano pri Ferencu Suppanu 1832. Ovo mu bijaše prvi pokus na dramatičnom polju jezikom kajkavskim. Ako Golub isporédimo s drugim našim piscima one dobe, n. pr. Mikloušićem i Lovrenčićem, opazit ćemo, da V. jezgrovitostu kajkavštine za njima zaostaje. Ne samo da mu misli i nizanje riječi stoji pod dojmom pravila tudjih jezika, najviše latinskoga, u nas ono doba kulturnoga jezika, nego ga vidimo i u neprilici, kako da nadje hrvatske riječi za pojmove tudjim jezikom izražene. Već njeki napredak vidimo u drugom plodu njegove dramatične radnje, koji je napisao i tiskati dao godinu dana kašnje, 1833. u Požunu te ju posvetio svojemu prijatelju „vrednomu Gosponu Hinku Stajdacheru“ pod natpisom :

Pervi i zadnji kip. Turobna igra v jednom zpelaju. Poleg nemshke ballade od G. Seidla. Spisal Ljudevit Mirko Farkas. Tuj se već počima kajkavština miješati sa štokavštinom, jer se često izmjenjuje kaj sa što i šta, pak i u deklinacijama i konjugacijama opaža se ovaj prijelaz. Ovdje upotrebljuje, što kod kajkavaca rijetko dolazi, imperfekte i aoriste, dakako mjestimice još pogrešno. U ovoj tragediji već se opaža dojam „kratke osnove horv. slav. pravopisa“, brošurice, što ju je Gaj još god. 1830. tiskom izdao u Budimu, jer su dvostruke suglasice već zamijenjene samo jednom, a dolaze i diakritički znakovi n. pr. ž mjesto s.

God. 1835. poče Gaj izdavati „Horvatske Novine“

i zabavno-poučni list „Danicu“, te se tim otvorilo polje literarne djelatnosti hrvatskim piscima.

Oko „Novina“ prikupljahu se pisci političkih struka, dočim si „Danicu“ odabraše ljubitelji lijepe knjige. V. radio je na jednom i drugom polju; ali mu plodove pera ipak više nalazimo u „Danici“. Tuj čitamo više rasprava, pjesama, budnica i davorija, zadahnutih žarkim rodoljubljem i oduševljenjem za ilirsku ideju; među njima bijaše za ono doba najmilija: „Nek se hrusti šaka mala, dušmanina neka jala“ — hrvatska Marseillaisa, koja je u veselim društvima i političkim sastancima odjekivala izrazom oduševljenja za narodni napredak. Godine 1841. izišle su u Zagrebu:

Ruže i tarnje, koje posveti grofu Janku Draškoviću. U prvoj poli knjižice nalazimo erotičke i domoljubne pjesme i balade, a u drugoj „Zimske misli“: prozom napisana narodna, politička, društvena i druga razmatranja.

Prošastnost ugarsko-hrvatska. Historičke novele. Mladeži domorodnoj u znak ljubavi. 2 knjižice. Predmet je knjižica: „Štitonoša. Pripovjeka iz 16. vjeka“, koja podaje mladeži kao zrcalo, u kojem joj prikazuje: „pradjedove, slavne vitezove, pribavitelje, čuvare i branitelje naših prava i narodnosti“.

Pjesme. U Zagrebu 1847. Ovo je najveća zbirka njegovih različita sadržaja pjesama. Razdijelio ih je na: I. Moslavanke; II. Noćne ruže; III. Perunike i IV. Smješice. Čini se da ih je namjeravao s nova prešampati, jer su mnoge pjesme olovkom isprekrižane i novim tekstom zamijenjene. „Noćne ruže“, što ih ispjeva još g. 1844., nakani sasvim izostaviti, jer im je na čelo napisao: „sve ove pjesme brišem“. Čini se, da su mu ove pjesme, buduć erotičkoga sadržaja, u sreću neugodnu uspomenu ostavile.

Trnule. U Zagrebu 1862. Pjesmama uzeti su motivi iz prirodnih pojava, ili su im povodom razne narodne ili političke prilike.

Leptir. Zabavnici za godine 1859., 1860., 1861., i 1862. — Uredjivanjem i izdavanjem „Leptira“ stekao si je V. za hrvatsku knjigu tim većma zasluga, što je vila hrvatska za vrijeme apsolutizma bila zašutjela te je trebalo puno patriotizma i čvrste volje onomu, koji je pregnuo na ovo polje. V. je oko „Leptira“ sakupio najvrsnije hrvatske pisce; uz njega nalazimo tuj: Demetra, Kukuljevića, Utješenovića, Kaznačića, Dragashevića, Pocića, Preradovića i dr. S toga i ima u „Leptiru“ toliko po izbor pjesama, pripovjedaka, opisa i druge lijepe pouke. Na čelu je svakomu godišnjaku po jedna slika slavni hrvatskih lica: god. 1859.: banica grofica Sofija Jelačić, 1860.: ban Jelačić, slijedećih godina Strossmayer i Mažuranić. Velika je šteta po noviju hrvatsku povijest, da se od tolikih naših pisaca g. 1848. nije nijedan odlučio da napiše znatnije zgode znamenitoga onoga doba, jer ima znatnih, možda odlučnih momenata onodobne naše borbe, kojih nećeš u javnim listovima naći moći. Tu prazninu ispuni V. barem ponješto, dočim je u „Leptiru“ g. 1860. opisao život i borbu Jelačića bana za prijestor i hrvatsku domovinu.

God. 1842. poče izlaziti u Zagrebu povremeni časopis:

Kolo. Članci za literaturu, umjetnost i narodni život. Prvih godina izlažase troškom izdavaljelja, a kašnje troškom Matice ilirske. Izdavaljelji i urednici bijahu mu D. Rakovac, St. Vraz i Vuk otinović, dok napokon ne otstupiše Rakovac, preuzev upravu nar. muzeja i „gospodarskoga lista“ (mjesečnika), i V., budući kao veliki sudac u moslavačkom kotaru zabavljen političkom i sudstvenom upravom, te ostade

sam Vraz. U „Kolu“ nalazimo više lijepih i poučnih članaka iz V—ćeva pera.

Političke radnje.

Regni Slavoniae erga Hungariam legalis correlatio znamenita je historijsko-državopravna rasprava, koja je ispod V—ćeva pera izišla u brošuri od 94 strane, u Zagrebu 1845. Djelce posvetio je hrvatskim stališima i redovima. Svrhu ovoj raspravi naznačuje riječima u predgovoru: *Pio in patriam amore ductus dissertationem hanc adumbravi, partim ut differentias nos inter et Hungaros vertentes dilucidem, partim illas componendi proponam modum.* — Ponajglavnija bijaše mu namjera da dokaže, da su se kraljevine Hrvatska, Slavonija i Dalmacija od srednjega vijeka pak do novijega doba u zakonima, diplomama, povlasticama i drugim privatnim i javnim ispravama, zvale jednim imenom: *regnum Slavoniae*; da proti tvrdnjama Stephana Horvatha, s kojima je taj u javnost stupio u izdanoj 1844. u Leipcigu knjizi: *Ueber Croatien als eine durch Unterjochung erworbene ungarische Provinz und des Königreichs Ungarn wirklichen Theil*, dokaže: da je Hrvatska ili bolje Slavonija bila uvijek slobodna kraljevina, imajući svoje posebno državno pravo, a priznaje zajednicu sa kraljevinom Ugarskom samo u onim ustavnim poslovima, koji se tiču cijele države zajedničke, te napokon da pobije pretenzije Magjara na dolnje tri županije: požešku, virovitičku i srijemsku, koje po pravdi i zakonu kraljevini Hrvatskoj pripadaju. Svoju raspravu završuje: *Suum cuique . . . et inconcussa permanebit amicitia!*

Někoja glavna pitanja našeg vremena. U Zagrebu 1848. U ovoj knjižici raspravlja V. o provedenju velikih političkih, narodnih i socijalnih reforma, koje su općenitim evropskim pokretom one godine na dnevni red

bile stavljene. Tuj se govori o uведенju narodne garde, i odgovornoga ministarstva, raspravlja se o vjeri, o slobodi štampe, ob odnošaju Hrvatske prema Ugarskoj i Austriji, o hrvatsko-slavonskoj krajini, o zajedinstvu jugoslawenstva i uzajamnosti svih slawenskih plemena. Ima tuj patriotičnih prijedloga, smjelih reflexija i oštarih izraza, koji se općenitim onodobnim pokretom protumačiti, a kod mlada čovjeka ponješto i ispričati dadu, pak su mu ipak, kako je gori spomenuto, kod preustrojstva Hrvatske g. 1852. u velike naškodili.

Osim dosad navedenih književnih radnja napisa mnogo političkih sastavaka u raznim časopisima i dnevnicima. Burne godine 1848. bijaše revan suradnik „Nar. Nov.“, a kad su one konservativnijim smjerom okrenule, pridruži se „Slav. Jugu“. Članci bijahu mu zadahnuti patriotskim duhom, ali pisani ostrim perom. U „Slav. Jugu“ br. 50 god. 1848. napisa kao major nar. garde kratak ali oštar članak: „Jug slawenski južnim Slawenom,“ gdje medju ostalim veli: „Čuvajte se, južni Slaveni! Vi ste sve dali, što ste imali. Tamo ćete ubijati Talijane, tu Magjare, a sluge ste Niemaca! Sad će skoro na Vas metnuti ruku Talijan, Magjar i Niemac. Sad je udario sat, da se pojave županije. Gdje su odbori, gdje su vieća?“ itd. Ovaj članak i spomenuta već „Nekoja pitanja“ lišila su ga kod preustrojstva Hrvatske, kako je gori spomenuto, službe.

Radnje u ratarsko-gospodarskim strukama.

Vukotinović je mnogo radio na polju ratarstva, voćarstva, vinogradarstva i u drugim strukama narodnoga gospodarstva. God. 1858. izdao je tiskom u Zagrebu knjižicu:

Pametarka. Gospodarom u Hrvatskoj i Slavoniji. To su opća „razmatranja o stanju naših žitelja u obziru go-

spodarskom“. Opisujući domaće i javne odnošaje raznih slojeva našega pučanstva: seljanstva, građanstva i plemstva, prelazi na geognostične i klimatske odnošaje naše domovine, izvadja otud povoljne uvjete za razvitak ratarstva, a najpače voćarstva i vinogradarstva. U „pametarki“ upućuje se po prvi put naš narod u „trso-slovlju“ iliti ampelografiji, gdje sustavno opisuje čokoće naših vinograda, čineći vinogradare pozornima osobito na plemenitije vrste groždja. Ovdje je imao svladati mnogo poteškoća, osobito glede nazivlja čokoća, čemu se nije niti čuditi, budući ova njegova radnja prvi pokus kod nas u ovoj struci. U ostalom u „pametarci“ su samo u cjelinu sakupljena gospodarska razmatranja od V-ća, koja je donosio:

Gospodarski list. Ovaj list naime, kao organ gospodarskoga hrvatsko-slavonskoga društva, uređjivaše V. g. 1855., 1856. i 1857. U ove tri godine nalazimo u „gosp. listu“ mnogo članaka i rasprava iz V-ćeva pera o raznim granama gospodarstva a njemu je u tom pogledu mnogo poslužilo poznavanje prirodoslovnih nauka, osobito geognozije, botanike i entomologije, koje nauke imaju mnogo utjecaja na povoljni razvitak gospodarskih struka. Ne mogu ovdje propustiti zgodu, a da ne spomenem savez gospodarskoga društva i njegova organa „gospodarskoga lista“ sa narodnim prirodopisnim muzejem za Vukotinovićeve uredništva. Godine naime 1856. osnovan je trudom Šlosera, Vukotinovića, majora Sabljara i dra. Klinggräfa uz gospodarsko društvo „prirodoslosni odsjek“. Namjera ovomu društvu bijaše, kako se u oglasu kaže, „domovinu našu, koliko to slabe sile još u početku dopuštaju, u obziru prirodoslovnom iztraživati, zbirke sakupljati i narodni muzej pomnožavati. Odsjek će od vremena do vremena priobćivati svoje rezultate putem ovoga lista.“ Prema tomu

bijaše odsele gospodarski list osim gospodarskomu društvu organ takodjer narodnomu muzeju. S toga nalazimo u njem ne samo prirodne i starine, koje su muzeju poklonjene, nego i prirodne rasprave iz botanike, zoologije, geologije itd.

Kao vještaku u gospodarstvu, bijahu Vukotinoviću kod više zgoda povjereni poslovi gospodarstvene struke. Prigodom svjetske izložbe u Beču g. 1873. imenova ga ugarsko ministarstvo trgovine podpredsjednikom kr. državnoga povjerenstva i predsjednikom hrvatskoga odjela za istu izložbu. On je mnogo truda uložio u uređenje hrvatskoga odjela, te mu za uspjeh mnogo zasluge pripada.

O pučkom školstvu.

I u pedagogičkoj i nastavnoj struci potaknuo je V. njekoja pitanja. Godine 1844. izašla je od njega u Zagrebu knjižica:

Něšto o školah pučkih. Današnja generacija ne zna, kako loše bijaše stanje naših pučkih škola ono doba. Ta kako da je i moglo biti drugačije: nikakovih učiona za osposobljenje učitelja, plaća učitelja, ili, kako su ih ono doba zvali, školnika 6 do 8 for. na mjesec, a uprava u rukama županijskih sudaca, koji, budući plemići, većim dijelom zazirahu od toga, da kmet čitati uči. Videći tako žalosno stanje pučkih škola, digao je V. u ovoj knjižici glas proti tolikoj nemarnosti i zapuštenosti puka. Toj nevolji može se, veli, doskočiti samo podignućem pučkih škola, koje će svome zadatku samo onda odgovarati moći, ako budemo imali valjane učitelje, koji se neće gubiti u suhoparnim teorijama, već će narodu pružati trijeznu, realnu, za život mu potrebitu nauku. Da se ta svrha poluči, valja tri glavna uvjeta ispuniti: podignuti škole za naobrazbu uči-

telja, osjegurati učiteljima bolje plaće, i sastaviti dobre školske knjige.

Književni rad u prirodoslovnim strukama.

Kao što se iz dosad napomenutoga vidi, kretaše se V-ćev književni rad oko raznih struka nauke i javnoga narodnoga života; najviše se ipak bavio prirodoslovnim naukama, osobito botanikom i geologijom. V. nije imao zahvaliti svoje prirodoslovno znanje sustavnoj školskoj naobrazbi u onim strukama. Prije 1848. godine nije mladić imao zgode da se u prirodoslovnim naukama naobrazi u srednjim školama, jer su ove struke bile stegnute na sveučilišta, montanističke akademije i druge stručne zavode. U tom pogledu bijaše školska naučna osnova nedostatna, osobito u Ugarskoj, a i Hrvatskoj, kojoj propisivaše ugarsko namjesničko vijeće školske sustave. Tko dakle nije imao zgode, da polazi sveučilište ili druge stručne zavode, nije imao niti prilike da se naobrazi u prirodoslovnim strukama, već je bio upućen ponajviše na privatnu nauku. Među takove samouke spadaše i V. On je doduše probavio nekoliko vremena u Beču, proučavajući ondješnje prirodoslovne muzeje, ali ovakim proučavanjem ne bi se bio mogao onoliko okoristiti, kako je želio, da nije bio našao obilatije upute od sustavno naobraženih stručnjaka. Takove stručnjake našao je u Zagrebu u Kajetanu Petteru, koji je kao izučeni fizik, mineralog i geolog iz Ščavnice došao g. 1846. na zagrebačku akademiju za profesora fizike, a onda u liječniku Josipu Kalasanciju Šloseru. Onaj uveo ga potpunije u mineralogiju, geognoziju i geologiju, a ovaj u botaniku. Ostalo dopuni vlastitim trudom.

Najmilije polje bijaše mu botanika te je u ovoj struci i najviše radio; ali Šloser bijaše mu sveudiljni drug,

s kojim je velik dio Hrvatske i Slavonije obišao, proučavajući do onda nepoznatu, ili barem slabo poznatu floru naše domovine. Plod ovoga proučavanja su stranom mnoge rasprave, koje su ispod njegova pera izašle u raznim budi domaćim budi vanjskim stručnim časopisima, stranom pak samostalna djela, što ih je ponajviše zajedno sa Šloserom izdao, koja su ne samo domaći, nego i vanjski učeni svijet sa hrvatskom, slavonskom i dalmatinskom florom upoznala. Od ovih djela je od njega i prijatelja mu Šlosera 1855. u Zagrebu knjižica od 200 strana:

Syllabus florae croaticae. Additis descriptionibus specierum novarum. Auctoribus Dr. Jos. Calas. Schlosser et Ludovico Farkaš-Vukotinović.

Ovo je prvo, na latinskom jeziku pisano, botaničko djelce, kojim se stručnjacima i ljubiteljima prirodnih znanosti otvara put u poznavanje naše flore, kako pisci vele: putabamus . . . gratum futurum opusculum nostrum omnibus scientiae naturalis cultoribus, quibus taliter novos fontes aperire volumus hucadusque paucis notos. — Ovo je po Reichenbachovu sustavu uredjen popis bilja samo uže Hrvatske izmedju Mure, Drave, Save, Une i Jadranskoga mora. Syllabus je bio dobro došao stručnjacima, koji su se hrvatskom florom na latinskom jeziku upoznati željeli, a hrvatska nomenclatura, budući još u povojima, u mnogom je pogledu manjkava, jer je tek Šulekom na stalnoj podlozi osnovana. God. 1869. izišlo je u Zagrebu troškom jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti veliko, za botaničku znanost upravo epohalno djelo, u velikom 8°, strana CXLI + 1362:

Flora Croatica exhibens stirpes phanerogamas et vasculares cryptogamas. Auctoribus Dr. Josepho Calas. Schlosser et Ludovico Nob. Farkaš-Vukotinović, u kojem se na latinskom jeziku, takodjer sa

hrvatskom, sad već pravilnom nomenclaturom, opisuju samorasle a i, velikim dijelom, gojene biline po Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Da se djelom i početnici, latintinskomu donekle vješti, služiti mogu, počimlje djelo analitičkim ključem za označivanje razreda, redova i familija. Ovim djelom stekoše oba pisca velikih zasluga za znanost i domovinu, jer je ovim njihovim radom otkriveno plodno polje flore naših zemalja učenomu svijetu. Sedam godina kasnije tiskan je u Zagrebu potporom jugoslavenske akademije istom dvojicom Šlosserom i V—ćem napisani

Bilinar. *Flora excursoria. Uputa u sabiranje i označivanje bilina* u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Mali 8°, str. XXVII. + 606

Bilinar je u prikraćenom izvatku iz velikoga djela „Flora croatica“ sastavljena priručna knjiga, a namijenjena je prijateljima hrvatske flore, da se njom kod botaničkih izleta za označivanje bilja okoriste. Radi lakšega pregleda označeni su razredi, kaošto i kod drugih ovakih priručnih knjiga, po Linné-ovu sustavu. Šteta što su pisci u znanstvenom nazivlju na mnogim mjestima odustali od prihvaćenoga već onda općenitoga botaničkoga nazivlja. Inače je djelo lijep dopunjak našoj znanstvenoj literaturi.

* * *

Vukotinović je po hrvatskom saboru predložen a po Njegovu Veličanstvu imenovan pravim članom jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti visokim riješenjem od 1. siječnja 1867. Napisao je u „Radu“ niz prirodoslovnih rasprava i to:

U knjizi 2. (1868.): o moslavačkom granitu, i o hrastovih u Hrvatskoj, gdje je opisana jedna nova vrst pod imenom *quercus filipendula*.

U knjizi 5. (1868.): O kamenom uglju i ugljičnoj kiselini.

U knjizi 7. (1869.): Pokus monografije runjika h (hieraciorum). U ovom opisu hrvatskih runjika iztaknuta su ista načela o označivanju i opisivanju bilja, što ih je pisac razvio prije 14 godina u niže spomenutoj njemačkoj pisanoj raspravi: Die Botanik nach dem natürlichen System.

U knjizi 11. (1870.): Tvorba i njezino trajanje.

U knjizi 13. (1870.): O petrefaktih u obće i o podzemskoj fauni i flori susjedskih lapora.

U knjizi 19. (1872.): Botaničke crtece i podatci flori hrvatskoj, gdje uz više rijetkih vrsti hrvatskih bilina opisuje dvije nove piscem samim otkrivene vrsti: *viola alba striata* (Vukot.) i *crepis poliocephala* (Vukot.)

U knjizi 22. (1873.): O hrastovih županije bjelovarske, rasprava, u kojoj je opisao više odlika hrastovâ, koje do onda ne bi bile poznate. Ako su gdje-koje od ovih odlika i dvojbene, ipak je ova rasprava lijep prinos poznavanju naših hrastova.

U knjizi 23. (1873.): *Trećogorje okoline zagrebačke*, počam od Ivanca, sjevero-zapadne točke zagrebačke gore, preko Susjeda, Vrabča do kašinske doline.

U knjizi 27. (1874.): *Nekoje riedke biline na svjetskoj izložbi* u Beču 1873.

U knjizi 28. (1874.): Geologički i paleontologički odnošaji u *Radoboju*.

U knjizi 31. (1875.): *O klasifikaciji biljarstva*, gdje prigovarajući dosadanjemu postupku u označivanju i razredjivanju bilja, ističe svoja načela, kako bi se kod toga imalo postupati, te dolazi do zaključka, da bi se vrst, pošto nije ništa realna, imala brisati te od roda prijeći umah na individuum; koji prijedlog teško da će učeni svijet prihvatiti, jer bi se isto prigovoriti moglo i rodu.

U knjizi 33. (1875): *O promjenljivosti bilina i postajanju novih vrstih*, gdje govori o spoljašnjem okolišu, koji na promjenu bilja utjecaj imade, te navadja primjere raznih vrsti.

U knjizi 34. (1876.): *Književne obznane*, manja rasprava, kojom dopunjuje veliko, gori spomenuto, djelo „*Flora croatica*“, navodeći nove vrsti bilja, što ih je na svojim botaničkim izletima po Hrvatskoj našao.

U knjizi 35. (1876): *O descendenciji ili rodoslovju bilina*.

U knjizi 39. (1877.): *Nove biline i razjašnjenja o nekojih dvojbenih*. U ovoj raspravi opisuje rijetke biline gorskih prijedjela: Delnicâ, Fužine, Bjelolasice, Bitoroja, a onda dodaje njeke u opće, a njeke samo za hrvatsku floru posve nove, do onda nepoznate biline, među kojima jednu od hieraciâ prozva na čast Račkomu: *hieracium Račkii* (Vuk.)

U knjizi 41. (1877.): *Prirodoslovne teorije i Darwinizam*, gdje valjanost Darwinove nauke o evoluciji samo djelomice dopušta.

U knjizi 44. (1878.): *Prinesci za geognoziju i botaniku Hrvatske*; na kraju rasprave dodaje: opažanja floristička i addenda ad floram croaticam.

U knjizi 48. (1879.): *Fauna leptira u okolišu zagrebačkom*, rasprava, u kojoj je opisao leptire iz muzejne zbirke u Zagrebu.

U knjizi 51. (1880.): *Novi oblici hrvatskih hrastova te ini dodatci na floru hrvatsku*, gdje je, obišav Kalničku goru i bednjansku dolinu, zagrebačku goru te Liku i Krjavu, otkrio više novih vrsti i odlika hrvatskih hrastova te ih učenomu svijetu saopćio.

U knjizi 58. (1881.): *Pleme sucvjetaka u Hrvatskoj dosad našastih*.

U knjizi 65. (1883.): *Životopis dr. Josipa Kalas. Schlossera.*

U knjizi 69. (1884.): *Opis ružah okoline zagrebačke.* U ovoj opširnoj, latinski i hrvatki napisanoj raspravi opisao je pisac rod ruža, što rastu u zagrebačkoj okolici i njekim krajevima hrvatskoga Primorja, te je i ovom monografijom, otkrivši više do onda nepoznatih vrsti i odlika, popunio spomenuto djelo „Flora croatica“. Napokon je kao nastavak izašla ispod njegova pera:

U knjizi 83. (1887.) rasprava: *Opis ružah okoline zagrebačke.* Dio drugi.

* * *

Osim dosad navedenih radnja napisao je više prirodoslovnih rasprava na njemačkom jeziku, koje su bud kao brošure bud kao znanstveni članci u raznim stručnim časopisima izašle.

Kao posebno djelce izašlo je g. 1855. u Zagrebu:

Die Botanik nach dem naturhistorischen System. Bearbeitet von Ludwig von Farkaš-Vukotinović. Agram 1855.

U ovoj raspravi podvrgava pisac kritici dosadanju metodu, kako se biline opredijeljuju, a to ponajviše s toga, što se botanici ne drže bitnih prirodnih obilježja, već se kod označivanja drže spoljašnjih nebitnih znakova, a s toga dolazi u botaniku mjesto jedinstva nesklad, mjesto reda i jasnoće nered i pomutnja. Ovaka pomutnja vlada osobito u nomenclaturi, gdje je jedna te ista vrst prema tomu, kako joj pojedini botanici obilježja različito shvate, raznim imenima prozvana. Držeći da je prvi i glavni uvjet tačna označivanja i razredjivanja bilja jasno i temeljito poznavanje morfologije bilja, a osobito lišća, cvijeta i ploda, posvetio je u ovom djelu najviše truda opisu onih česti bilja.

Die Plitvica-Seen in der oberen Militärgrenze in Kroätien. U XXXIII. svesci spisa bečke akademije znanosti i napose otiskana rasprava u Beču 1859., kojom je, opisav Plitvička jezera sa geognostičkoga i botaničkoga gledišta, učeni svijet upoznao s ovim ljepotama prirode.

Die Diorite mit den übrigen geognostischen Verhältnissen *des Agramer Gebirges in Croatien*. U XXXVIII. sv. spisa bečke akademije znanosti u Beču 1860. Sa geognostičkom kartom zagrebačke gore od Susjeda do sv. Ivana na Zelini.

Geognostisch-botanischer Reisebericht über das kroatische Küstenland, das Likaner und Otočaner Grenz-Regiment. Von Dr. Jos. Schlosser und Ludw. von Vukotinović.

Rasprava ova, u kojoj se sa geognostičkoga i botaničkoga stanovišta opisuju prijedjeli ličke i otočke pukovnije, tiskana je u Zagrebu bez naznake godine; ali je to bez dvojbe c. kr. namjesništvu podneseno izvješće o znanstvenom putovanju, što su ga ova dvojica potporom zemaljske vlade onim krajevima g. 1854. poduzeli, kako se to i na svršetku izvješća kaže: Schließlich haben wir noch die Ehre beizufügen, dass wir diese literarischen Dienste . . . dem Hochsinne Sr. Excellenz des Freiherrn Josef von Jellačić, unseres verehrten Banus, der uns diese Mission anvertraute, zu verdanken haben.

U publikacijama c. kr. geologičkoga zavoda u Beču izašle su od V-ća geognostičke rasprave:

Das Kalniker Gebirge; Geognostische Skizzen von Varasdin-Teplitz; Notizen über Rude-Samobor; Notizen über das Moslavaner Gebirge.

Oesterr. bot. Wochenblatt, u Beču, donio je takodjer više botaničkih rasprava, koje je Vukotinović budi sâm budi sa Šloserom napisao.

Književne radnje u rukopisu ostavljene.

Osim dosad navedenih tiskanih ostavio je V-ć raznostručnih radnja u rukopisu i to: a) beletrističnih b) političkih c) gospodarstvenih i prirodoslovnih struka.

a) **Krixari**. Igrokaz u 5 dogodih (1831.). Pisano starim mješovitim pravopisom.

Slēpci ili naplatu. Drama u 3 čini (1838.). Čini se, da je bila zagrebačkomu kazalištu namijenjena, jer joj je pritisnuta štamčilja „Nationaltheater. Agram.“

Smrtni vienci (Canzona). Od Jos. Christ. barona Zedlitza. Preveo na hrvatski Ljud. Vukotinović.

Gori spomenute „**Pjesme mostavanke**“ mislio je valjda opet izdati, s toga je ostavio mnogo promjenâ koje samoj knjizi „Pjesme“ pripisanih koje priloženih.

Strah i ljubav. Vesela igra u tri čina. (Sudeći po pravopisu, god. 1843.—1847.).

Opornici. Franceski napisao Jules Vallès, pohrvatio Ljud. Vukotinović. (Novelica).

U Francesku i Njemačku. Opširan putopis (1860.).

b) **Ustroj županijah. Odnosaji vlastele i kmetovah**. Zanimljiva raspravica osobito za one, koji se bave povješću naše političke uprave i nekadašnjih urbarijalnih prilika.

Magjaronstvo u Hrvatskoj. (1876.). Ova raspravica, u kojoj u kratko nacerta našu političku borbu od god. 1832. ovamo, mogla bi se smatrati V-ćevom političkom oporukom. Da se vidi, kojim duhom je certanje zadahnuto, spomenut ću samo nekoliko riječi, kojima opisuje grofa Janka Draškovića.

„Na čelu narodne (ilirske) stranke bijahu u Zagrebačkoj županiji grof Janko Drašković, grof Gjuro Oršić, grof Albert Nugent, barun Franjo Kulmer, Nikola Zdenčaj, Bunjevac, Zengeval,

Ožić, Stajdacher, kanonici: Vuković, Kralj, i drugi.

Grof Janko Drašković, velenaoobraženi kavalier u potpunom smislu riječi, vodio je narodnu stranku ne samo svojim savjetom, nego ju je također podupirao svojim zagovorom u najvišim krugovima. U Zagrebu bijaše njegova kuća otvorena cijelu zimu te je primao otmenije društvo iz narodnih krugova u svome salonu: gospodu, vlasteline, županijske časnike, svećenike i odličnije građane, a osobito mladiće, književnike i članove čitaonice, koja bijaše ono doba središte književnoga pokreta. Ovi sastanci djelovahu osobito uspješno na mladiće, koji se mogoše u tako izabranu društvu socijalno naobraziti, slušati savjete iskusnih muževa te tako crpsti novu snagu za svoj rad. Gaj, Rakovac, Babukić, Užarević, Vukotinić, Vraz, Stoos, nikada nisu izostali iz grofove kuće, jer ih je ljubio i cijenio kao rođenu svoju djecu, te bi vazda zvao svakoga imenom: Ti moj Lujo, moj Dragutine, junače moj, Vjekoslave, Stanko, sinko moj“ itd.

c) *Svestranost u prirodoslovju*, 1878., raspravica, u kojoj govori o međusobnom odnosu pojedinih grana prirodoslovnih znanosti te zoolog, botaničar, mineralog, geolog i dr. ne mogu svoje struke temeljito obrađivati bez poznavanja srodnijih jim struka.

„*Art und Form. R. Handmann.*“ Pod ovim naslovom ima u V-ćevim spisima rasprava, u kojoj ocjenjuje izdanu od Handmanna 1883. njemačku raspravu o vrsti, formi, stalnosti i promjenljivosti, o odlikama, i križanju vrsti. Nadalje nalazi se u rukopisu:

Njemački prijevod hrvatskih rasprava o ružama, koje su izašle u „Radu“ knjizi 69. i 83. Ovaj njemački prijevod priredjen je bez sumnje za njemačku publikaciju; meni nije poznato, je li gdje tiskan.

Opširno izvješće o putovanju po Bosni za proučavanje gospodarstvenih odnošaja, napisano u Zagrebu 26. listopada 1879. — Vojvoda Württemberg, kao glavar vlade zaposjednutih zemalja Bosne i Hercegovine, zamoli preko bečkoga zajedničkoga ministarstva hrvatsku zemaljsku vladu mjeseca veljače 1879., da mu naznači vještake gospodarstvenih struka vješte takodjer „zemaljskomu jeziku“, koji bi proučili u tom smjeru Bosnu te bi bosanskoj vladi kod uređenja gospodarstvenih odnošaja svojim savjetom poslužiti mogli. Naša vlada preporuča za taj posao Ljudevita Vukotinićea i tajnika hrvatskoga slavonskoga gospodarskoga društva Frana Kuralta. Došavši onamo proputovaše ova dvojica, svaki svojim krajem, cijelu Bosnu i podnesoše svaki obaška vojvodi svoje izvješće. V. je proputovane krajeve proučio i ocijenio sa klimatičkoga, hidrografskoga i geognostičkoga gledišta te je na više mjesta držao sakupljenomu narodu javna predavanja i saslušao njihova mnijenja o gospodarsko-ratarskim prilikama. Na osnovu dobivenih ovim putem rezultata izjavio je on svoje mnijenje: kako bi se u zaposjednutim zemljama moglo unaprijediti gospodarstvo poboljšanjem ratarstva, uvedenjem racionalnoga stočarstva, voćarstva, vinogradarstva i ostalih grana gospodarstva. Prvi je ipak uvjet tomu da se uredi zemljišni posjed, jer dok ne bude svaki državljaniin imao vlastita zemljišta, ne može se na bolje gospodarenje niti pomisliti. Ovo izvješće leži medju ostalim Vukotinićevim spisima.

III.

Vukotinićeve zasluge i odlikovanja.

Na osvit novoga literarnoga pokreta pojavi se Vukotinić uz Pavla Stooša medju prvim radnicima na beletrističnom polju, a kasnije je svoj književni rad protegnuo na

političko, gospodarstveno i znanstveno polje. Ako se i ne može uvrstiti među klasičke pisce, a ono ipak priznati valja, da je, osobito za mlađe svoje dobe, mnogo mara i truda uložio, da pomogne u narodu probuditi svijest samosvojnosti i narodnoga ponosa. Nastojanje njegovo bijaše tim vrijednije hvale, što je polje, na koje se odlučio, našao pusto i neorano: posla u preobilju, a radnika malo; pomoći od nikuda, ali zapreka tim više; narod materijalno siromašan bez škole, knjige i nauke; osim svećenika, odvjetnika i županijskih činovnika inteligencije malo, aristokracija narodu svojemu otuđjena, literatura na nekoliko kolendara svedena. U takovim okolnostima htjeti narodom pokrenuti te ga izvesti u borbu za narodni i politički opstanak, tomu treba jake volje i muževne ustrajnosti. Takovo nastojanje držahu, kako V. u nacrtu „Magjaronstvo“, ostavljenom u rukopisu, veli, „ozbiljni ljudi sanjarijom i pukom igrarijom, kojoj se valjalo smijati.“ Prve pjesme budu ruglu izvirgavane, većom stranom parodirane i ismijavane, da se tim načinom volja uzme novotarom“. V. je sa ono malo drugova ustrajao u teškom pothvatu. Njihovo kolo bude sve šire, društvo sve veće, otpor kod kuće i s polja sve žešći, ali za to volja i odluka sve jača, te se napokon za „mladima sanjarima“ povede sav narod, da i on stupi u red prosvijetljenih naroda. Na tom uspjehu ima V. dobar dio zasluge. Ako V-ću na polju beletrističnom, narodno-gospodarstvenom i političkom plemenita nastojanja i zasluga priznati valja, stekao si je ipak najviše zasluga na prirodnoznanstvenom polju, gdje mu osobito botanika bijaše obljubljenom strukom. On zaslužuje na ovom polju tim većma priznanje, što si je, ne imajući zgode da si potrebno predznanje steče u stručnim školama i zavodima, potrebno znanje pribavio vla-

stitim trudom, uz pripomoć spomenutih već stručnjaka, s kojima se rado družio.

Reforme i nove obrete u prirodoslovnom svijetu pratio je budnim okom, ali sám se kanio pustih teorija. Njegovo polje bijaše više praktička botanika. On si uze zadaću: proputovati čim više strana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, sakupljati, proučavati te označivati sakupljeno bilje pak ga iznositi pred učeni svijet. Njemu i prijatelju mu Šloseru imade naša domovina zahvaliti, da se je s njezinom florom upoznao domaći i vanjski učeni svijet. Najradje se bavio proučavanjem rodova *hieracium*, *rosa*, i *quercus* te je od njih otkrio više nepoznatih do onda vrsti i odlika, koje su stranom samim njegovim, stranom njegovim i Šloserovim imenom prozване. Premda je moguće, pače vjerojatno, da se pred budućom kritikom sve one vrsti proglašene novima, a pogotovo odlike, neće moći održati kao stalne, izgubivši sa promjenom okoliša uzroke svoje privremene promjene, kao što je konservativniji u prosudjivanju diagnosâ Šloser i tvrdio, sasvim tim ostat će novo otkrivenih vrsti, koje se Vukotinoviću zahvaliti imadu.

* * *

Vukotinović bijaše članom svih naših sabora. Znamenite god. 1848. bijaše zastupnikom moslavačkoga kotara, dočim je 1861. i 1865.—1867. bio članom sabora kao veliki župan križevačke županije. U sazvani pod barunom Rauchom sabor 1868. izabran je i opet u moslavačkom kotaru, te je u nj unišao s programom opozicije; nu kad je ova ostavila sabornicu, ostade on i nadalje članom sabora, a poslije bijaše i unaprijed biran u sve slijedeće hrvatske i u zajednički ugarsko-hrvatski sabor. Od god. 1887. bijaše i članom delegacija.

God. 1863. imenovan je članom dopisnikom ugarskoga prirodoslovnoga društva u Pešti.

God. 1872. imenovan je, kako je već spomenuto, po ugarskom ministarstvu članom povjerenstva za svjetsku bečku izložbu.

God. 1874. podijeljena mu je vojna medalja.

God. 1878. izabran je članom „obščestva ispitateleji prirodi“ harkovskoga sveučilišta.

God. 1882. izabran je članom moskovskoga prirodoslovnoga društva.

God. 1885. izabran je članom zoologičko-botaničkoga društva u Beču.

God. 1887. podijeljen mu je previšnjim riješenjem višteški red Leopoldova reda III. razreda.

God. 1892. bijaše predsjednikom izložbenoga odbora za jubilarnu izložbu hrv. slav. gospodarskoga društva te bude nakon sjajno uspjele izložbe imenovan počasnim članom toga društva.

Nije ovdje mjesto, a niti se ne smatram pozvanim, da izričem presudu o sveukupnim Vukotinovićevim zaslugama na političkom polju; nu od prvo doba kako je stupio na ovo polje, ne može mu se poreći zasluga, da je u onoj političkoj borbi hrvatskoga naroda za probudjenje narodne svijesti, očuvanje njegovih municipalnih prava i obranu njegove političke i narodne slobode među ilirskim borionicima stajao u prvim redovima. Na znanstvenom pako književnom polju, naročito u proučavanju prirodnih odnošaja naše zemije stekao si je neosporovih zasluga, što mu je sa zahvalom priznato ne samo u vlastitoj domovini nego i daleko u vanjskom učenom svijetu, kako to potvrđuju spomenuta priznanja i odlikovanja raznih učenih zborova i društava.

Priznavajući sve te, a osobito one zasluge, što si ih je stekao u ilirsko doba za probudjenje narodne svijesti, pridružio ga je harni narod u zajedničkom počivalištu svojim preporoditeljima.

2. Život i djela Šime Ljubića.

Čitao u sjednici historijsko-filologijskoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 8. siječnja 1898.

PRAVI ČLAN TADE SMIČIKLAS.

Samim jednim pogledom na radnju naše akademije za ovo prvih trideset godina svatko će biti uvjeren, da govorim živu istinu, kada kažem: Šime Ljubić je mno-
žinom svojih prinosa, osobito spomenikâ, sve svoje su-
vremenike u ovoj akademiji nadmašio. Akademija je
upravo dužna, da mu učini dostojan spomen u svojim
spisima. Meni je predala tu časnu zadaću. Ja sam se
trudio i uradio, što sam i kako sam najbolje znao.
Moram ipak priznati, da mi uza sve moje molbe i posre-
dovanje prijatelja nije bilo moguće doći do nekih spisa i
bilježaka pokojnikovih. Uzalud sam i u Dalmaciju pu-
tovao. Na sreću moju poznao sam Ljubića Šimu preko
trideset godina i mnogo od njega samoga slušao o pri-
likama njegova života.

Rodio se Šime Ljubić 24. maja 1822. u Starom gradu
na otoku Hvaru u Dalmaciji od Petra Ljubića i Pole
Skutari. On je o svojoj obitelji govorio, da je porije-
klom iz Bosne, da je bila plemenita od davne starine,
da se je rano doselila u Hrvatsku valjda uslijed pata-
renskih buna. Već u četrnaestom vijeku da si je stekla
mletačko građanstvo a zatim i plemstvo ugarsko-hr-
vatsko, koje da im je potvrdio Maksimilijan II. god.
1568. Kako su do te potvrde došli Ljubići, mletački
podanici, toga ne znam.

Prof. Šime Ljubić.

Šime svrši pučku školu u svome rodnome mjestu. Prodje na gimnaziju u Dubrovnik, čega se rado i pod stare dane sjećao. Imao dobru gospodaricu, a plaćao malo. Nješto bio i u Spljetu. Glavno mjesto njegova školovanja jest svakako Zadar. Ovdje svrši filozofiju, a udje i u teologiju. U Zadru najprije prione, kako veli, svom vatom uz glazbu, te sastavljaše za manja društva glazbene malice. Onda se probudi u njem želja i za literarni rad. Umro bio namjesnik dalmatinski grof Lilienburg, a Ljubića zapadne časna zadaća, da mu u ime svoga razreda ispjeva žalobnu pjesmu. Kako veli, hvalili su ga puno, pa ga to nukalo, da pjeva pjesme, dapače da slaže drame, najviše po uzoru Alfierovu, koga je, veli, gotovo na izust znao. On sam u ovoj jednoj zgodi nalazi izvor svojoj neugasivoj želji, da bude književnik.

Bilo je međutim i drugih pobuda, kako opet znamo i od njega samoga i iz njegovih spisa. On sam pripovijedao bi, da je u četrdesetim godinama znao do četrdeset ljudi u Dalmaciji, koji su se arkeologijom bavili. „Ta Dalmacija je sva kao jedan muzej“ ponavljao bi riječi umnoga stranca o Dalmaciji. Takav muzej bilo donekle njegovo rodno mjesto. Ljubićevo rodno mjesto Starigrad imala je biti ona stara slavna „Faria“, u kojoj se Demetriji Hvarski borio na život i smrt sa Rimljanima. „Faria je bila ovdje — kako piše Ida Düringsfeld (*Aus Dalmatien* II. 171). — Svi natpisi, svi novci ovdje su nadjeni. Na njima je često Homerova glava i jedna koza ili pehar, znakovi vinogradarstva, gojenja koza i grčke kulture. Pelazgi su bili ovdje i u cijeloj Dalmaciji. Svi ovi narodi bili su samo pelazgička plemena. Sve to protumači mi i dokaza profesor“. To je bio „papà Nisitor“, kako ga ona zove; on posjedova kuću, koja je bila njekoč vlastita kuća Petra Hektorovića pjesnika, dike i ponosa Staroga grada. Imao je veliku dvoranu za biblioteku

punu klasičnih djela u ogromnim foliantima. Petar Niseteo, Starogradjanin, simpatičan starac, vrijedan arkeolog i dobar patriot, prvi užga u Ljubića volju, da bez velikih priprava i premlad zarone u najdavniju historiju Dalmacije i u arkeologiju. Niseteo mu dade i pokloni od svoje prebogate pjenezoslovne zbirke. To pripovijeda sam Ljubić (Arkiv za pov. jug. II. 171). Samo tako mogao je on onako brzo svoju radnju predložiti bečkoj akademiji. Niseteo mu je podao rukopis Petra Hektorovića, da ga jošte kao djak bogoslov štampom izdade. Nije ga malo uzbudjivala slava Starogradjanina Hektorovića, kojega „Graziosi Lovrinčevi“ imao je priliku vidjeti u Staromgradu prikazane god. 1837., dakle u svojoj petnaestoj godini.

„Na nauku povjesti potičaše me najviše — veli opet — izvrstni dalmatinski starinar Petar Nisetić, a na nauku jezika vrli starina Ante Kuzmanić“, ili bolje Ljubića zateče preporod knjige hrvatske u mladim godinama kao klerika bogoslova u Zadru. Ante Kuzmanić bio tada urednik „Zore dalmatinske“, koju oduševljeni Hrvati dalmatinski sasvim po uzoru Gajeve Danice počeli uredjivati g. 1844. sa velikim zanosom, ako i sa malo spremne. Sam redaktor malo sposoban, a opet „u cijelom Zadru nećeš dva čovjeka naći, koji samo za nevolju naš jezik razumidu — sve se ovdje potalijančilo“ — veli naš Preradović. (Šrepel, Gradja I. 109). U ovakovim prilikama postade i Ljubić suradnik „Zore dalmatinske“.

Prvi put javi se sa *životopisom Petra Hektorovića* (1844. br. 31.). Potpisuje se: „Djak S. Ljubich Starogradjanin“. Bio je slušalac bogoslovja druge godine. Napisa kratak životopis i dodaje iz pjesnikova ribarenja: „Dan drugi Nikola“ (str. 243. 245.). Životopis sadržaje sve glavnije momente života pjesnikova. Mla-

denački opisan je bijeg pjesnikov pred turskom silom u Veneciju. Sva je djela pjesnikova nabrojio. Samo ne pitajte: kakovim poznavanjem jezika.

Još iste godine oglasi se u „Zori“ (broju 52. str. 410—414) svojom prvom raspravicom o arkeologiji pod naslovom: „*Sumlja sverhu članka g. I. Zafrona* štampana u 21. br. Zore“. Capor pročitao na jednom novcu tobože kovanu u Sisku ime cara Justiniana kao „Upravde“ „Vpravdi — oteu otasnom — Agustu“. To brani J. Zafron.

Ljubić zove si u pomoć prvake numismatike Eckhela, Neumanna, Mionetta i druge. Opominje svoga protivnika, da po Cassiodoru, Prokopiju, Agatiji, Teofanu, Niceforu, Marulu, Muratoru, Sismondu, Mannertu i t. d. Justinijan nije nikada u Panoniji vladao. Pomaže si i citatom iz Sveara, a osobitio iz Krčelića. Za mlada čovjeka karakteristično svršava s riječima Montievim „Un culto superstizioso non fa mai buoni avanzi alle lettere, e la verità deve mettere il piede innanzi a tutti i riguardi.“ Njemu odgovori J. Zafron. Opet u „Zori“ 1845. br. 11.—13. brani svoj nesmisao. Lijepo i razgovjetno i na dugo njemu Ljubić odgovara (Zora 1845. br. 47.—52., 1846. br. 2.—5.). Nije mu teško bilo dokazati, da prije Cirila ne ima cirilskih pismena, a pomaže se već dokazima iz radnja Kopitara i Dobrovškoga — naš djak bogoslovac sada već četvrte godine.

Još više sprema pokazuje u obrani svoga Staroga grada. U hrvatskoj „Zori“ (1845. br. 5.) u članku „Verhu Hvara“ i u talijanskoj „Dalmazia“ 1846. Nr. 13.—14. u članku: „Chiesa vescovile di Cività vecchia“ i natpisima i novcima i piscima dokazuje, da je stara Faria upravo Stari-grad, a ne sadašnji Hvar. Ustaje i proti Farlatu, da nije bila biskupija u Hvaru, već u Starom gradu.

Može se upravo reći, da su ove dvije rasprave po svemu pravi početak ozbiljnoga njegova znanstvenoga istraživanja. Pozivlje se i na radnje i na zbirku svoga štitnika u nauci P. Nisetea. Vidi se, da je temelj dobar, ali ima i njegove priradnje. Što Farlati jednom reče: *Pharia nobilis olim Graecorum colonia . . . graecis litteris celebrata et latinis, rerum gestarum gloria et nominis fama . . .* to sijeva u ovoj cijeloj raspravi prodahnutoj ponosom i ljubavi prema svomu rodnomu mjestu.

Svomu rodnom mjestu posveti još: *Risposta all' articolo „Pharia città Lesina e non Città vecchia“* (*Gazzetta di Zara* 1846.) Nisam mogao doći te novine. On sam o tom reče ovo: „U to se doba zametnu u javnim listovima borba o tome, gdje je za pravo ležao Pharus, glavni grad otoka Hvara za grčkoga i rimskoga gospodstva, da li na mjestu današnjega Hvara ili pak na mjestu današnjega Staroga grada, te gdje je prije zavedena biskupija. Ja sam temeljitim razlozima zastupao mnijenje, da Stari grad leži na tlu staroga Pharus, a da je sadanji Hvar podignut stoprv koncem XIII. vieka“.

Manje su mu zrele druge radnje arheologičko-historičke. „*Biografia del Cardinale Giorgio Draskovich Dalmata*“. *Dalmazia* 1846. Nr. 24.—25., 27.—28., 33. Radio je u glavnom po Farlatu i Krčeliću, a nešto upotrebi i du Fresna i Šveara. To je pokus kompilacije. Već je samostalniji u članku: „*Sulla patria di S. Girolamo. Lettera al Prof. Vincenzo Romani*“. (*Dalmazia* 1846. Nr. 5.) Ispituje radnju Stankovićeve, koji vojuje za Istru, da je domovina sv. Jerolima. Spominje i dvije radnje popa Capora u kojima vojuje za Dalmaciju, komu se mišljenju pridružuje i Appendini. Ljubić ispituje granicu Dalmacije u vrijeme sv. Jerolima, prema tomu nikako nije mogao biti slavljeni sveti otac rodnom iz Istre. Slabija mu je radnja:

„Svilno rukotvorstvo u Dalmaciji“ (Zora 1845. br. 36., 37.), u kojem niže historičke reminiscencije do najstarijih vremena. Zanimivo je, kako je u raspravi „Smotrenje vèrhu nèkoliko rèčih starovitih uzdèržanih kao slavjanskih“ (Vidi br. 95. oglasnice Zadarske). (Zora 1846. br. 23.) lijepo umovao, da imena „Bilazora“, „Teuta“, „Triteuta“ nisu slavjanska. Čudi se onakovim umnicima, kao što su Dolci i Katančić, da se tako dadu zavesti. Kiti si članak citatima iz klasičkih pisac, gdje takodjer sličnih imena imade na raznim grèkim i rimskim stranama, gdje nikada nije bilo Slavjana. „Meni je zadosta — završuje Ljubić — moći bez straha od zahoda utvèrditi, da slavjanske rèči, o kojih se besèdi, nemogu biti korènah zgor izvedenih, jere Slavjani u krajinah, kojim nèkolici od ovih dopadaju, nèsu nigda bili se naselili“. Napisao je i članak: *Sulla fondazione d' una colonia a Lissa da Dionigi tiranno di Siracusa* (Gazetta die Zara 1846. n. 30.), koga nisam mogao dobiti. Napokon oglasi knjigu Franj. Carrare: *Chiesa di Spalato un tempo Salonitana*. (Zora dalm. 1845. br. 13.)

Predočih vam klerika arkeologa Simu Ljubića. Pisane su ove raspravice prije pedeset godina. Nisu niti onda bile na visini tadanje nauke, kako je i naravno. Ima ipak u njima i danas koje dobro zrnice. Sam Ljubić nije se stidio za ove svoje radnje — niti poslije èetrdeset godina, kada ih spominje u svojoj radnji o napretku arkeologije u nas. („Rad“ LXXX. str. 162). Svomu životu prosjekao je ovim radnjama tako jasne puteve, da svatko mora slutiti i suditi, da će na ovom polju napredovati i da ga nikada više ostaviti neće. Pokazao je veliku ljubav nauci, snažnu i neumornu radinost. Hoće li od žarkoga i zanesenoga diletanta postati velik stručnik, komu bi radnje bile salivene i

utvrđene kao što su tvrdi i nerazorivi mramorovi, na kojima su napisani spomenici koje proučava? Hoće li dospjeti u školu, koja će mu odbiti njegove diletantske natruhe? Hoće li stroga nauka razbiti onu samosvijest, da je stručnjak bio i prije? Neće li mu ova samosvijest sprečavati, da se uzvine visoko? Sve će to pokazati budućnost.

Dalmacija je ne samo klasična zemlja radi rimske starine, Dalmacija je kolijevka kraljevstva hrvatskoga i slave hrvatske, Dalmacija je jošte sa Dubrovnikom roditeljica knjige hrvatske. Ove krilate riječi iz Zagreba radjale su u budnoj duši mladoga Ljubića, da prevrće i traži starinu knjige hrvatske. U Zagrebu počimlju izdavati kao klasike stare pisce dalmatinske i dubrovačke, ponositi se starinom naše narodne kulture.

I Ljubić traži i pretražuje. Nije mu bilo teško naći Petra Hektorovića Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari složene. U Zadru godine 1846. S. 113. „Izaznao sam gdje je, prosio sam je i slavovito i prekrasno čeljade gosp. Petar Nisiteo s onom blagostju i dobrotom, koja je s njim unravljena, podao mi je“. Iza kratka predgovora ima najprije za uvod: „Iztočenje pješništva u Dalmaciji“ (s. 1.—29.) U nejasnom slogu predočuje nam kako je narodna pjesma, potekla iz srca svega naroda, rodila umjetne pjesnike. Zatim priznaje, kako su Dubrovčani prvi uzbudili pjesništvo hrvatsko. „Složivahu plemeniti pjesnici Dubrovački svoja pješmoslaganja i po tom herlo po svoj krajini prenosivahu se i pohlepno biahu čitana Listopisanje, neprestano pohodjenje medju sobom, podloženje književnih plodenjah zaménitom prijateljstvu, doba obljubljenja medju Dalmatincem i Dubrovčaninom bilježahu Onda premda različno vladali su se, vërno vezaše ih ljubav, sada su na

posluh istim zakonim, ništa nemanje . . . Oni neće da budu Dalmatinci nego Dubrovčani . . .“ Zove ih u slogu. Ovo biograf Ljubićev mora istaknuti, da ga uzmognemo poslije razumjeti i rasuditi. Iza toga prikazuje, kako se pjesništvo razgaralo u Italiji, a iskre prosvjete talijanske kako vrcahu u susjedne zemlje. A kamo laglje i bolje nego u najbližu Dalmaciju, koja je po Veneciji od 15. vijeka spojena s Italijom. Napokon snaga i ljepota jezika hrvatskoga pomogoše roditi i probuditi naše stare slavne pjesnike. Zatim donosi „Životopis Petra Hektorovića“ (22.—26.) ističući osobito njegove sveze s Dubrovnikom. Iza svakoga od triju dana „Ribanja“ donosi historičkih i literarnih opazaka, među kojima ne manjka i o Starom gradu da je to prava stara Faria. Ima i o Marku Maruliću i o nekim imenima i nazivima. O jeziku pjesnikovu i o drugim prilikama, koje mora izdavatelj podati, ne ima ni spomena. Naravno da nije imao potrebite tomu spreme.

Ljubić stao kupiti podatke za povjest književnosti hrvatske u Dalmaciji. Nastojao je sabrati gradiva za životopise u opće slavnih ljudi u Dalmaciji. Tako napisao životopis: P. Kanavelića i B. Kašića („Zora“ 1845. br. 16., 17.); nabraja njihova djela rukopisna i štampana, a dodaje za karakteristiku male izvode iz njih. Ovdje prvi put doznajemo za veliko historičko pjesničko djelo P. Kanavelića: „Život S. Ivana Ursina, biskupa trogirskoga“. Osobitom dušovoljom pripričuje: Životopis Ivana Ivaniševića („Zora“ 1845. br. 37., 38. i 39.) predočujući nam obilno sadržaj pjesnikovih dražestnih pjesama. Ovamo ćemo pribrojiti i njegovu ocjenu: „Pjesme Ane Vidović“ (Zora dalm. 1845. br. 24.)

Za čime je još Ljubić išao u ovim radnjama, svjedoči nam članak: Dalmatinski travoznanci po knjizi

„Flora Dalmatica“ Roberta de Visiania. (Zora 1845. br. 36.).

Kada je godine 1861. unišao bio u polemiku sa protivnicima sjedinjenja Dalmacije, predbaci mu Ferrari Cupilli njeke pogreške u djelu njegovu „Dizionario Biografico“. Ljubić se pravda i time, „da je ono djelo bio dovršio još u svojim dječkim godinama“. (Intorno la questione dalmatica, str. 9.) Ako ga je u tim godinama i samo zasnovao i djelomice dovršio, moramo se diviti njegovoj neizrecivoj marljivosti i radinosti. Moramo se pokloniti njegovoj sretnoj misli, da stvori priručnu knjigu za svakoga obrazovanog Hrvata.

Ljubić je dobro razumio i sa svoje strane pomagao onu nauku naših preporoditelja, da imamo staru kulturu i literaturu, pak i zato da imamo pravo na svoj narodni samostalni život. A kako ne bi bio razumio onu drugu, da nam je sva snaga u narodu? Kad Tomaseo pjeva slavu narodnoj pjesmi i snazi narodnoj, onda u Dalmaciji ne može biti nikoga, koji toga ne bi vjerovao. I Ljubić uzme kupiti narodne pjesme. U uvodu Hektoroviću navodi počamši od Herdera do Tomasea sve pohvale narodnoj pjesmi, pa dodaje: „I ja sam sakupio do sada što ljubavnih narodnih pjesni u Staromu gradu varošu, u komu takovo blago punom rukom nahodi se razsijano. Kad bi moji domorodeci izvolili predbrojiti se, mogao bi ih tiskom podati na svétlo na obćinsku korist i na čast mile domovine. Několiko njih izveo sam u Zori dalmatinskoj p. g. (1845.) i t. g. (1846.) s naslovom: „Narodne pjesme — iz ustih naroda na Hvarskom otoku.“ Počimlje u bro. 12. 1845. sa natpisom riječi Tomaseovih: „Nella favilla di questa poesia stà riposto il più fecondo tesoro di tutte le lingue.“ Priopćio ih je jedno dvadesetak. Cijela zbirka od 150 pjesama imala je izaći kašnje. Ljubić dobije Imprimatur

od cenzure i posveti zbirku Josipu barunu Jelačiću, tada jošte pukovniku, ali već čovjeku na glasu. Jelačić primi posvetu, ali pjesme ne izadju, jer nije bilo dosta predplatnika. Ova zbirka ne propade. Danas je među zbirkama „Matice hrvatske“. Ljubić ju predade Matici uz uvjet, da „Čitaonica narodna“ njegova miloga Staroga grada bude utemeljitelj „Matice hrvatske“. Ljubić je, kako veli, i poslovice kupio uz raspravu: „O ljubomudriju slavjanskom“. Što je s tim rukopisom, ne znam.

Uz pjesme zanimao je sve naše tadanje književnike možemo reći više nego li danas u opće narodni život. I u „Danici“ i u „Zori“ imade prinosa. Slava Vukova budila mnoge na rad. Tako dovrši i Ljubić svoju radnju: „Običaji kod Morlakah u Dalmaciji.“ U Zadru 1846. Str. 115. Sam veli, da mu je namjera nastaviti i dopuniti i popraviti ono, što je zabilježio Fortis u svojem putovanju po Dalmaciji. Ovo nije knjiga jednoga živoga svjedoka iz samoga naroda, koga bismo se danas iza pedeset godina lakomo hvatali, da vidimo, što li je od onda propalo. U prvoj glavi raspravlja: „Istočenje Morlakah“, gdje se dokazuje da stari Iliri nisu bili Slaveni, a Morlaci da su pravi čisti Slaveni. Zatim se govori opet učeno o postanku imena Morlak. Onda ide dalje po Fortisu: o ćudorednoj krijeposti, prijateljstvu i neprijateljstvu, otmici, bogoštovju, svetkovinama, badnjacima, vriednosti i zanati, odića, vjenčanja, prisobnosti i rodjenje, jeća i stvari domovine, jezik, poslovice, spivanje i pisničtvo, tanci i igre, smrt i sprovod. U „Zaglavi“ veli: „Evo, koliko mogao sam pokupiti po narodnim knjigama od običajah Morlakah“.

Osim Fortisa, koga dopunjuje i ispravlja, uzimlje mnogo doslovce od Vuka. Mnogo toga navodi iz naroda. On i navodi kada što uzima iz Fortisa ili Vuka. Osobito rado u člancima kao što je n. pr.: O jeziku, gdje

se hoće prikazati učen, obilno citira svoje izvore. Samo zaboravlja naglasiti za ovo djelo najdragocjeniji izvor: što je zabilježio kao očevidac i u kojem kraju. Toga ne ima u ovoj knjizi. Zato je ova knjiga kao izvor u ovom naučnom poslu gotovo bez vrijednosti. Ovako je valjda mislio i Petar Preradović, kada pisa Ivanu Kukuljeviću: „Za sakupljati pjesme i pripoviedke puka Dalmatinskog vjeruj mi neima u Dalmaciji još živoga čovjeka — onaj što u Zori piše o poljodjelstvu nije sposoban, jerbo je tverdi pop, koji bi više po svojoj glavi (kao Ljubić) pokvario, nego dobra učinio“. (Šrepeľ, Gradja I. 129.).

Okanimo se pjesničkih pokusa, koliko izadjoše na javu („Zora“ 1846. br. 7.), i završimo o djačkoj književničkoj djelatnosti našega Šime. Ona nam prikazuje veliku snagu mladosti, potpunu smjelost diletanta i neumornu ustrajnost učenjaka, veliku ambiciju i žarki patriotizam.

II.

Ljubić svrší bogoslovne nauke g. 1846. Dne 2. februara 1847. reče prvu svetu misu, te postade kapelanom u svom rodnom mjestu. Eto lijepe prilike da se živ zakopa — i da umre za nauku. Sreća je njegova bila, što je živo vjerovao, da je i do sada dobrim uspjehom radio. Čujmo njega samoga što o sebi pripovijeda. Dozvolom vlade osnuje privatnu školu za gimnazijske nauke. Njegovi pripravnici valja da su dobro i s uspjehom činili svoje ispite na javnim gimnazijama, kada je školu uzdržao sve do svoga odlaska u Beč g. 1855. Buknula g. 1848. buna zahvatila i duhove u Dalmaciji, gdje su svaki čas očekivali Jelačića bana. Na glas o dolasku banovu za mjesec dana sva Dalmacija progovorila za čudo hrvatski. Očevidac mi kaza, da se

divio, kolikom lakoćom činovnici i gospoda talijanska počеше govoriti hrvatski, ljudi, od kojih nikada nije slušao jedne hrvatske riječi, a mislio da u opće niti ne umiju hrvatski. Ljubić zanesen za narodno jedinstvo osnuje u Starom gradu čitaonicu pod pokroviteljstvom bana Jelačića. Ban primi pokroviteljstvo. Čitaonica postade središte narodnoga života svega otoka. Ljubić stade sada pisati i političke članke u domaće i strane novine. Zahtijevao u domaćim novinama, da se uvede narodni jezik u urede, da se ukinu crkveni savjetnici kod namjestničkoga vijeća i t. d. Čim se je prevrat slegao, dodje popara na Ljubića. 19. juna 1849. bude otpušten od službe i metnut pod strogu policajnu pasku. Uzbunili se na to njegovi sugradjani, prosvjedovali i dokazivali kod vlade, kako je on nedužan. 2. novembra napokon bude namješten za kapelana u Supetar na Braču. Ovdje proživi cijeli pakao sa župnikom, s kojim se nikako nije mogao slagati. Tekar za dvije godine i pol, g. 1852., riješi se ovoga čovjeka. Dne 7. aprila bude premješten u Nerežišće, da zamijeni iznemogla već bračkog nadpopa kanonika Definisa, koji se je radi bolesti odmaknuo sa župe. Pripovijeda nam, da si je stekao opću ljubav. Tamošnji župljani molili su biskupa, da im ga dade za stalnoga župnika. Pokvarili da su mu neki spletkari župnici a naročito supetarski, koji da je znao i biskupovu kumu Peru za sebe predobiti, samo da kvari Ljubiću. Tako Ljubić na jesen god. 1852. dodje u svoje rodno mjesto, da bude župnik kod sv. Nedjelje.

U ovaj čas putovala Dalmacijom poznata i spomenuta već duhovita Ida Düringsfeld. Sreta se i sa našim Šimom, pa će nam reći da li se zapustio na selu. „Večero-
m dolazio bi obično abbate Ljubić i stisnuo se s nama u sobicu — u kući P. Nisetea. — Bio je to mlada vatre-
na glava, komu je manjkalo samo zgodno mjesto, da

se sretno odlikuje. Ima više djela u rukopisu, više manjih objelodanio, sabrao i narodne pjesme hvarske. Iz toga rukopisa, koji mi je podao u Spljetu, prevela sam veći dio tih narodnih pjesama, te ću ih štampati, čim se vratim u Zagreb. Ako don Šime dopiše u priliku, da prouči što je o slavenskoj nauci pisano u Njemačkoj i Češkoj, to će on biti dobar posrednik izmed sjevernoga i južnoga slavenstva. Ali da uzmogne proučiti njemačko-slavenske radove, morao bi otići u Njemačku, a to ne može opet bez dozvole biskupove. Melio me, neka bi ga zagovorila. Ja zbilja pokušam pri povratku u Hvar da prosm u biskupa, ali biskup Bordini blago i ljubezno mi odgovori: „Ne mogu, svi bi samo odlazili, a ja da ostanem na župama bez župnika.“ (Aus Dalmatien, II. 123.)

U ono doba veli Šime da je preveo na hrvatski i na talijanski djelo F. P. Eichoffa: „Povjest jezika i književnosti Slavjana“, da je iz hrvatskoga na talijanski preveo Ivaniševićevu zlatnu pjesmu: „Kako se pjesnik naučio pjeti“, da je marljivo sabirao grčko-dalmatinske novce i grčke i latinske napise, da je tada udario temelj svojoj ogromnoj starinarskoj zbirci. U ovo doba pošalje supetarski prognanik bečkoj akademiji svoju radnju pod naslovom „Nummogratia dalmata“, koja izadje g. 1851. u XI. svesku Archiva f. öst. Gesch. str. 38. i dalje, ta ista radnja izadje u Arkivu za jugosl. pov. g. 1852. pod naslovom: „Staro dalmatinsko pjenezoslovje“ (str. 169.—208.). Sedam starih grčkih gradova: Far (Pharus, Starigrad), Eraklea, Korčula (Coreyra Moelela), Vis, (Issa), Dimalo (Delminium), Daorsi (puk) i Brač (Bratta) podalo mu natpisa i novaca. Svakomu gradu dokazuje najstarije porijeklo pomoću pisaca i

ovih spomenika. Ti su historijski uvodi već kratki, razboriti, kako i dolikuje za spise jedne akademije.

Tada se uze baviti — veli on — većim djelom: povjestju narodne književnosti dalmatinske. Rukopis slao prof. Sutini u Zadar, koji ga dade još na ogled Kuzmaniću, Petranoviću, Škariću i drugim. Sutina mu javlja: „Il risultato si fu soddisfacente, cioè l'applauso dell' opera, e vivissimo desiderio, che vegga la luce“. I Kukuljeviću piše (5. list. 1851.) da ima to djelo gotovo: „Ima pet godina već — a to bi bilo pri svršetku njegovih nauka bogoslovja — da sam naški sveršio dilo o dalmatinskoj književnosti. Tu sam iztočanje i napredak izobraženja naroda slavjanskog u Dalmaciji podpuno i ljetopisno izpisao, i kad bi moguće bilo na svitlo dati ga, izašla bi dva debela svezka od 400 stranah u osmini velikoj. Sad se nahodi kod gosp. Božidara Petranovića, viećnika državnog u Zadru, serčena prijatelja mog.“ To djelo, — veli on — ipak osta u rukopisu. Prodje doduše u Zagreb, jer ga je povjestničko društvo htjelo izdati, nu pošto ga tu neki poerpiše — kako on veli — vrate mu ga.

Mi ovo djelo „povjesti književnosti dalmatinske“ ne ćemo s vida pustiti. To je zametak njegova potonjega „Ogledala“. Medjutim i ovo djelo rukopisno donese Ljubiću znatnu korist. Upravo se pravila reforma gimnazija i svih srednjih učilišta, a onda naravno i sveučilišta austrijskih. Vlada austrijska trebala učitelja. I Ljubić dobije dopust, da prodje u Beč učiniti ispit za gimnazijalnoga učitelja. Oprostite ga na temelju ove rukopisne radnje od pismene domaće radnje. Položi sretno klauzuru i usmeni ispit 17. maja 1854. te bude odobren za predavanje „jezika i književnosti slavjanske“ na cijeloj gimnaziji. Ali to nije bilo dosta, da bude gimnazijalni učitelj. Trebalo mu izabrati si još jednu skupinu. On si izabere histo-

riju i geografiju. Nadao se, da će mu opet sreća poslužiti, pa će mu priznati dosadanje njegove znanstvene historijske i arheologijske radnje, a da se i ne podvrgne ispitu. Ministarstvo mu ne prizna, već da dodje na nauke na tri godine na bečko sveučilište; za to će dobiti državnu potporu, ako ga biskup otpusti za to vrijeme iz biskupije. Biskup opetovno njegovu molbu odbije. Ne pomogoše mu niti dobri prijatelji, kojih je imao oko biskupa. Nu čega svi ovi nisu mogli — pripovijeda Šime — to učini kuma Pera uz obećanje dobre nagrade. Jednom bude biskupu među drugim spisima podmetnut i spis, kojim se Ljubić odrješava pastirske službe, pa mu se dozvoljava otići u Beč na nauke, a da ga zamijeni O. B. Lucić. Biskup u hitnji potpiše, a Ljubić što brže put pod noge, te bjež u Beč.

Evo nas napokon s Ljubićem u Beču na jesen god. 1855. Na jesen je došao, a već prvih dana god. 1856. (10. jan.) piše Kukuljeviću: „Polak ponutkovanja društva starodavnosti u Beču, koje izvoli me skoro svojim udom imenovati, odlučih tiskati životoslovník dalmatinskih umietnikah, koga sam već odavno na talianski izpisao. Ovo je djelo od velike važnosti za upoznati postupanje učenja sveobćenitog u Dalmaciji i od strane slavyanskoga duha i za to držim, da će i u Hervatskoj takovo izjavljenje rado biti primljeno“. Za nekoliko mjeseci već poleti u bijeli svijet: Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia kod Lehnara 1856. 8°, str. 325 sa kojom stotinom životopisa slavnih Dalmatinaca. Ovomu rječniku prigovaralo se mnogo. Na porugu nekoga talijanskoga uglednika, da je preveć tih velikih ljudi Dalmacije, lijepo odgovori preugledni Tomaseo: „Uvaži li se, kako je položaj tijesan, kako je zemlja siromašna, kako ne ima u njoj ni škola ni štamparija; uvaži li se, da u zemlji ne ima hrvatskih knjiga,

a čitatelja tek malo; da dvoji vjerozakon, latinski i grčki, i to malo čitatelja razdvojava, čineći dva alfabeta, latinski i ćirilski, i dva narječja, koja se naumice čine kao da su različna: tada se mora priznati, da to, što su Dalmatinci učinili za slavensku književnost, ako i nije mnogo, ali je ipak više nego što su Talijani uz toliko milijuna ljudi, uz toliko bogatstvo, uz tolike primjere i prevode i knjige i potpore učinili za svoju književnost.“ Ovo je najveća pohvala, koju nam je Ljubić sam zabilježio.

„Dizionario“ ima i svoje kudieoe. Evo kako se Ljubić od njih brani: „Ovo je djelo kompilacija a ne djelo originalno; pogreške i nedostatke ja sam sâm priznao u predgovoru; na ovakove neprilike nagazio bi i gosp. Ferrari Cupilli — njegov kritik — ako bi se usudio podmetnuti ledja pod ovakav teret; nitko prije mene nije kušao složiti u gotovo djelo mršave vijesti biografične o našim djedovima, koji su ostavili iza sebe ma koliko glasa, a to rasuto po hiljadu i hiljadu zbornika, časopisa i knjiga; ovo je moje prvo djelo o stvarima domovinskim, koje sam dovršio još tečajem mojih bogoslovnih nauka; ovakova djela mogu potpuna izdati samo akademije, pojedincu je gotovo nemoguće.“ (La questione dalmatica, str. 9.)

Kraj svega onoga rada tečajem bogoslovnih nauka nije Ljubić mogao i ovo djelo dovršiti, van da rečemo, da tečajem nauka bogoslovnih nije učio bogoslovije. Ljubić se ovime samo ispričava pred svojim ostrim kritičima, a to su i njegovi ljuti narodni protivnici. Pravo ima, da je on prvi gledao pomoći ovoj velikoj potrebi, koju je i onda osjećalo hiljadu ljudi, a nitko se nije usudio podvrći svoju snagu pod toliki posao. To osjećamo žalibože i danas. Ovakove radnje pojedinaca obično su kompilacije. Njegovu knjigu gdje koji strani učenjaci

žalibože i danas rabe za naše stvari kao jedinu pristupnu priručnu knjigu. Do sada ne mogosmo da im podamo jedno cjelovito bolje djelo.

Tek što je ovo djelo došampao mjeseca jula 1856., primi se drugoga posla u ime društva „c. k. Centralne komisije za istraživanje i sačuvanje starih spomenika — u Beču“. Bude poslan na pomoć konservatoru starina za Trst i Istru dru. Kandleru. Kandler primi Ljubića i pošalje ga sa svojom uputom u Dalmaciju. Već 7. oktobra o. g. naviješta „Wiener Zeitung“: „dass der Abbate Simeon Gliubich, welcher von der Central-Commission behufs archäologischer Untersuchungen nach Dalmatien gesendet worden war, von dort mit einer reichen wissenschaftlichen Ausbeute zurückgekehrt sei, wodurch zugleich die Entdeckung eines Ager colonicus in der Umgebung des alten Pharia gefördert wurde“. Ovo citira sam Ljubić u kratkom predgovoru svoje rasprave: *Studi archeologici sulla Dalmazia u Archiv f. ö. G. XXII. 235.—276.*, koja radnja je plod ovoga njegova puta u Dalmaciju. Tu su opisani stari gradovi i pridani im znatni natpisi, po imenu Nona (Nin), Nadinum (Nadin), Corinium (Karin), Scardona (Skradin), Municipium Riditarum (Danilo — Kraljice) Havre ili Adra (Medvigj), Assessia (Podgradje ili Lisičić), Liburna ili Burnum (Šupljaja crkva kod Kistanja), Issa (Vis), Pharia (Starigrad). Uvodi su napisani kratko i oprezno, opisi isto tako. Ovo je svakako do onda Ljubićeve najbolja radnja, kojom se služe i danas historiči za povjest stare rimske Dalmacije. U isto doba izlaze od njega: *Iscrizioni dalmatine* — da lettera al prof. Henzen, u *Bull. dell' Istituto arch.* 1857. s. 45.—49.

Ljubić kao ispitač rimske starine steče si njeko priznanje. Centralna komisija poželila ga sama u svoju službu.

„Gospodin Czörnig presednik savieta za iztraživanje i pouzdaržavanje starinah austrijskih — piše Kukuljeviću 7. jula 1856., isti dan kada mu javlja, da je doštampan „Dizionario“ — nutkuje me, da se odveržem naučiteljstva, a da se stavim pod službu ovoga savieta — sverhom, da će me slati po cesarovini za iztraživanje takovih starih rimskih gradovah, putovah, nadpisah i t. d.“ Veli Šime, da je po savjetu prijatelja Musafije to odbio, jer da nije vjerovao, da će ova komisija ostat i za dugo i za stalno.

Upravo ove dvije bolje radnje upotrebio je i Mommsen za svoje ogromno djelo *Corpus Inscriptionum latinarum* Ton III. I). Boraveć Mommsen u ovo vrijeme u Beču, dade mu Ljubić mnogo drugih svojih prepisa. Berlinska mu akademija u to ime posebnim pismom zahvali za vele vrijedne usluge. Ljubić se je tada i poslije (vidi „Viestnik ark. dr.“ III. strana 29.) ponosio ovom zahvalom berlinske akademije. A kako se ne bi imao razloga ponositi kandidat za gimnazijsko učiteljstvo, kada mu slavna berlinska akademija za veliku pomoć pruženu Mommsenu piše evo doslovce ovako: „Essendo informata dal professore Theodoro Mommsen del valente aiuto prestatogli da V. S. Illma. e Rma. per promuovere i lavori dell' academico nostro *Corpus Inscriptionum Latinarum* . . . Se le stupende fatiche epigrafiche di V. S. encomiateci da un testimonio autorevole, come ce lo somministra il Mommsen, ci fano coltivare il rispettabile Suo nome nella serie lucente dei veri amanti e promotori della scienza, siamo tanto più lieti della speranza fattaci dal Mommsen, che V. S. Illma. si compiacerà di aggiungere da qui in poi alle già favorite collezioni Sue epigrafiche quegli acrescimenti che la feconda Dalmazia fa nascere continuamente al vigilante ed erudito osservatore del suo antico suolo.“ Ljubić veli opetovano, da je u to

doba marljivo polazio c. k. tajni arkiv, gdje da je ispisao sve do donle neizdane povelje dubrovačke i mnogo drugih preznatnih spomenika jugoslavenske povjesti. Moramo opet nešto spomenuti, gdje pokazuje žalibože preveć sumjičavu narav. I ovaj rukopis — povelje dubrovačke — putovao, veli on, u Zagreb, da bude tiskan od povjestničkoga društva, nu pošto ga tu poerpíše, jedva da ga natrag dobio. Faktum pobija Ljubića, da nitko o Dubrovniku i njegovoj političkoj povjesti u nas nije pisao, dok se on sam s ovim istim ispisima nije pojavio. I u drugim arkivima i knjižnicama veli da je radio ispisujuć stvari znatne za povjest južnih Slavena. Ljubić radi i na svojoj dalmatinskoj književnosti. „Ne mogu Vam poslati — piše Kukuljević — jošte moje dielo o dalmatinskoj književnosti, zašto se sad nahodi pred g. Vukom Stefanovićem, koji želi, da čekam, dok se objavi skoro iznadjeni rukopis o glagolskoj bukvi u Pragu, koi bi mi mogao od velike koristi biti u razpisanju staroslavenskoga pismenstva i književnosti. Našao sam u Beču ko će odmah tiskati Kanavelićevo dielo o svetom Ivanu Orsini. Zato molim Vašu milost, da mi amo izvolite s poštom koliko prije moguće, ali svakako prije sverhe ovoga mieseca, onaj moj rukopis Kanavelića poslati.“ Boraveć u Beču napisao Ljubić — kako opet sam veli — raspravu o jezicima u Dalmaciji, koja je u izvadku tiskana u „Oesterr. Blätter für Litteratur und Kunst“ (1857.), a da je slao članke književne, kritičke, arheološke i političke u „Glas dalm.“ i „Osservatore dalmato“.

Sve dobro, ali Ljubić je bio slušalac povjesti i geografije na bečkom sveučilištu. Imao se pripraviti za ispit iz ovih dviju struka. Kada je mogao dospjeti, da sluša, da uči? Nije u ono doba niti na bečkom univerzitetu bila ova struka gojena niti tako, kako je danas i

na manjim univerzitetima. Seminari su tek bili u za-
metku. Pomoćnoga zavoda za historičko istraživanje još
nije bilo. Jedan profesor opće povjesti i jedan austrijske
za juriste i za kandidate učiteljstva. Profesora arkeolo-
gije još ne ima, a kamo li kakav seminar. Ali i na
ono malo, što je bilo, slabo je dospijevao naš Šime. Uz-
mimo još, da je Šime Ljubić za dvije godine ovakovih
nauka dobio potvrdu za naučanje povjesti i geografije
na cijeloj gimnaziji. Na sve ovo mislim da mi se neće
zamjeriti, što ću spomenuti riječi prof. Jägera, koje je
meni rekao: „Ljubić je malo koristi odnio s našega sve-
učilišta. Znae, teško je profesoru, kada dodje ovakav
već gotov poluččenjak. On ostaje, što je i prije bio.“
Čitatelj će uvidjeti, da nisam krivo učinio Ljubiću, što
sam ovo spomenuo. Eno ga ispitana za učitelja hrvat-
skoga jezika i književnosti, pa kako tužnu sliku podaju
sami oni mali odlomci iz njegovih pisama o znanju je-
zika, kojemu piše đapače historiju literature. Buduće
radnje historičke njegove pokazat će, da je u njega
uvijek pri strogom naučnom istraživanju nešto na hero,
jer je u zlatno doba bečko više pisao nego li učio me-
todu strogoga historičkoga istraživanja.

Učinivši ispit podje za namjesnoga učitelja na gimna-
ziju u Spljet. Sada pustimo opet njega samoga neka go-
vori. „Taj je zavod“ — veli on — „tada bio na zlu
glasu i to ne bez razloga. Lj. došavši tamo izjavi se
prirodjenom si iskrenosti o tim manama, ne bi li im se
čim prije lijeka našlo, no u zao čas po sebe. Svojim
nastojanjem u tom pogledu, tad imenovanjem za člana
c. k. centralnoga odbora za iztraživanje i uzčuvanje
starih spomenika u Austriji, a navlastito imenovanjem
za čuvara c. k. muzeja spljetskoga (6. aug. 1858.), ogorči
tamošnje mračnjake i glupake, te ne nalazeći javnoga
uzroka, udare tajnom klevetom i potvorama, koji uprav-

ljahu na zloglasnoga Roznera u Zadru, da ih dalje na ministarstvo odprema uza svoju začinku. Napokon morade on mjeseca studenoga 1858. u Beč, da pravicu traži. Nu čekajući na riješenje stiže mu druga znamenita ponuda, koja odluči o svem smjeru njegova života i kašnje mu radnje. Ministar Bach ponudi mu, ne bi li pošao u Mletke, da ondje u arhivu potraži diplomatske isprave, kojima bi se dalo dokazati, kako su postale one dvije turske pruge Klek i Sutorina, što presjecaju Dalmaciju na dva mjesta, te dopiru do mora. Ljubić prihvati tu ponudu i ode u Mletke, gdje bude dodijeljen ravnatelju toga zavoda kao pomoćnik za uređjivanje najstarijih spomenika u tom ogromnom arhivu " Boraveć ovdje za tri godine stvori si temelje plodna i znamenita rada za cio svoj, hvala bogu, dosta dugi život.

Ljubić svršši povjereni posao od ministra Bacha za ove tri godine. Kako pripovijeda, proučio je preko hiljadu omašnih svezaka izvornih depeša i sastavio u četiri debela sveska dokumenata, napisao k tomu historijski uvod, i dodao geografičku kartu. Ministarstvo mu izjavi priznanje za veliki trud i dopita mu nagradu tri stotine forinti. Uz put sakupi materijala za popunu Danteove *Divine comedie*, koji poslije objelodani njegov prijatelj Barocci, čuvar gradskoga Cornerova muzeja mletačkoga. Sakupi i najstarije spise o narječju mletačkom pod naslovom: *Scritti in dialetto veneziano nel XIII. et XIV. secolo*. Ne veli, gdje je i da li je to štampao. Izvadi iz depeša mletačkih poslanika: *Gli ultimi successi di Alberto Waldstein narrati degli ambasciatori Veneti*, što je štampao u Arch. f. ö. G. B 28. bečke akademije. Ljubić se ponosi time, što je profesor i akademik Jäger u svojoj referadi izjavio: „Ove listine spadaju bez dvojbe

među najdragocjenije izvore, koji su akademiji priopćeni, otkad postoji“.

Kada je godine 1861. i sa samoga prijestolja pukao glas među narod hrvatski, da se Dalmacija s Hrvatskom ujedini, uzruja se radosno sav naš narod. U Italiji još u ono doba živila živa vjera, da je Dalmacija još uvijek „pars Italiae“ kako je nekada bila. Nitko manji nego sam Nikola Tomaseo, divni pisac talijanski a rodjeni Dalmatinac, izadje na bojno polje sa svojim brošurama proti sjedinjenju s Hrvatskom. Iza njega dignu se najbolji Talijani i tako zvani autonomaši Bajamonti, Duplancich, Cor. Civ. Lucio i više njih. Ali njima odgovara. cijela vojska Hrvata: Nodilo, Danilo, Vojnović, Matas, Milić, Buzolić, Kuzmanić, a i naš Ljubić. Pored nebrojenih članaka udare Hrvati u desetak brošura na Talijane, u svima je plamen patriotizma hrvatskoga kakova vjekovi ne vidješe u Dalmaciji. Među njima ide i časno mjesto našega Šimu. On napisa najprije: *Risposta all'opuscolo del Sign. Vincenzo Duplancich col titolo: „Della civiltà italiana e slava in Dalmazia. Venezia 1861.“* Historijom u ruci ispravlja mnoge piščeve pogreške. Protivnici navale na njega, a on opet junački odgovara u brošuri: *Intorno la questione dalmatica. Venezia 1861.*

Odgovara Nikoli Tomaseu u dva pisma, poveći je odgovor Ferrariu-Cupilliu, brani zatim izbor hrvatskoga zastupnika za Hvar. Upravo je znatan posljednji članak ove brosure: „*Risposta al discorso detto nel consiglio dell'impero a' 11. settembre 1861. dal deputato dalmata Lapenna*“ str. 26.—49. Historijski je dio ovdje veoma obilan. Ovdje uporabljuje Ljubić mnogo do onda nepoznatih izvora, koje je on prvi poerpao iz mletačkoga arkiva. Kako je Dalmacija prodajom dopala pod Veneciju obradio je najdetaljnije.

Naravno je, da su ga Talijani dalmatinski nemilo gledali. Vjerujemo Ljubiću, da ga „Lapenovi čoporeci niti ovdje — to jest u Veneciji — ne puštaju u miru“. Ravnatelj arkiva Mutinelli — kako veli Šime — nahuškan od njih, tajno ga ocrni u Beču. Uslijed ove denuncije bio već stigao dekret na namjesništvo u Mletke, kojim se Ljubić otpušta iz službe. Sutradan imao bi mu biti uručen. Na sreću zadnju večer neki činovnik, siromah, pusta sirota s punim košem djece, povjeri mu tajnu, premda je time stavio na kocku ekzistenciju svoju i svoje obitelji. Ljubić neodvlačno brzojavi ministarstvu nastave, razjasni stanje stvari i raskrinka svoje klevetnike. Dekret bude brzojavno dignut. Mutinelli morade proći iz arkiva a Ljubić ostade radeći marljivo i za arkiv i za sebe.

On veli o svom radu činovničkom: „Arkiv mletački do moga dolazka nije imao ni jednoga novoga kataloga, a stari nisu nikako vriedili, jer dotični arkivi, većinom medju sobom pomiešani, nisu ni po njih razredjeni stali. Samo se tajni arkiv mogao bar nešto upotrebiti. Ja sam dakle prvi započeo novo izredjivanje i popisivanje arkiva mletačkoga. Tri važna arkiva: Riformatori allo studio di Padova (ministarstvo prosvjete), Camera dei Confini, i Magistrato alla Sanità, dobili su po meni novouredjeno kazalo. Po duždih razredio sam dukale (duždeve listine), po papah rimske bule, popisao sam do 4000 diplomatičkih povelja i listina; sastavio sam dva reda pomiešanih svezaka sa dotičnim kazalom itd.“ Na sve ovo možemo mu vjerovati da mu je direktor arkiva knez Dandulo (27. nov. 1861.) pri odlasku iz arkiva hvalio za uspješnu i neumornu radnju, ter veoma žali, što arkiv gubi takovu vrsnu i rijetku silu.

Vjerujemo Ljubiću i to, što kaže, da je u opće strancima bio nemio boravak u Veneciji iza rata godine 1859.,

kada Italija radi, da dobije Veneciju. Sree ga potezalo za domovinom. Bude imenovan profesorom na gimnaziji osječkoj, koncem god. 1861. „Ovdje štampa u programu gimnazije g. 1862. svoju raspravu: „Križobojnici u Zadru. Ulomak iz mletačkoga križboja 1202. do 1204.“ na osnovu tiskanih izvora. Iza podruge godine premjeste ga na njegovu želju „iz osječškoga progonstva“, kako on veli. na Rijeku, gdje je štampao god. 1865. raspravu: Vlada nje mletačko na Rijeci od 1509. do 1510. — obradjeno na samim arkivalnim izvorima. „Ovo je rasprava — veli Rački u Književniku 1865. str. 580. — po svojem sadržaju i izvedenju najznamenitija od svih, koje se u ovogodišnjih gimnazijskih izvješćih čitaju“.

Ova pohvala Račkoga radnje Ljubićeve, osnovane na samim arkivalnim izvorima, pruža nam priliku, da rečemo, što je sve Ljubić uradio u mletačkom arkivu za našu narodnu povjest. I Rački i Kukuljević bili su upravo začarani, kada im je Ljubić pripovijedao, a kada su i svojim očima vidjeli njegove prepise. Kukuljević ga zamolio, neka bi mu učinio neki popis svega, što je uradio. Ljubić to i učini i poprati slijedećim pismom iz Rijeke 25. srpnja 1863. „Kada sam se prošastoga travnja — piše on — nalazio u Zagrebu. Vaša me je uzoritost ponutkala, da Vam izjavim u kratko, što imam pre, pisanoga iz spisah nalazećih se u Arkivu Mletačkom spadajućih na našu narodnu povjest. Što sam Vam onda obećao, evo sada izvršujem s ovim pismom, komu dodajem dva lista, gdje ćete naći pobilježeno sve, što sam do danas sakupio glede rečenoga predmeta. Dodati ću samo to, da nisam prepisao sve do slova, što se nalazi u izvornih knjigah i odjelih arkiva mletačkoga, da to nedaje se ni misliti, a kamo li izvesti od jedne osobe i u malo godinah, ali zbirke ili odjele spisah, koje sam

Vam naznačio u ova dva lista, sve sam točno pregledao, stvari važnije prepisao do slova, a one od manje cienes pokratio ili samo iz njih točni izvadak iznio, tako da svez činah postoji vavek u mom rukopisu neprekidno izražen. Izvjestja (relazioni) pako, koja su ondje bilježena, sva su ciela. Povelje, koje sam našao u Arkivu o sebi ili u zbirkah službenih, do rieči sam prepisao i tako isto mnogo drugih stvarih bilo iz Arkiva Mletačkoga ili iz Bečkoga ili iz knjižnicah sv. Marka, Cicogne, seminiske ili c. k. Bečke. Čim se dobro ovdje nastanim, odmah ću sve spise — koje sam već dobio iz Mletakah i iz Staroga grada, gdje su mi ležali za moga prognanja u Osieku — staviti u red i što god na njih izraditi na korist naše povjesti.

Evo popisa :

Najstariji rukopisi u arkivu Mletačkom,

s kojih sam prepisao najvažnije komade za narodnu povjest, a sve ostalo, što nisam prepisao, ipak sam na kratko no točno pobilježio

1. Liber Communis seu Plegiorum; izvorni rukopis od god. 1223.—1228.

2. Rubricario del Maggior Consiglio; iz ruk. od god. 1268.—1274.

3. Liber Communis t. j. Soccius I., Fractus II., t. j. skup različnih stvarih službenih, koje idu do god. 1283., kad su ove dvie knjige pisale se.

4. Lettere del Colleggio, iz ruk. od 1308.—1310.

5. Maggior Consiglio. — Naslov ovih XIX. knjigah koje idu od g. 1282.—1600. jest: Luna Zaneta, Zaneta-Pilosus, Magnus-Capricornus, Presbiter, Clericus-Civicus, Trenesis, Spiritus, Novella, Leona, Ursa, Regina, Stella. Deda, Diana, Novus. Rocca, Angelus, Trigerius, Susianus.

6. Secreta consilii Rogatorum. Ova strana izvornih

spisa i najtajnijih Mletačkoga vieća jest najvažnija za našu povjest i najbogatija, a do sada nepoznata. Akta idu od g. 1345.—1350., pak od 1388.—1397. (ovdje je pomanjkalo nekoliko knjigah i nezna se, gdje su, izim jedne kod Capponia u Fiorenzi), pak od g. 1401.—1436. Sve prepisano ili točno pokratjeno.

7. Libri Mixti Rogatorum t. j. javne stvari istoga vieća. U svem je 60 knjigah, koje idu od 13.—15. stoljeća; ali 14 prvih knjigah i 7 zadnjih nema više u Arkivu, no od svih 60 stoje kazala. Sve sam prepisao ili pokratio, a iz kazalah digao sam sve točke, koje se na nas protežu.

8. Commemoriales. — Izvadio sam komade od prvih 18 knjigah.

9. Libri pactorum — Sve pregledano i što je za nas prepisano.

K ovoj dobi spada, što sam u Beču prepisao:

Codex Trevisanus u tajnom arkivu bečkom.

Codex diplomaticus Sibenicensis, u c. k. biblioteci.

Povelje i depeše, koje stoje o sebi u Arkivu Mletačkom i kod g. Cicogne.

Spisi i povelje Dubrovačke u tajnom arkivu Bečkom.

Njekoje važnije povelje Arkiva Spljetskoga u tajnom arkivu Bečkom.

Za XVI. viek imam sljedeće rukopise:

Relazioni di Sindici e Proveditori Generali in Dalmazia ed Albania.

1. Lettera di Giov. Mauro sindaco in Dalmazia 1520.
2. Relazione di Leonardo Venier e Gir. Contareno sindici in Dalm. 1525.
3. Relazione di Giov. Bat. Giustinian Sindaco in Dalmazia 1553

4. Itinerario in Dalm. dello stesso 1553. con altre sue scritture.
5. Relazione di Ant. Diedo sindaco in Dalm. 1553.
6. Relazione di Michiel Bon e Gasp. Erizzo sindici in Dalm. 1559. con altre lettere.
7. Relazione di Zuanne da Lezze Prov. Gen. in Dalm. 1570.
8. Relazione di Giac. Foscarini Prov. Gen. in Dalm. 1572.
9. Relazione di And. Justiniani e Ottav. Valier sindici in Dalm. 1576.
10. Relazione di Don a' Basadonna Sindaco in Dalm. 1581.
11. Relazione di Pietro Lando Sindaco in Dalm 1581. con dispacci.
12. Terminazioni di Gia. Zane e Zuan Michiel sindici in Dalm. 1588.
13. Relazioni di Ferigo Nani Prov. Gen. in Dalm. 1591. e dispacci relativi.
14. Relazione di Almorò Tiepolo Prov. Gen. in golfo e contro Uscocchi 1593.
15. Relazione di Crist. Valier e Franc. Erizzo Sindici in Dalm. 1596.
16. Relazione di Benedetto Moro Prov. Gen. in Dalm. 1597. e dispacci relativi.
17. Relazione dell' impresa di Clissa (Prosperi a Benti-voglio) 1596.
18. Relazione di Zuanne Bembo Prov. Gen. 1598.
19. Relazione di Nicolò Donado Prov. Gen. 1599.

Relazioni di Conti e Proveditori.

a) Conti di Zara e Capetani.

1. Zuan Moro . . . 1523	3. Bertuccio Civran 1527
2. Zacaria Valareso 1527	4. Vitor Barbadico . 1528

5. Ant. Mula . . . 1537	19. Alvise Barbaro . 1582
6. Gerol. Cicogna . 1538	20. Vinc. Morosini . 1585
7. Pietro Pisan . . 1549	21. Nic. Marcello . . 1585
8. Polo Justinian . . 1553	22. Gio. Bat. Michiel 1586
9. Antonio Civran . 1554	23. Gio. Maria Boldin 1587
10. Ger. Delfin . . . 1556	24. Ant. da Pesaro . 1588
11. Antonio Michiel . 1557	25. Marco Loredan . 1589
12. Ant. Vin. Querini 1561	26. Andr. Soranzo . 1593
13. Alvise Bembo . . 1563	27. Cristof. Canal . . 1594
14. Giac. Pisani . . 1566	28. Filipo Bon . . . 1596
15. Ferigo Nani . . 1576	29. Lunardo Zulian . 1596
16. Alvise Delfin . . 1578	30. Tom. Zustignian . 1598
17. Lorenzo Cocco . 1579	31. Lun. Zustignian . 1600
18. Tommaso Morosini 1581	

b) Conti di Sebenico.

1. Bernard.Taiapetra 1523	9. Vin. Canal. . . . 1577
2. Bernardin Balbi . 1532	10. G. Ant. Foscarini 1583
3. Alvise Venier . . 1534	11. Orsato Giustinian 1585
4. Gio.Fran Sagredo 1539	12. Luca Falier . . . 1587
5. Giac. Boldin . . 1542	13. Ant. Pesaro . . 1593
6. Gio. Alv. Venier 1547	14. Nic. Bragadin . . 1595
7. Gio.di Quarzonibus 1557	15. Vettor Dolfen . . 1597
8. Agostin Moro . . 1575	16. And. Soranzo . . 1599

c) Conti di Traù.

1. Aless. Lipomanno 1527	7. Alvise Barbaro . 1588
2. Zaccaria Aurio . 1540	8. G. B. Michiel . . 1590
3. Gio. di Garzonibus 1548	9. Dolfen Dolfen . . 1593
4. Aless. Bollani . . 1569	10. Bernardo Venier 1596
5. Nic. Prioli . . . 1575	11. Girol. Minio . . 1598
6. Alvise Corner . . 1577	

d) Conti di Spalato.

1. Leonardo Bollani 1534	3. Ant. Pasqualigo . 1567
2. Alvise Ferro . . 1557	4. Andr. Michel . . 1593

5. Alvise Loredan . 0000	8. Daniel di Molin 1594
6. Vic. Correr . . . 1583	9. Baldiss. Contarini 1597
7. Marco Barberigo 1586	10. Lunardo Bollani . 1600

e) Conti di Veglia.

1. Ang. Valerio . . 1527	4. Aug. Gradenico . 1559
2. Lorenzo Gisi . . 1538	5. And. Bondumier 1575
3. Mafeo Girardo . 1554	6. Dom. Bembo . . 1587

f) Proveditori di Cattaro.

1. Moisè Venier . . 1525	11. Bern. Contarini . 1572
2. Fran. Taiapetra . 1526	12. Zacaria Salomon 1573
3. Dom. Gritti . . . 1528	13. Benetto Erizzo . 1577
4. Alv. Mudatio . . 1530	14. Vincenzo da Canal 1584
5. Bened. Valerio . 1533	15. And. Gabriel . . 1588
6. Trifon Gradenico 1533	16. Gerol. Pisani . . 1590
7. Andr. Valerio . . 1536	17. Zuan Loredan . 1592
8. Alvise de Rippa . 1542	18. Zuan Lipomano . 1594
9. Paolo Donati . . 1553	19. Alvise Barbaro . 1596
10. Lunardo Bollani . 1555	20. Zuan Magno . . 1600

Relazioni miste del sec. XVI.

1. Seb. Venier Cap. Gen. da mar 1572.
2. Aless. Contarini Prov. da mar 1540.
3. Nic. Surian Prov. da mar 1583.
4. Alv. da Canal Cap. in golfo 1525.
5. Pietro Badoer Cap. in golfo 1585.
6. Gio. Alv. Taiapetra Cap. in golfo 1547.
7. Alv. Balbi Cap. contro Uscocchi 1581.
8. Fabio Canal Cap. delle fuste contro Uscocchi 1559.
9. Malat. Baleano Prefecto delle armi in Dalm. 1524.
10. Anonimo militare di Dalmazia 1599.
11. Giulio Donato Prov. di Stradiotti (ne ima godine).
12. Alv. Renerio bailo a Constantinopoli 1550.

13. Girol. di Michiel c. Castel di Sebenico 1540.
14. Anonimo circa confini (ne ima godine.)
15. Zuan Mocenigo Prov. Gen. di cavalli 1567.
16. Sforza Palavicino circa fortezze in Dalm. 1559.
17. Pietro Badoer Cap. in golfo 1578.
18. Crist. Canal Prov. dell' armata (ne ima godine).
19. Anonimo Prov. dell' armata 1580.
20. Giac. Foscarini Cap. Gen. da mar 1572.
21. Ber. Polani Prov. sopra sal 1588.
22. Pandolfo Fuoro Cap. in golfo 1557.
23. Anonimo della Dalm. 1577.
24. Vescovo di Verona visitator Apostolico 1580.
25. Dispacci di P. Pasqualigo Ambass. in Ungh. od 1509. do 1512.
26. Pietro Loredan circa la guerra di Cipro (ne ima godine).
27. Commissione ducale a Pesaro Co. di Zara 1582.
28. Circa la pace 1540. col Turco.
29. Commissione a Balbi Co. di Curzola 1530.
30. Commissione a Taiapetra Co. die Sebenico 1515.
31. Il bailo circa la guerra di Cipro 1570.

Uz ovo imam za ovaj vjek još puno spisah, analah, comisionah, i t. d. a navlastito o predmetu Uskokah.

Za XVII. vjek imam slijedeće rukopise.

Relazioni di Provveditori generali in Dalmazia ed Albania.

1. Filippo Pasqualigo 1602	9. Alvise Zorzi . . 1630
2. Nicolò Donato . 1604	10. Schizzo di Anonimo (go-
3. Filippo Pasqualigo 1613	dine nema)
4. Lorenzo Venier . 1616	11. Antonio Civran . 1632
5. Antonio Barbaro 1621	12. Francesco Zen . 1636
6. Giust. A. Belegno 1622	13. Alvise Mocenigo 1639
7. Fran. Molin . . 1625	14. F. B. Grimani . 1644
8. Ant. Pisani . . . 1628	15. Ant. Vendramin . 1646

16. Lunardo Foscolo 1654	25. Pietro Valier . . 1680
17. Lorenzo Dolfin . 1655	26. Girolamo Comaro 1682
18. Antonio Bernardo 1660	27. Lorenzo Donà . 1684
19. Girolamo Contarini 1664	28. Domen. Mocenigo 1684
20. Catarin Corner . 1667	29. Pietro Valier . . 1686
21. Antonio Priuli . 1670	30. Girolamo Corner 1689
22. Antonio Barbaro . 1671	31. Alessandro Molin 1692
23. Zorzi Morosini . 1673	32. Daniel Dolfin . . 1697
24. Girolamo Grimani 1678	33. Alvise Mocenigo 1702

Relazioni di Conti e Proveditori.

Conti di Spalato.

1. Andr. Renier . . 1602	8. Giac. Michiel . . 1624
2. Polo Trivisan . . 1605	9. Ant. Lippomano . 1628
3. Andr. Renier alla sanità 1610	10. Bor. Pisani . . . 1629
4. Cesare Dolfin . . 1611	11. Basadonna . . . 1638
5. Maria Mundarro . 1614	12. Ant. Lippomano 1648
6. Maria Garzoni . 1619	13. Alv. Cocco Prov. 1648
7. Zan Morosini . . 1621	14. Marco Bembo . . 1650
	15. Giacomo Contarini 1616

Conti di Zara.

1. Alvise Venier . . 1601

Conti di Traù.

1. Dom. Mincio . . 1602	2. Amb. Corner . . 1606
-------------------------	-------------------------

Conti di Sebenico.

1. Crist. da Canal . 1602

Conti di Veglia.

1. Anonimo circa . 1614

Proveditori ai sali.

1. Zuan Moro . . . 1638	2. Lorenzo Loredan 1603
-------------------------	-------------------------

Conti di Lesina.

1. Anonimo circa il 1610 2. Ger. Barbarigo . 1635

Proveditori di Cattaro.

1. Andrea Gabriel . 1601 5. Tom. Contarini . 1608
 2. Ant. Grimani . . 1602 6. Fran. Morosini . 1610
 3. Marco da Molin . 1604 7. Girol. da Molin . 1612
 4. Giov. Bragadin . 1606 8. Lorenzo Venier . 1613

Uz ove Relazioni stoje u Arkivu jošte depeše, koje su za njihova vladanja svake nedjelje kadkad više krat slali Proveditori Generali i Conti mletačkomu vieću iz svojih stolica dalmatinskih. Ove depeše nalaze se kronologički uredjene u više od 500 knjigah. Pregledao sam do sada, te izerpio iz njih važnije stvari, a ostale pokratio, kako što ovdje kažem:

Dispacci del Prov. Gen. Dona	1603
" " " " Gabriel	1604—1605
" " " " Contarini	1606—1607
" " " " Zane	1607
" " " " Venier	1609—1612
" " " " Canal	1612
" " " " Pasqualigo	1612—1613
" " " " Donà	1613
" " " " Venier	1614—1615

Di tutti i Prov. Generali dalm. . . . 1645—1687

Dispacci del Commissario Nani ai confini . . 1671

Dispacci dei Rettori dal 1602 - 1627

Razliène stvari.

Relazioni del Caval. Bertucci intorno Bossina e Dalmazia alla Corte di Spagna.

Maneggi a Roma per Clissa 1613.

Presa di Clissa di Paolo Andreis 1675.

Successo in mare co' Spagnoli presso Curzola 1617.

Relazioni sui confini in Dalmazia di Prov. Generali
Valier e Molin 1698.

Presa di Duare 1665.

Trattato sui confini in Dalmazia di Fran. Difnicio 1672.

Atti molti circa la guerra di Candia, di Carlovitz, con
Uscocchi etc.

Altre relazioni, commissioni, annali, dispacci etc.

Za XVIII. viek imam sliedeće rukopise:

Relazioni di Prov. Generali in Dalmazia et Albania.

1. Marin Zane . . 1705	8. Giacomo Boldin . 1748
2. Giustin da Riva . 1708	9. Sindici Inquisitori 1751
3. Vinc. Vendramin 1711	10. Alvise Foscari (godine
4. M. Ant. Diedo . 1723	nema)
5. Antonio Erizzo . 1726	11. Giac. Gradenigo . 1783
6. Pietro Vendramin 1729	12. Francesco Falier.
7. Anonimo	

Altre relazioni.

Relazione di Daniel Barbaro Prov. General di Cattaro 1780.

Relazione della peste in Spalato 1763.

Foscarini Arringo per inquisitori da spedirsi in Dal-
mazia 1747.

Atti relativi ad essi inquisitori in Dalmazia.

Riforme da introdursi in Dalmazia. Atti.

Papetti sulla peste di Spalato 1732.

Sallemburg scritti sulla Dalmazia.

Stratico scritti sulla Dalmazia.

Atti molti circa la guerra terminata in Passarovitz 1718.

Dispacci di Provv. Generali.

Dispacci di Angelo Emo Prov. Gen. 1714—1717			
"	"	Alvise Foscari	" " 1777—1780
"	"	Giac. Gradenigo	" " 1774—1777
"	"	Paolo Boldin	" " 1780—1783
"	"	Frances. Falier	" " 1783—1786

Dispacci di Angelo Memmo Prov. Gen. 1786—1789

„ „ Angelo Diedo „ „ 1789—1792

„ „ Alvise Marin „ „ 1792—1795

„ „ Andr. Querini „ „ 1795—1797

Dispacci ed altri atti pubblici e secreti relativi a Dalm. del 1797—1798 di sommo interesse.

Zbirka razna sadržaja.

Orazione del. Co. Fr. Fanfogna detta a nome di Zara al Prov. Gen. Erizzo 1726.

Lettere originali di Luca vescovo di Sebenico, legato apostolico nelle Fiandre, e d' altri.

Cronaca di Spalato.

Giurisdizione antica di Veglia di Vicinguerra 1481 con altri atti relativi.

Scuola militare in Zara 1776—1794 con altri atti relativi all' istruzione in Dalm.

Raccolta di scritti relativi a oggetti leterari eccles. etc.

Greci in Dalmazia, e chiese grece in Scardona.

Atti relativi all' isola Lesina in specie.

Disegni varî, di varie epoche.

Statuto di Spalato mss.

Statuto della Brazza mss.

Statuto di Scardona mss.

Statuto di Budva mss.

Cronaca Zaderlina 1346.

Statuto di Veglia mss. non completo.

Raccolta di atti ufficiosi circa l' arev. Antonio de Dominis.

Raccolta di atti ufficiosi circa Stefano Piccolo in Montenero detto Car Pietro III. di Russia

Ovo su Acta, koja je Ljubić ispisao. Ljubić nije zanemario niti kronikâ. Evo što piše opet Kukuljeviću (iz Rijeke 6. svibnja 1866.):

„Glede mletačkih kronika, valjda nema nijedne, koju nisam pomnivo pregledao, ali nisam ipak iz njih mnogo erpio, jer sam se uvjerio, da sve ukupno (izim ono malo napisanih do konca XIV. vjeka, već tiskanih i Sanudom) nemaju ni ma koje vrijednosti za našu ni za mletačku poviest. Jedna prepisuje drugu, a i to je većim dielom pokvareno ili kronologički pomiešano, kô što sam se osvjedočio višekrat, sravnjujuć s njimi službene spise dotične Arkiva Mletačkoga. A nije se ni čuditi tomu, jer Arkiv bio je zatvoren i samim plemićem tja do propadnutja Republike. Toga radi Romanin u svojoj velevažnoj poviesti mletačkoj nije ni pazio na kronike, dočim se Capellotti sasvim na njih naslanja, te zato poviest ovoga zadnjega već sada je pala u zabit. Virujte mi, gospodine, ti izvadci iz kronika mletačkih mogli bi više pokvariti negoli pomoći razvoj naše poviesti. Iz mletačke strane ostaje nam u izobilju službenih nedvojbenih spomenikah, pred kimi one kronike nisu nego skorupno blato. Ono, što ja imam izcerpljeno iz tih kronika, nije poteklo iz namjere, da se tiska, te zato je neuredno i neupotrebljivo, a žalim vrijeme na to izgubljeno“.

„Pregledao sam u Bečkoj knjižnici sve rukopise Foskarinove sbirke i Brerove, gdje ima šta o našoj poviesti, i to po kazalu izdanu od Gara (Arch. stor. Ital. Supp. Vol. V.) Iz njih dao sam prepisati sva izviestja i još njekeje spise; a od ostalih ili sam važnije ulomke izvadio ili pokratio. Ali i ti rukopisi mal da ne svi saderžavaju sgođe od XVI. stoljetja unaprieda. Od toga doba pako imamo u Arkivu Mletačkom uredno sakupljene sve depeše mletačkih poslanika u Beču, Carigradu itd., a ove su naprama onim spisom privatnim od puno veće važnosti. Iz ovih depešah mnogo sam izcerpio“.

„Glede rukopisa „Cronica di Spalato“ ja sam prepisao iz jednog svezka Cicognine sbirke pisana XVII.

stoljetja, ali sam izpustio tri zadnja paragrafa protežuća se na crkvene stvari. Lasno se pak daje razumiti iz čitanja ove kronike da nevalja ništa“.

„Glede Zadarske kronike, imam ju prepisanu iz rukopisa XV. stol. Prevod nje talijanski bio je s opazkama tiskan od Jak. Morellia g. 1796. (Mon. Ven.). Kad biste ju htjeli tiskati, valjalo bi Vam imati pred očima i ovo izdanje Morellovo. No golo nje izdanje po mojem mnijenju izpalo bi manjkavo; trebalo bi uz nju tiskati i sve spise službene Arkiva Mletačkoga, koji se protežu na ono, što ona povieda. Ja sam mislio tako ju tiskati, dodajući uz moje i Morellove opazke“.

„Kroniku Vinciguerrovu prepisao sam u Bečkoj knjižnici (Brera Serie I. 121). Kod Cicogne (Cod. 1658.) nalazi se drugi stari rukopis, koji se jako razlikuje od Bečkoga, a opet Solitro je već natiskao ovu kroniku iz rukopisa Marciane (Classe VI. cod. 220), koji se od prednjih podosta razlikuje. Variante rukopisa Cicognina potanko sam pobilježio, uz to i one Solitrove, a s druge strane sabrao sam sijaset spomenikah službenih u Arhivu Mletačkom, koji spadaju na isto doba i pobliže označuju pojedine kronikine čine, a medju ovimi imam i jednu izvornu depešu Vinciguerrovu i izvornik oporuke Ivana Frankopana. Ovo sve namjerom da tiskam, no za staviti točno u red, trebalo bi mi mjesec danah truda, jer ima dosta i s olovkom napisanog itd. Spljetsku i Zadarsku kroniku mogao bih Vam poslati, ne tako Vinciguerrovu, budi jer ću ju stampati, budi jer još nije u red dovedena“.

Evo ploda od trudna rada od triju i nješto više godina. Ljubić se je mogao sa zadovoljstvom hvaliti, što je sve on samac u mletačkom arhivu učinio. Mislim, da sam svoju dužnost učinio, što sam ovaj popis unesao u njegov životopis. Ovo je sjajna aureola oko njegove

u heroičnoj dobi njegova života velikim trudom i radom izmučene glave. Ljubić je objelodanio jamačno do pet stotina štampanih araka ovoga gradiva u našoj akademiji. Što još nije stampao, i to će zanimati učeni svijet. Sve relacije 17. i 18. vijeka još su neštampane. Hoće li kada bijeli svijet ugledati, o tom se sada ne može ni govoriti.

Rekosmo povodom one Ljubićeve radnje izradjene po arkivalnim izvorima u programu riječke gimnazije, da je vrijedno ogledati što nam je Ljubić donesao iz Venecije. Plodonosan dojam mora se vidjeti i kod prvoga njegovoga većega djela, pod naslovom: „Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na područavanje mladeži“. Knjiga I. Rieka 1864., u 8°, str. 344., knjiga II. 1869. str. 587.

Najprije spomenimo jednu nezgodu Ljubićevu s ovim djelom, kako ju on sam pripovijeda. „Ovo djelo — veli on — dodje bez svake zapreke u trgovinu. Najednom iznenada državni odvjetnik potaknut od nekijih, koji su bili povriedjeni u svojoj taštini, naloži, da se „Ogledalo“ redarstveno uzapti. Tobožnji je razlog toga postupka bila jedna izreka, u kojoj je, govoreći o protivnicima naše glagoljice, rekao: „Već odavna propade omiško narodno sjemenište a u Zadru ga satire jedan Čeh, nadbiskup Josip Franjo Novak. Težka mu bila zemljica u grobu“. (Str. 47.) U toj želji pokojnomu biskupu ležala bi „povreda javnoga morala“. Naproti ovoj tankoj osjetljivosti državnoga odvjetništva za čast biskupsku, ne nadje časnii starac Ožegović, biskup senjski, ni trunka kakove povrede morala, te dapače imenova Ljubića nadstojnikom crkve sv. Andrije, i podieli mu dozvolu da može čitati misu glagolski. Dakako da je i riečki sudbeni stol zabacio zahtjev državnoga odvjetnika, da se iztraga povede. Medjutim

bude proglašena za tiskopise amnestija u cijeloj monarkiji te tako ode i priziv državnoga odvjetnika ad acta, a Ljubić dobije svoje knjige, ako i ne sve“.

Ovo djelo ima svoju povjest. Kada se je Šime Ljubić rodio kao književnik hrvatski, onda se je već radjalo i ovo djelo. Još prije svoga polaska na sveučilište bečko bio ga je ponudio ministarstvu bečkom, neka bi ga stampalo za porabu gimnazija. „Moja poviest o hervatskoj (kao što vi želite da je prozovem) književnosti — piše Ivanu Kukuljeviću 19. studenoga 1855. iz Beča — u Dalmaciji bila je teško presudjena od popečiteljske komisije i bude odsudjeno, da je dielo po svē doverseno i važno, ama za učionice odveć teško, i za to ja uzmoljen, da ga na kratko za ovu sverhu stisnem i pozatim da će biti primljeno. Ovo dielo je sada kod mene, ali želio bi ipak, da bude prije kao stoji tiskano, i za tim mogao bi pogoditi želju povišje Vlade. Ako li je daklem zagrebačko društvo za jugoslavjansku poviestnicu oli Matica spravna odmah ga tiskati, ja ću Vam ga poslati s poštom“. Djelo ostade u rukopisu.

Ljubić smio se nadati boljoj sreći svoga rukopisa, kada je iza kratkoga apsolutizma i germanizacije povrćen i Hrvatskoj ustav i u škole uveden hrvatski jezik. God. 1861. počme ideja jugoslavenska dobivati njeke konkretne forme. Biskup Strossmayer osnova akademiju pod imenom „jugoslavenskim“, proglasi u saboru svoju nagradu od hiljadu dukata onomu, koji napiše povjest „jugoslavensku“. Njegov najumniji pristaša dr. Rački poslije u svojem djelu „Pokret na slavenskom jugu“ pokuša pisati takvu povjest. Pod utjecajem ovih umnika proširi Ljubić svoj nekadanji rukopis književnosti „dalmatinske“ u „jugoslavjansku“. Napisa i povjest političku jugoslavenskih plemena Hrvata, Srba i Bugara, a donekle i Slovenaca. Ljubić preštampa iz „Ogledala“

i izdade napose: „Pregled povjesti hrvatske“. Rieka 1864. str. 359.

Nije Šime Ljubić time riješio onoga problema, koji si je bio postavio umni Franjo Rački, koji je tražio u prošlosti sve moguće dodirne točke, bilo pozitivne bilo negativne, za jedinstvo jugoslavenskih plemena. Ljubić pripovijeda najprije odlomak povjesti slovenske, zatim povjest Hrvatske do konca 14. vijeka, zatim povjest Srba, iza njih Bosne i Hercegovine, zatim Bugara, i onda opet nastavlja povjest hrvatsku do našega vijeka. Iz svojih obilnih do onda nepoznatih izvora iz mletačkoga arkiva dosta upotrebi i time svomu djelu pribavi dosta poštovanja među domaćim i slavenskim historicima. Još i danas vrijedno je pogledati u ovo djelo u onim partijama na pr. 17. i 18. vijeka, gdje spomenike iz mletačkoga arkiva nije Ljubić dospio ili mogao objelodaniti, napose za prilike u Dalmaciji.

„Književne povjesti“, koja bi imala biti glavna, u ovom djelu, u pravom smislu, i ne ima. Ljubić nije pokušao saliti kulturnu povjest s političkom, kako danas ište nauka. U književnoj povjesti nije se podigao iznad bibliografije i biografije pisaca. Ipak imade i u biografiji i bibliografiji toliko toga pribrana, da je vrijedno u njegovo djelo zagledati, jer je podatke pomno poredao. U opće prikazuje nam se u ovom djelu kao neumoran radnik, koji ipak ovako velikomu zadatku nije dorastao.

Kao pravi majstor izlazi nam Ljubić u svojim dvima kritikama t. j. o izdanju Sanudovu od našega historičkoga zagrebačkoga društva i Šafačikovih srpskih spomenika iz mletačkoga arkiva, u „Književniku“ g. 1865. (g. II. str. 290.—299.). Sanuda prikaza gotovo kao neuporabiva, jer je u izdanju zagrebačkom „izostavljen datum, koji stoji u izvorniku na čelu svakoga komada i ulomka, te označuje dan ili kad se stvar odlučila u

višeću mletačkom ili kad je pismo izvanjsko stiglo u Mletke i protokolirano bilo, ili kad je sam Sanudo dočuo stvar, o kojoj pripovieda“. U Šafařiku otkrio je opet toliko pogrešaka. da je „srpsko učeno društvo“ u Biogradu pozvalo Ljubića, neka bi on pripremio srpske spomenike iz mletačkoga arkiva, a društvo bi ih štampalo. Ljubić je medjutim već bio odlučio objelodaniti u našoj akademiji ne samo sve srpske nego u opće sve jugoslavenske spomenike što ih je prepisao u mletačkom arkivu, zato odbije ovu časnu ponudu.

Jošte priopći Ljubić u „Književniku“ g. 1864. (sv. I. str. 395.—401.): „O nekojih pjenezih grčkih iz otoka Hvara“. U raspravi dolazi do rezultata, „da pjenezi, o kojih smo do sada govorili, nepadaju nikomu drugomu nego Joniju rodnom Iliru iz Visa, koji će se biti u prastaro doba nastanio, kao što već poznati Ballaeus i Demetrius Pharius nasilnikom svoje otačbine, budi to Hvara (kako sami pjenezi tvrdili) budi Visa (po Theopompu u Strabonu), te će se biti toliko digao na glas po pomorskih poduzećih, da je od njega primilo svoje ime isto Jonsko more“. Da li je to i dokazao, to ostavljam drugima. Isto se tako popeo u davnu davninu svojom raspravom: „Predaje Jadranske. O Diomedu ilirskom“ u „Književniku“ 1866. (III. g. str. 496.—510.), gdje dokazuje: „da su u prastaro vrijeme bila dva glasovita junaka imenom Diomeda, jedan Ilir, drugi Grk, prvi stariji od drugoga; da su povjestničari i basnoslovi djela obojih jednome samomu pripisali; da je Diomed ilirski poveći dio svojega sjajnoga života sproveo u našem moru prvo nego je prošao u Italiju i da je on napokon htjeo svoj slavni umrli viek okončati na zemljištu ilirskom u svojoj domovini“.

III.

Ljubić kao izdavač historijskih spomenika.

Sada nas evo do Ljubićeve slave i veličine. Godine 1866. dospiju iza pet godina, što odležaše u Beču, promijenjena ali i potvrđena pravila naše akademije pred sabor hrvatski. Sabor se požuri, da izabere prvih šestnaest akademika. Za godinu dana (1867.) tekar stigne njihova potvrda. Među njima bio i Šime Ljubić. Bilo je dosta ljudi, koji su se čudili, kako je on dospio upravo među prve priznate ljude u svemu narodu. Ljubića preporučaše najviše Franjo Rački, koji je s udivljenjem ogledao, kako već rekosmo, njegove zbirke iz mletačkoga arkiva. I druga sreća stigne Ljubića. Akademiji predala vlada po zaključku sabora upravu „Narodnoga muzeja“. Akademija imenova Ljubića čuvarom arheologičkoga muzeja. Time riješi se Ljubić nemile mu školske prašine, a dodje u Zagreb u središte narodnoga života. Domakne se na mjesto, gdje je opet mogao gojiti milu arheologiju u mirnom i tihom zavodu. Bila je to njegova najveća želja. Već godine 1861. učinio bio u saboru (18. maja) V. Pacel predlog: „da se sabor pobrine, kako bi se čuvarom muzeja namjestio g. prof. Šime Ljubić. Dalmatinac, radeći sada u pismohranama mletačkim, koji je svojim književnim radnjama dovoljno dokazao svoje sposobnosti“. Sada ga eto najprije čuvarom, a poslije i ravnateljem muzeja. On se naravno opet stane baviti arheologijom.

Mi ćemo najprije ogledati, što je uradio za narodnu historiju i to prije svega kao izdavač historijskih spomenika. Poslije toga promotrit ćemo, što je privrijedio nauci kao samostalni istraživač. U posebnom poglavlju ogledat ćemo njegov rad u muzeju i mnoge njegove radove u arheologiji. Ovdje moramo prije svega požaliti, što odsele ne imamo

nikakove potpore u Ljubićevim bilješkama. Ostaju nam liih njegova djela, da ih pravedno po mogućnosti ocijenimo. Nije to tek mala kakva perioda njegova života. To je skoro trideset godina njegova najснаžnijega rada već zrele muževne i nešto staračke dobe. Pomaže nam to, što ga mogosmo svojim očima pratiti na njegovu trudnom putu. Napokon Ljubić i nije utjecao u javnom životu. I za društveni život bio je mrtav. Radnje za akademiju, muzej i arkeologija, to je život njegov.

Kada se je akademija započela, ne bi bilo moguće niti pomisliti na sustavni rad, da ljudi nisu već prije spremili gradiva. To vrijedi prije svega za zbirke spomenika, koje postaju tek iza dugih arkivalnih študija. Ljubić započne prvi izkreavati iz svoje riznice:

Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i mletačke republike. Knjiga I. od godine 960. do 1335. U Zagrebu 1868. str. 466. Djelo donosi do 696 spomenika. U uvodu piše I.—XII. „O povjesti arkiva mletačkoga“ od početka do pada republike. Govori i o porabi arkiva, a napose o onima zbirkama, koje je on izerpao za ovo i slijedeća svoja djela. Vrijedno je spomenuti i njegove opomene, kako ispitač treba da postupa u ovom moru listina. Izdavač valja da pozna prošlost Venecije, njezine običaje u državnim poslovima, osobine jezične, danas već izčeznule iz mletačkoga govora, a osobito da pozna kronologiju, da mu se ne dogodi, kako se često dogodilo Tafelu i Šafačiku. Nije dosta ni to da znadeš da mletačka godina počimlja 1 marta. To je tek pravilo „Ali ima takovih mletačkih spomenika — veli on — koji su bilježeni i tudjim načinom, navlastito ako su sastavljeni u inozemstvu ili sudjelovanjem tudjih vlasti ili osoba za međjusobne svrhe. Na starijih spomenicih mletačkih višekrat godine neima; no obično se tada navadja indikeija, a kadšto i duždevo ime.

akoprem je i indikcija, koja je redovito počimala prvoga rujna, s neopreznosti pisarove često pogriješno zabilježena. Još ćemo samo spomenuti, da se u prepisivanju mletačkih spomenika treba najprije osvjedočiti, da li su samo vladini zaključci, ili su samo predlozi vieću učinjeni, a od njega zabačeni. I oni i ovi u mletačkih se zapisnicih obično cijeli navadjaju; a da ih znadeš razlučiti, valja ti umah paziti na zapostavljeno glasovanje; kada ga pako neima, na rieči *capta*, ili na križ zabilježen s lieve strane spomenika na rubu, a to već stalno znači, da su dotični predlozi zakonitost i uvaženje stekli. Ništa ne manje izdavatelj mletačkih spomenika nesmije izostaviti ni takovih spisa, koji i neprimljene predloge sadržavaju, jerbo i u ovih ima često veoma važnih povjestničkih podataka. Ove sam se opreznosti držao i ja prepisujuć mletačke spomenike“.

Ljubićevi ovi kritički momenti svi svjedoče, da je imao pred očima iscrpsti spomenike mletačke za historičku porabu. Nije mu pred očima bila ona diplomatska najpreciznija vjernost, kakovu danas istu zakoni diplomatike da kao u najvjernijoj slici gledamo pred sobom spomenik. Donosi i dosta izvadaka, koliko je mislio, da će biti dosta za historika. Ima dapače i hrvatski napisanih izvadaka s glavnom i odlučnom riječi, koju bi mogao trebati u svojoj radnji historik. Najviše ipak i gotovo redovito donosi cijeli spomenik — od riječi do riječi. Naznačuje svakomu mjesto u arhivu, a naznačuje i izdanje, ako je do onda već bio izdan.

Kada je izašla prva knjiga, uvidi se potreba, da se ovi spomenici dopunjuju i ispravljaju. Akademija dade pomoći Ljubiću, da opet prodje u Mletke. O tom nas putu sam izvješćuje: „Glavnu pako zadaću — kaže u „Rad-u“ XII. strana 230. — 232. — svoga putovanja, naime izpravljenje i popunjenje listina, koje

su sastaviti imale drugu knjigu jugoslavenskih spomenika, potpisani je potpuno obavio. U mletačkom arhivu on je sve svoje ondje od prije crpene prepise starih listina i drugih spomenika, koji se na godinu 1336.—1348. protežu, te će ispuniti onu drugu knjigu jugoslavenskih spomenika, točno na izvornicima, koji se u onom državnom arhivu čuvaju, izpravio. U isto doba pomnjivo nastojao, da iz istih izvornika prepíše i sve ostale zapiske i listine na isto doba spadajuće, a koje od prije izostavio ili samo u izvadcima pobilježio bješe, jer mu se onda činilo od manje važnosti za našu povjest“.

Ljubiću sreća posluži, što je upravo sada vlada austrijske uslijed mira od g. 1866. povratila Italiji rukopise odnesene iz mletačkoga arhiva. Novim plodom obogati svoje zbirke iz rukopisa od nikoga još nerabljenih. Preko osamdeset spomenika steče sada za dopunjak prvoga već izdanoga sveska. Sada otvori talijanska vlada po prvi put „Consiglio x., Inquisitori“ itd., do kojih se za austrijskoga vladanja nije nikako moglo doći. Sada po milosti talijanske vlade padnu i ona željezna vrata, koja su tmini i prašini zadržavala sve spise nekadanjega mletačkoga sv. Oficija iliti inkvizicije. Sve je ovo Ljubiću donosilo nova ploda u njegovu neumornom radu. Dobro spominje Ljubić, kako ugarski ministar prosvjete sada drži kroz nekoliko godina jednoga činovnika u Veneciji, da ispisuje i daje ispisivati, što se dotiče povijesti Ugarske. Naša akademija toga ne bi mogla učiniti. Da li bi hrvatska vlada bila onda slijedila dobri primjer svoje družice peštanske, čemu da o tom govorimo? Hvala Bogu, da smo mi imali Ljubića, koji nam je nadomjestio ono, što naša akademija ne bi mogla učiniti, a i tadanja hrvatska vlada jamačno predloga akademije ne bi bila prihvatila. Ljubić je odsele godinu za godinom polazio u Veneciju, da prema potrebi svoje zbirke dopunjuje.

Išao uvijek o svom trošku bez ikakve potpore od akademije.

Tako napredovahu godinu za godinom svezak za sveskom njegove zbirke pod naslovom :

— Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. 1870. Knjiga II. Mon. Slav. Mer. II. od god. 1336.—1347. Str. 464. Spomenika izdano u svemu 729.

— Listine o odnošajih i t. d. 1872. Knjiga III. Monum. Slav. Mer. III. Str. 451. Od g. 1347.—1358. Dodatak k listinam u knjizi I—III od g. 1116.—1347. Spomenika izdano 551 + 128.

— Listine o odnošajih i t. d. 1874. Knjiga IV. Mon. Slav. Mer. IV. Str. 480. Od god. 1358.—1403. Broj spomenika 691.

— Listine o odnošajih i t. d. g. 1875. Str. 353. knjiga V. Od god. 1403.—1409. Broj spomenika 193. Dodatak k listinam u knjizi I.—IV. Od g. 1226.—1397. Broj spomenika 111.

Index rerum, personarum et locorum in voluminibus I.—V. Monumentorum spectantium historiam Slavorum Meridionalium. 1893. Str. 393.

Prvih pet svezaka sačinjava jednu cjelinu. Mislila je akademija u jedan čas. da ovdje stane, Dalmacija ili barem Zadar izgubljen god. 1409. Mislilo se, da neće više biti spomenici mletački toliko znatni i zanimivi za našu narodnu povjest. Najveća je mana ovoga izdanja, koju su svi osjećali, da je započela bez „*Index personarum et locorum*“. Potrebu je osjećao svatko, tko je ovu zbirku upotrebljavao, a upotrebljavao je svatko, tko se je ma koliko bavio historijom hrvatskom, srpskom, ugarskom a i susjednih austrijskih zemalja. Dugo je vremena prošlo, dok napokon Ljubić učini „*Index*“,

koji je doista preobilan. Više je nego li obični „index“. Imade kraj imena i sadržaj. Ljubić je tako htio, kako se obično ne čini „index“. Za uporabnika je tako svakako bolje, jer mnogo puta najkraći sadržaj uz ime dostaje, da se ne gubi vrijeme u čitanju cijeloga spomenika.

Uvidila je i akademija, da ne smije prestati s izdavanjem mletačkih „Listina“ u početku petnaestoga vijeka. Niti je g. 1409. Dalmacija sasvim pala, niti nisu prestajale borbe Venecije za Dalmaciju. Nisu prestali niti odnošaji izmed republike i drugih dijelova Hrvatske, pa i Bosne i Srbije. Tekar u ovom 15. vijeku polomila je strašna turska sila snagu južnoslavenskih plemena. Mnogo puta odlaze tužni vapaji u Veneciju. Neprekidno razvijaju se trgovačke i opće kulturne prilike preko Venecije s Italijom. Venecija je dakako u svojem interesu uvijek u dodiru sa svim ovim zemljama, dok ih turska sila ne poklopi. Sve je ovo sklonulo i Ljubića i akademiju, da se izdadu „Listine“ do poslije konačnoga pada Bosne.

Tako nastavi Ljubić izdavanje:

— Listine ob odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. 1878. Knjiga VI. Mon. Slav. Mer. IX. Od g. 1409.—1412. Str. 309. Broj spomenika 252.

— Listine ob odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. 1882. Knjiga VII. Mon. Slav. Mer. XII. Od g. 1412.—1420. Str. 325. Broj spomenika nije naznačen, a ima ih 234.

— Listine ob odnošajih i t. d. 1886. Knjiga VIII. Mon. Slav. Mer. XVII. Od god. 1420—1424. Str. 299. Broj spomenika 197.

Listine ob odnošajih i t. d. 1890. Knjiga IX. Mon. Slav. Mer. XXI. Od god. 1423.—1452. Str. 489. Broj spomenika 408.

— Listine ob odnošajih i t. d. 1891. Knjiga X. Mon. Slav. Mer. XXII. Od god. 1453.—1469. Str. 496. Broj spomenika 491.

Lamanjski, spominjući radnike prije sebe u mletačkom arhivu, spominje ovako časno Ljubića: „... et les récentes publications de l' Académie Slave d' Agram contenant les travaux de l' abbé Ljubić quel' on pourrait à juste titre appeler le Muratori de la Dalmatie“ (Secrets d' etat de Venise. St. Petbg. IX.); rekao pravu istinu. Ova pravedna pohvala slavnoga ruskoga profesora milo je odjeknula u sreću Ljubićeve, koji se je pravom i rado pohvalio, da mu takov stručnjak toliko priznaje. Muratoriu divi se svijet prije svega, što je sam on jedan čovjek toliko snesao, koliko drugdje jedva uzmognu cijele akademije. Ljubić je isto tako množinom svojih prinosa udivio sve nas. U ovo desetak svezaka evo prinosi preko četiri hiljade spomenika — na dvije stotine i pedeset štampanih araka — znamenitih za povjest Hrvatske, Bosne, Srbije, Ugarske i susjednih zemalja, za dobu od 12. skoro do konca 15. vijeka.

Odkad je učenoj Europi otvoren neizmjerni arhiv republike mletačke, natječu se učenjaci svih europskih naroda, da odanle poerpe svaki za svoju svrhu što više dragocjenoga gradiva. Slavni Ranke iznio je odanle nove poglede na svjetsku povjest. Sve se akademije natječu, da prinesu nauci novih gradiva. Nećemo spominjati mnoge umne ljude, koji pokušase raditi, pak se u onoj množini izgubiše. Lijepo o tom govori Lamanjski u svojem već spomenutom djelu. Samo ću to spomenuti, da nijedan narod i nijedna akademija izvan Italije nisu

imali jednoga Ljubića, koji bi toliko dragocjena blaga bio iznesao iz mletačkoga arkiva. Koliko svjetla donose njegove „Listine“ za cijelu jugoistočnu Europu! Trgovачke i političke prilike na jadranskom moru, znamenitom u 14. i 15. vijeku za povijest Europe, sada su nam raskrite ko na dlanu. Težnje i nastojanja kraljeva i gospode našega potrganoga naroda, a žalibože mnogo puta i slaboće njihove pokazuju nam put, kojim su Turci prodirali u Europu. Kulturne prilike i neprilike našega naroda očito nam kazuju, da ne ima koncentracije narodnih sila i da je naš narod zatečen od najezde turske prije, nego što se ta misao mogla u njem roditi. Stručnjaci svih naroda pokazuju nam sveopćom porabom Ljubićevih listina, koliko su zahvalni našoj akademiji, što je svijetu dala toliko gradiva neprocjenjive vrijednosti.

Kada je akademija mislila prestati sa godinom 1409. listinâ iz mletačkoga arkiva, ponudi Ljubić drugu seriju svojih zbiraka iz istoga arkiva: „*Commissiones et Relationes Venetae*,“ kojih je u njega bilo veliko obilje.

Tako objelodani:

Commissiones et Relationes Venetae. Tom. I. 1876. Mon. Slav. Mer. VI. Annorum 1433.—1527. Str. 242.

— *Commissiones et Relationes Venetae*. Tom. II. 1877. Mon. Slav. Mer. VIII. Annorum 1525.—1553. Str. 302.

— *Commisssiones et Relationes Venetae*. Tom III. 1880. Mon. Slav. Mer. XI. Annorum 1553 —1575. Str. 300.

U kratkom latinski pisanom uvodu prve knjige objasni nam Ljubić postanak i razvitak mletačkih komisija i relacija. Od polovice 13. vijeka (zaključkom velikoga vijeca od 12. septembra 1250.) imali izaslanici mletački

prisizati, da će prije svršetka svoga službovanja gospodinu duždu priopćiti pismeno, što im se čini da se na onom mjestu njihova službovanja ima mijenjati ili drugač udesiti. To je bio zametak znamenitim relacijama, tomu biseru izvora 16. i 17. vijeka za svjetsku povjest. Mletački poslanici opisuju i zrak i duh, kojim diše dvor na kome su, a osjećaš i disanje pojedinih znamenitih osoba na dvoru. Nisu upravo takove relacije iz mletačke provincije Dalmacije. Ali iz svih komisija teče uvijek pitanje: „kakvim duhom dišu naši podanici“, a u relaciji se na to odgovara. Izvješćivalo se u glavnom o topografiji u zemlji, o broju stanovnika, o proizvodima prirodnim i industrijalnim, o trgovini, o upravi civilnoj i kriminalnoj, o utvrdama, o vojsci, o daćama, o dohotku i izdatku, o svetim mjestima, o bogatstvu i siromaštvu. Sve to moralo biti otvoreno i iskreno, kako dobro kaže Romanin (*Storia di Venezia* VI. 469.—470.) Prema tomu je naravno, da su komisije ili naputci, što su ih sa sobom odnosili proveditori, sindici i drugi, gotovo uvijek jednake. U „*Commissiones*“ imao bi bio Ljubić tek pokazati razlike prema vremenu i prilikama. To bi se bilo bolje prikazalo u raspravi, u kojoj bi se prikazale razlike pojedinih naputaka — komisija. Time bi se smjer i način vladanja republike veoma mnogo razjasnio. Štampanje cijelih i mnogih komisija jeste suvišno i za to, što se iz samih relacija vidi. kakove je naputke primio izaslanik. Imaće i u relacijama mnogo formalnih stvari napisanih po šabloni. Ima ovdje ipak premnogog gradiva za historika, jer dobiva sliku zemlje i opis znatnih događaja u zemlji i okolo zemlje. Ljubić nije onako obradio komisije, kako rekosmo. Time je našampao puno balasta u ovoj zbirci. I relacije mogao je prikratom obraditi. Sretan je bio što je mogao u prvom svesku priopćiti

relacije Antonija Vinciguerra, Petra Pasqualiga i Mark-antona Michiela, koji nam upravo sjajno rasvjetljuju konac 15. i početak 16. vijeka u našoj narodnoj povjesti. To je najveći dio prvoga sveska. Drugi svezak lijepo se svršava sa Giustinianovim opisom Dalmacije. A tako i u trećem svesku prema kraju imade znatnih relacija za domaću i svjetsku povjest.

Mi smo Ljubiću prigovarali, što pored znamenitih stvari donosi i stvari sasvim neznatne. Zato akademija i prestade sa godinom 1571. Za dalje imao je on učiniti izbor i izvede znatnije za porabu historičku. Koncem 16. vijeka napela se bila Venecija, da podigne tako zvanu „skelu spljetsku“, da učini Spljet središtem trgovine iz susjednih zemalja turskoga carstva, da odvede trgovinu od Dubrovnika na svoje strane. Ljubić je spremao najprije sve gradivo, što ga je imao o skeli spljetskoj. Govorio je prijateljima, da će biti s time skoro gotov, ali prije nego što dovrši taj posao, zateče ga smrt. Ostade tako negotovo i to i sve njegove relacije 17. i 18. vijeka do propasti mletačke republike.

Ljubić prione raditi i za drugu skupinu publikacija naše akademije: za *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*. Preuzme na sebe statute Budve, Skradina i Hvara, i dade ih na svjetlo pod naslovom:

Statuta et Leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae, etcivitatis et insulae Lesinae. — *Monum. hist. jur.* Vol. III. 1882.—1883. Strana IX. 616. Za statut budvanski upotrebi dva rukopisa iz knjižnice Marciane u Veneciji, a treći je iz knjižnice Kukuljevića sada akademijske. Prvi mu je temeljni rukopis iz polovice XVII. vijeka, drugi je iz g. 1700 sa više znatnih dodataka. Treći je rukopis iz našega vijeka, ali se u prepisu veli, da je iz originala, koji se nalazi u budvanskoj općini. Za Skradin upotrebi dosta

manjkavi rukopis iz Marciane XIV. v. Napokon naštampa hvarski statut po štampanom primjerku u Veneciji 1643.—1646. Upotrebi i fragmenta iz potonje dobe. Osobito su dragocjena njegova „Additamenta“ str. 373.—495. sa osamdeset i devet spomenika počamši od god. 1177., gdje dolazi prvi spomen kneza i plemstva hvarskoga, pa sve do konca 18. vijeka. Znatan mu je pri svršetku imenik knezova hvarskih od dvanaestoga do konca osamnaestoga vijeka. Ljubić obećaje, da će na drugom mjestu, a to bi bilo imalo biti u „Radu“, raspravljati o postanku statuta, o razvitku gradskoga života i pravnim institucijama u ovim općinama. Ali nije dospio.

Jošte priopći Ljubić manjih i većih prinosa u „Starinama“.

Ugri u Mletačkoj od g. 900. Star. I. 211.—215. O bijesnoj provali Magjara ima spomena u talijanskim a napose mletačkim rukopisima, kada je od njih zastrepila Venecija. Po listini ovoj od g. 900 označuje se ova provala upravo za ovu godinu. Ova listina posredno donosi svjetlosti i našoj narodnoj povjesti. Tada je morala već biti u sukobu s Magjarima i Hrvatska. Listinu donosi po ovjerovljenom prijepisu od g. 1247.

Prilozi za životopis Markantuna de Dominis, Rabljanina, spljetskoga nadbiskupa. Star. II. I.—260. Od g. 1434. ili boje od 1599.—1624.

Ovi prinosi znameniti su po tome, što nam donose svjetla za život znamenita čovjeka. Zanimivi su za unutarnje prilike Dalmacije. Znamenitiji su po tom, što nam se u njima odrazuje borba velikih ideja, kojih jednoga dijela jest nosilac Dominis. Za veliki sukob Uskoka s Mlečanima imade veoma dragocjenih podataka potječućih od samoga Dominisa. Vidjamo iza kulisa Dominisa u savezu s Venecijom, a njegova sjena kreće se i oko smrti Rabatine. Njegov odnošaj s republikom

proti Uskocima, dok je još senjski biskup, nije upravo častan. Praviji je poslije kada je nadbiskup spljetski. Opet i za to doba veoma su znatne dvije brošure Dominisove, koje nam donosi Ljubić u Starinama IV. 1. —19. opet pod naslovom: *Prilog k raspravi o Markantunu Dominisu Rabljaninu: „Reipublicae Venetae admonitio ad Caesarem Baronium S. R. E. cardinalem, contra ipsius paraenesim“*. Tu ne govori sam Dominis, već pušta govoriti jednoga Mlečanina, a započimlje dovikujući Baroniju: „Zar si poludio, starče? Što braniš rimski dvor, jer je bacio interdikt na Veneciju?“ Ljubić se zapušta na ovu raspravu. Suvremena je, ali nije upravo od ruke Dominisove.

Evo rasprave upravo njegovom rukom pisane:

Martellino Dialogo supra li dispareri tra il sommo Pontifice Paulo Papa V. e la serenissima Republica di Venetia (br. 2.—19.). Sve na obranu, što se samo može reći, govori Dominis. Sada počimlje i njegov juriš na pokvarenost rimskoga dvora — ruga se papinskoj ekskomunikaciji itd. Već je na putu, da se odmakne od katoličke crkve.

Priopći u „Starinama“ VI. 156.—255.: *Razvod istarski u latinskom i talijanskom jeziku*.

Ljubić pokazuje, kako mi imamo samo hrvatski prepis ovoga staroga hrvatskoga spomenika. Po prepisu iz 16. vijeka štampao ga Kukuljević. Pokazuje, kako ima latinski prijevod cijelih izreka kojih hrvatski ne ima, a i obratno hrvatski, kojih ne ima latinski. Zatim dokazuje sasvim osnovano da original hrvatski nije bio spisan 1325. već god. 1275. Ljubić donosi i talijanski prijevod, koji se opet u koječem razlikuje. Zatim dokazuje da je hrvatski bio original.

Rukoviet jugoslavenskih listina. Starine X. I.—43. Ovdje priopćuje najprije a) četiri srbske listine

od god. 1305.—1440., znatne za odnošaje Srbije prema Primorju. Zatim b) Tursko-mletačke listine 1534.—1652., u svemu devetnaest pisama, koja rasvjetljuju prilike na tursko-mletačkoj krajini. c) Turske listine, u svem pet ih g. 1689., isto tako d) Crnogorsko-mletačke listine, trinaest pisama, najviše iz 18. vijeka, opet prilike pogranične. e) Mletačke listine iz 18. vijeka, u svem tri. Znatna je za narodni život osobito ona od g. 1790., gdje se daju naredbe proti krvarini. Napokon f) Bosanska listina od g. 1452., gdje dužd mletački potvrđuje jednu povelju, što ju tri Bošnjaka dobiše g. 1417. od kralja Ostoje.

Popis prodaja dubrovačkih iz XIV. v. Starine XI. 1.—18. U ovoj zbirci popisana su sva i najmanja mjesta dubrovačke republike, što je najljepše pomagalo za proučavanje listina.

Marijana Bolice Kotoranina: Opis sandžakata Skadarskoga od g. 1614. Starine XII. 165.—193. „Marijan opisuje — veli Ljubić — cijeli ondašnji sandžakat skadarski, koji se u to doba dielio na šest kotara: crnogorski, barski, ulcinjski, skadarski, podgorski i plavski. Za svaki kotar navodi pojedine općine, na koje je razdijeljen bio, te sva mjesta, koja su pojedinu općinu sastavljala, njihove načelnike poimence, broj kuća i stanovnika, koliko ih je za oružje sposobnih, kakovo je njihovo zanimanje, blagostanje, vjeroizpovjerdanje itd. Označuju se rieke, gore, ceste itd. Navlastito su zanimivi njegovi opisi o lovu riba i divljači u skadarskom jezeru i okolo njega i njegovih rieka. Dosta obširno pripovjeda njeke suvremene zgode shvativši se među Crnogorci i Turci na štetu zadnjih, a ne zanemari ni same starine, te mu opis Dioklije upravo zlata vriedi“.

K ovomu znamenitomu izvještaju dodaje Ljubić dva manja i kraća. Prvi je kratak izvještaj o Albaniji pod naslovom :

Relazione dell' Albania e sue città, fiumi, monti, laghi, piani, confini etc., fatta l' anno 1570. Ibidem 193.—200.

Drugi je: Relazione di Ragusa, Bosnia e Albania. Ibidem 201.—205.

Jošte je znamenitiji njegov: Skadarski zemljištnik od god. 1416. Starine XIV. Str. 30—57. Ovo je izvadio iz ogromne knjige od 172 lista. „Tako obširna katastra nisu imali do onoga doba niti sami Mletci, gdje se do takovih radnja mnogo držalo, te je moguće, da je ovaj naš jedan od najstarijih, ako ne upravo najstarija te vrsti radnja.“ A mi se pridružujemo Stojanu Novakoviću, koji jednom reče, da ne možemo biti nikada dosta zahvalni Ljubiću i akademiji, što je ovaj spomenik iznesoše na svijet.

Znamenit je takodjer: Izvještaj franc. konsula u Koronu La Maira o dubrovačkoj republici. Starine XIII. Str. 39.—118.

Ljubić smatra ovaj izvještaj za potvrdu svojih radnja o Dubrovniku. Kako je La Maire pisao, dosta je spomenuti, da je svoj spis podnio republici mletačkoj. Rad bi, da republika satire Dubrovnik. Ovaj franceski brbljavac upravo se nateže, da ocrni republiku dubrovačku. Sami mudri Mlečani drže njegove predloge za fantazije. Republika mu je doduše zahvalna za dobru volju, ali dalje ništa. Dobro primjećuje Ljubić, da je La Maire slabo poznavao prošlost Dubrovnika. On sam veli: „je ne puis donner que de conjectures sur ce qui regarde le passé“. Ali i za svoju dobu umilnik Veneciji nije mogao biti pravednik Dubrovniku. Ljubić mu, čini mi se, preveć vjere poklanja.

Ljubić priopći u Starinama knj. XV. 1.—94.: Poslanice dubrovačke na mletačku republiku. Ljubić smatra ove poslanice, do tada sasvim nepoznate

za drugo i treće doba odnošaja Dubrovnika prema Veneciji kao ugalni kamen svojim radnjama: „O odnošajih Dubrovnika prema republici mletačkoj“. Iz ovih spomenica vidi se, kako on sam kaže, da Venecija nije rado vidila makar i čedan razvitak Dubrovnika. Veli, da se vidi i to, „kako da su Dubrovčani uz svu zaštitu, koju su jim upravo u izobilju pružali evropejski dvorovi a navlastito Turčin, uvijek ipak strepili pred Mlečani“. To svi znamo, da su Dubrovčani bili uvijek slabiji, da su se javno iskazivali uslužni, a mrzili su Veneciju. Tko će poći tražiti u službenim poslanicama pravo narodno osjećanje dubrovačko? Dubrovčani su doista morali mrziti Mlečane kao vragove, od kojih se moraju bojati za svoju državnu samostalnost, a slabiji su pak će i laskati, da vraga ne izazovu. To je sadržaj svih ovih umilnih poslanica.

Ljubić priobći: Dva popisa listina (908.—1782.) glasovitoga manastira sv. Krševana u Zadru. *Starine*. XIX. 81.—171.

Sreća namjeri Ljubića na rukopis našega slavnoga Lucića, u kojem si je naš Ivan pobilježio listine samostana sv. Krševana u Zadru. Spomenici ti počimlju sa godinom 908. pa idu do Lucićeve vremena, do godine 1642. Ljubić priopći samo bilješke do g. 1409., to jest do pada Dalmacije. On kaže da od svih ovih, nekijh i cjelovitih a nekijh u izvadcima listina nije štampano više nego deset, a i te da su različne od ovih ovdje. Listine iz dobe naše narodne dinastije idu od 908.—1093. Ima ih sedamnaest, a ima ponješto i razlike u njima od poznatih izdanih od Račkoga u „Documenta“. Nadalje donosi nam Ljubić neki „Inventario“ listina toga samostana od 908.—1782., koji je barem za stariju dobu dosta nepotpun.

Ljubić napokon priopći: *Libellus Policorion*

qui *Tipicus vocatur*. *Starine* XXIII. 155.—219. (243). Poznata nam je zlatna ruda za najstariju povjest hrvatsku „*Policorion*“ propale benediktinske opatije sv. Ivana u Rogozu. Rački ga je prešampao do god. 1100., a Kukuljević do 1200. Sada ga priopćuje Ljubić eijeloga „držeći ga se vjerno čak i u njegovih jasnih pogreškah“. Imamo ovdje spomenike 13. i 14. vijeka. Jošte doda Ljubić kao „*Priložak*“ iz „*Catastico dei beni stabili del monastero di S. Benedetto alias S. Rainerio di Spalato*“. Žalibože donosi taj tek započeti rukopis samo dvije listine od god. 1069. i od god. 1110., koje Ljubić priopćuje, a mi ih od prije već znamo. Napokon prema znamenitosti *Policoriona* zahvalni smo Ljubiću za „*Index materiarum*“ i „*Index locorum et personarum*“ (S. 223—243.).

Ljubić daruje i srpskomu učenomu društvu jednu zbirku svoga truda iz mletačkoga arkiva u djelu:

Споменици о Шћепану Малом. Гласник срп. учен. др. књ. друга. V Београду 1870. S. 160. Nije, kako veli, svega izpisao, već samo najglavnije stvari, jer da je toga premnogo. Republika od straha pred Turcima prati pomno svaki korak Šćepanov i njegovih Crnogoraca. Njezini izvjestitelji, znajući taj strah, gomilaju izvještaj na izvještaj. U „*Uvodu*“ (st. 3.—15.) pripovijeda nam povjest Stjepana Maloga, koliko izlazi na vidik iz ovih izvora. Stjepana prati sve do smrti njegove.

Moramo još dodati, da je Ljubić u Račkovom djelu: „*Izprave o uroti P. Zrinskoga*“ veoma zanimive depeše mletačkih poslanika priopćio, koje su najdragocjeniji prinos za karakter osnove Zrinskoga.

Sasvim prigodno izdade:

Dispacci di Luca di Tollentis, vescovo di Sebenico, e di Lionello, vescovo di Traù. nunzi apostolici in Borgogna e nella Flandra

1472—1488. Zagabria 1876. Po običaju talijanskom izdaju se prigodom svatbe ili drugih svečanih zgoda zanimive ovakove sitne publikacije. Ljubićev prijatelj Carev postao biskupom na rodnom mu otoku Hvaru. Svomu prijatelju u slavu dade na svijet ove dvije zanimive relacije.

Ovako dodjismo iza dugoga niza Ljubićevih izdanja spomenika do kraja. Gotovo sve je iznesao iz arkiva mletačkoga. Blagoslov božji pratio je one trudne njegove tri godine a i sve pohode njegove kroz mnogo godina u Veneciju. Nabrojismo, da je štampao u svem četiri stotine i osam araka raznih spomenika, i to sve u roku od dvadeset i pet godina. Valja da se poklonimo njegovoj divnoj marljivosti.

IV.

Ljubić kao istraživalac.

Ljubić već deset godina prije početka rada naše akademije još kao kandidat učiteljstva u Beču započeo skupljati gradivo za svoje djelo „Povjest diplomatska republike dubrovačke“. God. 1862. bilo ovo djelo već gotovo Dao ga na pregledanje Račkomu a slijedeće godine nudi ga društvu historičkomu, da ga štampa u „Arkivu“. „Držim, da bi to djelo“ — piše Kukuljeviću 25. VII. 1863. iz Rijeke — „dobro se slagalo sa pravcem Arkiva za pov. jugosl. Arkiv mogao bi ga izvesti, ako li ne svega na jedanput, a ono barem na komade. No budući da sam ja morao ne malo trošiti u sakupljanju materijala od prevelike važnosti za našu povjest, mislim da bi mi moglo podieliti oto društvo koju nagradu; i ako li ne onako, kako mi daje bečka akademija, no toliko ipak, da nemam štete, ako li ne koristi novčane“.

Ovo je ista radnja, koju je poslije priopćivao u tri

oveće rasprave u „Radu“ akademije. Prva je rasprava: O odnošajih dubrovačke s mletačkom republikom, tja do godine 1358. „Rad“ V. strana 44.—122. Dodani su „Prilozi“: A. Imenik knezova mletačkih u Dubrovniku od god. 998. do 1358. B. Pogodbe s Venecijom g. 1232., 1236., 1252. Već u uvodu ovoj raspravi vidja se smjer njegovim radnjama u Dubrovniku. Odmah se obara na Appeninovo djelo: „Notizie storico-critiche“ i na Sladićevo (Dolei): „Ragusinae perpetuae libertatis adversus Venetos vindiciae“, koji dokazuje da je Dubrovnik bio uvijek slobodna i samostalna država. Ova slatka vjera živila je i u našoj knjizi. Na to su upozorivali Ljubića prijatelji. Vidi se to po opasci pri samom uvodu. Ljubić se kuša opravdati, što je pošao ovim smjerom u svojim radnjama. On veli: „Da se ne bi ni najmanje pomislilo, da je ova razprava potekla iz koje god sebične svrhe, nego upravo iz ljubavi prama historičkoj istini, spisatelj smije reći, da jamčno malo koji i od samih Dubrovčana toliko se u svom životu zabavio koliko on s proučenjem dubrovačke prošlosti; da je sve dubrovačke latinske povelje, sada u bečkom arkivu, sam prepisao, te će jih i objelodaniti; i da je u arkivu mletačkom i kudgod mu se prilika ukazala bez štednje truda i troška pobirao spomenike kao što dalmatinske isto tako i dubrovačke, pošto nije si činio nikoje razlike medju gradovi, koji sada sastavljaju Dalmaciju, njegovu otačbinu, koje istim načinom ljubi i štuje; radeć samo s namjerom pripomoći, u koliko mu je moguće, da naša narodna povjest jednom se otrese obsjena, koje ju pritiskuju, i pravom svjetlosti prosine, a puklo kad puklo“ (str. 45.).

Smjer Ljubićevih radnja nije doista od mržnje prema Dubrovniku, to mu vjerujemo. Ali ima u njima „inata“ ili prkosa. Ljubić je žarko ljubio svoj Starigrad, tako

da je upravo bijesno branio, da je to prava stara „Faria“ a ne današnji grad Hvar. To vidjesmo, i još će nas jedna njegova radnja na to opominjati. Kada je umro, nitko mu iz grada Hvara nije niti na sprovod pošao, jer su se smatrali uvrijedjeni njegovim spisima. Iza Staroga grada ljubi Ljubić prežarko svoju Dalmaciju, iznad svega na svijetu. To svjedoče njegova djela. Izmed Dalmacije i Dubrovnika ima od vjekova onakovih susjednih utakmica upravo kao što je izmed Staroga grada i Hvara. Ljubić nije bio nikakov veliki duh. On se je osjećao kao Dalmatinac i više nego li drugi, jer je vidjao onu utakmicu bolje u prošlosti, nego li drugi. Sjetimo se na primjer, kako naš slavni pjesnik Gundulić slika tužne prilike Dalmacije prema onim lijepim slobode dubrovačke. „Primorja naša sva“ — pjeva on da govori Dalmatinac — „u ništa sila zbi — Dubrava sama ova vlada se po sebi. — Tiem teško nam svime i lele vrh svega — pod jarmom teškime gospodstva tudjega. — A blago sviem vami, ki on čas s poroda — slobodni i sami sebi ste gospoda“ („Dubravka“ Akad. izd. str. 128. — 129.). Ovakovi žalci izmed mletačke Dalmacije i slobodnoga Dubrovnika boli su u sree i Ljubića, kako rekosmo, čovjeka ne velika duha.

Ljubić ide u svojoj radnji od postanka grada, da dokaže, kako Dubrovnik pravo rekući svoj nije nikada bio. Niti ima pravo Dolci, da je uvijek svoj bio, a niti Ljubić, jer nije bio nikada onako podložan, kako ga on slika. Za stariju tamnu dobu njegove dokaze obaraju upravo ugovori iz 13 vijeka, kojih ne bi trebalo, da je Dubrovnik upravo uvijek bio podan Veneciji. Tek od 13. vijeka biva jasan „protektorat“ i ako hoćete upravo gospodstvo mletačko, dok moraju birati mletačkoga kneza Ali je pored toga i široka samouprava, dok mogu Dubrovčani praviti ugovore sa vladarima

balkanskoga poluotoka i samostalnim republikama Italije.

Ovo naše mnijenje priznao je tek pri kraju svojih radnja i sam Ljubić — dakako na mnoge naše prigovore. „Obćine — veli on u „Radu“ LIII. str. 94. — koje su prvom polovicom srednjega vieka uživale mal ne podpunu samostalnost, te jedva imenom pripознаvale dotičnu vlast, kako na primjer naše primorske obćine iztočno carstvo, tečajem druge polovice prisiljene na stvarno priznanje svoje zavisnosti od drugoga, znale su si ipak po ugovorih izvoštenih ili pravno stečenih ili izmoljenih toliko sobstvena prava sačuvati, da su se još dalje mogle slobodno i samostalno kretati ne samo u untršnjih i trg. poslovih, nego dapače u izvanskih i vojnih“.

Ljubić nastavlja: O odnošajih medju Dubrovčani i Mletčani za ugarsko-hrvatskoga vladanja u Dubrovniku. Od godine 1358.—1526. Rad XVII. 1.—69. Ovomu naslovu po samoj raspravi moglo bi se još dodati: „kako su ga pojimali Mlečani u svojim javnim spisima“. Dubrovnik se otesao mletačkoga gospodstva, o tom ne ima dvojbe. Ljubić ipak slijepo slijedi mletačke izvore, kojima i početnik u čitanju historijskih spomenika može razabrati diplomatsku himbu i trgovački egoizam. Ljubić ih uzimlje doslovno proti zakonima zdrave hermenevtike.

A tako radi Ljubić i dalje u nastavku:

O odnošajih medju Dubrovčani i republikom Mletačkom od početka XVI. stoljeća do njihove propasti. Rad LIII. str. 94.—185., LIV. 62.—159. Ne ima sumnje, da su Mlečani gospodari na Jadranskom moru. Ne ima sumnje da su mogli Dubrovčane pritiskati na razne načine i milom i silom. Čovjek se mora čuditi tolikomu poznavaoцу mletačkih diplomatskih spisa, kako može najgadniju mletačku himbu

uzeti za pravu iskrenu argumentaciju. Nije bio napokon jak svladati sav ogromni materijal, pa ga podaje u samoj raspravi u regestima. Milija su mi ova regesta, nego li Ljubićevo umovanje. Milo mi je i opet vidjeti njegovu neizrecivu marljivost, koja te neodoljivom silom goni, da joj se pokloniš.

Ljubić je utvrdio ovu svoju radnju u poslanicama dubrovačke na mletačku republiku, što već spomenusmo, sa kratkim pripomenkom koji bi mogao potpisati svaki Mlečanin. Za dopunu svojih radnja napisa:

O dubrovačkoj kovnici s obzirom na razpravu prof. Norb. Dechanta: *Die Münzen der Republik Ragusa. Numismatische Zeitschrift herausgegeben und redigirt v. Chr. W. Huber Jahrg. 1870. S. 87.—211. „Rad“ XVI. 198.—216.* Osniva kritiku na svoju raspravu u knj. V. „Rada“. Dokazuje, da Dubrovčani prije 1327. nisu mogli kovati novaca — dozvolom Venecije. Zatim prolazi rad kovnice do konca 18. vijeka.

Drugo veće djelo Ljubićevo u obliku rasprave jest: O Markantunu Dominisu Rabljaninu historično-kritično iztraživanje navlastito po izvorih mletačkoga arkiva i knjižnice arsenala parižkoga. „Rad“ X. 1.—159. Sam Ljubić kaže u noti, da „uz obilnost spomenika, što izlaze u Starinah (II. 1.—262.), ova bi razprava mogla i veća biti, ali se nije smio tako daleko prekoračiti okvir akademičkih razprava“. Život znamenitoga onoga čovjeka kreće se izmed Venecije, Hrvatske, Dalmacije i Rima, izmed cara i pape, izmed pape i republike mletačke, dotiče se Engleske i Franceske. Sada je imao Ljubić, da prateći čovjeka na najvišoj visini ideja svoga vijeka pokaže svoj pogled u svjetske prilike evropske. Ljubić ipak prati Dominisa kao navezan na spomenike

bez velike samostalnosti. Imao je prilike, da ocijeni naučne rezultate u znamenitim djelima svoga miljenika. Svega toga ne ima u njegovoj radnji. Ljubić pada u pogrešku, kojoj teško izmiče biograf, da štedi svoga miljenika, gdje bi ga imao prioriti. Crna je slika Dominisova kao biskupa Senjskoga, kada kao službenik tajni Venecije radi proti svojoj vlastitoj krvi. To govore jasno sama pisma Dominisova, a Ljubić kao da nije opazio.

Ljubić priopći još manjih rasprava u „Radu“. Tako: Povjestničko iztraživanje o Hrvoji bosanskom vojvodi i spljetskom hercegu u. Rad XXVI. Kada je Ljubić ovu raspravu objelodanio (1874.), nisu još bile njegove listine štampane. Tada je u raspravi bilo štogod nova, ali danas nema ništa, što bi nauka mogla smatrati za dobit.

Bolji je njegov: Prilog Jagićevoj razpravi: O gradji za slovinsku narodnu poeziju. Rad XL. 136.—146. Imade pomno sabranih i veoma dobrih podataka izvadjenih iz kronika i javnih spisa. Ima opet i nekoliko nezgrapnih opazaka.

Ljubić imao prijepora (V. Гласник срп. уч. др. XLIX. Viestnik ark. III. str. 28.) radi svoje nedotjerane rasprave: O Posavskoj Hrvatskoj i o zlatnih novcih njezina zadnjega kneza Serma 1018. Rad, XLIII. 107.—168. On se trudio dokazati, da Sermo nije bio predstavnik bugarske oblasti, kako ga označuje Schlumberger u Revue Archeol. Njegova država imala se širiti medju Dravom, Dunavom, Drinom i Dalmatinskom Hrvatskom. To da je Posavska Hrvatska, koja se iza smrti Sermove tek složila s Dalmatinskom Hrvatskom.

Ljubić je veoma marljivo obradio svoju dragocjenu raspravu: Borba za glagolicu na Lošinju. Rad LVII. str. 150.—187.

Najprije raspravlja o povjesti onoga mjesta tamo od

četnaestoga vijeka. Zatim slijedi navala i obrana. Navala veli, da svećenici niti narod toga staroga jezika ne razumiju. Obrana se lijepo brani — zanosom i uvjerenjem da brani stvar najsvetiju. Napokon veli obrana: „Si gloria la nazione illirica di veder glorificato dio signore nella propria lingua, e può andar superba a confronto della stessa nazione italiana, che nella propria lingua un tanto non ha potuto conseguire.“

Pomno i dobro je obradio: Život Petra Hektorovića, sa testamentom pjesnikovim. Stari Pisci VI. str. III.—XXVII. Ima dobrih opazaka o počecima knjige hrvatske i o savezu pjesnika sa suvremenim Dubrovčanima. Dobra je i slika o tadanjim teškim prilikama u Dalmaciji. Život pjesnikov znatno je popunio iza onoga prvoga pokusa prije trideset godina. I pridana pjesnikova oporuka podaje nam svjetla ne samo o pjesniku već i o prilikama njegova vremena.

Zanimive su još dvije obznane Ljubićeve. Obznana djela: Minotto, Documenti ad Forum julii etc. Rad XIV. 156.—168. Dosta prigovara izdavaču, ali ima Minotto i listina, koje se naših zemalja tiču. Ljubić obećaje, da će ih upotrebiti. To je i učinio u svom „Dodatku“ III. sv. listina.

Obznana djela: M. Amari e C. Schiaparelli: L' Italia descritta nel libro del Re Ruggero compilato da Edrisi. Testo arabo pubblicato con versione e note da... Roma 1883. Rad LXXXV. str. 229.—240. Ljubić donosi dobar izvod, koliko se tiče ovo djelo hrvatskih obala.

Lasno je bilo napokon Ljubiću prosuditi i odsuditi djelo: Cubich dr. Giambatista: Notizie naturali e storiche sull' isola di Veglia. Trieste 1874. Rad XXXVII. 186.—202.

Moramo spomenuti i njegovu raspravicu:

Pisan spomenik iz dobe hrvatskoga vojvode Branimira. Rad XXVI. 103.—108. Kako je nesretno pročitao i protumačio ovaj natpis iz devetoga vijeka, vidi se po pravilnom čitanju i tumačenju Račkoga, koje je odmah iza njegova naštampano.

Ovamo dodajemo: Nekoliko glagolskih nadpisa u Vinodolu. Viestnik II. 70.—71.

Nadpis iz srednjega doba. Viestnik III. 24. — 25.

Privoljski nadpis. Viestnik III. 97 —98. Ovaj je natpis znatan za povjest bosansku koncem 14. i početkom 15. vijeka.

Srebrein novac grofa Nikole Zrinjskoga. Viestnik VIII. 33.—36.

Riedki spomenik sredovječni našast u Zadru. Viestnik IX. 87 —88.

Starobosanski pečat. Viestnik IX. 99.—100.

Prinosak k staro-hrvatskim spomenikom i ornamentiki iz Nina. Viestnik X. 13.—16.

Novci Jelačića bana. Viestnik XII. 88.—89

Šubićev nadpis u Ostrovici dalmatinskoj. Viestnik XIV. 8.—10.

Još jednom dignu se Šime Ljubić na obranu svoga rodnoga mjesta s posebnom knjigom:

„Faria Città Vecchia e non Lesina. Pietro Hektorović Cittavecchiano e non Lesignano. Zagabria 1873., 8°. str. 68. Mladenačkom žestinom udara na svoga protivnika Boglića, koji se bori za Hvar, da je prava stara Faria. Nepojmljiva je žestina Ljubićeva svakomu, koji je vikao ispitivati stvari iz davne prošlosti. Naši se čitatelji jamačno ne čude. Oni znadu, da se u samoj ljubavi prema slavnoj starini svoga rodnoga mjesta rodio Šime Ljubić kao historik i arkeolog. Radnja mu je ova upravo nakrcana dokazima.

V.

Ljubić kao arkeolog.

Ljubić je kao ravnatelj muzeja arkeologičkoga smatrao za svoju svetu dužnost, da se što intenzivnije bavi i arkeologijom u svim njezinim granama. Lijepa mu prilika bude da predoči nauku arkeologijsku prije našega vremena u raspravi: O napredku arkeologičke znanosti u našoj hrvatskoj zemlji. Rad LXXX. 148.—164. Ljubić počinje sa 15. vijekom gdje je uspored sa najnaprednijim zemljama pregnula i naša domovina za napredkom u ovoj nauci. Segnu radnjom do naših dana. Tko hoće znati, što je Ljubić privrijedio, valja da vidi radnike naše prije njega i biti će njemu pravedan. Nitko prije njega nije se u nas ovom granatom strukom nauke tako svestrano bavio, kao što je on bio prinuđen da se bavi. U mnogim strukama on se prvi pokušao. Ako i nije utvrdio puta, on ga je barem razbio.

Mi ćemo s ljubavlju, koju zaslužuje, propratiti i ovaj njegov mukotrpan rad. Pokazat ćemo i opet njegovo neumorno nastojanje, ako i nije svaki put dostigao sjajna uspjeha. Krenimo najprije njegovoj najmilijoj radnji.

I. Ljubić kao numizmatik. Kada je Šime Ljubić prvi put pero zamočio kao klerik zadarskoga sjemeništa, da se pokuša u znanstvenom radu, započne s numizmatikom. Nije niti poslije nikada zapustio te mile mu naučne struke. Tomu je svjedok njegovo veliko i krasno djelo:

Opis jugoslavenских novaca. U Zagrebu 1875. u 4°. Str. XXVII. Str. 235. Sa 20 u mjestu urezanih tabla i dvie slike u drvorezu.

Kudgod je kroz dvadeset godina po svijetu hodao, svuda je sabirao za ovo svoje djelo. Ljubić je opisao sto šestdeset i sedam pjeneza bugarskih, tri iz prve dobe bugarske povjesti a sto šestdeset i četiri iz dobe pomla-

djene bugarske države koncem XII. vijeka pa sve do njezine propasti. Za ovu drugu dobu donosi pjeneze koje pripisuje Asenu I., Petru II., Ivanu Asenu II., Mihajlu Asenu, Svetoslavu, Mihajlu Šišmanoniću, Ivanu Strašimiru, Ivanu Šišmanu. Ljubić je upotrebio predradnje Reichela, dra. J. Šafařika, Luczenbachera, Veszerla, numizmatički časopis Eggerov popise Welzla i Appela. Upotrebio je preko toga zbirke zagrebačkoga muzeja, biogradskoga muzeja, c. kr. numizmatičkoga kabineta u Beču, zbirku srpskoga učenoga društva, zbirku Doboezkoga u Pešti, Šafařika, bečkih Benediktinaca, Montenuove, biskupa Štrosmajera, Vrkovića, dr. Eggera u Beču, dr. Luschina u Gradcu, Simića, Glavinića i svoju vlastitu zbirku.

Aka je obilna bugarska zbirka, još je daleko obilnija srpska. Ljubić je našao pred sobom krasna predradnika Janka Šafařika. Ali Ljubić i njega daleko nadmašuje. Opisuje preko devet stotina i šestdeset i tri srpska pjeneza od Stjepana Vladislava do Despota Vuka. Opisuje pjeneze spomenutoga Stjepana Vladislava, Stjepana Uroša I., Stjepana Dragutina, Stjepana Uroša II., Milutina, Stjepana Uroša III., Dečanskoga cara Stjepana i cara Uroša I., kneza Lazara, kralja Vukašina, Marka Kraljevića, despota Stjepana Lazarevića, Vuka i Gjorgja Brankovića, zatim Lazara i Stjepana Gjorgjevića. Najviše je pjeneza cara Stjepana (ima ih 235) i Stjepana Uroša I. (ima ih 231). K tomu doda srpske velikaše, zatim gradove i napokon neizvjesne srpske pjeneze. Bosanskih novaca priopći dvije stotine i šestnaest komada. Najviše ih ima od kralja Tvrtka — do pedeset komada. Bosanskim novcima dodao i Nikolu Iločkoga naslovnoga kralja bosanskoga, i hercega Hrvoja.

Ljubić pročitao već 13. jula 1870. raspravu i predložio našoj akademiji osnovu. Za dvije godine (1872) ponudi

već cijelo svoje djelo našoj akademiji da ga štampa. Dr. Franjo Rački ocijeni rukopis i izreče svoj sud, a razred ga jednoglasno prihvati. „Ja smatram — veli Rački — Ljubićevo djelo kao najpodpuniji do sada opis bugarskih, srbskih i bosanskih novaca i kano najbogatiji repertorium za jugoslavensku numizmatiku; pak je s toga gledišta, dostojno ovo djelo podpore od strane jugoslavenske akademije, koja se neima bojati, da će objelodanjenjem ovoga djela samo obnoviti koje od predjašnjih te struke djela Smatrajući ja ovo djelo s toga gledišta, nevidim upravo ni jednoga iole opravdana razloga, iz kojega se pred opis pjeneza imali staviti dosta obširni uvodi historički, u kojih se pripovieda to povjest naroda bugarskoga i srbskoga, to vladavina ne samo vladalaca, kojih se pjenezi opisuju, nego i onih, kojih se pjenezi ne navode. Ovi su uvodi upravo na štetu djelu Djelo je po jeziku namienjeno hrvatsko-srbskomu narodu i Slavenstvu, pa oboje ili znadu, što se u uvodih pripovieda ili mogu još obširnije naći u drugih slovinskih knjigah, pače velikim dielom u „Ogledalu književne poviesti jugoslavenske“ samoga pisca. I za isto inostranstvo suvišni su ovi uvodi, kada bi se preveli u drugi jezik. Meni se pače čini naše književnosti nedostojno, kada se u djelu strukovnu ponavljaju proizvodi namienjeni početnikom. S toga ja scienim potrebnim svakako već radi koristi samoga djela i radi pristojnosti naše naučne književnosti, da se ovi uvodi, kakovi jesu, sasvim izpuste; te da pisac ili sastavi druge, koji bi se jedino na rezultat crpljeni iz nauke o novcih opisanih osvrтали, ili pred dotičnim novci navelo samo podpuno, poveljama utvrđjeno ime vladaoca s njegovim naslovom i dobom vladanja“.

Ljubić se ovomu nije sasvim pokorio. Kralj srpski dao mu pomoći za izdanje ovoga djela dvije hiljade

forinti a bečka akademija hiljadu, za njih je tiskao i uvod. Naša akademija dala mu osam stotina forinti ali pod uvjetom da izostavi uvod. Za nju je tiskao eksemplare bez uvoda. Tako imademo i jedno manje i drugo „Izdanje umnoženo“ kako glasi na naslovu potpunoga djela po Ljubićevoj osnovi. Kako su danas uvodi pred nama, držim, da je Ljubić iza toga koješta popravljao. Ljubić je bio upozoren i na to, da njeke novce pripisuje starijoj dobi, ali toga nije htio poslušati. Tako već akademijska kritika (dra. Račkoga) kaza mu: „Moguće je n. pr. da je Ljubić u prepornih slučajevih i gdje ne ima dosta razgovjetnih znakova pripisao gdje-koji pjenez vladaoću, komu ne pripada. Tako po mojem tvrdom uvjerenju ne pripada pjenez s nadpisom: *Владимир на царѣ* bugarskomu Vladimiru sinu kneza Borisa, a niti onaj s pismenom C bugarskomu caru Simeonu; ne pripadaju ovima već s paleografskih razloga“. Danas evo u Viestniku ark. dr. 1897. str. 131.—132. u nekrologu Ljubićeveu oglašuje se dobar numizmatik dr. Brunšmid o ovom djelu ovako: „U ovoj knjizi se Ljubić bavi starim bugarskim, srpskim i bosanskim novcima do XV. vijeka na temelju ogromnoga materijala, što ga je proučio po raznim javnim i privatnim zbirkama. U mnogim detaljima Ljubić je došao do novih pozitivnih rezultata, te si je stekao tim veliku zaslugu, koju ni najmanje ne može da okrnji činjenica, da i u ovom njegovom djelu ima dosta pogriješaka, među kojima spominjem samo njeke od najglavnijih. Najstarijim bugarskim novcem drži Ljubić zlatan novac Vladimira, ali to nije bugarski nego ruski novac. Najobičnije bugarske novce, po tipu srodne sa jednom redjom serijom (po Ljubiću novci Simeona velikoga), dodjeljuje on krivo Asenu I., jer su od Ivana Aleksandra, kojemu Ljubić nije dodijelio nijednoga novca. Početak kovanja u Bu-

garskoj on je dakle bez sumnje prerano metnuo. Istu je pogrešku učinio i kod srpskih novaca. Na prvo mjesto tamo meće tobožnje novce Stefana Vladislava I., koje valja razdijeliti među Stefana Dragutina i Stefana Vladislava II. Kod Srba je dakle počeo prvi kovati Stefan Uroš I. Od bosanskih novaca dodjeljuje Ljubić jednu seriju Stefanu Kotromanoviću I., ali ti su novci bez sumnje od Stefana II., koji je po svoj prilici prvi svoje novce dao kovati izvan svoje države u Dubrovniku.

I pored ovih pogrešaka možemo reći, da je Šime Ljubić ovim svojim „Opisom“ postavio jak temelj jugoslavenskoj numizmatici, na kojem se dalje imade raditi.

Drugo veće djelo posvetio je on staroj rimskoj numizmatici pod naslovom:

Popis arheološkoga odjela nar. zemalj. muzeja u Zagrebu. Numizmatička zbirka od najstarije dobe do cara Dioklecijana. Sa 12 tabla. U Zagrebu 1890. str. 472.

Opisani su najprije „starogrčki novci“ Galije, Italije, Sicilije, Dacije, Moezije, Tracije, Macedonije, Tesalije, Ilirika, Epira i otoka Coreyre, Hellasa, Azije, Afrike: u svemu 333 komada. Zatim dolaze keltički novci. Onda slijede „rimski novci“ od str. 47. do konca, najprije republikanski, onda carski. Ova zbirka opisana je po poznatim djelima i vrijedi, koliko već vrijede takovi katalozi.

Ovamo ide i njegova radnja: Skrovište rimskih carskih novaca u zlatu iz prvoga stoljeća, otkriveno u Zemunu 16. prosinca 1875. „Rad“ XXXVI. strane 177.—200. Der Fund römischer Goldmünzen aus dem ersten Jahrhunderte der Kaiserzeit in Semlin gemacht. Agram 1876. U svemu našlo se 230 komada zlatnih novaca

od Nerona, Vespazijana, Tita, Julije, Domitiana, Domicija, Nerve, Trajana.

— Rimski novci carski zem. muzeja u Zagrebu, kojih ne ima u Cohena ili se u čem od njegovih razlikuju. Viestnik ark. društva. God. I. str. 22.—24., 58.—59.; II. 20.—21., 45.—47., 120.—122.; III. 49.—50.; IV. 80.—88., 113.—116.; V. 17.—19., 83.—88.; IX. 44.—46.; X. 81.—84.

Sve je ove prinose upotrebio Ljubić za glavno prije spomenuto djelo

Moramo napokon spomenuti numizmatičke radnje o starim srpskim novcima, u kojoj se Ljubiću dogodila nesreća, da je branio novce krive za prave. Nije on osamljen sa svojom nezgodom. Bilo je toga i biva u Europi dosta, da kojekakvi sljepari namadjare pametne i poštene ljude. Njeki Arnauti pripovijeda se da su našli oko šest hiljada komada starih srpskih novaca na Kosovu itd. A što ćemo dalje pripovijedati? Ljubić napisa raspravu:

Na obranu pravosti staro-srbskih zlatnih novaca. Rad XXXIV. str. 75.—110., a zatim opet;

Odgovor na njeke primjetbe numismatičkoga lista bečkoga u poslu starosrbskih zlatnih novaca. Rad XXXVI. str. 201.—203.

„Danas je — veli dr. Brunšmid u „Viestniku“ 1897. — stalno ustanovljeno, da su ti zlatni novci dosta nespretno izvedeni falsifikati nekih prevejanaca, kojima je do toga stalo bilo, da učine što bolji posao, i jedan dio njihovih originalnih kalupa nabavljen je kao dokazalo za to sljeparstvo za beogradski muzej. Ljubić je tako silno mogao zabasati samo s toga, što mu je manjkao pravi osjećaj za stil u umjetnosti. Tko sravni te krivotvorene zlatne novce — nekoliko ih je i u narodnom muzeju — sa pravim srebrnim srpskim novcima, taj ne može

i ne smije ni jedan čas biti u dvojbi, da jedni i drugi sa stilističkih razloga ne mogu biti iz istoga doba“.

„Moram da spomenem — nastavlja isti gospodin — još jednu Ljubićevu numizmatičku radnju o starim hrvatskim novcima, što su ih kraljevi i banovi u arpadovsko i anžuvinsko doba kovali za Hrvatsku („Moneta regis per Slavoniam“ i „pro Slavonia“). Ljubić je bio sabrao dosta materijala, te je dapače radnju o tom zamršenom pitanju čitao u jednoj svečanoj akademskoj sjednici, ali radnje nije nikada štampao osim maloga izvoda u „Ljetopisu“, jer ju Ljubić, kako mu je jedan dio na nepojmiv način nestao, nije mogao dovršiti i akademiji predati. Jedan dio toga rukopisa i to o partiji veoma neznatne važnosti, iza Ljubićeve je smrti akademiji povraćen! Da li se ostatak nalazi u pokojnikovoj ostavini, nije poznato, a nebi ni bilo od važnosti znati, jer je Ljubićeva radnja iza krasne Truhelkine monografije o hrvatskim novcima sigurno anti-kvirana“.

II. Ljubić radnik u rimskoj arkeologiji. Ljubić je već od mladosti svoje milim okom motrio rimske i grčke spomenike, najprije svoga rodnoga mjesta, a onda mile mu otačbine Dalmacije. Kako već spomenusmo, štampao je u bečkoj akademiji i u rimskom „Bullettino“ svojih natpisa rimskih. Sada nastavlja svoj rad i objelodanjujući i obradjujući u raspravama rimske spomenike. Pratimo ga u obadva smjera.

a) Objelodanjenje spomenika. Ne imajući jošte svoga organa predloži Ljubić 5. travnja g. 1875., neka bi akademija spremala gradivo za jedan veliki zbornik spomenika. Evo njegova predloga: „Nema valjda države na svijetu — veli on — osim Rima i njegove okolice, koja, dotično prostor, koji zauzima, tako obiluje na pisanih navlastito grčko-rimskih spomenicima, koliko

zemljište trojedne naše kraljevine, a nema valjda države lučem prosvjete ugrijane, koja nema knjige, u kojoj su takovi spomenici skupa sabrani i izdani na korist njezine starodavne poviesti. Ovo nam sjajno dokazuje barem za struku, o kojoj se ovdje govori, i gorostasno djelo, koje sada izdaje sl. Akademija znanosti u Berlinu, naime *Corpus Inscriptionum Latinarum*, u kom onaj dio, koji se naše zemlje tiče, predstavlja veliko naše bogatstvo na spomenicima i to samo latinskim jezikom napisanih. Tu ćeš naći nebrojenih nadpisa na kamenu, na pečenici i na raznih kovinah, a velika je njihova raznolikost i glede samoga predmeta. Vrieme je već, da i naša zemlja dobije jednu knjigu, u kojoj bi se našlo sabrano i uređeno sve starodavno pisano povjestničko blago, koje se je s vremenom pomolilo na našem zemljištu. Kako je poznato, ovozemskih pisaca za ono doba nemamo, ovo je dakle sve, što domaćega imamo; ovo je jedino domaće vrelo za poznavanje prošlosti ove zemlje, u kojoj živimo“.

„Takova knjiga mogla bi se valjda razdijeliti na dva diela :

a) Pisani spomenici staro-grčki, naime staro-grčke pjenezne kovnice, i staro-grčki nadpisi, bili na kamenu, na opekah, na posudah, ili na ma kojoj drugoj kovini.

b) Pisani spomenici starorimski, naime staro-rimske kovnice i starorimski nadpisi“.

„Za takovu knjigu mnogo je već materijala bieli sviet ugledalo. Nego u tih izdavanjih riedko se pazilo na točnost ili s pomanjkanja dotičnoga znanja ili s nedostatka vremena u proučavanju. Strani putnici prolazeći kroz našu zemlju ili su prepise neukih prisvajali ili su sami spomenike prepisivali na polet, te nas sravnjivanje takovih izdanja s izvornici osvjedočilo, da je malo koji naš spomenik i u samom izdanju berlinske

akademije točno i sasvim pravilno, kako to znanost danas zahtjeva, na svjetlo izašao. Osim toga mnogo je takova blaga na našem zemljištu do danas ostalo skrito, neopaženo ili zanemareno, te bi trebalo putovanjem, dopisivanjem, naputei itd. točno i svestrano s ovoga gledišta proučiti i protražiti sve, što se još u zabiti na našem zemljištu nalazi. Ovo bi u isto doba dobro došlo i za naš zemaljski muzej, koji bi se istom prigodom neizmjereno obogatiti mogao“.

„No pošto se do sada naša akademija nije skoro ništa bavila predhrvatskom dobom, a njezino je zvanje i za to se brinuti, predlažem:

neka se imenuje odbor, komu je zadaća, opredieliti osnovu za sastavljanje djela, u kom bi se sadržavali svi pisani spomenici nadjeni na našoj zemlji do hrvatskoga doba, te da se ovlasti isti odbor po toj osnovi sakupiti dotični materijal i svesti ga u znanstveni red.“

Akademija odluči, da će počamši od g. 1876. izdavati stare natpise grčke, latinske i druge, koji se nadju na našem domaćem zemljištu. Neka nadpisi „što prije uzmognu doći pred učeni sviet“ i da „što više svjetla donesu za onu najstariju historiju naše zemlje“. Prema tomu uzme Ljubić priopćivati:

Spicilegium Monumentorum archeologicorum in terris quas Slavi australes incolunt repertorum. Rad XXXIV. str. 1.—28., XXXV. str. 29.—74. Ovdje dolazi i znameniti natpis s olovne ploče, koji je prvi iznio Ljubić u „Viestniku“ g. 1871., a čitali su ga Rossi, Mommsen, Zangemeister i Ljubić. Zatim XXXVI. str. 75.—90., XXXVII. str. 91.—100. Ovdje su samo spomenici, koji se nalaze u našem zemaljskom muzeju, a ne ima ih u poznatoj zbirci berlinske akademije Vol. III. Ljubić je s ovom publikacijom samo započeo. Kada je dobio svoj stalni organ za starine

u „Viestniku“, onda snosi onamo svoje radnje ove vrsti. U akademiji oglasi se samo još jednom radnjom ove vrsti. Naslov glasi:

Novi izvori za dalmatinsku epigrafiju. Rad LXV. str. 129.—154. A. Inscriptiones romanae, quae in manuscripto libro de rebus dalmaticis Dominici Zavorei ad car. 19. et seqq. reperiuntur str. 133.—137. To je rukopis Dominika Zavorea nadjen od Ljubića u Marciani. Spominje ga i Mommsen (Corp. Inscript. Lat. III. str. 275.), ali ga nije mogao naći, da ga za svoj zbornik upotrebi. U svem ima dvadeset natpisa: jedan iz Trilja kod Cetine, iz Solina dva u Viktoriću, a po jedan u Stafliću i u Starom, dva iz Šibenika, sedam iz Solina u Sapljetu, jedan iz Visovca, četiri iz Zadra, jedan iz Nina. Zatim priopćuje: Inscriptiones romanae ex Codice Cicognano n. 1340. Venetiis in museo Corrario adservato“ (str. 137.—154). U uvodu ima rukopis „Cronica della città di Spalatto“. Ljubić prepisao kroniku pisanu bez sumnje od jednoga Dalmatincea. Ima u svem 115 natpisa. Dva su iz Pole, a svi ostali iz Dalmacije, i to tri iz Trogira, četiri iz Omiša, a svi ostali iz Solina i njegove okolice. Ljubić se drži vjerno rukopisa.

Čim je Ljubić godine 1879. dobio svoj organ „Viestnik arkeologičkoga društva“, već u prvom broju počme donositi „Nadpise“ sopaskom: „Pod ovim naslovom izdavati ćemo nadpise našaste na našem tlu, jošte nepoznate ili krivo izdane“.

Nadpisi rimski nepoznati do sada ili krivo izdani „Viestnik“ I. str. 21.—22.; Pisani spomenici izkopani u Sisku, str. 65.—74.; II. str. 43.—44., 72.—76., 101.—103.; III. strane 14.—15.; Rimski nadpis u Osieku izkopan str. 84.—85.; Sisački nadpis IV. str. 65.—66.; Rimski nadpis u Su-

ćurcu V. strana 99.—102.: VI. Baška na otoku Krku str. 71.—74.; Starine iz Mitrovice nadošle nedavno u arkeol. zem. muzej VII. str. 11.—18. (najviše manjkavi natpisi); Rimski nadpisi u Rami strana 21.; Rimski nadpis u Senju grčkim pismeni VIII. str. 15.—17.; Dva nova miljokaza iz okolice Sirmiuma IX. str. 14.—19.; Rimski nadpis našastu Potrni na otoku Korčuli str. 69.—71.; Znameniti nadpis rimski X. str. 5.—7.; Rimski nadpis iz Bosne strana 80.—81.; Nadpisi rimski iz Gjurgjevca XI. strana 2.—3.; Crtice iz moga putovanja po južnoj strani gornje Krajine ili gospićko-otočke pukovnije strana 104.—109. (ima dosta natpisa); Nadpis rimski iz Mitrovice XII. str. 1.—3.; Nadpisi rimski iz Bosne str. 33. i 78.—80.; Rimski nadpisi iz Koljanih blizu Vrlike XIII. str. 41.—42.; Arkeologično izkapanje u Bagu str. 97.—98. (ima nadpise); Rimski nadpisi otkriti tečajem godine 1891. XIV. strana 1.—4.; Nadpisi rimski iz Danila kod Šibenika Municipium Ridentarum strana 4.—5.; Topusko strana 65.—68. (ima nadpise); Ulomci rimskih nadpisa iz Dalmacije strana 109.—110. Ovamo ćemo dodati: Dvie isprave o velevažnom arkeologičkom otkriću na Solinu prošloga stoljeća. Viestnik VI. strana 116.—119.

Suvišno bi bilo na tanko izvoditi, kako je Ljubić o svakom natpisu nastojao pokazati, kako je i gdje pronadjen ili iskopan i da ga je nastojao pročitati. Mnogo puta dodaje i toliko historijsko-arkeologičkoga tumača, koliko je mislio, da je potrebno, e bi se pokazala važnost spomenika za arkeologiju i historiju rimsku. Mnogo puta čini se, da njemu lebdi pred očima, kako bi pro-

budio interes inteligentnih čitalaca za rimsku starinu. Mnogo puta pokaza znamenitost natpisa, kako će i stručnjaka interesovati.

b) Na natpisima sagrađi Ljubić mnoge svoje kraće samostalne radnje, koje mogu dobro poslužiti za historiju rimskoga gospodstva i grčke i rimske kulture na zemljištu, na kojem danas živi naš narod. Već u prvoj knjizi „Rada“ sretamo se s takovom radnjom:

Arkeolozičke crtice. Rad I. str. 164.—173. Dokaza na temelju natpisa opstanak rimske legije XI. od god. 9.—69. u Dalmaciji. Dokaza i grad plemena Varvarinorum na zapadnom obronku Velebita. To bi bio grad Varvaria, koji je morao ležati oko Velebita podaleko od glavnoga drumu, jer ga nema niti Antoninov putopis niti Peutingerova tabla.

Druga lijepa rasprava jest:

O upraviteljih Dalmacije za rimskoga vladanja. Rad XXXI. str. 1.—68. Rasprava ide od g. 240 prije Isusa do g. 600 poslije Isusa. To bi imala biti stisnuta na izvorima radjena povjest rimske Dalmacije. Novo je u njoj red upravitelja. Ljubić ih je ustanovio većinom po natpisima, što je svakako najbolje i za nauku najsigurnije. Ovu je radnju upotrebio Francez Cons u svojem do sada najboljem djelu o rimskoj Dalmaciji.

Biač. Viestnik ark. dr. I. str. 12.—15., 50.—55. Sudeći po preostalim starinama Ljubić sudi, da je ovdje bio rimski grad. To bi imao biti Sicclis Peutingerove table. Svoj rezultat ovako izkazuje: „Uz biački brieg ležao je sam grad, u Rezniku gradsko stovarište pri obali, a u Tarcih zavod za izslužene vojnike; a sve to propade kad i Solin“. Napokon raspravlja na temelju spomenika i tradicije o kraljevskim dvorovima hrvatskim u Biaču sasvim lijepo.

Aquae Jasae (Toplice Varaždinske). Viestnik I. str. 32.—43. Govori najprije o plemenu panonskom Jasa. Označuje zatim mjesto *Populis* (Popolis), da bi odgovaralo *Toplicama*. Zatim raspravlja o spomenicima, koji su ovdje nadjeni.

Rittium (Surduk). Viestnik I. str. 97.—101. Na temelju itinerara, tabule i spomenika temeljito dokazuje, da staromu *Rittiumu* odgovara današnji Surduk.

Topusko (Ad fines). Viestnik II. strana 1.—11., 34.—42. U prvom dijelu dokazuje Ljubić na osnovu itinerara i tabule da je stari *Ad Fines* upravo Topusko. Tako bi kupelj ova bila postojala i u rimsko doba. Donosi iz te dobe dosta spomenika ondje nadjenih. U drugom dijelu govori o povijesti Topuska u srednjem vijeku i u novije doba. Naročito se bavi sa razvalinama stare slavne samostanske crkve.

Arkeologičke crtice iz moga putovanja po njezokih predjelih Podravine i Zagorja god. 1879. Viestnik II. str. 110.—120. Zabilježio je i rimske i sredovječne starine.

Alveria. Viestnik III. str. 47.—49. Na mjestu Dobropoljaca ima se postaviti i samom Mommsenu zagonetni grad *Alveria*, koje ime odgovara *Ravenatovu Arberia*.

Arkeologičko izkapanje u Bakru. Viestnik IV. str. 1.—9., 48.—54., 66.—77. Zaključuje da bi Bakar imao biti rimska *Raparia*.

Putopisne arkeologičke bilješke od Ogušina do Prozora. Viestnik IV. strana 12.—23. Pobija Mommsena da je stari *Arupium* stajao pod Vitalom među Prozorom i Čovićem, a na tom mjestu da je stajao grad *Avendone*. *Arupium* imao bi se postaviti u selu Sušnju blizu Munjave. Zanimiva je samo nuzgredna bilješka o „Bajanovu Griču“ u Čoviću. Naravno,

da je pobilježio sve natpise, što ih je slučajno dobio u ruke.

Andautonia (Šćitarjevo) i započetak izkapanja od strane nar. zem. muzeja na onom tlu. Viestnik V. str. 1.—13. Poznata je prepirka naših starih arkeologa o položaju stare Andautonije. Ljubić to opet sabere i pokaza na osnovu spomenika, da je dobro umovao Katančić, koga slijedi i Mommsen, da Adautoniju treba tražiti u današnjem Šćitarjevu.

Arkeologička izkapanja na Petrovačkoj gradini u Sriemu, gdje tobož starorimska Bassianis. Viestnik V. str. 33,—49., 65.—70. Dolazi do rezultata, da je rimska Bassianis imala ležati i ima se tražiti u Solnoku, naime na Dobrinačkoj gradini.

Dukljanske starine. Viestnik VI. str. 33.—43. Dolazi do rezultata: „da je ovaj grad u rimsko doba dosta znamenit bio, da ga je novim sjajem obasuo Dioklecijan možda zato, da svojoj materi ondje rodjenoj ugodi; da je već u petom vijeku imao svoga biskupa. Kada je pako propao, to da se ne zna. Gori pomenuti imenik biskupa pisan medju g. 886.—907. posvjedočio bi, da je tada ovaj grad obstojao, dočim za cara Konstantina Porphir. t. j. polovicom desetoga veka bijaše već pusta golet. Tim bi se dakle potvrdilo ono, što pripoviedaju dubrovački ljetopisci i povjestničari, da je Duklja razorena tekar tečajem desetoga stoljeća, u ratovih naime za bugarskoga cara Simeona (oko g. 927)“.

Rimske Thermae u Mitrovici (Syrmium). Viestnik VIII. str. 1.—6. Nalazi naravno samo tragove therma koje su imale biti učinjene izmed g. 307.—314. po Is.

Nov dokaz, da se je otok Hvar prvobitno zvao Περύβριζ. Viestnik VIII. 65.—66. To dokazuje

na temelju Apollonija Rodija, putopisca oko god. 250. pr. Is., i spomenika, što ih je našao on i Nisiteo.

O groblju sv. Sinerota u Mitrovici. Viestnik VIII. str. 97.—105. Polemizuje i dokazuje, kako je upravo on prvi to otkrio.

Harpokrates. Viestnik IX. str. 33.—36. Tragovi ovoga egipatskoga boga javljaju se u natpisima. Ne poznaje ipak natpisa posvećena bogu Harpokratu. Tim više ga iznenadio kip toga boga nadjen u okolici Broda na Savi.

Rimska kola. Viestnik XIII. str. 1.—5. Nadjena su u selu Petrovini blizu Jaske predmeti koji se mogu smatrati sačuvani dijelovi jedne rimske kočije.

Ovamo dodajemo još sitnije objave:

Još dvi zavjetne ruke iz bronca. Viestnik I. str. 107.—108.

Kip morske boginje s jednozubnim sidrom. Viestnik I. str. 118.—120.

Panonski kipari za cara Galerija. Viestnik II. str. 80.—81.

Dvie izprave o velevažnom arkeologičkom otkriću na Solinu prošloga stoljeća. Viestnik VI. str. 116.—119.

Kaciga iz rimske dobe. Viestnik VII. str. 113.

Izkapanje na Gradini kod Petrova sela blizu Nove Gradiške. Viestnik XI., str. 69.—72. Dospijeva do rezultata, da je rimski grad Urbate bio na utoku Vrbasa u Savu.

c) Ljubić je napokon radio i o predhistoričkoj dobi koliko se dotiče naših zemalja. Ovom naukom nije se prije bavio, dok nije dospio da upravlja narodnim muzejem. Sada prionu svojom poznatom marljivošću i na izučanje ove nove ali i veoma teške i razgranjene arkeologičke struke. Prva mu je radnja:

Popis predmeta iz predhistoričke dobe u Narodnom muzeju u Zagrebu. U Zagrebu g. 1876. Sa četiri table. Str. 56. Ovaj popis znamenito je povećan, proširen i ispravljen u slijedećem djelu:

Popis arkeološkoga odjela nar. zemalj. muzeja. Odsjek I. Svezak I. Egipatska sbirka. — Predhistorička sbirka. U Zagrebu 1889. Sa 36 tabla. Str. 192. U ovoj je zbirci donio Ljubić rezultat svoga dvadesetgodišnjega truda u ovoj struci. Ovo djelo vrijedi, koliko može vrijediti jedan katalog. O vrijednosti ovoga prvoga i drugoga već spominjanoga svezka o numizmatiki veli M. Valtrović, ravnatelj beogradskoga muzeja, ovo: „Ove dvije knjige odlični su poslovi po svojem rasporedu, po sadržini i po tehničkoj izradi. U rasporedu se ogleda znanje, stručnost i iskustvo; sadržina je stručno poučljiva i zanimljiva Prema množini složenog stručnog znanja u ove dve knjige i uložnog truda oko njihovog sastavljanja i izdavanja, one će biti od velike koristi po starinarstvo u južnim slovenskim zemljama. One će izvesno biti u stanju, da starinarstvu privedu nove prijatelje, da stare utvrde i da obojima budu omiljeni poučavaoci i savetodavci u raznim prilikama i pitanjima starinarskim. Najtoplije ih stoga preporučujem svima, koji mare za starine, i koji ih već imaju u većem ili manjem broju prikupljene“ (Старинарство. VII. str. 64.)

Osim ovih radnja priopćivao je Ljubić izvještaje o svojim kopanjima a i raspravljao je pojedina pitanja u „Viesniku“. Evo ih:

Dragulj iz predhistoričke dobe. Sa slikom. Viestnik I. str. 6.—12.

Predhistorička Venus. Viestnik I. 120.—122.

Primjetbeni „Prilog tumačenju dragulja“. Viestnik II. str. 20.—21., 47.—58., 82.—90.

Prva otkrića iz kamenite dobe u Dalmaciji. Viestnik III. str. 1.—11.

Predhistoričke starine u Prozoru i u Brlogu. Viestnik III. str. 11.—14.

Prinosak k iztraživanju predmeta predhistoričke kamenite dobe u Dalmaciji i u Hrvatskoj. Viestnik V. str. 49.—52.

Onepravičnost naziva „ugarski ili ugarsko-skandinavski skup“ u dielbi predhistoričkih predmeta iz bakrene dobe. Viestnik VI. strana 1.—14.

Japudija i predhistoričko otkriće u Prozoru kod Otočca. Viestnik VII. str. 1.—11., 39.—47. VIII. 39.—50.

Prvo otkriće predhistoričkih groblja od žara u Hrvatskoj. Viestnik VII. str. 65.—72.

Terramara u Hrvatskoj. Viestnik VII. strana 97.—98.

Prvi tragovi predhistoričkoga opažanja u nas još početkom prošloga stoljeća. Viestnik VIII. 17.—19.

Oris dosadašnjega uspjeha u iztraživanju spomenika iz kamene dobe u Dalmaciji i nov prinos. Viestnik IX. str. 1.—4.

Terramara u Hrvatskoj. Viestnik IX. strana 97.—98.

Prvo otkriće predhistoričkog selišta iz kamene dobe u našoj zemlji. Viestnik str. 1.—2.

Spomenici osobita lika iz kamene dobe otkriti u Dalmaciji a sada u ark. muzeju u Zagrebu. Viestnik X. str. 3.—5.

Odlomak predhistoričkoga groblja u Prozoru. Viestnik XI. str. 1.—2.

Ljubić u svim ovim raspravama opisuje predhistoričke predmete, kako ih je našao na licu mjesta. Opise je svoje udesio prema zakonima nauke. U ovoj struci nauke nije našao u nas nikakvih predradnja. Glavna mu je svrha bila obogatiti naš narodni muzej prehistoričkim predmetima. To je i dostigao. Prije njega bilo je u našem arheološkom muzeju tek nekoliko predhistoričkih predmeta. Danas je od same prehistorije mali muzej. Ostatei nadjeni u „Prozoru“ jamačno su naj-sretniji nalazak i probudiše senzaciju u učenom svijetu.

Još spominjemo, da je otkrio jedno starohrvatsko groblje u Velikom Bukovcu, a drugo na Pijescima kraj Kloštra, ali nije o tom pisao.

d) Ljubić je u Zagrebu kroz dvadeset i pet godina živio u muzeju i za muzej. Od rana jutra do kasne noći i na svakdan i na blagdan boravio u zavodu i radio. Čim je nastupio, otimao se, da si stvori muzejalni organ. Već godine 1870. daje na svijet: *Viestnik narodnoga zemaljskoga muzeja* u Zagrebu. Str. 233. U uvodu napisa povjest muzeja s priložima (strana 1.—25.) Zatim se opisuju zbirke a napokon dolaze dopisi povjerenika muzeja. Ovaj „*Viestnik*“ zapne, jer nije bilo novaca, da ga nastavi. Istom iza više godina srećom dobije svoj muzejalni organ. „*Društvo za povjesnicu i starine*“, osnovano od Ivana Kukuljevića, jenjalo u svom radu. Svi se bolji radnici priklonili akademiji. Sam Kukuljević pozove prijatelje da se dogovore, kako bi se društvo reformiralo. Svi se brzo složismo. Akademija izdaje historijske spomenike, pa za to ne treba u nas još jedno društvo. Neka se u ime drugoga naslova društvenoga „za starine“ kapital društva prenese na novo „*Hrvatsko arheološko društvo*“, koje ima biti u savezu s arheološkim muzejem. Ovo društvo ima izdavati časopis. Redaktor mu bude ravnatelj muzeja Šime Ljubić.

Tako postade „Viestnik hrvatskoga arheologičkoga društva“, koji je Ljubić uređivao od godine 1879.—1892., dakle kroz punih četrnaest godina. Mi vidjesmo već, koliko je mnogo članaka i rasprava većih i manjih on sam priopćio. Iza glavnih članaka dolaze manje vijesti i književne obznane. Može se reći, da je ovaj dio od početka pa do kraja pisao sam on. U kritikama je neobično oštar. Mnogo puta imao odbijati navale na svoje radnje. Nije se bojao protivnika nesmiljeno pogrditi. Isto je tako žestoko odbijao takove naučne radnje stranaca, koji su kakove neistine pisali o našem narodu, osobito ako su dirnuli u čast imena hrvatskoga. Prema mladjim suradnicima bio je očinski nježan. Imao sam prilike dobrotom gosp. Franje Radića pročitati pisma njemu pisana. Puna su lijepih opomena strarijega prijatelja. U posljednjem dijelu „Viestnika“ dolaze dopisi raznih povjerenika o pojedinim nalazištima u zemlji. Ne ima kraja u našoj zemlji, a da ne bi bio Ljubić lovio sve one, koji bi mu mogli štogod javiti. Ovaj dio „Viestnika“ nije manje važan od svih drugih. Preko povjerenika i dopisnika i svojim neizrecivim trudom stvorio je Ljubić naš narodni zemaljski arheologički muzej. Više je privrijedio „Viestnik“ muzeju nego li nauci.

Lijepi i dražesni su počeci našega muzeja, kako ga darovima nastoje osnovati žarkim patriotizmom prodahnuti rodoljubi. Ali gdje ne ima sistematična sabiranja, ne može biti niti muzeja, već samo zbirke raznih darovanja, ili zbirka rijetkosti. Ljubić je preuzeo nekoliko komada iz prehistorije, nešto više ali male vrijednosti iz rimske dobe — tek jedan bolji kip. Numizmatika imala mnogo rimskih novaca, ali sve neuredjeno.

Iza njega ostaje velika prehistorijka zbirka. Rimska numizmatika uređjena je prilično, moderna nije. Obilje

posudja grčkoga i rimskoga upravo je ures našega muzeja. Biblioteka je najviše izmjenom za „Viestnik“, a i kupnjom postala dosta znatna toliko, da se u muzeju može znanstveno raditi. Ljubić je bio svome muzeju fanatično odan. Žestoko i strasno odbijao i svaku sjenku navale. Kada se je muzeju otimala etnografska zbirka, borio se kao za majku svoju, da mu je ne odvuku dušmani. U historiji našega muzeja sjati će uvijek ime našega Ljubića, kao pravoga osnivača njegova.

Kako vidjesmo, Šime Ljubić pokušao je neizmjereno mnogo u historijsko-arkeologičkim strukama. Koješta mu nije uspijevalo. Tim više ga veselilo, kada su ljudi ugledni priznavali radnje. Rado je to bilježio u svojem organu „Viestniku“. Tamo ćete naći za četrnaest godina sva priznanja njegovu radu, ali bome nije niti nikomu ostao dužan, koji se je u njega zadjeo. Bio je posjednik velike zlatne austrijske medalje za znanost i umjetnost, komander kneževskoga crnogorskoga crnog reda Danila, vitez reda talijanske krune, pravi član jugosl. akademije, predsjednik hrv. arkeologičkoga društva, počasni član sveučilišnog senata u Odesi i arkeologičkoga društva u Bordeauxu, pravi član arkeol. odeskoga društva, dopisujući član internacijonalnoga antropol. sastanka, arkeologičkoga društva u Moskvi, njemačkoga arkeologičkoga zavoda u Rimu, c. k. centralne komisije za sačuvanje starina u Beču, arkeol. društva u Beču, k. deputacije za nauku domaće povjesti u Mlecih, učenoga društva u Biogradu itd. Ovako nam sam zabilježi svoje naslove i odlikovanja.

Šime Ljubić bio kao čovjek osebunjak. U jutro proći na tržnu pijacu i na večer na svoju stalnu stolicu u teatru, bilo mu sve općenje sa svijetom. Kroz dvadeset i pet godina nije ga nitko vidio u gostioni, kavani ili

na kakvoj društvenoj zabavi. Službu božju služio je u svom stanu dozvolom viših crkvenih oblasti. Brz je bio na kar, al još brži na pomirbu. Ispod rapava glasa bilo je plemenito srce. Živio je vrlo štedno, a opet se pokaza rasipnik, kada stade graditi sebi palaču za počinak u stare dane u svom rodnom mjestu. Upravo pri ulazu u Starogradsku luku diže se lijepa jednokatna kuća, a kraj nje ukusna u kupulu sazidana sva od kamena kapelica, obadvoje o trošku od trideset i šest hiljada forinti. Kapelicu učinio sebi Ljubić za mauzolej. Kada je god. 1892. otišao proti svojoj volji u mir, ode u svoj Starigrad, u svoju palaču, u svoj rod. Ljubić već bio ostario i onemogao, ali nije mirovao. Ondje je dovršio svoj već spomenuti „Index“ a dobismo i njegovu posljednju radnju: Izvješće o prvom sastanku kršćanskih arheologa u Spljetu i Solinu u Dalmaciji. Rad CXXI. str. 210.—236., u kojem se već vidjaju svi znakovi njegove starosti i slabosti. Jošte je spremao za akademiju radnju: „O skeli spljetskoj“. Prije nego što ju je mogao dovršiti, zateče ga smrt, dne 19. oktobra 1896 u sedamdeset i četvrtoj godini. Umro je bez oporuke. Svoj rod podupirao, koliko je trebao podpore, za života. Usmeno izjavi pred svjedocima, da svoj imetak ostavlja plemenitomu društvu javne dobrotvornosti svoga rodnoga mjesta. I tako opet krasnim darom svega svoga imetka pokaza svomu rodnomu mjestu, koliko mu je milo i drago bilo za svega života. Ovo nam opet sjajno rasvjetljuje početak njegova književnoga rada, komu je prvo ponukalo bila — kako rekosmo — starina i slava njegova rodnoga mjesta.

Ljubićeve radnje onim redom, kako se spominju u ovoj biografiji:

1. Životopis Petra Hektorovića. Zora Dalmatinska. god. 1844. br. 31.

2. Sumlja sverhu članka g. I. Zafrona. Zora dalm. g. 1844. br. 52.
3. Verhu Hvara. Zora dalm. g. 1845. br. 5.
4. Chiesa vescovile di Cività vecchia. Dalmazia. 1846. Nr. 13., 14.
5. Risposta all' articolo Pharia, città Lesina e non Città vecchia. Gazzetta di Zara. 1846.
6. Biografia del Cardinale Giorgio Draskovich Dalmata. Dalmazia. 1846. Nr. 24.—25., 27.—28., 33.
7. Sulla patria di S. Girolamo. Dalmazia 1846. Nr. 5.
8. Svilno rukotvorstvo u Dalmaciji. Zora dalm. god. 1845. br. 36., 37.
9. Smotrenje vèrhu nèkoliko rèčih starovitih uzdèr-
žanih kao slavjanskih. Zora 1846. Nr. 23.
10. Sulla fondazione d' una colonia a Lissa de Dionigi
tyranno di Syracuse. Gazzetta di Zara god. 1846.
Nr. 30.
11. Petra Hektorovića Ribanje i ribarsko prigovaranje.
U Zadru g. 1846. Str. 113.
12. Životopis P. Kanavelića i B. Kašića. Zora dalm.
g. 1846. br. 16., 17.
13. Životopis Ivana Ivaniševića. Zora g. 1845. br. 37.,
38., 39.
14. Pësme Ane Vidović. Zora dalm. g. 1845. br. 24.
15. Dalmatinski travoznanci. Zora dalm. g. 145. br. 36.
16. Narodne pësme iz ustih naroda na Hvarskom otoku.
Zora dalm. god. 1845. od broja 12. i teče u go-
dinu 1846.
17. Običaji kod Morlakah u Dalmaciji. U Zadru god.
1846. Str. 113.
18. Nummografia dalmata. Archiv f. ö. G. Bd. XI.
19. Staro dalmatinsko pjenezoslovje. Arkiv za povjest
jugosl. II. 1852. str. 169.—208.

20. Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia. Vienna g. 1856. Str. 325.
21. Studii archeologici sulla Dalmazia. Archiv. f. ö. G. XXII. Str. 235.—276.
22. Iscrizioni dalmatine. Bull. dell. ist. arch. Roma g. 1857. Str. 45.—49.
23. Gli ultimi successi di Alberto Waldstein Arch. f. ö. G. XXVIII.
24. Risposta all' opuscolo del. Sign. Vincenzo Duplancich col titolo: „Della civiltà italiana e slava in Dalmazia. Venezia 1861.
25. Intorno la questione dalmatica. Venezia 1861.
26. Križbojnici u Zadru. Program gimnazije osječke. god. 1862.
27. Vladanje mletačko na Rieci. Program gimnazije riječke g. 1865.
28. Ogledalo književne povjesti jugoslavjanske. Knjiga I. Rieka g. 1864. Str. 344. Knjiga II. g. 1869., str. 587.
29. Pregled povjesti hrvatske. Rieka g. 1864.
30. O nekojih pjenezih grčkih iz otoka Hvara. Književnik g. 1864. I. str. 395.—401.
31. Predaje jadranske. O Diomedu ilirskom. Književnik g. 1866. III. str. 496.—510.
32. Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. Knjiga I. od g. 960.—1335. U Zagrebu g. 1868. str. 466.
33. Listine etc. knj. II. g. 1870. Od god. 1336.—1347. Str. 464.
34. Listine etc. knj. III. g. 1872. Od g. 1347.—1358. i 1116.—1347. Str. 451.
35. Listine etc. knj. IV. g. 1874. Od g. 1358.—1403. Str. 480.

36. Listine etc. knj. V. g. 1875. Od god. 1403.—1409.
i 1226.—1397. Str. 353.
37. Listine etc. knj. VI. g. 1878. Od g. 1409.—1412.
Str. 309.
38. Listine etc. knj. VII. g. 1882. Od g. 1412.—1420.
Str. 234.
39. Listine etc. knj. VIII. g. 1886. Od g. 1420.—1424.
Str. 299.
40. Listine etc. knj. IX. g. 1890. Od g. 1423.—1452.
Str. 489.
41. Listine etc. knj. X. g. 1891. Od god. 1453.—1469.
Str. 496.
42. Commissiones et Relationes Venetae T. I. g. 1876.
Ann. 1433.—1527. Str. 242.
43. Commissiones etc. II. g. 1877. Ann. 1525.—1553.
Str. 302.
44. Commissiones etc. III. g. 1880. Anno 1553.—1571.
Str. 300.
45. Statuta et Leges civitatis Budvae, civitatis Scardonae et civitatis et insulae Lesinae III. 1882.—3.
Str. 616.
46. Ugri u Mletačkoj. Starine I. str. 211.—215.
47. Prilozi za životopis Markantuna de Dominis. Starine
II. Str. 1.—260. Od god. 1434. (ili bolje 1599.)
do 1624.
48. Razvod istarski u latinskom i talijanskom jeziku.
Starine VI. str. 156.—255.
49. Rukoviet jugoslavenskih listina. Starine X., strana
1.—43.
50. Popis prodaja dubrovačkih iz XIV. vijeka. Starine
XI., str. 1.—8.
51. Marijana Bolice Kotoranina : Opis sandžakata Skadar-
skoga od god. 1614. Starine XII. str. 165.—193.

52. Relazione dell' Albania etc. anno 1570. Ibidem str. 193.—200.
53. Relazione di Ragusa etc. Ibidem, str. 193.—200.
54. Skadarski zemljištnik od god. 1416. Starine XIV. Str. 30.—57.
55. Izvještaj franceskoga konzula La Maira o dubrovačkoj republici. Starine XIII., str. 39.—118.
56. Poslanice dubrovačke na mletačku republiku. Starine XV., str. 1.—94.
57. Dva popisa listina (g. 908—1782.) glasovitoga manastira sv. Krševana u Zadru. Starine XIX. Str. 81.—171.
58. Libellus Policorion qui Tipicus vocatur. Starine XXIII. Str. 155.—219.
59. Споменици о Шћепану Малом. Гласник. II. од. књ. II. г. 1870. Str. 160.
60. Dispacei di Luca di Tollentis 1472.—1488. Zagabria a. 1876.
61. O odnošajih dubrovačke s mletačkom republikom tja do g. 1358. Rad V., str. 44.—122.
62. O odnošajih medju Dubrovčani i Mlečani za ugarsko-hrvatskoga vladanja u Dubrovniku. Od g. 1358. do 1526. Rad XVII., str. 1.—69.
63. O odnošajih etc. od početka XVI. stoljeća do njihove propasti. Rad LIII., strana 94.—185. LIV., strana 62.—159.
64. O Markantunu Dominisu. Rad X. str. 1.—159.
65. Povjestničko iztraživanje o Hrvoji. Rad XXVI., str. 74.—92.
66. Prilog Jagićevoj razpravi o gradji za slovinsku narodnu poeziju. Rad XL., str. 136.—146.
67. O Posavskoj Hrvatskoj i o zlatnih novcih njezina zadnjega kneza Serma g. 1018. Rad XLIII., str. 107.—168.

68. Borba za glagolicu na Lošinju. Rad LVII., str. 150.—187.
69. Život Petra Hektorovića sa testamentom pjesnikom. Stari pisci VI. Str. III.—XXVII.
70. Obznana djela: Minotto Documenti. Rad XIV., str. 156.—168.
71. Obznana djela: Amari e Schiaparelli: L' Italia descritta. Rad LXXXV., str. 229.—240.
72. Obznana djela: Cubich Notizie di Veglia. Rad XXXVII., str. 186.—202.
73. Pisan spomenik iz dobe hrvatskoga vojvode Branimira. Rad XXVI., str. 103.—108.
74. Nekoliko glagolskih nadpisa u Vinodolu. Viestnik II., str. 70.—76.
75. Nadpisi iz srednjega doba. Viestnik III., str. 24.—25.
76. Privoljski nadpis. Viestnik III., str. 97.—98.
77. Srebrebren novac grofa Nikole Zrinskoga. Viestnik VIII., str. 33—36.
78. Riedki spomenik našast u Zadru. Viestnik IX., str. 87.—88.
79. Starobosanski pečat. Viestnik IX., str. 99.—100.
80. Prinesak k starohrvatskim spomenikom. Viestnik X., str. 13.—16.
81. Novci Jelačića bana. Viestnik XII. str. 88.—89.
82. Šubićev nadpis u Ostrovici. Viestnik XIV., strana 8.—10.
83. Faria Città vecchia e non Lesina. Zagabria 1873. Str. 68.
84. O napredku arkeologičke znanosti u našoj hrvatskoj zemlji. Rad LXXX., str. 148.—164.
85. Opis jugoslavenskih novaca. U Zagrebu god. 1875. 4°. XXVII., str. 235. Sa 20 tabla.
86. Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja. U Zagrebu g. 1890. Str. 490.

87. Skrovište rimskih carskih novaca. Rad XXXVI., str. 177.—200.
88. Der Fund der römischen Goldmünzen. Agram 1876.
89. Rimski carski novci zem. muzeja. Viestnik I.—X.
90. Na obranu pravosti starosrbskih zlatnih novaca. Rad XXXIV., str. 75.—110.
91. Odgovor na njeke primjetbe — o istom predmetu. — Rad XXXVI., str. 201.—203.
92. Spicilegium Monumentorum archeologicorum. Rad XXXIV., str. 1.—28., XXXV. str. 29.—74., XXXVI., str. 75.—90, XXXVII. str. 95.—100.
93. Novi izvori za dalmatinsku epigrafiju. Rad LXV. str. 129.—154.
94. Rimski nadpisi. Viestnik I.—XIV.
95. Arkeologičke crtice. Rad L. 164.—173.
96. O upraviteljih Dalmacije za rimskoga vladanja. Rad XXXI., str. 1.—68.
97. Biač. Viestnik I., str. 12.—15., 50.—55.
98. Aquae Jasae (Toplice Varaždinske). Viestnik I., str. 32.—43.
99. Rittium (Surduk) Viestnik I., str. 97.—101.
100. Topusko (Ad fines). Viestnik II., str. 1.—11., 34.—42.
101. Arkeologičke crtice. Viestnik II., str. 110.—120.
102. Alveria. Viestnik III., str. 47.—49.
103. Arkeologička izkapanja u Bakru. Viestnik IV., str. 1.—9.
104. Arkeologičke crtice. Viestnik IV., str. 12.—23.
105. Andautonia (Šćitarjevo). Viestnik V., str. 1.—13.
106. Arkeologičko izkapanje u Srijemu. Viestnik V., str. 33.—49., 65.—70.
107. Dukljanske starine. Viestnik VI. str. 33.—43.
108. Rimske therme u Mitrovici Viestnik VIII. str. 1.—6.
109. Nov dokaz da je Hvar prvobitno Περβεια. Viestnik VIII. str. 65 —66.

110. O groblju sv. Sinerota u Mitrovici. Viestnik VIII. str. 97.—105.
111. Harpokrates. Viestnik IX., str. 33.—36.
112. Rimska kola. Viestnik XIII. str. 1.—5.
113. Još dvie zavjetne ruke iz bronca. Viestnik I., str. 107.—108.
114. Kip morske boginje s jednozubnim sidrom. Viestnik I. str. 118.—120.
115. Panonski kipari za cara Galerija. Viestnik II. str. 80.—81.
116. Dvie izprave o velezažnom otkriću u Solinu. Viestnik VI. str. 116.—119.
117. Kaciga iz rimske dobe. Viestnik VII. str. 113.
118. Popis predmeta iz predhistoričke dobe u Nar. Muz. u Zagrebu g. 1876. Str. 56.
119. Popis arkeologičkoga odjela nar. muzeja g. 1889. Sa 36 tabla. Str. 192.
120. Dragulj iz predhistoričke dobe. Viestnik I., str. 6.—12.
121. Predhistorička Venus. Viestnik I., str. 120.—122.
122. Primjetbe na „Prilog tumačenju dragulja“. Viestnik II., str. 20.—21., 47.—58., 82.—90.
123. Prva otkrića iz kamene dobe u Dalmaciji. Viestnik III., str. 1.—11.
124. Predhistoričke starine u Prozoru i Brlogu. Viestnik III., str. 11.—14.
125. Prinosač kamenoj dobi. Viestnik V., str. 49.—52.
126. O nepravilnosti naziva „ugarki ili ugarsko-skandinavski skup.“ Viestnik VI., str. 1.—14.
127. Japudija i predhistorička otkrića u Prozoru. Viestnik VII., str. 1.—11., 39.—47. VIII., str. 39.—50.
128. Prvo otkriće predhistoričkoga groblja od žara. Viestnik VII., str. 65.—72.
129. Terramara u Hrvatskoj. Viestnik VII. str. 97.—98.

130. Prvi tragovi predhistoričkoga opažanja u nas još početkom prošloga stoljeća Viestnik VIII. strana 17.—19.
 131. Oris današnjega uspjeha iztraživanja spomenika iz Dalmacije i nov prinos. Viestnik IX., str. 1.—4.
 132. Terramara u Hrvatsknj. Viestnik IX. str. 97.—98.
 133. Prvo otkriće predhistoričkog selišta iz kamene dobe u našoj zemlji. Viestnik X. str. 1.—2.
 134. Spomenici osobita lika iz kamene dobe. Viestnik X. str. 3.—5.
 135. Odlomak predhistoričkoga groblja u Prozoru. Viestnik XI., str. 1.—2.
 136. Viestnik narodnoga zemalj. muzeja u Zagrebu. g. 1870. Str. 233.
 137. Viestnik hrvatskoga arkeologičkoga društva u 14 svezaka, g. 1879.—1892.
 138. Izvješće o prvom sastanku hrvatskih arkeologa u Spljetu i Solinu u Dalmaciji. Rad CXXI., str. 210.—236.
 139. Index rerum, personarum et locorum in voluminibus I.—V. Monumentorum spectantium historiam Slavorum meridionalium, g. 1893. Str. 393.
-

3. Dr. Ivan Črnčić.*

Čitao u sjednici historijsko-filologijskoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 18. studenoga 1897.

PRAVI ČLAN TADE SMIČIKLAS.

Spomenimo se plemenitoga otačbenika, upravitelja hrvatskoga zavoda svetoga Jerolima u Rimu kroz punih trideset godina, a člana naše akademije od mnogo godina. Kako je proživio gotovo vas svoj vijek izvan domovine, nije imao prilike, da prosiječe koju brazdu na polju javnih posala, dapače malo ga ljudi znade u domovini. Bolje ga znade nauka hrvatska i slavenska. Učinio je djela, koja mu zajamčuju trajnu uspomenu u knjizi hrvatskoj i slavenskoj.

Rodio se Ivan Črnčić u selu Polju župe dobrinjske na otoku Krku dne 2. maja 1830. od siromašnih seoskih roditelja. Polje nije imalo svoje pučke škole, a i u mnogo većem mjestu Dobrinju tek tada osnuje kapelan Antun Kirinčić prvu pučku školu. Cijelu uru hoda imao je Ivan od Polja do škole. Vele, da je marljivo i veselo polazio u nju. Otac mu se radovao i teško čekao, dok mu dijete nauči čitati i pisati, da mu uzmogne napisati „manifest“, to jest popis stvari na brodu. Otac mu poljodjelac bavio se takodjer i brodarenjem po obali sa svojim malim brodićem do Rijeke. Sretan otac dobio sada i mornara i „skrivanja“ ili pisara. Uzalud se Ivan molio ocu, neka bi ga dalje poslao u školu. „Zar misliš, — govorio bi stari — „da ću ja ovo malo zemlje protepsti za tu tvoju školu, a da u propast rineš svoje sestre“. Bio je Ivan jedina sin uz pet sestara. Ivan

* Podataka i pisama dobio sam za ovu biografiju od preč. g. Drag. Parčića u Rimu, od dr. A. Grškovića župnika i dekana u Lošnju i od g. A. Kirinčića župnika u Dobrinju. Svima njima se najsrdačnije zahvaljujem.

lijepo brodario uz oca sve do svoje četrnaeste godine. Tada mu umre u osam dana otac i mati jedno za drugim. Na jednu mu ruku smrknu, a na drugu sinu. Sada bude slobodan, da prodje u školu. Sestre su mu rado privo-
lile, jer nije od njih iskao troška. U Crikvenici priprav-
ljahu za gimnaziju siromašnu djecu dva svećenika po
tužnim prilikama onoga vremena u primorju i na
otoku Krku. Na zagovor plemenitih tih svećenika —
jedan od njih bio Damjan župnik svetojelenski tik
kraj Crikvenice — dobri Crikveničani prehranjivali su
Ivana kroz pune dvije godine. Na Rijeci učinisretno
ispit i predje na gimnaziju kao javni djak. Ovdje si
ima preživjeti kao i mnogi drugi djaci „boduli“ —
otočani — da im oci sirotnoj gospodarici donose graha,
brašna i drugih stvari, kojih ima na otoku. Ali Ivanu
nasmije se sreća osobita. Odlična i bogata riječka hr-
vatska obitelj Pessi trebala inštruktora za svoju djecu.
Obrati se na gimnaziju, moleći najvrednijega djaka.
Profesori preporučē Ŗrñćića, koji sada posvema pro-
skrbljen u bogatoj kući svršī cijelu gimnaziju na Ri-
jeci od šest razreda, koliko je onda bilo. Nije ovo doba
za život Ivanov znatno, što je bio uvijek prvi djak, već
je znatno za to, što je upravo tada na Rijeci cvao za
kratak čas Fran Kurelac, čovjek osebujan, a žarkim
patriotizmom prodahnut učitelj. On je propovijedao o
slavenskoj nauci slavenskom ljubavi a Demostenskom
rječitosti. Dobre djake grlio očinskim milinjem i bratin-
skom srdačnošću. Tako stvarao svoju školu. Kurelac je
učio, da se knjiga hrvatska u ime svoje budućnosti po
obliku što više prislanja uz oblike stare — opće sla-
venske. Samo uz veliki slavenski svijet može biti i
budućnosti hrvatskomu narodu. Ako je ikoji djak po-
zobao ove nauke, morao je naš Ivan prvi djak gimna-

zije, koji šesti razred svršava u dvadeset i drugoj godini, dakle već kao sasvim zrio momak.

Ivan ode sada u Senj gdje je već bila po novom sustavu gimnazija od osam razreda, te svrši u Senju s odličnim uspjehom i ispit zrelosti g. 1853., koji se prvi put one godine obavljao u Hrvatskoj. Na jesen ode u sjemenište u Goričko, da se pripravi za svećenika, za čim je srce njegovo ginulo od djetinstva. Odavle se već javlja sa malim prinosima u „Nevenu“ a i u ljubljanskim „Novicama“. Ovdje je bio i učitelj hrvatskoga jezika osobito svojim slovenskim sudrugovima. „List tvoj me na toliko razveseli — piše mu jedan drug iz Trsta g. 1856. — da ga svaki dan ili barem svaki drugi dan čitam, i ko više ga čitam, većma mi ugadja. Vjeruj mi, mili Ivane, da je ljetos tvoj list jedina slovnica moja podavajuća mi obilno krasnoga voća uzrasloga na naprednom drvu slavjanskom“. Crnčić prijateljima slovenskim ispravlja hrvatske sastavke, koji se trude da pišu hrvatski. On sam nije narodnoga govora poznao, do li svoga krčkoga narječja. To narječje trudi se saliti s književnim hrvatskim jezikom toliko jako, da je i poslije ostao kao neki osebunjak u knjizi našoj. Nije u njega ništa slučajno, već upravo promišljeno i izučeno. „Baš se ne usudjujem Vas moliti — piše mu njegov „stari prijatelj“, slavni slavista Franjo Miklošić g. 1872. — da biste meni napisali, što ste mi ustmeno o jeziku hrvatskom kazali, osobito o deklinaciji i o iterativnim glagolima. Toga nitko tako krasno ne zna kao Vi. Ja bih drage volje poslao Vam Daničićeve oblike, u kojima biste Vi mogli sve kratko zabilježiti, kako bi za Vas manje muke bilo“.

Zaredjen za svećenika bude Ivan poslan u Beč u Augustineum, da se pripravi za doktorat teologije. U ovo doba dospije u Beč učeni kanonik dalmatinski Škarić,

da štampa ondje svoj prevod svetoga pisma s ogromnim komentarom. Započne štampati u svojem domaćem narječju. Črnčić navali nanj u Kat. listu i diže u mnogo članaka veliku buru. Napokon popusti Škarić. „On se je pomirio i sa mnom — piše Črnčić prijatelju — i sa mojim drugom t. j. s onima, koja sta mu, kako govori, najveć naškodila; bi rad, da mu pomažem, da ga svietu preporučim, kažuć mi, koliko je jur stvari popravio, ali ja tvrd kako kamen odgovaram, da to mi je još malo i t. d. Vendar mi ga je milo, vse je krivo, što se je prerano rodio ili brže što nije pazio na naš sviet, kako se budi i miče i pomiče odkle se odmiče, a kamo zamije . . . Ipak do mala ćete čuti štogod ugodna, ćete vidjeti, da sila silu goni, da su u nas bile škare i sukno. Ako dočujete dobar glas, dobro, pametno i velmi mudro i šegavo bi bilo, da javite u časopisih svoju radost od svih stran, da zamuknu neznalice, da posadimo na tvrdo književnu slogu. Ovo je što mene peče, i što bih rad da mi sada neujde, kada je najbolja prilika: er kasno je za gràdom zvonit.“

Nadao se Črnčić, da će u ovo veliko djelo unesti svoje ili bolje Kurelčeve osebnosti. U isto vrijeme u drugom pismu protumači nam, što bi to imalo biti, da je dobio u ruke škare i sukno. „„Neven“ pretrpiv i prebdiv“ — veli on — „što ‚Prkos djevojka‘ svjedoči, oživi na Rieci. Ali ti ima vragov, najveć nevaljalih ahavác — i ovuda, te se moram često boriti. Bratjo! on nije posve Kurelčevac, nu može biti, ako nas je volja, er nekrati onako pisati, kako jur vidjeste. Dakle na noge svatko nas, koji šta umi i komu šta vješta. Kurelac nas na to pozvã, da uzradimo — po njegovu . . . Počeli su vjerovati, da nevalja: „piši kako govoriš“, nego: piši za mnogo milionov. Ova misao ima se vrtiti

po glavi svakomu našem piscu, pak bude pisati, što hoće razum, a ne što želi uho ili oko“.

Uz pripravu za rigorozne teologije nije prestajao gojiti slavistiku. Da je bio djak Miklošićev svjedoče nam srdačna pisma velikoga učitelja, iz potonjih godina, u kojima se potpisuje „vaš stari prijatelj“. „Ovdje u Beču se sprema izložba — piše mu 1872. — dodjite ovamo. Za Vas je u mene spremna soba i prijateljsko srce“. Da se je ozbiljno zanimao slavenskom i hrvatskom starinom, vidi se po pitanjima, koja postavlja svomu prijatelju župniku dobrinjskomu Kirinčiću već prve godine svoga boravka u Beču. Ište njeke rukopise i knjige, a onda pita: „I. Znaju li naši starci i starice, što je „slovinski“? Meni se čini, da znaju. II. Mienjaju li i u instr. množ. *k v c*, *g v z*, a *h v s*, što je krivo? Znam da reku: ja grem ludy = durch — —; a reku: potoky = durch; nad potoky. Valja paziti na vlastita imena, koja se ne daju lagko habiti. III. Liepo bi bilo, da tko zaviri u ona Vrbanska pisana beriva (misale?), da vidi, je li u litanijah i „sveti Kurile ili Cirile“, kako drugdje najдох; da znamo koliko su naši častili svoga velika dobroćinca. IV. Ako ti bude pojti v Košljun, pogledaj ondje v on misal tiskan 1528., ima li i on: „sveti Kurile“; pogledaj, je li mu ime: „hrvatski misal“.

Plod svojih istraživanja priopćuje nam u veoma zanimivim prinosima u Kat. listu zagrebačkom. Najprije objelodani radnju: „Vid Omišljanin naš pisac XIV. vijeka“ (Katolički list 1859. br. 43., 44. i 45.), gdje u tom molitveniku nalazi u litanijama i „sv. Kirile“. Za historika ističe osobito zanimive analistički bilježene dogodjaje iz druge pole XIV. vijeka. Slijedeće godine (Kat. list 1860. br. 1.) priopćuje članak vrijedan za povjest hrvatske glagolice: „Hrvatska škola u Priku“. Iz spisa 18. vijeka izvuče dva znamenita skoro najsta-

rija hrvatska spomenika pod naslovom: „Dva slovenska spomenika glagolicom pisana u Dobrinju g. 1100. i 1230.“ (Kat. list 1860. br. 29.), koji je poslije prešampao i Kukuljević (Kukuljević: *Acta Croatica* 315.—317.).

Kada se je naš Ivan g. 1861. vratio kao doktor teologije na otok Krk, uzme ga sebi za tajnika dobri biskup Vitezić. I sada nastavlja svoje radnje u ispitivanju spomenika glagolice. Ali za malo samo vremena ostade u domovini. Račkoga odazovu iz Rima g. 1860. nove velike i zamašne potrebe domovine. Naš zavod sv. Jerolima bio u velikim smutnjama. „Vaš nasljednik — piše jednom biskup Štrosmajer Račkomu — ima biti Crnčić i nitko drugi nego Crnčić“. (Pismo u zbirci jugoslavenske akademije 1862.) Biskup je mislio, da treba postaviti na ono znamenito mjesto čestita svećenika, marljiva radnika i čistu hrvatsku dušu. Biskup je dobro pogadjao. Sve je to bio naš Ivan. Samo je zaboravljao, da u neprilikama životnim našega zavoda treba i energična čovjeka, koji bi bio jak spletke, ako bi se rasprele, mačem pravednika rasjeći, da ne bude štete časti zavoda i našega naroda. Dobro i pobožno srce Črnčićevo toga mača nije nikada smoglo. Naš zavod osnovan nekada da prima hodočasnike preživio se. To danas svi uvidjamo. Sada je vrijeme, da sa svojim velikim imetkom posluži prosvjeti našega naroda. Črnčić bude imenovan ravnateljem takova kolegija, gdje će se od dohodaka sv. Jeronima mladi kandidati svećeničkoga stališa uzdržavati. On se tomu otimao, jer je vidio, da bi to želio biti drugi jedan kanonik. „Taj puca i v ovoga i v onoga, najveć va me — piše prijatelju 15. okt. 1863. — jer je sbor sv. Jerolima volio mene nego njega, pak je mene učinio ravnatelja našega novoga „Collegia“, premda sam se ja tomu žestoko protivio i sve se odricao

ter prosio i molio, da me izbave službe, koju bi rad M samosegom i na silu. Ali i naš kardinal i svi brati ovoga shora prose me i mole, da ja držim tu službu. I ja im ju i držim od prvoga ovoga mjeseca“. Ovakova čedna svetačka duša a k tomu i umna mogla bi u normalnim vremenima na čelu jednoga zavoda za mladež sjati kao. sunce. U nenormalnim vremenima otpuhati će ju protivni vjetrovi u zakutnu neradinost. U Rimu sprema se prevrat najveći od vjekova. Italija se stvara, a svjetski i vječni grad Rim ima joj biti glava. Opći nemir duhova nije mogao da ne takne i naš zavod. Velike bi energije trebalo u pročelniku zavoda, a to nije bio Črnčić, trebalo bi i velike jednodušne i odlučne pomoći svega našega hrvatskoga episkopata. Dolaskom talijanskoga kralja u Rim naš se kolegij nagotovo kao sam od sebe rasuo. Ostade kaptol i zbor sv. Jerolima bez znamenovanja i koristi za naš narod. 1887. bude napokon Črnčić nadpop iliti glava našega zavoda, da se muči sa raznim krizama, kojih nije on skrivio, a morao se patiti i ozlovljavati sve do groba.

Vratimo se njegovom književničkom radu. Oglasi se u „Književniku“ 1865. sa radnjom „K r ě k e s t a r i n e“ (Književnik II. god. 1865. str. 1.—23.). Ovdje objavi prvo skoro potpuno čitanje znamenite u kamen urezane hrvatske listine od god 1101., u kojoj dolazi ime kralja Zvonimira. Već kao klerik uzeo se zanimati za taj preznatni spomenik. „Meni jošte žaknu (t. j. kleriku) — piše on — dodje do ušiju, da je nešto napisano na kamenu u nekoj crkvi Bašćanskoj i da su tu dolazili čitati učenjaci iz velike daljine, ali da nisu mogli nikako pročitati, a da je najbrže glagoljica od davnna. Ja na to zasjedem konja, te odletim tamo za tri do četiri ure, jer sam bio pod Kurelcem, pak me za našim pismom potezaše želja i volja. I tako doskakah do Ba-

šćanske drage, te do crkve sv. Lucije, zatvorene. Nemiran dozvah njezina čuvara, da mi ju brzo otvori, da vidim i pročitam što je tu unutra napisano. On mi ju drage volje otvori, a ja preželjno stupim unutra, i nadjoh na tlih veliku ploču, dugu i široku, te svu napisanu iz vana, pak joj se naradovah. Ali čemu? Htijah to pročitati, ali zaman; nemogoh ni jedne besjede zdvignuti, a ni slova nijednoga, ni s desna ni s lieva, ni s glave ni s boka, niti stojeć niti sjedeć niti klečeć. Pak mučan i tužan domislilih se to vodom oprati, da mi bude to čistije te očitije. Ali ni tako, nesreće! ništa nerazpoznah, ništa nedvignuh; ni tako tomu pismu ne mogoh najti ni konca ni kraja, ter ni poznati pravo, je li glagoljica. A jur sam umjeo čitati glagoljicu ne samo štampanu nego i pisanu“.

Kada se je g. 1861. vratio iz Beča kao doktor teologije, opet se prihvati posla. Ploču medjutim biskup Vitezić podigao sa zemlje i namjestio postrance uz pobočni oltar crkveni. Sada je ljepše i zgodnije, jer je svako pisme na svjetlosti. Do brza razriješi dva tri retka i pošalje Ivanu Kukuljeviću. Ovaj mu pošalje dosadanje prepise Račkoga i Sabljara i ponuka ga, neka dalje istražuje. I opet poleti Crnčić sa svoja dva druga svećenika, da čita i ispituje. Napokon pročita gotovo sve. K tomu rasvijetli i povjest opatije sv. Lucije. Dao se medjutim na ispitivanje i čitanje ovoga spomenika i dr. Fr. Rački i priopći svoj konačni uspjeh u Starinama VII., a poslije još konačno dovršeno priopćio u svojim dragocijnim „Documenta“. Iza svega toga pokuša još jednom Crnčić raspravom: Još o glagolskom napisu u crkvi sv. Lucije u drazi bašćanskoj“. (Starine XX. 33.—49.) ispraviti njeke pogreške Račkoga i ustanoviti konačno čitanje. Malo je ispravljao, ali i ono po našem mnijenju dobro. Svoje čitanje utvrđuje obilnim

primjerima iz drugih spomenika tako, da se možemo danas ponositi jasno i pravo pročitanim spomenikom, na kome sjaje ime našega kralja Zvonimira. Vrijedna je brige i truda velikoga bila ova najstarija u kamen urezana listina ne samo u hrvatskom nego i u slaven-skom svijetu.

Črnčić je, kako rekosmo, mnogo prekapao po historiji, da rasvijetli svoju svetu Luciju. Vidiš, da odasvuda traži svjetla za svoj mili otok Krk. Tako postade njegova: Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji. U Rimu 1867. „Ta to je Farlat napisao. Nije, dobri čitaoče — piše Črnčić — on nije dokazao, da je Vinodol nekad spadao pod Krčku biskupiju, ni da je Senj, ni da je Gatska, ni da su Modruše; a ni da su Buže i Lika pod Rabsku spadale, ni da Vinodol i Buže sada spadaju pod Modrušku, ni kada je počela Senjska. A ni što je Vinodol ni što Buže nije znao; a ni da su Krčani, Osorani i Rabljani bili pod kralja Hrvatskoga, ni da su Frankopani na našem otoku knežovali dvanaestoga vieka, ni kada se je dogodilo ono, što je biskup rabski Juraj Kostica 1308. popisao . . . A i kako su naši stari voljeli jezik svoj nego tudji, kažem ja; i kako su se pravo zvali oni plemeniti Hrvati, koji se s Ugarskim kraljem Kolomanom pogodiše onako pametno, onako pošteno, onako pravično; i kada je on Dalmaciju preprosio; i gdje ima krivo Dandul, a gdje Impastari, a gdje Kandler, a gdje Sladović, a gdje Kukuljević; i još nekoliko biskupov krčkih, za koje još nitko ne zna, i nekoliko njihovih naredab liepo hrvatski pisanih“.

Sve ovo ispituje i dokazuje Črnčić u svojoj toj povjesti. Iza ove knjige mnogo je na svijet došlo spomenika, dosta je uneseno svjetla u raspravama za onu stariju povjest. Mnogo svjetla donosi nam Črnčić i u crkvenu

povjest onih biskupija. Najviše je ispravio Farlata. Mnogo lijepih prinosa ima za geografiju primorskih strana. Imade lijepih hrvatskih pisama s otoka Krka, prvi put objelodanjenih. Ima puno lijepih stvari, samo žalibože ne ima oblika modernoga pisanja historije. A upravo je ovu knjigu štampao u Rimu, da mu ju u Zagrebu ne pokvare, kako sam kaže: „zašto u Zagrebu bojao sam se, da te mi jezik načinit“. Za ovu povjest upotrebljavao listine iz dvaju zbornika, koje je poslije priopćio u „Starinama.“ Jedna je radnja pod naslovom: „Što je pisama sakupio P. Blagoslav Bartoli“ (Starine XX. 1.—21.) Listine idu od g. 1248.—1521. Sve se tiču samostana Franjevaca u Krku. Druga je: „Njeko liko iz prava krčkih biskupa“. (Starine XXI. 69.—80.) Zbirka ide od 1410.—1788. a započela se sastavljati početkom 17. vijeka. Još za ovo djelo donosi svjetlosti u raspravama: „Još o Belom“ (Viestnik ark. dr. god. VIII. 66.—72. a i u god. VII. str. 83.—85.). „Napis na sakristiji stolne crkve Krčke“ (Viestnik g. IX. 7.—12.).

Iza svoje „Najstarije povjesti“ podaje svoje: „Dvie razprave: Slovinski sveti Jerolim u Rimu a Rieka, i: Drugo je Senj, a drugo Segni“. U Trstu 1868. Bjelodano dokaza iz spisa i karte u zavodu sv. Jerolima, da je Rijeka pripadala Hrvatskoj, gdje su se Riečani sami bilježili da su iz Hrvatske. Doista ima pravo iza svih dokaza, kada završuje: „A još i sada priijmljemo iz Rieke i u gostinjac i u sbor i u kapitul (a tako i iz Medjumurja). Pak su Riečani onako djelajuć svojim starijim nevjera, a Hrvatom i drugim Slovincem nezahvala: a na Hrvatskom side, na Hrvatskom stoje, na Hrvatskom hode, na Hrvatskom leže“.

Sjedeći pri izvoru spomenika našega staroga zavoda u Rimu posveti se časnomu poslu, da mu napiše istoriju

u raspravi: Imena Slovjenin i Ilir u našem gostinjeu u Rimu poslije 1453. godine Rad LXXIV. Str. 1.—70. K tome: Prilozi k raspravi: Imena Slovjenin i Ilir u našem gostinjeu u Rimu poslije 1453. Starine XVIII. 1.—164. Ovo dopunjuje svojom raspravom: Još dvoje o slovjenском gostinjeu u Rimu izopačeno. Rad CXXV. 1.—32. Povod ovim radnjama jesu velike pravde, koje su se vodile u sedamnaestom vijeku u Rimu: tko su Ilirci i da li se slovenske zemlje Kranjska i Koroška imaju pribrojiti među ilirske ili slovinske zemlje, da li Slovenci imaju pravo unilaziti u sveti Jerolim. Za mutne etnografske pojmove prošlih vjekova imade u ovim radnjama obilna gradiva. Što je natio illyrica po pojmanju 17. vijeka? O tom vlada pravi kaos pojmova. Koliko je tu proti tadanjim smutljivcima sneseno dokaza, da su Štajerci i Kranjci pravi Slovjeni! U historiji etnografije slavenske biti će ove rasprave sa svojim prilogima uvijek znamenite. Baveći se ovim pitanjem „Slovjen ili Ilir“ na tanko i na drobno nije Črnčić dospio da napiše pravu povjest rimskoga našega zavoda. Nije niti izercpio obilnoga gradiva, što ga je sam priopćio kao prilog raspravi više nego toliko, da bi se imao zvati zavod slovinski ili hrvatski a ne ilirski. To je temeljito dokazao.

Tešku zadaću navali si Črnčić, kada se spremi da izda: „Popa Dukljanina Lětopis po latinsku i toga nekoliko i još nešto po hrvatsku“. (U Kraljevići 1874.) I dobro ju riješi. Velika tmina pokriva postanak ove čudne i zakučaste za historika kronike. Ne znamo, tko joj je pisac, a pogadjamo tek, kada se je imala roditi. Dva ima teksta, jedan latinski, a drugi hrvatski, ako se odbije ono nješto sitnih razlika u talijanskom djelu Mavra Orbina. Već smo za znatan korak napred, ako znademo: kada i gdje je mogla postati kro-

nika hrvatska. Da je postala u „Krajini“ a ta krajina da je zemlja od Cetine do Neretve i do mora, da je bila na očigled grada Spljeta, na očigled prijestolnice hrvatskih kraljeva : ovo je Črnčić sjajno dokazao. Dokazao je i to, da nije starija od petnaestoga vijeka. Pokazao i vjerojatost, da je hrvatska kronika ispisana iz izvornika cirilskoga. Sve ovo daje svjetla i hrvatskomu a i latinskomu dijelu, iz koga je hrvatski izvornik preveden. Kušao je Črnčić i odnose hrvatskoga prema latinskomu istaknuti i razjasniti i u uvodu i u notama. Još će mnogoga historika glava zaboljeti, dok se sve razjasni. Hoće li se ikada oboriti ono mišljenje umnih historika, da je ova kronika ovakova kakova je danas tek za geografiju staru i etnografiju od vrijednosti, a za historiju od nikakve? Mudro je preko toga prešao naš izdavač. On je s tom kronikom sve učinio, što se danas sigurno učiniti može. Danas ne ima historika, koji bi mogao i smio upotrebljavati drugo izdanje nego li ovo Črnčićevo.

Sam nam Črnčić pripovijeda, koliko ga je već od god. 1870., nukao osobito Miklošić neka bi štampao ispravke Asemanovu evangjelju, koje je Rački izdao s puno pogrešaka, ili dapače cijelo evangjelje od riječi do riječi, od slova do slova. Pred nama je više pisama Miklošićevih. Evo jednoga cijeloga od 12. junija 1873. „Moguće je — piše Miklošić — da Rački ne će dopustiti, da se Vaše popravke štampaju u Radu, premda bi on morao prvi biti, koji to želi, da bi se moglo nekako kazati : una manus vulnus opemque tulit. Ako se popravke ne mogu štampati u Radu, onda mislim, da bi najbolje bilo, da se štampa čitav Assemanov rukopis“. (Moramo za ljubav istine spomenuti, da je Črnčić bio ponudio akademiji cijelo djelo za štampu. Ali mu akademija ne prihvati dopisom od 31. srpnja

1878., gdje kaže: „Ova akademija imade sada i za dugo vrijeme mnogo troška oko izdavanja publikacija, koje si je po njekoј osnovi preduzela, tako da joj novčana sredstva ne dopuštaju ista potrošiti u preštampanje inače dragocjenoga spomenika, bilo ono kako dragocjeno“). „Ali kojima slovima? Ja ću Vama kazati, što ja o ovoj stvari mislim. Meni se čini, da ga ne valja štampati glagolskima slovima, jer knjige štampane ovim slovima ja smatram kao da ih i nije. Niko gotovo ih ne čita. Čitanje takvih knjiga je odviše trudno. Ja dakle mislim, da bi dobro bilo štampati Assemanov rukopis ćiriskim slovima, kako je Kopitar štampao Klocova glagolitu. Ovoga su čitali svi, koji se bave slavenskom filologijom; Assemanov rukopis štampan glagolskima slovima niko, osim Vas, Jagića, mene i možebiti Grigorovića. Knjige se ne štampaju, da ih čita deset ljudi. Kukuljevićeve diplome, važne za jezik i za istoriju, makulatura su; ali treba tako štampati, da svaki čitalac može odmah znati, šta ima matica, dakle od litteram. U predgovoru treba kazati, koje cirilsko slovo kojemu glagolskomu slovu odgovara. Ali ako je to važno, da se može odmah kazati, kako ima matica, onda bih ja mislio, da bi najbolje bilo, da se Assemanov rukopis štampa lijepima razgovjetnima slovima latinskima. Broj čitalaca bi može biti još veći bio, troška mnogo manje, koristi više. Tako Nijemci svoga Ulfilu štampaju ne gotškim nego latinskima slovima. Tako sam ja u četvrtoj knjizi slovenske gramatike staroslovensko štampao latinski. Ja mislim, da u buduće mi ćemo sve latinski štampati. Radi se, kako kazah, samo o tome, koja latinska slova kojima glagolskima slovima odgovaraju. Istina da treba nešto dodati latinskoj azbuci. Tako bi se n. pr. moglo pisati a. b. v. g. d. e. ž. z. 3. i. i. h (kojega u Assemanovu rukopisu neima) k. l. m. n. o. p. r. s. t. u. f. x. ω. št. c. č. š. ѿ. ѡ. ѣ.

ju. je. a. ja. x. ps. th. y. Držim se u Klocovu glagoliti tabula II^a. A ima i više naputaka, neki su u odlomecima, kojih ne možemo sada našampati.

Kada je već Črnčić veći dio posla obavio, uzeo ga i Jagić zaklinjati, neka još jednom prepíše i štampa cijelo Assemanovo evanđelje. „Ja vas u ime nauke slovinske — piše mu iz Berlina 4. ožujka 1875. — u ime slave vaše, molim i zaklinjem, ne propustite lijepe zgode, što ste blizu onomu spomeniku, da ne bi još jedan put sam štampani tekst, rieč po rieč, bukvu po bukvu poredili s originalom i to gdje mu drago bilo našampali. Vi ćete sve nas filologe neizrecivo time zadužiti, a sebi osvjetljati iznovice lice, koje Vam je već i sada svijetlo i ugledno“.

Iza ovih i ovakovih molba napokon se odluči Črnčić da štampa: Assemanovo izborno evanđelje. U Rimu 1878., latinskim slovima. Potrebu evo već iskazasmo vapajem glavnih zastupnika nauke. O tom govori prije svega i Črnčić. Spominje kako je nješto iz toga evanđelistara iznio na svjetlo Šafařík a poslije cijeloga Rački. „E shabno je — veli on — ono u Šafaříka: v onih samo 144 redih je 550 pogrešak . . . A u Račkoga, u njega v onih istih glaviznah nije nego 50 pogrešak“ Opravdava nadalje svoja latinska slova s primjesom cirilskom, govori o piscima i o rukopisu, o znakovima, o pogreškama samih rukopisaca, o slikama i znakovima, o pripisima i napokon o vremenu, da je ovo evanđelje starije od Ostromirova i da je iz desetoga vijeka. O samom prepisu veli Jagić, koji se je već prije uviđom u izdanje Račkoga dosta namučio: „und da wir Grund haben zu glauben, dass die neue Ausgabe genauer ist, so ersieht man schon aus diesen wenigen Zahlen, dass für streng wissenschaftliche Zwecke von nun an wohl nur die letztere massgebend sein darf

Im Namen der slavischen Sprachwissenschaft sei dem Herausgeber für die mühevollen Aufopferung, eine neue Ausgabe des wichtigen Denkmals gemacht zu haben, aufrichtiger Dank ausgedrückt“. (Jagić, Archiv IV. str. 546.) I mi mu u ime knjige hrvatske hvalimo i blagodarimo za onih „trista ur“, što je gledao u izvornik, a još više za onaj pomni i tanani „Pripomenak“, kojim je pokazao našem mladjemu naraštaju, kako se i koliko se treba truditi, da se stvori valjano i od prijatelja i neprijatelja priznato krasno djelo.

Črnčić je jošte zajedno s Račkim i Jagićem bio suradnik pri krasnom djelu „Hrvatski pisani zakoni“ 1890. u izdanju naše akademije sa svojim „Krčkim ili bolje Vrbanskim statutom“. Skoro iza osnutka akademije javi se on s tim djelom. Tada mu akademija 3. aprila 1870. odgovori, da je voljna otkupiti njegov rukopis i upotrebiti pri većem „zborniku pisanoga prava jugoslavenskoga, koji je akademija odlučila izdavati“. Črnčić na to privoli. Velika je osnova akademije imala opsegnuti i srpske zakone i hrvatske. Osnova se razbijala na svačemu, dok napokon god. 1890. ne izadju hrvatski zakoni, a za dalje, što Bog da. Črnčić bio učinio svoj prepis latinicom, a sada se ovi zakoni izdali cirilicom, koji su bili glagoljski. Trebalo je iznova udesiti prepis prema izdanju pismenima cirilskim. Kako vidim iz nekih bilježaka Črnčićevih, on sam nije bio zadovoljan s ovim izdanjem, i nalazi pogrešaka, koje bi se bile ispravile, da je on dobivao u Rim barem jednu korekturu. Izmed tih ispravaka najznatniji je svakako onaj, da na str. 147. ima biti g. 1402. mjesto pogrešne god. 1382.

Črnčić napisa i manjih rasprava o glagolici, ali su sve znatne. „Još oble glagolice na Krčkom otoku“, (Starine VII., str. 1.—12.) otkrivaju glagolicu čudne

obline, koja ne može biti mlađja od 12. vijeka. „Zar su oblija — pita dobro — ona u Pragu slova, ili u Parizu, ili u Tridentu, ili u Vatikanu, nego evo ova.“ „Rimsko-slovinska služba sv. Kurilu i Metodu“ (Starine XIV. strana 210.—220.) znamenito popunjuje dvije slične radnje, Mesićevu i Brčićevu, a sve to na temelju dviju rimskih i jednoga bečkoga brevijara četrnaestoga vijeka. Iza svojih dokaza smio je doista emfatično zaključiti: „Sada, moj Hrvate, moj Slovinče! po tih mojih sitnih i velikih svjedocih i po onih gospodina Mesića u ‚Tisućnici‘, tko hoće, tko može, tko smije reći, da naši stariji nisu častjivali i hvaljivali i slavljivali svetoga Kurila i Metodija po svih krajih: i okolo Zadra, i okolo Krka, i okolo Senja, i okolo Otočca i okolo Grobnika i okolo Trsta ili Tržišća“.

Njegovi „Popravci ka glagolskim spomenikom“ (Rad XVI., str. 1.—6.) ispravljaju kronologiju u njekim spomenicima izdanim od Kukuljevića. „Brojna vrijednost slova III“ (Rad XXIII., str. 18.—23.) ima biti po njegovu 5000. „Nekoliko južnih Slavena zapisanih 1478.—1520. godine u bratovštinu sv. Duha u Rimu“ (Starine XV. str. 168.—176.) Nisu ljudi u Rim grnuli samo radi pobožnosti već i radi nauke, pak bi između ovih imena mogao se iznaći i koji radnik na prosvjeti. „Paoporučka Ivana Lučića Trogirana našega povjestnika od 1679. godine“ (Starine XXVI., str. 20.—26.). Zanimiva je za prilike životne našega slavnoga Lučića, oca hrvatske historijografije. Dodajmo ovamo i one „Hrvatske listine“ štampane u „Našoj Slozi“ g. 1880 i 1881., pa smo sakupili sav od prilike književni rad našega Ivana Črnčića.

Ogledamo li se sada pod svježim dojmom svih pročitanih radova našega Ivana Črnčića, prikazuje nam se

tihi savjesni svećenik, koji najvećom pomnjom traži pravu istinu. Na zavičaj njegov krasni otok Krk milo je gledao njegov učitelj Frane Kurelac kao na rizniču bogatu stare hrvatske slave i glagolskih spomenika. Ovo je Ivana najprije uspalilo, da traži slavne ostatke hrvatske. Dospio u Beč i nastavio učiti slavistiku, pa i opet mu se širila dušom slast da je sin onoga otoka, kojemu priznaju i drugi slavni slaviste, da je od vremena slavnih kraljeva hrvatskih stajao na braniku za svoju narodnu hrvatsku i slavensku službu božju. Svu snagu uloži Ivan, da razjasni sve, što je slavnih hrvatskih uspomena na otoku. Nije otok Krk rodio sina, koji bi bio svojim radnjama toliko dokaza donio, da je otok bio uvijek živo i zdravo udo hrvatskoga naroda. Pa i kada slavista preko ogromnoga slavenskoga svijeta pogleda prema zapadu na ogranke skrajne Slavenstva, gdje se bije i otimlje za život sa inorodcima, uvijek će mu se oko milo zaustaviti na otoku Krku, na njegovim hrvatskim uspomenama, koje pokazuju, kako je hrvatski narod pokazao snage, da odoljeva najjačim navalama na svetinju svoju. Črnčičeve zdušne i savjesne radnje ovu vjeru utvrđuju.

Uz njegov književni rad najbolje ćemo nasloniti njegov rad u komisiji za slavensku službu božju. Iza stotinu i više godina uzeli u Rimu raspravljati pitanje o slavenskoj službi božjoj. Dozvoliše nadbiskupu barskomu slavensku službu božju. Kako je taj posao tekao i sretno pošao, o tom se danas ne može pisati. Dosta o tom u svojim pismima natuča Črnčić. Jednom piše prijatelju: „Niemci i Magjari strašno se razljutili i pomahnitali, što je sv. Otac Papa Barskomu nadbiskupu dopustio: Gospod s Vami! Pak i na me se oni srde!! Kako da sam ja kriv!! Ter je pet kardinali tomu sudilo i odsudilo, a ne ja. Istina, i ja sam bio

pitao, da rečem o tom svoju, pak sam rekao, da dà; no kako bih ja Dobrinjac mogao reći, da ne Mi smo krivi što smo živi“. Sveta stolica učini odbor, komu učini predsjednikom nadbiskupa Sembratovića, a uz njega Črnčića i Fermendžina, kojima je kanonik Parčić imao odgovarati. Radilo se od mjeseca augusta 1888. do marta 1889. Črnčić je već g. 1882. bio napisao promemoriju, za koju veli u pismu prijatelju, da iznosi 17 strana. Ja te promemorije ipak do sada nisam mogao dobiti, a niti prijatelj Parčić ne zna za to. „A da je to bilo tiskano — piše mi prijatelj Parčić — ni toga ja ne znam, osim da nije bilo u tajnih spisih, koje su one dobe razdavali samim kardinalom; ali tko će doći do toga? Možda dojučega veka, kada bude slobodan tajni arhiv Propagande?!“ Dobio sam tek početak ove radnje u konceptu. Mogu reći, da je dostojno, jasno i i vjerno historijski pisana.

Jošte bi dolikovalo opisati one napasti i prošnje književnika hrvatskih i slavenskih za razne usluge u rimskim bibliotekama. Napastuju ga Miklošić, Rački, Jagić, Geitler, Pavić, Oblak, i mnogi zvani i nezvani književnici, da im vidi i prepise ovo i ono. Mnogi mu zahvaljuju, što im je vjerno i lijepo učinio uslugu.

A sada da ga vidimo prema njegovu rodu i prema rodnom mjestu Polju, prema otoku Krku. Črnčić živio je u Rimu preko trideset i tri godine, ali srećom bio je uvijek na otoku. Treba samo pročitati onih stotinu listova, što ih je pisao svomu rođaku župniku dobrinjskomu Antanu Kirinčiću. Daj onoj sestri onoliko, onoj više jer je potrebna, onomu nećaku za školu, onomu da se ženi, onoj nećakinji za udaju. Ne bi toga niti ljudi razumjeli, koji ne poznaju otoka Krka, koji nisu vidjeli onih bijelih kuća, što su ih popovi posagradili svomu rodu po svem otoku. A što tek očekuje siromašni rod od

„barbe“ (strica) kanonika iz Rima! Črnčić je pomogao svomu rodnomu mjestu sazidati crkvu i školu. A najveća je njegova zasluga, što su dobili svoju školu. Dvadeset hiljada forinti — vas štednjom stečeni imetak — ostavi svomu rodu za stipendije. Po dva puta očekivali su njegovi rođaci i zemljaci da će im doći za biskupa. On sam zabilježi da su mu neprijatni oblasnici zapisali: „ein fanatisch gesinnter Südslave“ i da „zagovara već dvadeset godina u Rimu jugoslovenstvo“, čime su mu sprečavali uzlaz do biskupske časti u domovini. I to neka se znade. Preminu blago u gospodinu 7. januara god. 1897.

Našoj akademiji bio je Ivan Črnčić član dopisnik od 2. decembra 1882. a suradnik skoro trideset godina. U njemu izgubismo stručnjaka in glagolitičis priznata u cijelom slavenskom svijetu. Da bog da nikada mu u nas ne uzmanjkalo dostojnih nasljednika. Slava mu!

4. O. Euzebije Fermendžin.*

Čitao u sjednici historijsko-filologijskoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 18. studenoga 1898.

PRAVI ČLAN TADE SMIČIKLAS.

Nacrtati život jednoga skromnoga o. franjeveca nije tako lasno. Njegov rad ne kreće se u vrtlogu života, da mu hvataš namjere i ciljeve rada u strujama, koje stvara život. Njegov rad jest u molitvi i knjizi. Što je uradio u svetoj molitvi, to ide pred onaj viši sud, pred kojim ćemo jednom svi mi odgovarati. Što je knjizi privrijedio, o tom možemo suditi i mi, ali to je i sve, što možemo pripovijedati iz njegova života.

* Podatke za životopis o. Fermendžina dao mi je o. Ivo Rodić exprovincijal, komu za tu ljubav najsrdačnije zahvaljujem.

O. Euzebije rodio se 20. septembra 1845. u Vingi (Theresiopel) u Banatu. Trgovište to napušćeno je od samih Bugara, koji su ovo mjesto naselili god. 1735. prebjegavši ovamo u vrijeme rata izmed Austrije i Vlaške pod vodstvom otaca franjevaca. Na krstu dobije naš Euzebije ime Martin. Oca izgubi veoma rano. Majka mu udovica brinula se i trudila, da svoga jedinca sina što bolje uzgoji. Pobožna žena znala je i u svome sinu uzbuditi želju, da se posveti redu sv. Franje. Ta i u Vingi bio franjevački samostan i franjevačka župa. O. franjevac bio učitelj i kateketa našem Martinu. Po preporuci svoga učitelja i katekete dospije u dječjačko franjevačko sjemenište u Bač. 10. sept. 1862. bude zaodjeven redovničkom haljinom i dobije ime Euzebije. Po dovršenom novicijatu bude poslan u Földvar, da sluša filozofiju. Zatim ga pošalju u Vukovar, da sluša prvu godinu bogoslovije, a drugu svrši u Baji. Medjutim odluči red, da ga pošalje u samostan bečki, da na ondješnjem sveučilištu nastavi i dovrši svoje nauke. Godine 1868. 22. studena reče prvu misu, a g. 1871. učini strogi izpit za profesora teologije.

Pripovijedaju, da je bio čudo od djeteta u kojem su se sticali izvanredni darovi duha i neobična pobožnost u jednu divnu skladnu sliku. Spominju riječi njegova učitelja u djetinstvu o. Fidela Saghia i svih potonjih njegovih poglavara, da je općaravao sve svojom izvanrednom čednosti, pobožnosti. Sve to može svatko vjerovati, tko je jednu uru imao prilike gledati u ono blago, milo i sveto oko Euzebijevo. A što spominju o njegovoj darovitosti, to opet svjedoči krasni rad u historiji iza toli slabih priprava. Vele, da je za rano volio baviti se povješću. Dospjevši na bečko sveučilište slušao je nuzgredice i predavanja poznatoga umnoga historika Maksa Büdingera. I to je bilo sve njegovo naučno historijsko

skolovanje. Pa kako je brzo uhvatio onu kritičku oštrinu, koju drugi iza tolikih nauka teško stižu!

Fermendžin bude profesorom bogoslovja redovničkoj mladeži u Iloku. Ovdje je cvao u krasnom radu punih deset godina. Stekao si veliki glas. „Kako je o. Euzebije“ — piše mi vrijedni Rodić — „u predavanju bogoslovnih predmeta vrstan bio, njegovi bivši učenici to najbolje dokazuju, koji ga do neba hvale i zahvalno ga se spominju“. I njegovi drugovi divili se njegovoj neizrecivoj radinosti. Kada je odslužio svojih desetak godina kao profesor, bude imenovan upraviteljem samostana u Baji. Ovdje ostane samo polu svoga odredjenoga vremena. God. 1882. imenova ga general franjevačkoga reda o. Bernardin a portu Romatino generalnim defintorom sa sjelom u Rimu.

Prijatelji pripovijedaju, da se je Euzebije tomu jako obradovao. Naš svjedok kaže: „Znate, da nije bio slavo-hljepan, niti se je igdje svojim znanjem isticao. Ne mislite, da je ta njegova očita radost ikomu zazorna bila, da bi tkogod bio podvaljivao, kako hlepi za čašću a možda i biskupskom mitrom. Ta znate, kako se misli i govori o častolovecima“. Sva su braća znala, da se Euzebije upravo zato raduje, što dobiva divnu priliku podići se u nauci crkvene povjesti, kako je i govorio. Vidi se, da je Euzebije znao, na kakovu ga uzvišenu stolicu žele posaditi. Umro bio već god. 1871. proslavljeni povjesnik franjevačkoga reda o. Stanislav Melkior a Ceneto, a zastao kod dvadeset i petoga toma velikoga djela „Wadingi Annales Minorum“: 24. tom izašao g. 1860. Vidi se, da visoka starost — umro u 86. godini — nije dala o. Stanislavu, da kreće brže s djelom napred. Euzebije bude imenovan povjesnikom reda, a general mu predade negotov onaj XXV. svezak, da ga dopuni i uredi. Za četiri godine (1886) izadje ispod redakeije

Fermendžinove ogroman tom u foliu *Annales Minorum Ad Claras Aquas* (Quaracchi) S. 742. za godine 1612—1622. Pripovijedaju se zgođe reda najprije u Europi, zatim u drugim dijelovima svijeta, spominje se na stotine redovnika koji su se svetim životom odlikovali i opet stotine koji su se knjigom proslavili.

Da svoj posao uzmogne temeljito nastaviti, prodje sve arhive samostana Italije, naše monarkije, balkanskoga poluotoka i prednje Azije, a naročito svete zemlje. A nada sve služili su mu arkivi propagande i reda franjevačkoga. Napokon ponese na jesen prošle godine rukopis posljednjega sveska u Quaracchi da ga štampa. Pripovijedao mi je, da je dospio do konca sedamnaestoga vijeka a dalje i ne treba da se u jednom djelu piše historija cijeloga reda. Red se tako razgranao i razvio, da već za osamnaesti vijek može svaka država o sebi imati svoju povjest. Prilike država već djeluju i na povjest reda. Sve ga je to sklanjalo, da dovrši sa koncem sedamnaestoga vijeka. Žalibože ostade ovo njegovo djelo nedotiskano. Vele mi, da je sada dotiskano izašlo, ali ja ga ne mogoh dobiti.

Uvjereni smo, da ćemo u ovom djelu naći mnogo lijepih prinosa i za kulturnu povjest naših jugoslavenskih zemalja. Tu nadu daje nam sav njegov rad, koji je objelodanio u našoj akademiji.

Radeći za veliko monumentalno djelo povjesti svoga reda nije mu nikada uminulo, ako je našao štogod i za svoj narod zanimiva i znamenita. Iste godine, kada je dovršio dvadeset i peti tom „*Annala*“, pošalje našoj akademiji: *Acta Bulgariae ecclesiasticae Zagrabiae* 1887. S. 409. (ab. a. 1565—1799)., najviše iz arkiva propagande. Naši hrvatski franjevci već od 14. vijeka od vremena Ljudevita I. vrše katoličke misije među Bugarima. Svojim radom prekriliše istočnu Ugarsku, Vlašku i Erdelj. Teške i preteške zadatke više puta i

svojom krvlju posvećivahu u Bugarskoj od XVI—XVIII vijeka. Ostatke Pavličianaca i Bogomila razbijahu i savijahu pod krila nauke katoličke crkve. O svem tom svjedoče ovi spomenici. A i mnogu crnu i tamnu stranicu povjesti pogaženoga naroda bugarskoga za prvi put razsvjetljuju. Mnogo svjetla pada iz ove potonje doba i na tamnu nauku bogomilsku prijašnjih vjekova. Za to će mu biti nauka tim zahvalnija, što je rijetku sreću samo njemu danu, da proučava propagandin arkiv, tako krasno i izdašno upotrebio.

Na isti način postade njegovo drugo krasno djelo: *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752. Zagrabiae. 1892. S. 613.* Sabirući spomenike za povjest franjevačkoga reda u Bosni, pomisli, da oko tih spomenika doda i druge spomenike za političku povjest Bosne barem u regestima koliko su izdani. Na ovaj način izadje jedan zbornik kao manuale za povjesnika Bosne. Franjevci i njihovi spomenici čine srčiku zborniku za povjest Bosne. „Ne čudi se tomu, dragi štioče — dobro veli o. Euzebije — ta franjevci su kao božjom odredbom došli u Bosnu, da izkorenjuju hereziju bogomilsku, a poslije su i ondje i u susjednim zemljama, koliko su bile pod jarmom turskim, uzdržavali i uzdržali svetu vjeru našu, borili se i prolijevali krv za vjeru i otačbinu svoju“. Što su trpili i radili, da ublaže muku veliku našega naroda, a što je trpio i sam narod, nigdje nije tako vjerodostojno napisano i opisano. Naći će ovdje i geograf i etnograf dosta lijepe gradje. Tolike su župe opisane po svomu opsegu i povjesti Tolike slike iz života tako su vjerne, kakovih nikad nitko ne zapisa a mnoge odaju i tradicije narodne iz prijašnjih davnih vjekova. Hrvati, Srbi i Bugari, kojima je sila turska prekinula razvoj

historijski, imadu za to tamno i čemerno doba života svoga naroda u ova dva zbornika Fermandžinova najbolje i najpouzdanije gradivo.

Prema smjeru i sastavu ovih dvaju djela jest i treće mu rukopisno djelo: *Acta Croatiae ecclesiastica*, koje će takodjer naša akademija u svoje vrijeme objelodaniti u „Starinama“. Ovaj svezak neće biti onoliko zanimiv, koliko ona dva već objelodanjena njegova druga. Spomenici govore lih o samostanima, o kojima imamo i od drugud spomenike. Ipak će biti i u *Acta Croatiae* dosta lijepih prinosa za kulturne prilike XVII. vijeka.

Uz ova glavna djela najbolje pristaje: *Chronicon observantis provincia Bosna argentina ordinis S. Francisci Seraphici*, *Starine XXII.* 1—67. Ova opsegom mala, sadržajem znatna radnja zasvjedočuje velik trud. Preko četrdeset rukopisa iz Gyöngyösa, Kološvara, Broda, Dubrovnika, Karlsburga, Budima, Pešte, Sutjeskoga, Dubočca, Zagreba, Kremnice, Bajce, a dvadesetak iz raznih rimskih arkiva dadoše gradivo za ovaj „*Chronicon*“.

Većinom su to ljetopisi samostana, a svakom ljetopisu kazuje se doba postanka, kazuju se pisci, ako se znadu, i ocjenjuje se najkraće vrijednost i znatnost ljetopisa. K tomu se sve znatne vijesti dopunjuju i ilustriraju vijestima zabilježenim u štampanim djelima. Upotrebio je preko pedeset štampanih zbornika i rasprava. Ova radnja može se reći da je osnovna za povjest franjevačkoga reda, pravi putokaz za izpitache crkvene povijesti. A kako je red franjevački dospio i razvio se u Bosni u burno vrijeme, i širi se u burna vremena, biva njegovo kretanje preznatno i za političku povjest. U ovoj kronici naznačeno je sve kretanje i širenje franjevačkoga reda bosanske provincije u Podunavlje i u sve zemlje južno-slavonske izmed crnoga i jadranskoga mora. Željati bi bilo,

da se nadje koji sretnik, pa da ovaj „Chronicon“ što više proširi. Siguran temelj već imade.

Nadalje priopći: Prinosa za život Gjurgja Križanića svećenika i kanonika zagrebačke biskupije. (Starine XXLIIL., str. 210.—229.) Danas svaki trag života velikoga panslaviste sedamnaestoga vijeka zanima učeni slavenski svijet. Fermentžin dokazuje, kako je prvu iskra burnomu i čudnomu Križanićevu životu dao napredak unije kod Malo-Rusa koncem 16. i početkom 17. vijeka. Za to donosi i neštampana pisma samoga Križanića. Ova radnja pogledom na ideju sjedinjenja crkava dopunjuje drugu: O. Rafo Levaković i Vlasi u Hrvatskoj god. 1641. (Starine XX., strana 22.—32.) Još ljepše se dopunjuje sa trećom radnjom: „Izprave god 1578.—1671. tičuće se Crne gore i Stare Srbije“ (Starine XXV., str. 164.—200.), gdje se Srbi utiču pod okrilje pape rimskoga i voljni su ga priznati za glavu crkve.

Ovaj znameniti pokret u slavenskom svijetu u prvog poli sedamnaestoga vijeka rodio je i živu potrebu novoga tiskanja crkvenih hrvatskih knjiga. Za ispitivanje toga predmeta doprinese naš o. Euzebije spis: „Listovio izdanju glagolskih crkvenih knjiga i drugih književnih poslovi u Hrvatskoj od g. 1620. do 1648.“ (Starine XXIV., str. 1.—40.) Hrvatski književnik o. Franjo Glavinić pokrenuo cijelu stvar tako živahno i krepko, da je sam car Ferdinand II. odlučio osnovati tiskaru za slavenske knjige. Ta tiskara prodje u Rim, gdje je došlo do štampanja. To se i prije znalo, ali cijeli razvitak ovoga pitanja biva iza ovih pisama jasan. I opet skače na površinu svom snagom svojom energični umnik o. Rafael Levaković, taj još neočijenjeni pokretač velikih i vratolomnih ideja u slavenskom svijetu, uz njegova druga ne manje znamenita biskupa Tomka Mrnavića.

Prošle godine (1896.) bio o. Euzebije od velikoga rada tako onemogao, da su ga liječnici poslali u domovinu. Za dva tri mjeseca vraćao se u Rim s gotovim rukopisom posljednjega sveska „Annales Minorum“ da ga preda u štampu. U to ime imao se naseliti u Quaracchi, gdje je tiskara reda. Za tri mjeseca objavi mi, da je od svoga dolaska u Quaracchi više u krevetu, nego li na nogama. Liječnici da ga gone kući. „Oko uskrsa polazim u Rim, da poberem ono malo moje robice pa idem na operavak kući“. Anale nije došampao. Govorio mi je da je dospio do konca 17. vijeka, a dalje da se i ne može. Za 18. vijek neka svaka provincija napiše svoju povjest. „U Rimu bih rado ostao — govorio mi — dok se svrši reforma franjevačkoga reda. Po mom mnijenju imao bi se red više posvetiti propovjedaonici i ispovjedaonici, u obće imala bi se iskati veća radinost“. Kako je to dovršeno i koliko je on sudjelovao, niti toga ne znam. Vratio se iz Rima vas slomljen i za kratko vrijeme izdahnuo u samostanu našičkom 25. juna god. 1897., na dan srca Isusova, kako je dva dana prije svojoj braći u samostanu i prerekao.

O. Euzebije bio je član naše akademije od g. 1890. a suradnik već nekoliko godina prije. Svojim radom ispunja jednu do njega osjetljivu prazninu. Davši na svjetlo premnoge spomenike o radu i nastojanju franjevačkoga reda od najstarijih vremena do osamnaestoga vijeka u cijelom jugoslavenstvu, digao nam koprenu sa spomenika, do kojih valjda nijedan svjetovnjak ne bi mogao dospjeti. I u narodno-erkvenom pogledu pomogao je narodu hrvatskom i u samom Vatikanu, kako je samo mogao ugledni historik franjevačkoga reda a skromni i sveti franjevac, koji je gorio ne samo za slavu crkve nego i za sreću svoga naroda. Slava mu!

5. Uspomeni Matije Valjavca.

Čitao u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 15. ožujka 1898.

PRAVI ČLAN DR. AUGUST MUSIĆ.

Životopis svoj do ženidbe (g. 1864.) napisao je na molbu profesora Fr. Levca Valjavac* sam, a priopćio ga je omissis omittendis isti prof. Fr. Levec u svom lijepom toplo pisanom članku „Matija Valjavec“ u Knezovoj knjižnici „Matice slovenske“ sv. II. god. 1895. (str. 163. i d.) U ovoj autobiografiji crta nam Valjavac svoj život, poglavito svoje đakovanje, veoma živo i za nj tako karakteristično, da ničije pero ne bi bolje pogodilo karakteristike njegova interesantnoga bića, a k tomu prikazuje tadašnje školske i književne prilike slovenske tako zanimljivo, da sam se upravo teško odlučio iz nje ovdje navesti samo najglavnije momente.

Matija Valjavac rodio se dne 17. veljače 1831. na Srednjoj Beli u Kranjskoj (dva sata nad Kranjem u preddvorskoj župi) od seljačkih roditelja, koji su osim njega imali još devetero djece. Njegova je kuća imala vulgarno ime Kračman (pri Kračmanu), pa s toga se i naš Matija često potpisivao Kračmanov. Sam spominje, da je kao dijete osobito volio svoju babicu (materinu mater), koja mu je pripovijedala svakojake pripovijetke. Ona je, kao što sam priznaje, i probudila u njega ljubav za narodne umotvorine. Krasno se sjeća svoga djetinjstva u pjesmi „Sanje“ (Slovenski Glasnik 6. sv. god. 1860. str. 129. i d.), gdje između ostaloga kaže:

* Sam se pisao slov. Valjavec, hrv. i Valjavec i Valjavac.

Tam gori bila sobica je naša,
 Za nas otroke in za staro mater,
 Ki ž njo zvečer in zjutraj smo molili,
 Premaljali molitve starodavne,
 Ki jih je toliko na pamet znala,
 Da vsak dan tedna druge smo molili,
 In bile tak so mične in pobožne,
 Da kmalu sem in rad se jih naučil ;
 Tu gori nam je pripovedovala
 Tak lepe mične vsakovrstne storje
 Al od svetnika kterega legendo :
 Od svetega Matija, kak odsekal
 Očetu ino materi je glavo,
 Od svetega Mihela, kak je prišel
 Pred sveto nebo duše vagovávati,
 Od svetega Tomaža, kako v sodec
 Zabil je smrt in sedem let jo ječal.
 Da sedem let ljudje nič niso mrli.
 Od svete Jedrti, kak so ji miške
 Napredena vretena oglodale ;
 Al druge svetne bajeslovne priče :
 Kak Rojenice hodijo prisojat,
 Kak Védomec gozdove preletava,
 Kak Veles krave varuje in brani
 In o Mihelovem s planine goni ;
 Al kake norce znal je Korant briti,
 Kakó se je v nebesa svete zmuzal,
 Da zdaj je med izvoljenimi v rajju,
 Da moja mati, to od nje zaznavši,
 Na pustni predvečer še vedno moli :
 Še 'n očenaš in češčeno Marijo
 Svetemu Korantu na čast in slavo.
 Ki bode jutri njega god in praznik.

In ko sedeli smo na vrtu v senci,
 Okoli nas so rožice cvetele
 In te smo brali, v vence povijali,
 Nad nami pa so ptički raznovrstni
 Prepevali si vsak na svoje grlo
 In mati nam razlagala je pesmi.

Od svetega Duhá jo kos prepeva,
 Kalin pa žvižga svet'ga Avgušтина.
 Pod unim le orehom v hladni senci
 Učila je poznavati me črke:
 Pogledaj tole, ta je kot očala,
 Ki devljejo na nos jih stari oče,
 Kedar popoldne ob nedeljah svetih
 Beró od mlajšega Tobija storjo
 Al pa kdaj od Svetinove družine.
 Tej črki, viž jo tukaj, *g* se pravi.
 In koj za njo, pogledaj jo, viž jo, ta le,
 Ki kakor stol je starega očeta,
 Kedar na njem sedijo pri obedu,
 Pogledaj jo dobro, tej pa *h* se pravi.
 In tak prispodablja je naučila
 Me v kratkem več je kot učitelj v letu.
 In tamle kraj potoka sem postajal
 Na večer, ko zahajalo je solnce.
 Sreće za njim je tako hrepenelo,
 Da plezal na vrhunce sem drevesom,
 Da dalje bi ga videl ino gledal,
 Želé, da nikdar bi ne zatonilo;
 In ko zašlo je to stran že za gore,
 Še gledal za odsvitom sem na Storžec.
 In ko odlesk od tod je tudi zginil,
 Poslal sem naših njiv škrjanca kvišku,
 Da gostolé se dvignil je nad goro
 In solncu nesel lahko noč od mene,
 Ki po odlesku ptičku na perotih
 Odzdravilo mi lepo lahko noč je.

U pučku školu poslali su ga roditelji u Kranj, kojega se opet krasno opominje u idili „Zorin in Strlina“. Gimnaziju je počeo polaziti god. 1842. u Ljubljani. Suučenicu su mu bili od Slovenaca, koji su djelovali u Hrvatskoj: Ivan Trdina i Franjo Bradaška. Od učiteljâ spominjao se osobito ugodno Martinjaka, koji mu je bio učitelj u 5. i 6. razredu. U već pomenutoj pjesmi „Sanje“ kaže o njemu:

Ti nisi branil biti nam Slovencem,
 Le vsajal si ljubezen domovine
 V mladostna srca kljubu protusilstvu,
 Jezika sram te našega bilo ni,
 Zatajal nisi svojega naroda
 Takrat, ko bil je greh Slovenec biti
 In kazen je stopala za tem grehom.
 Kako smo z vedrih lic ti brali radost,
 Ko je napočil časek blage nade,
 Da se narodom narodnost bo dala.
 To bil je lep čas, ali samo časek,
 Svetloba meteora kratkotrajna,
 Ki le gostejša tma za njo nastane.

Kad je svršivši peti razred iz Ljubljane došao kući
 na praznike, nađe oca mrtva. Ovaj potresni događaj
 spominje u pjesmi „Tako je bilo“ (Slovenski Glasnik
 5. svez. god. 1860. str. 102.) ovako :

— Imel sem dobre klase,	K očetu v hišo žvižgam,
Pa sem bil ves vesel,	Vesel ko v zraku tič,
Pa sem zato do doma	Sred svetlih sveč gorečih
Prižvižgal in pripel.	Me čaka on — mrlič. — —

Domá so pač veseli,	Pa nisem se zajokal,
Se mene veselé,	In nisem se solzil,
Skoz okno vidim sveče,	Na glas sem se zasmejal,
Na mojo čast goré.	Ko da bi z uma bil.

Vesela pride mati	Ki videli so mene
Mi prot na vežni prag,	In slišali moj smeh,
Ne more govoriti	Popala jih je groza,
Veselja solznih srag.	Od mene šli so v beg. — —

Podam ji desno roko,	Da mene bil umél bi,
Žvižgaje grem navspred ;	Nobeden ni bil tak,
Al' mati se ne gane,	En sam le me umél je :
Ne gre za mano v sled.	Učitelj Martinjak.

In on, ko se preselil
 Je kmal v nebeški kras,
 Očetu mi je nesel
 Od srca pravi glas.

Kad je dosao u 7. razred, stane ga mučiti misao, kako su ga roditelji dali u školu sa željom, da bude svećenik, a on nema za to nikakve volje. Ova ga je misao tako mučila, da je izgubio volju za školu i pošao kući. I sve nastojanje njegova tetka, koji mu je bio i skrbnik, da bi ga sklonio na povratak u školu, ostalo je uzaludno, dok mu nije obećao, da ga ne će siliti, da pođe u svećenike. Ali dok je do toga došlo, prošla je i školska godina, i Valjavac je izgubio godinu. Došavši iznova u 7. razred našao se među novim drugovima, od kojih spominjem pokojne profesore Sebastijana Žepića i Josipa Marna. Ujedno se pobrinuo, da što zasluži, jer je u jednu ruku vidio, da mati teško na nj troši, a u drugu je ruku htio da što uštedi za Beč. Tako se pored instrukcije u pokojnoga Bleiweisa najmi, da pomaže popunjavati Vodnikov rukopis njemačko-slovenskoga rječnika. Ovaj je rječnik poslije izišao pod natpisom: „Deutsch-slovenisches Wörterbuch, herausgegeben auf Kosten des hochwürdigsten Herrn Fürstbischofs von Laibach Anton Alois Wolf, Laibach 1860.“ u dva dijela, a konačno ga je redigirao M. Cigale.

Načinivši god. 1851. maturu odluči poći u Beč, da sluša filologiju. Materi i skrbniku to dakako nije bilo pravo, ali ih je nastojao umiriti mjesni kapelan vrijedni Lovro Pintar. U Beč pođe sa svojim drugom Žepićem. Žepić je htio da ostanu u Gracu, ali Valjavac nije dao govoreći: „Pođimo samo u Beč; ako valja da od gladi poginemo, da poginemo barem dalje od domovine“. A na gladovanje morao je biti spreman, jer je sa sobom ponio za čitavu godinu ciglih 50 for., ponajviše uštedenih od onoga, što je u Ljubljani zaslužio.

U Beču je Valjavca i Žepića dočekao Trdina, koji je bio već godinu dana ondje; on im je našao i stan te su sva trojica zajedno stanovali. Valjavcu se naskoro

nasmijala sreća: dobio je instrukciju u privatnom institutu Fuhrmannovu, gdje mu je između ostalih bio učenik veliki germanista Wilhelm Scherer. A osim toga stao je sa svojim drugovima Trdinom i Žepićem na slovenski prevoditi poznatu Goffinovu knjigu za društvo sv. Mohora. Tako su sva trojica razmjerno dobro živjeli. U trećoj godini prije Božića Valjavac oboli te pođe u bolnicu, ali dan prije nego li je imao zdrav izići iz bolnice, prihvate ga se kozice, jer je ležao u sobi do kozičavih. Za vrijeme bolesti zastupao ga je u Fuhrmannovu institutu Žepić. Ali nesreća je htjela, da je jedan od njegovih učenika na koncu prvoga semestra dobio drugi red. Fuhrmann je za to krivio Valjavca, što je ovoga tako boljelo, da mu je odmah otkazao službu. Ali s tim je sam pao u veliku nevolju, iz koje ga je izbavilo to, što mu je Miklošić dao nešto zaslužiti i što ga je Grysar vladi preporučio za seminarsku nagradu. Također je Valjavac poslao Bleiweisu zbirku svojih pjesama, kojima je dodao prijevod od nekoliko psalama za to, da mu ih Bleiweis ne bi odbio (kao što sam kaže). Za te mu je pjesme nakladnik Giontini dao 30 for. (Pjesme su štampane god. 1855. s natpisom: Pesmi, zložil Matija Kračmanov Valjavec, v Ljubljani 1855.) Tako je napokon mogao svršiti i trijenij.

U to zapita Trdina, koji je bio već godinu dana suplenat u Varaždinu, u ime tadašnjega inspektora Jarza Valjavca i Žepića, bi li htjeli da budu i oni u Varaždinu namješteni za suplente. Obojica prihvate ponudu tim radije, što im se reklo, neka se ne nadaju, da bi mogli dobiti službu u slovenskim krajevima. I tako budu i Valjavac i Žepić u početku školske godine 1854./5 postavljeni za suplente u gimnaziji varaždinskoj. Učiteljski je ispit Valjavac načinio 11. oktobra g. 1855 iz slovenskoga i latinskoga jezika; ispita iz grčkog jezika nije

pravio nigda, jer mu ga po tadašnjima propisima nije trebalo praviti, a sam kaže, da preko onoga, što se zahtijevalo, nije nigda htio ništa službeno da radi. Ali učio je u Beču dakako i grčki (kod Bonitza). Prvim je učiteljem gimnazijskim bio imenovan 28. prosinca 1855. U Varaždinu se Valjavac i oženio, i to 27. siječnja g. 1864., s kćerju geometra Bertom Ott, s kojom je u uzornom braku živio do smrti i imao 9 djece, 8 dječaka i 1 djevojku; od njih su 4 dječaka umrla u prvoj mladosti.

U Varaždinu je Valjavac djelovao 22 godine kao vrstan učitelj i marljiv sabirač narodnih umotvorina. U početku školske godine 1876./7. bude premješten u gimnaziju zagrebačku, gdje je službovao sve do 14. siječnja 1891., kad je bio umirovljen uz izraz potpunoga priznanja za dugotrajno u svakom obziru revno i uspješno službovanje.

Odmah kako je Valjavac došao u Zagreb, izabrala ga je Jugoslavenska akademija svojim članom dopisnikom (20. studenoga 1876.), a za tri godine i pravim članom (21. studenoga 1879.) U Akademiji je za vrijeme svoga boravka u Zagrebu koncentrirao sav svoj rad. On nije samo bio jedan od najplodnijih članova, što ih je Akademija igda imala, nego je god. 1893. iza odlaska Vojnovićeva preuzeo i tajničke i knjižničarske poslove, dok nije bio u glavnoj skupštini od 12. prosinca god. 1893. izabran tajnikom i knjižničarom. Ali kako je iza smrti nezaboravnoga Račkoga tajnika zapao veći teret, a Valjavac je već onda ozbiljno pobolijevao, zahvali se u skupnoj sjednici od 15. srpnja godine 1894. na tajništvu, ali zadrži knjižničarsku službu, koju je obavljao sve do smrti. Knjižnicu je popisao gotovo svu, koliko je još nije bilo popisano; a toga je bilo mnogo, jer je akademičkoj knjižnici upravo u to vrijeme pri-

pala knjižnica Bogovićeve i knjižnica Račkoga. U opće je čitavu knjižnicu uredio, kako je uza svoje slabo zdravlje najbolje mogao. Za tim je stao prepisivati katalog. Napokon je odlučio velik dio duplikata i sastavio im alfabetski popis, koji se po zaključku Akademije stao štampati još za njegova života.

Osim naše Akademije izabralo ga je za njegove književne zasluge i Srpsko učeno društvo svojim članom dopisnikom, a Antropologično društvo u Beču svojim pravim članom (13. studenoga g. 1883.).

Posljednjih je godina Valjavac očevidno tjelesno propadao. Mučila ga je bolest u želucu, za koju, dok je bila u zametku, nije mnogo mario, a kad se stao liječiti, bilo je kasno. Ipak joj je njegova krepka konstitucija uz nešto ferijalnoga počinka, na koji bi pošao svake godine, odolijevala godine i godine. Nekoliko je puta bolest, koja se napokon pokazala kao želudačni rak, navalila tako jako, da smo se bojali za njegov život, ali uz požrtvovnu negu njegove brižne supruge oporavio bi se opet. Da nije toliko sjedio i radio, da je više počivao i kretao se u prirodi, možda bi bio svoj život produžio još za neko vrijeme. Ali Valjavac nije poznavao počivanja. I kad je prošle zime bolest opet žestoko navalila, nije ga sva liječnička vještina, sva brižna njega dobre supruge i kćeri mogla oteti smrti. Za čas se činilo, da je njegovu sinu Julijanu, liječniku, pošlo za rukom, da i ovaj put spase dragoga oca. Ali ova je nada trajala samo čas. Bolest je navalila iznova. Valjavac je trpio velike muke. Napokon je dne 15. ožujka u polak devet sati na večer blago i mirno izdahnuo.

Valjavac je bio visok koštunjav čovjek, u srednjim godinama više krupan nego mršav. Duguljastu je glavu pokrivala crna kosa; ispod ovisckoga čela virile su do-

broćudne tamne oči; a izrazite energične crte lica gubile su se pod okratkom crnom bradom. Po svemu je bio pravi tip sina kranjskih planina. Naravi je bio živahne. Lako se raspalio, ali se lako i umirio. Ali uz to je bio izvanredno ustrajan, što potvrđuje čitav njegov literarni rad, kao i to, što mu nije dosadilo ono, što je jedan put napisao, i po više puta prepisati, ako je imao što popravljati, samo da bi mu rukopis bio čist i čitljiv; a imao je veliko, okruglo, veoma čitljivo pismo. Nasilje je teško podnosio, ali razlozima je bio svagda pristupan. Čudi je bio vesele; rado se šalio i smijao; ni koje krupnije nije htio da zašuti, ako mu je baš došla na jezik. Velikoga društva nije volio, ali u uskom krugu prijatelja čutio se svagda ugodno. U takom se krugu rado razgalila čitava njegova iskrena i bezazlena duša. Iskrenost bila je u opće jedna od glavnih crta njegova značaja. Društvene je forme poštovao do granice, do koje ih je mogao složiti s razboritošću, a što je bilo preko toga, za to nije mnogo mario. Svojim je učenicima bio strog, ali pravedan učitelj. Mlađe je učenike često nastojao i šibom prisiliti na veću marljivost. U opće je pak učenicima svojim ostao u ugodnoj uspomeni, te se rado sjećaju vremena, kad im je Valjavac bio učitelj. Kolegama je svojim bio iskren, vjeran i uslužan drug. Osobito je godilo mlađima, što se nije prema njima vladao kao stariji prema mlađima, nego kao vršnjak prema vršnjacima. S ove ga je strane, kao i s drugih vrlo dobro karakterizirao gosp. profesor J. Starè u Ljubljanskom Zvonu od god. 1897. str. 279. i dalje. A što da kažem o njemu kao suprugu i ocu? Briga za porodicu bila je najglavnija briga njegovih zrelih godina, a da ta briga nije bila laka, vidi se po tome, što mu je porodica bila velika, a plaća dosta skromna. Posljednjih je godina imao samo jednu želju, da bi prije

smrti vidio oskrbljenu svu djecu. I ispunila mu se ova želja. Još nekoliko dana prije smrti načinio je najmlađi njegov sin časnički ispit. To je bila posljednja radost Valjavčeva u životu.

Literarno je Valjavac počeo raditi vrlo rano. Prva je njegova pjesma (Seničica) stampana u Novicama g. 1848. Spjevao ju je kao đak 6. razreda. A radio je sve do svoje smrti, dakle punih 49 godina. Podijeliti se pak može taj rad na tri periode, od kojih prva ide do njegova namještenja u Varaždinu, druga do premještenja u Zagreb, a treća do smrti. U prvoj je periodi njegov rad poglavito beletrističan (pjesnički), u drugoj pretežno folklorističan, a u trećoj znanstven. U prvoj periodi piše slovenskim, u trećoj gotovo samo hrvatskim, u drugoj što hrvatskim što slovenskim jezikom.

Što se pjesničkoga rada njegova tiče, on je osim pomenute zbirke pjesama svoje pjesme priopćivao u časopisima, poglavito u Bleiweisovim Novicama i u Janežićevu Slovenskom Glasniku. Ali toga je toliko, da ne mogu ni misliti, da bih se ovdje na sve obazreo. Najpotpuniji (ali ipak nepotpun) popis pjesničkoga rada Valjavčeva podao je pokojni njegov prijatelj J. Marn u svom Jezičniku sv. XXX., str. 7. i d., a ocijenio ga je vrlo dobro profesor Fr. Levec l. c. str. 187.—201. Za lirske pjesme kaže Levec. „Neko djetinje, nedužno veselje za lijepu prirodu, pravo milosrđe za mučene životinje, poglavito za mile ptice, istinita pobožnost i iskreno domoljublje, navlastito čežnja za udaljenim gorinjskim zavičajem glavna su čuvstva, koja nam se otkrivaju u njegovim pjesmama“. Manje je u njima zastupano erotično čuvstvo. Ali glavna je snaga Valjavčeva u epskim pjesmama.

Valjavac je spjevao nebrojeno pjesama na temelju narodnih pripovijedaka. Ovamo idu poglavito njegove

legende. U tome Valjaveu među Slovencima nema premca. Izvrsno je umio pogoditi narodni duh i narodnu dikiiju. I jezik mu je narodan. Gdjegdje bih ipak rekao da je upotrebio koju riječ ili oblik, koji jamačno ne bi bio nigda upotrebio, da nije bio jezikoslovac. U tome mu se događalo, kao i Levstiku, s kojim se i inače u kojemu slagao. Iz životinjskoga je kruga uzet predmet pjesmama „Vojska z volkom in psom“, „Volk Rimljan“ „Osel kralj zverin“. Sve su dobro uspjele, a osobito prva spjevana u heksametrima (štampana u Slov. Glasniku god. 1861. str. 111.—119.) Još se živo sjećam. s kolikom sam je slašću negda kao đak na pamet učio. To je bez sumnje jedna od najboljih Valjavčevih pjesama.

Veće su pjesme „Zora in Solnea“, pripovedna pesem v treh delih“ (izišla u Janežićevu Cvetju iz domaćih in tujih logov, 33. sv., god. 1866.) i idila „Zorin in Strlina“. Prvoj je sadržaj u kratko ovaj: Kad su jednom Turci udarili na Kranjsku i podsjedali grad nekoga vlastelina, koji je imao dvije kéeri Zoru i Suncu, neki seljački mladić, koji je ljubio Zoru, a njega nije ljubila Zora, nego Sunca, sakupi četu te protjera Turke. Ali jednomu je Turčinu ipak pošlo za rukom te je ugrabio Suncu. Na to dođe u grad Španjolak Don Almiro, kojemu se Zora svidi, te je uzme za ženu i odvede sa sobom u Španiju, gdje je bila sretna. U to dođe do nje glas o ljepoti sultanice Zaire u Carigradu, koja je kršćanka, te Zora zaište od svoga muža, da je izbavi. Don Almiro pođe doista u Carigrad te dovede kući Zairu. Ali Zaira je tako lijepa, da je Zora postala ljubomorna. Na svu sreću dođe i onaj mladić, koji je Zoru ljubio, na putu u Compostelle k Zori, koja se od osvete zaljubi u nj. Ali ovaj mladić prepozna u Zairi Suncu, i tako se

sve razjasni, a mladić vjenča Suncu. Pjesma se završuje ovako :

Privede vse na Kranjsko tir,
Na Kranjskem bil je velik pir,
Junak se s Solnco je poročil,
Nad hiši dve se je zobločil,
Veselja lok, nebeški mir.

Kao što se vidi, predmet nije baš osobito zanimljiv ni nov, ali se pjesma ipak lako čita, a to je pjesnik postigao tim, što je i ovdje umio pogoditi narodni duh i narodnu dikeiju. — Zanimljiv je predmet drugoj od pomenutih pjesama. Zorin se i Strlina prijatelje u djetinjstvu. Zorin pođe u grad u školu, a Strlina ostane kod kuće. Tako se nijesu vidjeli nekoliko godina. Za to je vrijeme Strlina postala krasna i vrlo pobožna djevojka, a Zorin je izgubio svu vjeru. Došavši kući na praznike pođe u crkvu, gdje vidi Strlinu, kako prima sv. pričest. Taj ga prizor tako gane, te spozna, da nije vrijedan toga anđela, pa pobjegne iz crkve i iz svoga zavičaja za uvijek. Krasno riše pjesnik suprotivštinu između nemira Zorinova i nebeskoga mira u anđeosko čistoj duši Strlininoj. U ovoj se pjesmi nalazi i već spomenuti krasni opis grada Kranja.

Od prijevoda Valjavčevih valja spomenuti bar ove: Sin divjine, dramatična podoba u 5 dejanjih, po Halmu poslovenil M. V. 1850. — Iz Vergilijeve Eneide II. st. 1—197. (Slovenska Bčela 1853.). — Iz Homerove Odisije I. (Glasnik slov. slovstva 1854.). — Čveteri veki ali dobe sveta, po Ovidiju poslovenil M. V. (Koledarček 1856.). — Ifigenija v Tavridi, zložil Goethe, poslovenil M. V. (program gimnazije varaždinske 1856.; prijevod je Valjavac načinio još kao svršeni šestoškolac, ali ga je poslije preradio). — Sofoklov Ajant žaloigra, iz grščine poslovenil K. M. V. (Cvetje iz domačih in tujih logov 1862.). — K tomu dolazi još mnogo manjih stvari.

Posljednje su pjesme Valjavčeve (ako se ne varam) stampane u Zori od g. 1872.

Pod kraj svoga života Valjavac je, ponajviše na Levečevo nagovaranje, odlučio izbor svojih pjesama spremiti za novo izdanje. Ali ih nije htio da ostavi u onom obliku, u kojem ih je prvi put stampao. Poglavitito mu je bilo stalo do čiste rime. Negda je poput drugih pjesnika slovenskih držao, da se mogu sricati riječi, kao „koló“ i „nesó“, jer se u pismu jedna i druga svršuje na (naglašeno) „o“. Ali izgovara se prva riječ „kolû“, a druga „nesuó“. Po izgovoru dakle ove riječi ne čine čiste rime (isp. što sam o tom piše u Radu knj. 132 str. 212.—213.). Sve takove rime nastojao je Valjavac iz svojih pjesama ukloniti pa zamijeniti ih čistim rimama, n. pr. „koló — lepó“ (izg. „kolû — lepû“). A da bi se svagdje pokazao i izgovor onoga vokala, koji se sriče, prihvatio je one dijakritične znakove, koje je upotrebio profesor Pleteršnik u svom slovensko-njemačkom rječniku. Tako je Valjavac preradio znatan dio svojih pjesama, ali usred toga posla zatekla ga je smrt. Ipak novo izdanje njegovih pjesama nije s njim pokopano. Za nj se zauzeo profesor Levec, te valja očekivati, da će narod slovenski naskoro dobiti priliku, da se Valjavčevim pjesmama nasladjuje onako, kao što se nasladjivao u vrijeme, kad ih je pjesnik pjevao.

Za vrijeme svoga boravka u Varaždinu bavio se Valjavac najviše sakupljanjem folklorističke građe. To je radio još i prije kupeći narodne pjesme i pripovijetke po okolini svoga zavičaja, koje je priopćivao u različnim časopisima. Ali došavši u Varaždin puklo mu je novo široko još neobrađeno polje, koje je s veseljem stao obrađivati. Kupio je svakovrsnu građu: narodne pripovijetke, pjesme, običaje, vjerovanja itd. A kupio ju je ili sam idući od sela do sela ili preko svojih učenika, koje je

poticao na sakupljanje i davao im napatke. Krasan uspjeh, koji je ovjenčao Valjavčevo nastojanje, mogao bi još i danas poticati naše profesore i učitelje, da bi se dali na takav veoma zaslužan rad. Plodove svoga truda priopćivao je Valjavac u različnim časopisima slovenskima: u Novicama, u Glasniku, u Zori, u Vestniku, u Slovenskom Narodu, u Kresu i t. d. pa u Izvješću varaždinske gimnazije (od god 1875.), kao što je pobijeljeno u Marnovu Jezičniku l. c. i u spomenutoj Levčevoj monografiji (str. 203.) God. 1858. izdao je čitavu knjigu narodnih pripovijedaka s natpisom: Narodne pripovjēdke skupio u i oko Varaždina M. K. V., u Varaždinu 1858. Knjiga se iz početka, kao što sam kaže, slabo kupovala, te Valjavac nije mogao ni štamparskih troškova namiriti; s toga se zakleo, da ne će više nijedne knjige štampati na svoj trošak. Ali malo po malo rasprodala se čitava naklada, te je Valjavac doživio radost, da se njegova knjiga našampala i po drugi put (u Zagrebu 1890. troškom Dioničke tiskare). Da se prikupi sva ili makar samo najznatnija folkloristička građa Valjavčeva, bilo bi je nekoliko takovih knjiga. A dobro bi bilo, da se prikupi, jer kako je kojekuda razasuta, jedva je tko može poznati i proučiti čitavu. Mnogo je toga ostalo i u rukopisu, te bi se možda štogod dalo upotrebiti za „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena“, što ga izdaje naša Akademija.

Za posao oko sakupljanja folklorističke građe bio je Valjavac sposoban, kao rijetko tko. Niknuvši iz prostoga naroda, on je smisao za ono, što je narodu milo, ne samo usisao s materinim mlijekom, nego umio i sačuvati nepomućen do posljednjega daha svoga života uza sve to, što se inteligencijom uzdigao visoko nad narod. Ovo tanko čuvstvo za ono, što je doista narodno, što li nije, što je doista karakteristično za narodni govor

i mišljenje, što li nije pomoglo mu je kod redakcije ne samo one građe, koju je sam sakupio, nego još više one, koju su mu drugi dali. U jednom i u drugom obziru Valjavac je nalik na velikoga Vuka, što je najljepša pohvala, koja mu se može izreći.

Od članaka, u kojima je proučavao narodno mišljenje i vjerovanje, neka ovdje spomenem bar jedan, i to onaj „O rodjenicah ili suđenicah“ u Književniku od g. 1865.

Na prijelazu k znanstvenomu radu Valjavčevu valja spomenuti njegovu raspravu: „Proben des Slovenischen, wie es um Predvor in Oberkrain gesprochen wird, ein Beitrag zur slavischen Dialektenkunde“ u izvješću gimnazije varaždinske g. 1858, u kojoj je podao gramatiku svoga mat-rinskoga dijalekta uz osam narodnih pjesama spjevanih u istom dijalektu.

Pravu priliku, da radi na znanstvenom polju, našao je Valjavac istom u našoj akademiji. Još u Varaždinu napisao je raspravu štampanu u 35. knjizi Rada (1876.) str. 50.—135. „Novoslovenski komparativ prema staroslovenskomu glede na formaciju“, u kojoj razlaže formaciju komparativa u slovenskom jeziku i u kajkavskom dijalektu hrvatskoga jezika (po njegovu: u kranjskoj, u ugarskoj i u hrvatskoj slovenštini). Svoju raspravu završuje riječima: „Sravni li se kajkavština s hrvaštinom, vidi se, da ima ona formaciju komparativa sasvim slovensku; osnovan bo joj je komparativ na raširenoj tvorei, da je dakle ta točka jedan od dokaza, kojim se sa znanstvenoga gledišta kajkavština pribraja slovenštini“.

Došavši u Zagreb napisao je raspravu štampanu u 51. knjizi Rada (1880.): „Imperfekat kako se tvori u staroj slovenštini i prema njoj u hrvaštini ili srpštini pak u kajkavštini“. U njoj dokazuje, da imperfekat nije mogao postati onako, kako misli Miklošić (Sitzungsberichte der k. Akad. d. Wiss., philos.-hist. Cl., sv. 77.

str. 5.—30.), — i to tako, da bi npr. oblik „pletêhъ“ bio pravi imperfekat, a oblik „pletêahъ“ postao analogijom —, jer u tri panonsko-slovenska spomenika (u zograf-skom evanđelju, u suprasaljskom kodeksu i u Assema-novu evanđelju) ima 9 puta više onakovih imperfekata, kaki je „pletêahъ“, nego onakovih, kaki je „pletêhъ“. On sam misli, da je imperfekat „pletêahъ“ stariji i postao tako, da je k tematskoj osnovi „plete-“ prionulo „ê“ (cf. vêdê, grč. eol. *ῥέδν-μι*), a onda od „pleteê+hъ“ po-stalo „pletêahъ“. U 57. knjizi Rada (1881.) na str. 234.—235. u članku „K tvorbi imperfekta u slovenštini“ (obazirujući se na moju raspravu štampanu u Izvješću gimnazije zagrebačke 1879./80.) ispravlja svoju misao tako, da je k „plete-“ prionulo ono „ja“, kojim po-staju iterativni glagoli (n. pr. da - ja - ti), pa onda od „pleteja+hъ“ postalo „pletêahъ“. Ni ovako ispravljena misao Valjavčeva nije se pokazala sretna. Ali zasluga njegova ostaje, da je istaknuo slabu stranu Miklošičeve teorije.

U 81. knjizi Rada (1886.) str. 218.—219. u članku „Ostatak optativa u staroj slovenštini“ priopćio je jedno znatno otkriće, da je na ime u Geitlerovu Sinajskom psaltiru u psalmu VII. 5. grčko *ἡποπέσωμι* prevedeno „otъpadêmъ“, što je očito 1. sing. optativa.

U knjigama Rada 85. (1887.) str. 34.—120., 86. (1887.) str. 1.—75., 89. (1888.) str. 25.—60. štampana je nje-gova opsežna rasprava „Kako je rabila riječca „črez“ (novoj) slovenskoj knjizi do prije 50 godina“. Što ga je na ovu raspravu potaklo, kaže sam u uvodu: „Ova toli ne-znatna poraba u knjizi hrvatskoj udari mi u oči s toga, što je u slovenštini toli u kranjštini koli u hrvatskoj kajkav-štini veoma opsežna, pa me potače na ovu monografiju, ne toliko da stvar samu iscerpem, koliko da pokažem opsežnu porabu u slovenštini i u hrvatskoj kajkavštini“.

Što „črez“ tako često dolazi u kranjskoj knjizi, tomu pisac nalazi uzrok u tome, što su njemački uzgojeni pisci mislili, da treba svako njemačko „über“ prevesti „črez“. U samoj se pak raspravi pokazuje najprije, kako se „črez“ upotrebljava kao prijedlog, i to s akuzativom i s genitivom (samo u ugarskoj slovenštini), a onda, kako se upotrebljava kao prislov. Rasprava je bez sumnje zaslužna, ali ne bi bila manje zaslužna, da se nije toliko oduljila.

U raspravi „O prijevodu psalama u nekim rukopisima hrvatsko-srpsko-i bugarsko-slovenskijem“ štampanoj u 3 knjige Rada: 98. (1889.), 99. (1890.), 100. (1890.) ispoređuje Valjavac prijevod psalama hrvatske recensije iz 5 glagolskih brevijara, 3 psaltira srpske recensije i 2 psaltira bugarske recensije (što se sve nalazi u arhivu Jugosl. akademije) s Geitlerovim Sinajskim psaltinom, te nakon svestrana, upravo minuciozna proučavanja dolazi do rezultata, da je staroslovenski prijevod psalama načinjen samo jedan put, i to po grčkom tekstu. Taj je prijevod (i to prijepis stariji od sinajskoga) za Hrvate udešen samo jedan put i ispravljen po latinskom tekstu. Za pravoslavnu crkvu udešavalo je staroslovenski prijevod više ljudi, koji su znali grčki (isp. Rad, knj. 100. str. 37.). Napokon dodaje pisac razlike između glagolskih i ćirilovskih psaltira i primjere teksta svih triju recensija. Ovo je jedna od najboljih i najuspjelijih radnja Valjavčevih.

U 96. knjizi Rada štampana je rasprava profesora Dra. T. Maretića: Hrvatskosrpski adverbni na „ice, ce, ke“, u kojoj pisac najprije navodi sve takove adverbe, što ih je Vuk zabilježio, a onda otklanja Miklošićevo tumačenje, po kojem bi to bili upravo genitivi načina, jer slavenski jezici ne poznaju genitiva načina, pa pokazuje, da su takovi adverbni potekli od prepozicionalnih

izraza, kao n. pr. iz prvice (isprvicê; cf. isprva), bez obzirce ili bez obzirke (bezobzirê, bezobzirkê; cf. bêt obzîra). Na ovu je raspravu nadovezao Valjavac u svojoj raspravi: Adverbi na „ski, ske, ke, ce, îce“ u Kajkavaca — u 101. knjizi Rada (g. 1890.), u kojoj nastoji spasti Miklošićevu teoriju tako, da genitive sing. „ryby, duše“ drži upravo za lokative, a lokativ može značiti i način. A onda navodi obilje takih adveraba iz kajkavskoga dijalekta. U 102. knjizi Rada (1890.) u bilješci: „K zadnjemu članku u prednjoj knjizi Rada“ (str. 241.) ispravlja svoju misao tako, da genitivi „ryby, duše“ nijesu upravo lokativi, nego instrumentali. Ni jedna ni druga misao Valjavčeva ne će imati velike vrijednosti (odbija je i V. Oblak u Jagićevu Arhivu XIII. str. 606. i d.). Rečeni su adverbijama jamačno postali onako, kako je razložio g. Maretić. Ali Valjavčeva zasluga ostaje, da je iznio primjere za takove adverbje iz dijalekta kajkavskoga.

Najživljiji interes naš pobuđuju Valjavčeve studije o akcentu u jeziku slovenskom i u kajkavskom dijalektu jezika hrvatskoga, koje su pod natpisom „Prinos k naglasu u (novo) slovenskom jeziku“ štampane u 26 knjiga Rada (od g. 1878. do g. 1895.), a zapremaju preko 1900 strana ili do 120 štampanih tabaka. U tim studijama obrađen akcenat svih flektiranih vrsta riječi, i to: 1. akcenat u ženskih supstantiva na *a* (Rad knj. 43. 44.); 2. akcenat u muških supstantiva (Rad knj. 45. 46. 47. 48.); 3. akcenat u supstantiva srednjega roda (Rad knj. 56. 57.); 4. akcenat u supstantiva ženskoga roda na suglasnik (Rad knj. 60.); 5. akcenat u glagola, i to: a) u prezentu (Rad knj. 63. 65. 67. 68. 71. 73. 74. 76. 77. 93. 94.), b) u imperativu (Rad knj. 102.), c) u infinitivu i u supinu (Rad. knj. 105.), d) u participima (Rad knj. 110. 118.), e) u imperfektu

(Rad knj. 118.), f) u aoristu (Rad knj. 118.); — 6. akcenat u adjektiva (Rad knj. 119. 121.); 7. akcenat u pronomina (Rad knj. 121.); 8. akcenat u numeralija (Rad knj. 121.). Za svaku vrstu riječi istražuje ne samo, kakí im je akcenat u normalnom obliku (kod nomina i pronomina u nominativu, a kod glagola u prezentu), nego i kako im se akcenat u fleksiji mijenja. K tomu hoće da obuhvati čitavo područje (novo) slovenskoga jezika u tri glavna dijalekta njegova, koje on zove: kranjščina, ugarska slovenština i kajkavština. Ovi se izrazi u tima studijama neprestano ponavljaju. Napokon hoće da obuhvati sve te dijalekte ne samo u sadašnjosti, nego i u prošlosti. S toga vadi primjere ne samo iz današnjega živoga jezika narodnoga, nego i iz knjiga sve od 16. vijeka ovamo. Da bi se vidjelo, kako je zadaća, koju je Valjavac sebi zadao, bila golema, neka se uzme na um, kako je čitav taj jezik, koji Valjavčeve studije obuhvaćaju, dijalektički upravo razdrobljen. i kako se nepouzđano bilježi akcenat u knjigama. Svakako bi Valjavac bio bolje učinio, da je nastojao prikazati akcenat samo onih predjela toga jezičnoga područja, koje je sam dobro poznao, i to svaki napose. I to je mogao prikazati, koliko se iz razliĉnih pisaca doznaje za akcenat onoga govora, u kojem su pisali, ali za svakoga pisca ili za pojedine grupe pisaca napose. K tomu valja na um uzeti, da mu onda, kad je počeo pisati, čitava osnova još nije bila posve jasna, te su se studije o akcentu i protiv njegove volje preko mjere otegle; zato se pod kraj i opaža neka žurba, koja potječe od želje, da već jednom dođe na kraj. Ali uza sve to ostaju te studije dragocjene, veoma znatan prinos (kao što ih je i sam nazvao) za poznavanje akcenta onoga jezičnoga područja, kojega se tiču, i rječit dokaz izvanredne marljivosti i ustrajnosti Valjavčeve. I s pot-

punim je pravom vrijedni drug Valjavčev u izučavanju slovenskoga akcenta o. Stanislav Škrabec o njima mogao kazati, da su djelo, kakoga nema nijedan drugi jezik slavenski i po svoj prilici u opće nijedan jezik na svijetu (Cvetje z vrtov sv. Frančiška 1895, 7. sv.).

Samo mimogred spominjem, da imaju Valjavčeve studije i leksikalnu vrijednost, jer se u njima pojedine riječi iz pisaca (često bez potrebe) citiraju s čitavim kontekstom. Pa tako ih je doista već upotrebio profesor M. Pleteršnik u svom slovensko-njemačkom rječniku. Napokon ne smijem prešutjeti, da je Valjavac od 118. knjige „Rada“ (1894.) dalje promijenio natpis svojim studijama. Dok ih je prije zvao „Prinos k naglasu u (novo) slovenskom jeziku“, zove ih od onda „Prinos k naglasu u novoj slovenštini i u hrvatskoj kajkavštini“. On se i dalje jednako obazire na kajkavski dijalekat, ali ga više ne zove slovenskim, nego hrvatskim. Uzme li se na um, da je negda (u raspravi o komparativu u Radu knj. 35.) i sam dokazivao, da je kajkavski dijalekat upravo slovenski, i toliko vremena držao ga za slovenski, nema sumnje, da rečena promjena u natpisu studija o akcentu pokazuje i promjenu u njegovu mišljenju. I Valjavac, koji je gotovo čitav svoj vijek držao Kajkavce za Slovence, uvjerio se napokon, pošto je njihov jezik proučio bolje od ikoga, da ima Daničić pravo, kad kaže (u Diobi slovenskih jezika str. 6.), da oni, koji Kajkavce pribrajaju k Slovincima, pribrajaju ih protiv njihove volje, protiv njihova osjećanja i protiv samoga jezika njihova, koji koliko bi mogao biti slovenski toliko i nije.

Među radnjama Valjavčevima štampanima u Radu, a napose kod radnja o akcentu valja spomenuti i jednu radnju, koju Valjavcu više nije bilo suđeno da vidi štampanu, jer je izišla istom ovih dana u 132. knjizi Rada. Natpis joj je: „Glavne točke o naglasu knji-

ževne slovenštine“. U njoj hoće da pokaže svezu slovenskoga akcenta s praslavenskim, koji nastoji rekonstruirati iz štokavskoga, čakavskoga i ruskoga. Ovo je najznatnija njegova radnja o slovenskom akcentu i jedna od najboljih njegovih radnja u opće. U njoj jo izložen rezultat njegovih mnogogodišnjih studija i udaren solidan temelj daljemu istraživanju.

U Starinama javio se Valjavac dva puta. U 17. knjizi (1885.) priopćio je „Razgovaranje meju papistu i jednim luteranom stumačeno po Antone Senjanine, štampano u Padove miseca setembra po Gračioze Perkačine godišće 1555.“ po prijepisu Š. Ljubića iz eksemplara, koji se čuva u Markovoj knjižnici u Mlecima. U Nastavnom Vjesniku V. str. 374—375. dokazuje F. Bučar, da je Anton Senjanin pseudonim za Vergerija Istranina.

U 20. i 21. knjizi Starina (1888. 1889.) objavio je svoju opširnu studiju o Trnovskom tetrajevandeliu, čirilovskom rukopisu bugarske recensije iz 13. vijeka, koji se čuva u arhivu Jugoslavenske akademije. Tu prikazuje on čitavu gramatiku toga spomenika i ispoređuje ga od riječi do riječi s Marijinskim četveroevandelijem, što ga je izdao V. Jagić; napokon podaje i primjere iz njega. I ovaj je zaslužni rad rječit dokaz besprimjerne marljivosti Valjavčeve (isp. V. Oblaka u Jagićevu Arhivu XIII. str. 241. etc.).

U kolekciji Starih pisaca hrvatskih izdao je u 17. knjizi (1889.) zajedno s profesorom P. Budmanijem „Djela Jurja Barakovića“, kojima je napisao i uvod o životu i djelima pjesnikovima. U 18. knjizi iste kolekcije (1891.) izdao je „Pjesni razlike Dinka Ranjine“ i opet napisao uvod o životu i pjesmama D. Ranjine. Napokon je u 20. knjizi Starih pisaca (1893.) izdao „Crkvena prikazanja starohrvatska 16. i 17. vijeka“, i to 14 prikazanja iz dva rukopisa Jugoslavenske akademije, o kojima govori u uvodu.

Među „Posebnim djelima“ Jugoslavenske akademije nalazimo od Valjavca „Kolunićev zbornik, hrvatski glagolski rukopis od god 1486.“ (izd. g. 1892.) I ovaj se rukopis čuva u Jugoslavenskoj akademiji. „Kolunićev“ nazvao ga je pak izdavač za to, što ga je prepisao žakan Broz Kolunić. Rukopis sadržava korizmene propovijedi i raspravu o sedam smrtnih grijeha. Valjavac je izdao čitav rukopis u latinskoj transkripciji i isporedio ga od riječi do riječi s dva druga rukopisa, od kojih je u jednom isto, kao u prvom, a u drugom isto, kao u drugom dijelu Kolunićeva zbornika. Tomu je dodao popis tuđih riječi i imena ljudskih i geografskih.

I monumentalno djelo Jugoslavenske akademije: „Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika“ zahvatio je rad Valjavčev. Dok se kupila građa za nj, pripadao je Valjavac među najmarljivije sakupljače građe. A kad ga je Daničić stao obrađivati, uzeo je Valjavca za korektora, za što je zemaljska vlada na molbu Akademije Valjavcu umanjila broj sati u gimnaziji. Nakon smrti Daničićeve dao se Valjavac na nagovaranje Račkoga i sam na obrađivanje te je obradio riječi od „čoga“ do kraja slova „é“. Slučajno ga je zapala baš teška partija (riječi, koje se počinju sa „é“). Ali on je i ovdje uradio, što je igda mogao.

Uza sav ovaj ne samo veoma obilni i razgranjeni, nego i veoma mučni znanstveni rad u našoj akademiji javljao se Valjavac svaki čas s manjim znanstvenim prinosima i drugdje: u Jagićevu Arhivu, u Ljetopisu Matice slovenske, u Kresu i u Ljubjanskom Zvonu. Napose valja spomenuti bar to, da je god. 1893. stao u Ljubljanskom Zvonu priopćivati dodatke Pleteršnikovu slovensko-njemačkomu rječniku iz kajkavskih pisaca. Ovaj je posao nastavio i god. 1894. i 1895. i došao u alfabetičkom redu do riječi „klanjavec“.

Nesto njegova rada ostalo je još u rukopisu. Tako potpuno izrađeni dodaci Pleteršnikovu rječniku od početka slova „o“ do riječi „skončanje“. A osim toga početak velikoga kajkavskoga rječnika s primjerima iz pisaca, potpuno izrađen od početka do riječi „beštija“. — Da bi veliki akademički rječnik brže došao kraju, nagovorio je pokojni Rački Valjavca, te je stac obrađivati slovo „l“, ali se naskoro uvjerio, da ne može raditi paralelno s gosp. Budmanijem, jer su knjige, iz kojih je vađena građa za rječnik, u ovoga. Ipak je obradio sve riječi, koje se počinju s „la“, te bi ovaj rad mogao od koristi biti gosp. Budmaniju, kad dođe na tu partiju.

Tako je radio naš Valjavac i ostavio mlađima primjer rijetke ljubavi za svoje zvanje, kao i rijetke marljivosti i ustrajnosti. Kod tolikoga i tako mnogostrukoga rada pravo bi čudo bilo, da je u svačemu jednako uspio. Ali u sve, na što se godijer dao, uložio je svoje najbolje sile. Pjesme je pjevao samo glasom materinim, jezikom slovenskim. A sav je ostali njegov književni rad podijeljen među jezikom slovenskim i hrvatskim, ali tako, da hrvatski preteže. Tako je on služio i svojoj prvoj domovini Sloveniji, koja ga je rodila i odgojila, i svojoj drugoj domovini Hrvatskoj, gdje je našao sreću i legao na vječni počinak. S toga će mu i među Slovencima i među Hrvatima ostati trajan spomen kao pravomu narodnomu epskomu pjesniku slovenskomu, kao vrsnomu istraživaocu jezika i narodnoga života slovenskoga i hrvatskoga kajkavskoga, kao marljivomu ispitivaocu starih jezičnih spomenika hrvatskih. Trajan će mu spomen čuvati i naša akademija, za koju je toliko godina tako požrtvovno radio. S toga neka i ovom dvoranom, u kojoj se toliko puta čuo njegov glas, odjekne usklik: Slava Valjavcu!

VIII.

KNJIŽNICA

Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti
primila je g. 1897. (od 1. travnja do 31. prosinca) ove publi-
kacije, i to:

A) u zamjenu:

Beč. Kais. Akademie der Wissenschaften.

Sitzungsberichte der philos.-hist. Classe Bd. 135. 136.

Sitzungsberichte der mathem.-naturw. Cl. Abth. I. Bd. 105.
H. 8—10., Bd. 106. H. 1—3.

„ IIa. Bd. 105. H. 7—10., Bd. 106. H. 1—4.

„ IIb. Bd. 105. H. 8—10., Bd. 106. H. 1—6.

„ III. Bd. 105. H. 6—10., Bd. 106. H. 1—5.

„ Register zu Bd. 101—105.

Archiv für österr. Geschichte 83. 2., 84. 1. i Register zu
51—83.

A. Huber, Geschichte der Gründung u. der Wirksamkeit der
k. Akad. d. Wiss. während der ersten 50 Jahre ihres Be-
standes, Wien 1897.

Mittheilungen der prähistorischen Commission I. 4.

Denkschriften, philos.-hist. Cl. Bd. 45.

— Anthropologische Gesellschaft.

Mittheilungen XXVII. Band (1897.) 1—6. Heft.

— K. k. Central-Commission für Erforschung und Er-
haltung der Kunst- und historischen Denkmale

Mittheilungen XXIII. Band (1897.). 1—4. Heft., XXIV. Bd.
(1898.) 1. H.

— K. k. Geographische Gesellschaft.

Mittheilungen, Band XL. (1897.) No. 1—12.

— K. k. geologische Reichsanstalt.

Verhandlungen 1897. No. 1—18.

Jahrbuch XLVI. Bd. (1896.) 3. u. 4. Heft; XLVII. Bd. (1897.)
1. 2. H.

Beč. K. k. Grandmessungs Bureau.

Astronomische Arbeiten. VI. VII. VIII. Band (1894—1896.).

— K. u. k. Militär-geographisches Institut.

Mittheilungen 16. Bd. 1896.

— K. k. Statistische Central-Commission.

Oesterreichische Statistik Bd. 45, H. 2. 4.; 46, H. 4a.; 47, H. 3.; 48, H. 1. 2. 3. 4.

Berlin. Verein für Volkskunde.

Zeitschrift des V. f. V. VII. Jahrg. 1897. (H. 1—4.).

— Königl. preussische Akademie der Wissenschaften.

Sitzungsberichte 1896. No. 40 53., 1897. No. 1—25. 26—39.

Biograd. Kralj. srpska akademija.

Етнографички зборник II. (С. Тројановић, Старинска српска
јела и пића, Б. 1896.).

Годишњак IX. (1895.).

Глас LIV., 1. разр. 19.

Споменик XXXII., 1. разр. 3.

— Profesorsko društvo.

Наставник, лист професорског друштва, VIII. књ. (1897.).

— Statističko odijeljenje ministarstva narodne privrede.

Статистика краљевине Србије књ. 7. 9.

Попис становништва и стоке у Србији 1895.

Статистика цена пољопривредних производа 1890—1895.

Прилози за статистику Србије II.

Bordeaux. Académie de Bordeaux.

Actes 1893.

Brno. Matice Moravská.

Časopis Matice Moravské r. XXI. (1897.) seš. 1—4.

— Kk. Mährische Gesellschaft zur Beförderung der Land-
wirtschaft.

Centralblatt für die mähr. Landwirte 1896.

Budimpešta. Magyar tudományos akadémia.

Akadémiai Értesítés 1897., 85—96. füzet.

Mathematikai és természettudományi értesítő, 15 kötet, 1—5.
füz.

At tiz parantsolatnac, Budapest 1897.

- Archaeologiai Értesítő XVII. köt. (1897.), 1—5. szám.
 Monumenta Hungariae historica, Diplomataria XXVIII.
 Irodalomtörténeti közlemények VII. évf., 1—4. füz.
 Athenaeum VI. évf. 2—4. szám.
 Nyelvtudományi Közlemények XXVII. köt. 1—4. füz.
 Hadtörténelmi közlemények X. évf. (1897.) 3. 4. füz.
 Értekezések a társadalmi tudományok köréből XII. köt. 2. szám.
 Elhunyt tagjai fölött tartott emlékezésdek IX. köt. 2. 3.
 Monumenta comitalia regni Transylvaniae t. 20.
 A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűteménye IV. kötet 2. fele.
 Matematikai és természettudományi közlemények, 27. köt. 1. 2. szám.
 Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III. köt.
 Értekezések a nyelv-és széptudományok köréből. XVI. köt. 10. szám.
 Almanach 1898.

Budimpešta. Magyar kir. földtani intézet.

- Földtani közlöny XXVII. köt. (1897.) 1—12. füz.
 Mittheilungen aus dem Jahrbuche XI. Bd. 1—7. H.
 Jahresbericht für 1894.
 Mutató a magy. kir. földtani intézet.
 4. Nachtrag zum Catalog der Bibliothek und allg. Kartensammlung der k. ung. geolog. Anstalt. 1892—1896. von J. Bruck.
 Halaváts Gyula, A magyarországi artézi kutak története 1896.

— Magyar történelmi társulat.

- Századok XXXI. (1897.) 1—10. füzet.

Budyšin. Mačica Serbska.

- Časopis M. S. 1897. I. L. zeš. 1. 2.
 Zapiski M. S. 1847—1897.

Bukurešt. Academia Romana.

- Documente privitoare la istoria Românilor, vol. II. part. 5., vol. IX. part. 1., vol. X., supl. I. vol. II.
 Analele, parte admin. t. 18. 19.
 — memoriile sect. istor. t. 18.
 Trei-deci de ani de domnie ai Carol I., t. I. II.

Chicago. Folk-Lore society.

The Folk-Lorist vol. I. No. 1—4.

International Folk-Lore Association.

Christiania. Kongl. Norske Frederiks Universitet.

J. Barth, Norðnaskaller. Crania antiqua in parte orientali Norvegiae meridionalis inventa. Christiania 1896.

P. O. Schjøtt, Samlende Philologiske Afhandlinger. Christiania 1896.

Fauna Norvegiae. Bd. I. Phyllocarida og Phyllopoda ved G. O. Sars. Christiania 1896.

Christiania. Videnskabs-selskabet.

Forhandlinger 1895. 1896.

Skrifter 1895. 1896. (I. Mathem.-naturv. Klasse).

Černovice. K. k. Franz-Josephs-Universität.

Die feierliche Inauguration der akad. Behörden für 1896/7.

Verzeichnis der Vorlesungen im Sommersemester 1897.; im Wintersemester 1897/8.

Übersicht der akad. Behörden 1897/8.

Firenze. R. Accademia della Crusca.

Atti 1896/7.

Frankfurt a. O. Naturwiss. Verein.

Helios 14. Bd. (1897.)

Societatum litterae X. (1896.) No. 7—12., XI. (1897.) No. 1—6.

Giessen. Oberhessischer Geschichtsverein.

Mittheilungen, neue Folge 6. Bd. (1896.)

(i 47 u godini 1896/7. izišlih akademičkih spisa.)

Göteborg. Stadsbibliotek.

Göteborgs Högscolas Arsskrift Bd. III. (1897.)

Göttingen. K. Gesellschaft der Wissenschaften.

Nachrichten (philol.-hist. Klasse) 1897. H. 1—3.; Geschäftliche Mittheilungen 1897. H. 1—2.

Gradac. Naturw. Verein für Steiermark.

Mittheilungen 1896.

Guben. Niederlausitzer Gesellschaft für Anthropologie u. Alterthumskunde.

Niederlausitzer Mittheilungen IV. Bd. 1—8. Heft.

Halle. Kaiserl. Leop.-Carol. Deutsche Akademie der Naturforscher.

Nova acta, Bd. 65. No. 3., Bd. 67. No. 2. 3.

Harkov. Харьковское истор.-филолог. общество.

Сборникъ т. 10.

— Общество испытателей природы при имп. харьковскомъ университетѣ.

Труды общества исп. прир. 1896. т. XXX.

Kazan. Физико-математическое общество.

Извѣстія II. сер., т. VI. No. 3—4., т. VII. No. 1.

— Императорскій казанскій университетъ.

Ученыя записки имп. каз. унив. 1897. кн. 1.

Kijev. Библіотека императорскаго университета.

Университетскія Извѣстія 1897. No. 1—12.

Приложеніе къ Извѣстіямъ (Бунге, Куреъ химической технологии вып. 3.).

Knin. Hrvatsko starinarsko društvo.

Starohrvatska prosvjeta, god. III. (1897.) br. 1—4.

Krakov. Akademia umiejętności.

Bulletin international 1897. (No. 1—10.)

Sprawozdania, tom II. (1897.) (No. 1—10.)

Rozprawy, wydz. hist.-filoz., ser. II. tom 9. 10. 11.

Rozprawy, wydz. filolog., ser. II. t. 10.

Archivum do dziejów literatury i oświaty t. IX.

Biblioteka pisarzy polskich 33. 34.

Burattiniego Miara powszechna.

Rocznik r. 1896/7.

Scriptores rerum polonicarum t. XVI.

Fr. Piekosiński, Rycerstwo polskie wieków średnich, t. I. II.

Acta rectoralia t. I. fasc. 4.

M. Federowski, Lud białoruski t. I.

Materyały antropologiczno-archeolog. t. II.

Sprawozdania komisji fizyograficznej t. 32.

Kronstadt. Der mit der Herausgabe betraute Ausschuss.

Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen

Bd. I.—III.

Lavov. Towarzystwo historyczne.

Kwartalnik historyczny r. XI. (1897.) zeszyt. 1—4.

Lavov. Towarzystwo ludoznawcze.

Lud. t. I—III.

— Науковое товариство імени Шевченка.

Записки т. 1. 5—8, 15. 16. 17. 18. 19.

Збірник секції мат.-природопис.-лікарської т. 1.

I. Верхратский, Начерк соматології.

Leipzig. K. sächsische Gesellschaft der Wissenschaften.

Berichte, philol.-hist. Classe 1896. No. 2. 3., 1897. No. 1.

Berichte, mathem.-phys. Classe 1896. No. 5. 6., 1—4.

Abhandlungen, philol.-hist. Classe.

Abhandlungen, mathem.-phys. Classe XXIII. No 6., XXIV. No. 1.

Sachregister der Abhandlungen u. Berichte, mathem.-phys. Cl.

Liège. Société royale des sciences.

Mémoires, tome 19.

Ljubljana. Matica slovenska.

Letopis Matice slovenske za l. 1896.

S. Rutar, Trst.

K. Glaser, Zgodovina slov. slovstva III. del.

Štrekelj, Slovenske narodne pesmi II.

Knezova knjižnica III. zv.

— Muzejsko društvo za Kranjsko.

Izvestja 1897. (VII.) seš. 1—6.

Mittheilungen 1897. (X.) 1—6. Heft.

London. The royal society.

Proceedings of the royal society No. 369—381.

Lund. Svenčilište.

Acta universitatis Lundensis t. XXXII. (1896.), 1. 2.

Elof Tegnér, Lunds Universitet 1872—1897.

Mleci. R. Instituto Veneto.

Atti t. 54. disp. 5—10., t. 55. disp. 1. 2.

Programmi dei concorsi scientifici per 1897—1900.

Moskva. Московское математическое общество.

Математическій Сборникъ т. XIX., вып. 2. 3. 4.

München. K. bayerische Akademie der Wissenschaften.

Sitzungsberichte der philos.-philolog. u. hist. Classe 1896. H.

4., 1897. H. 1. 2. 3.

Sitzungsberichte der mathem.-phys. Classe 1896. H. 4., 1897.
H. 1. 2.

Almanach für 1897.

München. Uredništvo časopisa „Prähistorische Blätter“
(Dr. Julius Naue).

Prähistorische Blätter IX. Jahrg. (1897.) No. 1—6.

Napulj. Società Napoletana di storia patria.

Archivio storico per le provincie Napoletane, anno XXII (1897.),
fasc. 1—4.

Archivio storico per le provincie Napoletane, Indice generale.
Voll. 1—20.

Novi sad. Matica srpska.

Летонис књ. 189—192.

Odesa. Имп. новоросійскій университетъ.

Записки т. 70. 71.

Paris. Académie des inscriptions et belles-lettres.

Comptes rendus des séances t. XXV. (1897.) No. 1—6.

— Uredništvo časopisa „Mélusine“ (H. Gaidoz).

Mélusine, tome VIII. No. 1—12.

— Ministère de l'instruction publique.

Bibliographie des travaux historiques et archéologiques t. III.
livr. 1.

Bulletin du comité des travaux historiques et scientifiques
1895. 1896.

Bulletin historique et philologique 1895. No. 3. 4., 1896. No.
1. 2.

Bulletin archéologique 1895. 3. livr., 1896. r. 1. livr.

Revue des travaux scientifiques XV. No. 11. 12., XVI. No.
1—4. 5—9.

Procès-verbaux du comité d'instruction publique de la con-
vention nationale publié par M. J. Guillaume t. III.

Comptes rendus du congrès des sociétés savantes de Paris
1896. Section des sciences.

Bulletin de la société d'anthropologie de Paris, tome VIII.
(1897.) fasc. 1.

Petrograd. Имп. Академія наукъ.

Извѣстія т. V. No. 3. 4. 5., VI. No. 3. 4. 5., VII. No. 1.

Византійскій Временникъ т. III. вып. 3. 4., IV. вып. 1. 2.

Записки, истор.-филол. отдѣл. т. I. Но. 1—6.

Записки, физ.-матем. отдѣл. т. I. Но. 2—8., V. Но. 2—5.

Mémoires t. 42. No. 14.

Petrograd. Имп. русское археологическое общество.

Записки т. VIII. вып. 1—4.

Савваитовъ П., Описаніе старинныхъ русскихъ утварей, С.-Петб 1896.

Латышевъ, Сборникъ греческихъ надписей изъ южной Россіи, С.-Петб. 1896.

Рѣчь читанная 15. декабря 1896. Н. Веселовскимъ, С.-Петб. 1896.

Медали въ честь русскихъ госуд. дѣятелей изданы Ю. Б. Иверсеномъ, т. III., С.-Петб. 1896.

B. Dorn, Atlas zu Bemerkungen auf Anlass einer wissenschaftl. Reise in dem Kaukasus, St. Petb. 1895.

Н. Е. Бранденбургъ, Старая Лагода, С.-Петб. 1896.

— Имп. русское географическое общество.

Извѣстія т. 32. (1896.) вып. 5. 6.; т. 33. (1897.) вып. 1. 2. 3.

Записки по общей географіи т. 31. Но. 1., 33. Но. 2.

Отчетъ за 1896.

Протоколъ собранія троїцкосавско-кахтинскаго отдѣленія приамурскаго отдѣла имп. русскаго географ. общества 1895. Но. 8., 1896. Но. 1. 2. 4. 5.

Отчетъ о дѣятельности троїцкосавско-кахтинскаго отдѣленія etc. за 1896.

Ю. Талько-Грынцевичъ, Климатъ Троїцкосавска-Кяхты, Иркутскъ 1897.

— Геологическій комитетъ.

Извѣстія геол. комитета 1896. т. 15. Но. 5—9., 1897. т. 16. Но. 1—2.

Русская геолог. библіотека за 1895.

Труды геол. комитета т. XIV. Но. 2. 4. 5.

— Геологическая часть кабинета Его Императорскаго Величества.

Труды т. II. вып. 2.

— Имп. С.-Петербургское Минерал. общество.

Записки, II. серія, часть 32., 34. 2. вып.

Матеріалы для геологіи Россіи т. 18.

Poreč. Società istriana di archeologia e storia patria.

Atti e memorie Vol. XII. fasc. 3. e 4., v. XIII. f. 1. e 2.

Poznanj. Towarzystwo przyjaciół nauk poznańskie.

Roczniki Towarzystwa p. n. p. t. XXIII., XXIV. zes. 1. 2.

Prag. Česká Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

Věstník r. VI. 1897. č. 1—9.

Bulletin international, sciences math. et nat. III. 1., IV. 1.

Bulletin international, médecine III. 1. 2.

Sborník světové poesie r. VI., č. 2—7., r. VII., č. 1.

Sbírka pramenův, sk. I. řada 1. č. 1. sk. II. č. 3

Archiv pro lexikografii a dialektologii, č. 1. sv. 2., č. 2.

Rozpravy tř. I., r. V. č. 3., r. VI. č. 1. 2. 3.

Rozpravy tř. II., r. VI. č. 1—3. 4. 5. 6. 7. 8. 9—12. 13. 14. 15. 16. 18—21. 23—29. 31. 32. 35.

Rozpravy tř. III., r. VI. č. 1. 2. 4.

Dr. J. Perner, Foraminifery vrstev bělohorských.

Spisy J. A. Komenského č. 1.

Historický archiv č. 10.

Ott E., Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního, díl I. část všeobecná.

Piě J. L., Archaeolog. výzkum ve středních Čechách.

Zaturecký A. P. Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví.

Z. Winter, Děje vysokých škol pražských.

J. Perner, Studie o českých graptolitech, čest' III. oddíl a).

J. V. Novák a A. Patera, Komenského Theatrum.

V. Flajšhaus, Knihy české v knihovnách švédských a ruských.

— Uredništvo Kroka (Fr. X. Prusík).

Krok r. XI. (1897.) seš. 1—10.

— Uredništvo časopisa „Český lid“ (Dr. Čeněk Zíbrt).

Český lid r. I—VI., VII. č. 1. 2.

Č. Zíbrt i Z. Winter, Dějiny kroje v zemích českých I. II. V Praze 1892—1894.

Č. Zíbrt, Jak se kdy v Čechách tancovalo, V Praze 1895.

— Skříček v lidovém podání staročeském, V Praze 1891.

— Jednota českých matematiků.

Časopis pro pěstování mathem. a fys., XXVI. č. 1—5., r. XXVII. č. 1. 2.

Slavnost na paměť R. Descartesa, v Praze 1897.

Prag. Národopisná společnost českoslovanská.

Národopisná výstava českoslovanská v Praze 1895. seš. 20—25.

Národopisný sborník, sv. 1.

— Královská Česká společnost nauk.

Výroční zpráva za r. 1896.

Věstník, třída filos.-historicko-jazyková 1896.

Věstník, třída mathem.-přírod. 1896.

Tadra F., Kulturní styky Čech s cizinou, Pr. 1897.

Horák J., Z konjugace souhlasek, Pr. 1896.

Rim. Accademia di conferenze storico-giuridiche.

Studi e documenti di storia e diritto, anno XVIII. (1897.), fasc. 1—4.

— R. Accademia dei Lincei.

Atti, classe di scienze morali etc., 1897., vol. V. parte 2. (1—12.)

Sarajevo. Uredništvo Glasnika zem. muzeja u Bosni i Hercegovini (K. Hörmann).

Glasnik zem. muzeja u B. i H. IX. (1897.) 1—4.

— Uredništvo „Nade“ (Kosta Hörmann).

Nada 1897.

Sibinj. Verein für siebenbürg. Landeskunde.

Archiv Bd 27., H. 2. 3.

Jahresbericht für 1896/7.

Spljet. Uredništvo časopisa „Bullettino di archeologia e storia Dalmata“ (Fr. prof. Bulić).

Bullettino, anno XX. (1897.) No. 1—12.

Torino. R. Accademia delle scienze di Torino.

Atti vol. XXXII. (1896/7.) disp. 1—15.

Osservazioni meteorologiche fatte nell' anno 1896.

Toronto. The Canadian Institute.

Transactions No. 9 (octob. 1896.)

Proceedings, new series, No. 1. (febr. 1897.)

Turčianski Sv. Martin. Uredništvo časopisa „Slovenské Pohl'ady“ (Jozef Škultéty).

Slovenské Pohl'ady r. XVII. (1897.) soš. 1—12.

Upsala. Sveučilišna biblioteka.

Zoologiska Studier, Upsala 1886.

- Geijer R., Upsala Universitet 1872—1897.
 Bulletin of the geological institution of the univ. of Upsala
 vol. III. part. 1, No. 5.
 Sveriges offentliga bibliotek, Accessionskatalog 11. 1896.
 Upsala Universitets Arsskrift 1896.
 31 komad doktorskih disertacija.

Varšava. Uredništvo časopisa „Ateneum“ (W. Spasowicz).

Ateneum, r. XXII., t. 1—4. (No. 1—12.)

— Имп. Варшавскій Университетъ.

Варшавскія унив. извѣстія 1897. 1—5.

— Uredništvo časopisa „Русскій Филолог. вѣстникъ“
 (А. И. Смирновъ).

Русскій филологическій вѣстникъ 1897. Но. 1—4.

— Uredništvo časopisa „Wisła“ (M. Arct).

Wisła t. XI. (1897.) zes. 1. 2. 3.

Zagreb. Hrvatski pedagogijsko-književni zbor.

Napredak 1897.

— Pravničko društvo.

Mjesečnik g. XXIII. (1897.) br. 1—8.

— Kr. zem. statistički ured.

Publikacije kr. zem. statističkog ureda:

XIV. Prilozi statistici ratarske produkcije g. 1885—7.

XVII. Statistika ratarske produkcije g. 1888—92.

XIX. Glavni izvještaji o stanju usjeva itd. g. 3. 1895.

XX. Statistika građ. pravosuđa g. 1883—94.

XXI. Glavni izvještaji o stanju usjeva itd. g. 4. 1896.

XXII. Glavni izvještaji o stanju usjeva itd. g. 5. 1897.

— Uredništvo „Hrvatske Domovine“.

Hrvatska Domovina 1897.

— Uredništvo „Narodnih Novina“.

Narodne Novine 1897.

— Uredništvo „Obzora“.

Obzor 1897.

— Uredništvo „Prosvjete“ (Vjekoslav Fleišer).

Prosvjeta 1897.

Zagreb. Uredništvo časopisa „Agramer Tagblatt“.

Agramer Tagblatt (od 1. srpnja do 31. prosinca) 1897.

— Uredništvo „Vijenca“ (Bartol Inhof).

Vijenac 1897.

— Uredništvo časopisa „Agramer Zeitung“.

Agramer Zeitung 1897.

B) na dar:

Programm des evang. Gymn. zu Hermannstadt 1895/6.
Carte géologique internat. de l' Europe, livr. II. (dostavila vis. kr. zem. vlada).

Журналъ министерства народнаго просвѣщенія (С. Петербургъ) 1897. (1—12.)

St. Novaković, Die Serben u. Türken im 14. u. 15. Jahrh., übersetzt von K. Jezdimirović, Semlin 1897. (Štamparija J. Karamata u Zemunu).

Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevine Hrv. i Slav. 1897. kom. 1—22. i Našastnik k Sborniku za 1887—1896. od Stj. Kranjčića.

Матеріалы по исторіи и географіи Дисненскаго и Вилейскаго уѣздовъ Виленской губ. Изданіе А. Сапунова и кн. Друцкаго-Любецкаго, Витебскъ 1896.

A. J. Parczewski, Szczątki kaszubskie, Poznań 1896.

F. Salata, L' antica diocesi di Ossero e la liturgia slava, Pola 1897.

Dr. E. Muka, Za dušu a wutrobu. Zbërka basni a spëwow J. Wałtarja-Wóslíčanskeho. Budyšin 1897.

Dr. Ć. Truhelka, Slavonski banovci (iz Glasnika zem. muz. u B. i H. IX., 1.)

Stenografički zapisnici sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 1892—1897. sv. 5. (1896/7.) i Prilozi k stenogr. zapisnikom br. 1—27.

Izvjestaj gimnazije u Sarajevu za g. 1894/5. i za g. 1895/6.

Н. О. Сумцовъ, Новая наука г. Безсонова, Кіевъ 1897.

Fr. Elezović, Carmina. Belgradi 1897.

Dr. O. Hovorka v. Zderas, Ueber einen bisher unbekannten endemischen Lepra-herd in Dalmatien (Iz Archiva f. Dermatologie u. Syphilis.)

Dr. O. Kuntze, Geogenetische Beiträge, Leipzig 1895.

M. Lerch, Ze základů theorie funkcí elliptických (z Věstniku České Akademie r. V.)

Congrès géologique international, 7. session, Russie 1897., 2. 3. circulaire.

Българ. м. гимназия въ Солунъ: годишенъ отчетъ на метеор. ст. за 1896.

Български Прегледъ (izdaje društvo „Общи трудъ“ и Sofiji), год. IV. кн. 1—9.

Školski Vjestnik, stručni list zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu (urednik Lj. Dlustuš), IV. (1897.) 1—12.

Archiv český, díl XV. (pokl. Zemský výbor království českého). Sněmy české od 1526. IX. (pokl. Zemský výbor král. č.)

Statistická knížka král. hlavního města Prahy za r. 1893. (pokl. Statistická kancelář kr. hl. m. Prahy).

Český časopis historický, vydávají J. Goll a J. Pekař, r. III. (1897.), seš. 1—6.

Verhandlungen der vom 15. bis 21. October 1896. in Lausanne abgehaltenen Conferenz der permanenten Commission der internat. Erdmessung.

Българска Сбирка излазя подъ редакцията на Стеф. С. Бобчевъ (Пловдивъ), год. IV. (1897.) кн. 1—10.

Fourteenth annual report of the board of trustees of the Public Museum of the city of Milwaukee, October 1. 1896.

Bulletin of the Agricultural experiment station of Nebraska, vol. IX. article 2—4.

- Argo, Zeitschrift f. Krainische Landeskunde (Red. A. Müllner), V. Jahrg. (1897.) Mo. 1—6.
- Sprawozdanie c. kr. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku 1895/6, we Lwowie 1896.
- Sprawozdanie c. kr. Rady szk. kraj. o stanie szkół państwowych w. r. 1895/6., we Lwowie 1896.
- Sprawozdanie c. kr. Rady szk. kraj. o stanie szkół średnich w. r. 1895/6., we Lwowie 1896.
- Вѣстникъ Народного дома (Львовъ) год. 15. (1897.) ч. 2—4. 6—10. 12.
- Литературный Сборникъ издаваемый Галицко-рускою матицею подъ ред. Б. А. Дѣдицкого, г. 1897. часть II.
- Bollettino delle pubblicazioni italiane ricevute per diritto di stampa (Biblioteca nazionale centrale di Firenze) 1897. No. 265—288.
- Museum Franciscum, Annales 1896. Brunae 1897.
- Statistik des auswärtigen Handels des österreichisch-ungarischen Zollgebiets im Jahre 1895. Bd. I. III., — im Jahre 1896. Bd. II. (Statistisches Departement im k. k. Handelsministerium.)
- V. Jagić, Vsih prorokov stumačenje hrvatsko. Vindob. Berol. 1897.
- Пабирци из светске књижевности и светског искуства. (Прештампано из Народа), св. I. У Земуну 1897. (štamparija J. Karamata u Zemunu).
- Izvjestaj realke u Banjoj luci za g. 1896/7.
- С. С. Бобчевъ, Сборникъ на българскитѣ гор. обичаи, Пловдивъ 1896.
- St. Ciszewski, Künstliche Verwandschaft bei den Südslaven, Leipzig 1897.
- Извештај српске гимназије у Новом Саду за 1896/7.
- Observatorio meteor. de San Salvador: Observaciones 1897. febr., marzo, abril.

- Program c. kr. gimnazije dubrovačke za g. 1896/7.
 85. Jahresbericht des Landes-Museums Johanneum über 1896.
 XV. Izvještaj naut. škole u Bakru za g. 1896/7.
 Българска центр. метеор. станция (София): мѣсеченъ бюл. 1897.
 Izvješće gosp. i šum. učilišta u Križevcih za g. 1896/7.
 Izvješće kr. realne gimnazije u Zagrebu za g. 1896/7.
 Položajni naert grada Zemuna od Plavkovića (štamparija J. Karamata u Zemunu.
 Vid Vuletić-Vukasović, Corrispondenza archeologica fra Matteo Capor da Curzola e Pietro Nisiteo da Cittavecchia, Zara 1897.
 С. В. Пѣтуховъ, О главнѣйшихъ направленихъ въ русс. лит. 18. і первой четверти 19. в., Юрьевъ 1895.
 — О пессимизмѣ И. С. Тургенева, Юрьевъ 1897.
 — Объ отношеніяхъ имп. Николая I. і А. С. Пушкина, Юрьевъ 1897.
 — В. А. Жуковскій въ Дерптѣ, С.-Петб. 1897.
 — Изъ бумагъ П. И. Шафарика и В. В. Ганки, Юрьевъ 1896.
 E. Teza, Di un breviario glagolitico del quattrocento prime osservazioni, Roma 1896.
 Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, издава министерството на народното просвѣщение, кн. XIV. София 1897.
 R. Horvat, Seljačka buna 1573., Sarajevo 1897.
 — Ivan Korvin ban hrvatski, Zagreb 1896.
 XII. Izvještaj gimnazije u Sarajevu g. 1896/7.
 Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly V.
 Program c. kr. gimnazije u Spljetu za g. 1896/7.
 Meteorologijska opažanja u Zagrebu g. 1897.
 Programma dell' i. r. ginnasio di Zara 1896/7.

Govori izrečeni dne 19. listop. 1897. kod instalacije rektora za 1897/8. u kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu.

Hydrograph. Amt der k. u. k. Kriegsmarine in Pola, Gruppe III. Relative Schwerbestimmungen durch Pendelbeobachtungen 1. Heft, Pola 1897.

St. Bełza, W stolicy padyszacha, Warszawa 1898.

— W kraju tysiąca jezior, Warszawa 1897.

Ст. Новаковић, Копитару (говор), Београд 1897.

Ch. Hipman, Prague et les Tchèques I., Genève 1897.

A. Babić, Makarska I. dio, Spljet 1897.

Hochschul-Nachrichten 1896/7. No. 75. 77—84.

Записници Српског геолошког друштва год. VII. бр. 1. 2.

Izvještaj 3. glavne skupštine društva Bihać 30. prosinca 1896.

Die historischen staatsrechtlichen Verhältnisse Kroatiens u. Slavoniens zu Ungarn bis zum Jahre 1848. II. Wien 1866. (poklonio Stj. Pejaković).

Zapisnici skupština zastupstva slobodnoga i kralj. glavnoga grada Zagreba u god. 1897.

Časopisi :

Gimnastika 1897. br. 1—6.

Gospodarski poučnik u Zadru 1897.

Oestlicher Grenzbote u Zemun. 1897.

Katolički list 1897.

Sport 1897.

Subotičke novine 1897.

Svjetlo u Karlovcu 1897.

Tjednik u Bjelovaru 1897.

C) Kupljene su ove publikacije:

I Diarii di Marino Sanudo, Venezia 1897. fasc. 206—215.

Ottův Slovník naučný seš. 246—275.

Literarisches Centralblatt 1897.

Archeografo Triestino, anno 1896. vol. XXI. fasc. I. 2., II.
Tabulae codicum manu scriptorum in bibl. palatina Vindob.
vol. IX.

Archiv f. slav. Philologie XIX. 3. 4.

Zeitschrift des Vereins für Volkskunde VII. (1897.) H.
1—4.

IX.

RAZPRAVE I KNJIGE AKADEMIJSKE

izašle tijekom god. 1897.

a) Rad.

Knjiga CXXX. (razreda filologijsko-historijskoga i filozofijsko-juridičkoga XLVII):

Hrvatska plemena od XII do XVI stoljeća. Od *Vjek. Klaića*. Str. 1—85.

Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI vjeka. Od *dra. P. Matkovića*. Str. 86—181.

Vicko Dimitrija Volčić, Dubrovčanin, kartograf XVI vjeka. Od *dra. P. Matkovića*. Str. 182—188.

Apollonova himna od god. 278 prije Isusa. Od *Fr. S. Kuhača*. Str. 189—238.

Knjiga CXXXI. (razreda matematičko-prirodoslovnoga XXIII.):

Nekoliko misli o definiciji i klasifikaciji plodova. Od *dra. Ant. Heinza*. Str. 1—9.

Geologija okolice Kutjeva. Od *dra. Drag. Gorjanović-Krambergera*. Str. 10—29.

Strugača i njezin zapadni nastavak. Od *dra. Drag. Gorjanović-Krambergera*. Str. 30—40.

Nov prilog teoriji Descartesova lista. Od *dra. K. Zahradnika*. Str. 41—62.

Prilog teoriji čunjosječica. Od *dra. K. Zahradnika*. Str. 63—71.

Klima grada Zagreba. Od *dra. A. Mohorovičića*. Str. 72—111.

Knjiga CXXXII. (razreda filologijsko-historijskoga i filozofijsko-juridičkoga XLVIII):

Književna obznana (djela M. Halanskoga: Южно-славянскія сказанія о Кралевицѣ Маркѣ itd.). Od *dra. T. Maretića*. Str. 1—47.

O metafizičkom sustavu Wundtova. Dio drugi. O spoznanju. Od *dra. Antuna Bauera*. Str. 48—102.

Prvi uspoređivači sanskrita sa slovenskim jezicima. Od *dra. M. Murka*. Str. 103—115.

Glavne točke o naglasu književne slovenštine. Od *M. Valjavca*. Str. 116—213.

Knjiga CXXXIII. (razreda matematičko-prirodoslovnoga XXIV):

Izomerije homologih vrsta parafina. (Sa skrižaljkom.) Od *S. M. Lozanića*. Str. 1—24.

Prilozi poznavanju usnih česti Hymenoptera. Od *dra. Aug. Langhoffera*. Str. 25—94.

Kristalinsko kamenje serpentinske zone u Bosni. Od *dra. Miše Kišpatića*. Str. 95—221.

b) Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.

Svezak 17. (Kamenosiv—Kipac). (Str. 801—960). Obraduje *Pero Budmani*.

c) Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium.

Volumen XXIX.

Monumenta Ragusina: Libri Reformationum. Tomus V. Ann. 1381—1336. Collegit et digessit *Jos. Gelcich*. Str. V—VIII, 1—448.

d) Građa za povijest književnosti hrvatske.

Knjiga I. Uredio *dr. M. Šrepel*. Str. III—V, 1—287.

Pripomenak. Od *dra. M. Šrepela*. Str. III—V.

Knjige Ovidijeve „od lika Iubenoga“ stumačene po Petretu Hektoroviću. Od *Šime Iubića*. Str. 1—7.

Pismo Ivana Ungnada kralju Maksimilijanu o nemačkom predgovoru čirilovskoga katekizma. Od *dra. Karla Schraufa*. Str. 8 i 9.

Latinske pjesme Junija Palmotića. Od *dra. M. Šrepela*. Str. 10—38.

Pavao Ritter Vitezović. Od *Rad. Lopašića*. Str. 39—55.
 Pjesni Junija Rastića. Od *dra. M. Šrepela*. Str. 56—65.
 List Đorđićev o otoku Mletu. Od *dra. M. Šrepela*. Str. 66. i 67.
 Baron Tamburlanović. Od *dra. M. Šrepela*. Str. 68—84.
 „Lina-Lieder“ Petra Preradovića. Od *dra. M. Šrepela*. Str. 85—98.
 Preradovićeva pisma (sto sedamdeset i šest ih). Str. 99—239.
 Vrazova pisma (šest ih). Str. 240—250.
 Pisma Janka Draškovića (šestnaest ih). Str. 251—269.
 Pismo A. Mažuranića A. Kaznačiću. Str. 270—274.
 Iz spomenice Mirka Bogovića. Str. 275 i 276.

e) Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena.

Svezak II. (Sa mnogo slikâ i glasovâ za pjevanje). Uredio *dr. Ant. Radić*.
Rasprave: Osnova za sabiranje i proučavanje grade o narodnom životu. Od *dra. A. Radića*. Str. 1—88.
Grada: Otok. Narodni život i običaji. Od *Josipa Lovretića* (i *Bartola Jurića*). Str. 91—459.
Vjesnik: Književne novosti. Od *dra. A. Radića*. Str. 462—509.
 Od uredništva. Str. 510—515.

f) Znanstvena djela za obću naobrazbu.

Knjiga I. *Rimski svijet na domaku propasti i Varvari* (Germani, Slaveni, Turani). Napisao *Natko Nodilo*. III—VIII, 1—314.

g) Ljetopis.

Svezak XI. Za godinu 1896. S nekrologom *dra. Bogoslava Šuleka* od *I. Torbara*. St. 1—200.

h) Posebna djela.

Gragja za neogensku malakološku faunu Dalmacije, Hrvatske i Slavonije uz neke vrste iz Bosne, Hercegovine i Srbije. Složio Spiridion Brusina. (Jezikom hrvatskim i franceskim). Sa 21 tablicom. V—XXI, 1—38. Dodatak st. 39—43.

X.

PREDPLATNICI

na publikacije akademijske za godinu 1887.

Arnold Franjo, kr. javni bilježnik u Zagrebu.
Arsenijević Vladan, profesor u Karlovcu.
Baron Gustav dr., sveučilišni profesor u Zagrebu.
Biblioteka c. kr. sveučilišna u Štajer. Gracu.
Biblioteka c. kr. sveučilišna u Lavovu.
Biblioteka kr. sveučilišna u Zagrebu.
Bojanić pop Vicko, župnik u Vrsniku na Hvaru.
Bosanac Stjepan dr., gimn. profesor u Zagrebu.
Breyer Mirko, posjednik u Križevcima.
Brusić fra Ljudevit, predstojnik samostana na Krku.
Bučar Franjo dr., gimn. profesor u Zagrebu.
Buratti-Vraniczany grofica u Zagrebu.
Cajnko Valentin, vjeroučitelj u Varašdinu.
Čitalačko društvo u plemićkom konviktu u Zagrebu.
Čitaonica hrvatska u Požegi.
Dakić Adam, učitelj u Županji.
Dojković Karlo, kanonik u Varašdinu.
Duboković vitez Nikola, načelnik u Jelsi na Hvaru.
Eskomptna banka hrvatska u Sisku.
Forko Franjo, župnik u Samoboru.
Fugger pl. Franjo, kr. veterinar u Zemunu.
Gavrančić Milovan dr., odvjetnik u Virovitici.
Gjenero Ivo, učitelj u Slanome kod Gruža.
Homotarić Vjekoslav dr., župnik u Tuhlju.
„Javor“ djačko literarno društvo u Osijeku.
Jellačić grof Gjuro, vlastelin i umir, podmaršal u Novimdvorima.
Kindlein Dragutin, prebendar u Zagrebu.
Knjižnica časnička 27. domobr. pukovnije u Sisku.
Knjižnica dominikanska u Dubrovniku.

Knjižnica kaptolska u Hvaru.
 Knjižnica metropolitanske crkve u Zagrebu.
 Knjižnica učiteljska niže franjev. gimnazije u Gučkoj gori.
 Komercijalna banka hrvatska u Zagrebu.
 Komora trgovačko-obrtnička u Senju.
 Komora trgovačko-obrtnička u Zagrebu.
 Krašković Ljudevit dr., odvjetnik u Vukovaru.
 Kraus Friedrich S. dr., književnik u Beču.
 Kukuljević pl. Božidar, vlastelin u Ivancu.
 Laudenbach Josip dr., odvjetnik u Vukovaru.
 Marčelić Josip dr., biskup u Dubrovniku.
 Marić Dragutin, profesor i posjednik u Varašdinu.
 Marjanović Luka dr., sveučilišni profesor u Zagrebu.
 Mašek pl. Dragutin dr., liječnik u Zagrebu.
 Maurović Milivoj dr., sveučilišni profesor u Zagrebu.
 Mazzura Šime dr., odvjetnik i nar. zastupnik u Zagrebu.
 Mikačić Dujam, općinski blagajnik u Splitu.
 Miletić pl. Stjepan dr., intendant hrv. kazališta u Zagrebu.
 Nakić Filip, biskup u Splitu.
 Neumann Dragutin dr., odvjetnik u Osijeku.
 Nikolić pl. Vladimir dr., veliki župan u Ogulinu.
 Novaković Josip, profesor nadb. liceja u Zagrebu.
 „Ožegovićianum“ biskupski konvikt u Senju.
 Pletikapić o. Firmo, upravitelj župe u Našicama.
 Pliverić Josip dr., sveuč. prof. i nar. zastupnik u Zagrebu.
 Počina Roko dr., dušobrižnik bolnice u Arbanasima kod Zadra.
 Poglavarstvo grada Dubrovnika.
 Poglavarstvo grada Petrovaradina.
 Poglavarstvo kr. i slobodnoga glavnoga grada Zagreba.
 Poglavarstvo kr. i slobodnoga grada Zemuna.
 Poglavarstvo trgovišta Vukovara.
 Posilović Juraj dr., nadbiskup u Zagrebu.
 Potočnjak Franko dr., narodni zastupnik u Zagrebu.
 Pravničko društvo u Zagrebu.
 Predsjedništvo c. kr. namjesništva u Zadru.
 Preradović pl. Dušan, c. i kr. pomorski časnik u Pulju.
 Ratković dr. Ivan, odvjetnik i nar. zastupnik na Rijeci.
 Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Kotoru.
 Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Dubrovniku.
 Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Splitu.
 Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Zadru.

- Ravnateljstvo c. kr. velike realke u Splitu.
 Ravnateljstvo c. kr. muškog učiteljišta u Arbanasima.
 Ravnateljstvo c. kr. ženskog učiteljišta u Dubrovniku.
 Ravnateljstvo kr. gospodarsko-šumarskog učilišta u Križevcima.
 Ravnateljstvo kr. male realne gimnazije u Bjelovaru.
 Ravnateljstvo kr. male realne gimnazije u Petrinji.
 Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Gospiću.
 Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Osijeku.
 Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Požegi.
 Ravnateljstvo kr. velike gimnazije na Sušaku.
 Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Varašdinu.
 Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Vinkovcima.
 Ravnateljstvo kr. velike gimnazije gornjogradske u Zagrebu.
 Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Osijeku.
 Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Rakovcu.
 Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Senju.
 Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Zagrebu.
 Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Zemunu.
 Ravnateljstvo kr. muške učiteljske škole u Osijeku.
 Ravnateljstvo privatne franjevačke gimnazije u Sinju.
 Ravnateljstvo srpske velike gimnazije u Srijem. Karlovcima.
 Ravnateljstvo velike gimnazije u Sarajevu.
 Ravnateljstvo više trgovačke škole u Osijeku.
 Rožić Vatroslav, profesor u Zemunu.
 Sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.
 Samostan franjevački u Fojnici.
 Samostan franjevački u Košljunu kod Krka.
 Samostan franjevački u Livnu.
 Samostan franjevački u Mostaru.
 Sjemenište centralno bogoslovno u Zadru.
 Sjemenište nadbiskupsko u Zagrebu.
 Sokol Josip, blagajnik dioničke štedionice u Križevcima.
 Suk Felix dr., kanonik u Zagrebu.
 Šipuš Nikola, veletržac u Sisku.
 Štambuk Ivan dr., liječnik u Jelsi na Hvaru.
 Štedionica dionička u Križevcima.
 Štedionica u Samoboru.
 Štrekelj Karlo dr., sveučilišni profesor u Štaj. Gracu.
 Tomašić pl. Nikola dr., sveuč. prof. i nar. zastupnik u Zagrebu.
 Uredništvo časopisa „Dubrovnik“ u Dubrovniku.
 Vidrić Lovro dr., odvjetnik u Zagrebu.

Vitezić Dinko dr., odvjetnik u Krku.
 Vojaković Franjo, župnik u Zagrebu.
 Vraniczany barun Dragan, vlastelin u Zagrebu.
 Vraniczany barun Ljndevid, vlastelin u Zagrebu.
 Vrgoč Josip, sveučilišni slušač u Zagrebu.
 Vulović Srećko, gimnazijski profesor u Kotoru.
 Zahar Ivan dr., odvjetnik i nar. zastupnik u Zagrebu.
 Zbor duhovne mladeži u Djakovu.
 Zbor duhovne mladeži u Senju.
 Zbor duhovne mladeži u Zagrebu.
 Zbor redovne mladeži bosanske u Pečuhu.
 Žalac Božo, sveučilišni slušač u Zagrebu.
 Žic Franjo, svećenik u Malom Lošinjju.

Dobrotvori akademije, kojima se knjige iz zahvalnosti
na dar šalju :

I. Hrvatska štedionica u Zagrebu.
 Janković grof Julije u Kalksburgu.
 Normann-Ehrenfelski grof Rudolf u Valpovu.

Izvanredna svečana sjednica

o svećeničkoj šestdesetgodišnjici

pokrovitelja jugoslavenske akademije preuzvišenoga gosp. biskupa

J. J. Strossmayera

dne 16. veljače 1898.

IZVANREDNA SVEČANA SJEDNICA

o svećeničkoj šestdesetgodišnjici pokrovitelja jugoslavenske akademije preuzv. gosp. biskupa **J. J. Strossmayera**

dne 16. veljače 1898.

1.

Pozdravna besjeda

predsjednika **Josipa Torbara.**

Gospodo akademici,

Visokoštovana skupštino!

Radujem se od srca, da Vas prigodom današnje krasne i po naš narod toli znamenite svečanosti u toli liepom broju odličnih lica u ovom hramu pozdraviti mogu. Dobro nam došli!

Dva mjeseca natrag imao sam čast s ovoga mjesta javiti Vam poruku, kojom je pozdravio i blagoslovio godišnju svečanu sjednicu našu preuzvišeni pokrovitelj; danas šaljemo mi nje mu. ne poruku, nego iz dubljine srdaca naših iskrena čuvstva zahvalnosti i izraz najsmjernijega poćitanja. Prije dva mjeseca prisustvovala u duhu on našoj svećanoj sjednici; danas učestvujemo mi, a učestvuje s nama, o tom smo uvjereni ne samo savkoliki narod hrvatski, nego prisustvuju i ostala plemena bratinskih nam slovenskih naroda riedkoj svećanosti 60-godišnjega svećeničkoga zaredjenja preuzvišenoga našega pokrovitelja. Riedka, da, preriedka svećanost; zato se u predubokoj zahvalnosti klanjamo previšnjemu Bogu, koji je s neizmjerne svoje dobrote ovakim darom hrvatski narod blagoslovio.

Ovom svečanom zgodom prelazi izpred nas liepi niz godina uzvišenog svečara, godina punih uspomena, od kojih su možda gdje koje u njegovu plemenitu sreću ostavile žalac neugodnih osjećaja, ali su većim dielom okrunjene viencima plemenita i plodonosna rada, viencima obćenito priznanih zasluga za crkvu, milu nam domovinu i narod hrvatski — zasluga, koje će nepristrana poviest kulture i prosvjete zlatnim pismenima zabilježene za sva vremena sačuvati.

Iza kako je g. 1838. zaređen svećenikom, bijaše čedan rad njegovih prvih svećeničkih godina, te se malo o njem spominjalo. Da se umni velikani izpromiešanih slojeva ljudskoga života pomole na vidjelo i svojim velikim umom tvorno zahvate u tečaj javnoga života, tomu treba svjetobornih pojava, zamašnih socijalnih, političkih i državnih potresa.

Takav bijaše velik evropski pokret g. 1848. Kad su uzbuđivali valovi ovoga pokreta donosili u prijestolni grad Beč brojne deputacije slavenskih naroda, a među njima znamenitu, veliku deputaciju hrvatsku, koje su si međjusobno izmijenjivale bratska čuvstva i zavjeravale si međjusobnu pomoć, onda je mladi svećenik djakovačke biskupije, budući u Beču kod sv. Augustina dvorskim kapelanom, sried onih deputacija u svečanim sastancima svojim patriotizmom i govorničkim darom prvi krat javnu pozornost na se obratio. Stožeri stoljetnih socijalnih odnošaja su se drмали, truležni stupovi starih političkih i državnih uredaba su se rušili pod uplivom moćnoga novoga faktora, ideje narodnosti; a u takovu vijoru, gdje su uz političke i narodne ugroženi i crkveni interesi, treba muževa bistra uma, obsežna znanja, jake volje, koji će ugroženu ladju državnoga života u luku sjegurnosti privesti pomoći. Malenoj i ono doba slabo poznatoj Hrvatskoj trebalo je u ono uzkolebano

doba možda više, nego ikojemu narodu, takovih muževa. Da će Strossmayera, urešena ovakim duševnim sposobnostima, zapasti u javnom životu znatna uloga, o tom se dakako moglo nagađjati, nu da će postati epohalnim čovjekom, tako daleko um čovječji nije dopirao. Da je postao takov, o tom svjedoče ljetopisi našega vjeka. Hrvatski narod ima najviše razloga hvaliti Božju promisao za ovu milost.

God. 1849. zasjedne preuzvišeni naš svečar na stolicu đjakovačke biskupije. Tom zgodom otvorena je njegova darežljiva ruka hrvatskomu narodu. Neću da izbrajam znatne žrtve, koje je već onda položio na žrtvenik domovine; ja ću se, obzirući se samo na ovaj hram, gdje smo se sakupili, da mu na dan njegove slave odkrijemo čuvstva zahvalnosti i duboka poćitanja, osvrnuti sa nekoliko rieći na nekoje dragoejene u ovom hramu pohranjene uspomene, koje hrvatski narod s imenom Strossmayera čuvstvom zahvalnosti za sva vremena vežu.

Deseti prosinca god. 1860. bijaše znamenitim, epohalnim danom za kulturnu poviest našega naroda. Taj dan položi on plemenitim darom od 50.000 forinti temelj *jugoslavenskoj akademiji*.

Veliki njegov um uhvatio je zgodno doba za podignuće ovakova zavoda. Nakon zlo izpalih pokusa sa absolutizmom počeo se narodi u monarkiji ozbiljnije gibati, napinjući svoje sile, kako će si svaki prema svojim narodnim potrebama u međusobnoj takmici čim povoljniji narodni i politički položaj osjegurati. Za osjeganje takova položaja treba da bude u narodu probudjena svijest i uzdanje u vlastitu svoju snagu, a takova uzdanja ne ima, ako „narodna knjiga“, kako biskup veli, „ne pronikne u sav narod, u sve njegove javne i sukromne odnošaje“. U tu svrhu će mu narodni zavod, akademija znanosti, dobro poslužiti. On ovaj zavod na-

mieni ponajprije interesima svojega, a preko ovoga interesima susjednih bratskih naroda. Osnivajući jugoslavensku akademiju, želio je biskup oko istoga zavoda čim više vrstnih sila jugoslavenske braće sakupiti. To mu je pošlo za rukom, jer odkad je akademija u život stupila, obogatiše njezine publikacije svojim vrstnim radom Slovenci, Srbi i Bugari, čim hrvatsko obilježje zavoda ne samo nije oslabilo, već se ojačalo i razširilo.

Jugoslavenska je akademija stupila svojim djelovanjem u život sa glavnicom od 200.720 for. Ovim novčanim sredstvima dali bi se, istina, liepi literarni podvati izvesti, nu za rješenje onih velikih kulturnih zadaća, koje su ovakim zavodima namijenjene, nisu još ni iz daleka dovoljna. Uzmimo samo široko polje matematičko-prirodoslovnoga razreda, koje se u mnogim granama s nedostatka novčanih izvora moralo odgoditi do povoljnijega materijalnoga stanja akademije. A što tek da reknemo o četvrtom razredu, koji bijaše već kod osnivanja akademije na um uzet i za koji već danas narod ima toli obilate gradje; ali se otvorenje razreda s istoga razloga moralo odgoditi do boljih vremena. Nu i dosadanjim, premda obsegom ograničenim radom, smije akademija pred domaći i spoljašnji svijet s pouzdanjem stupiti tim većma, ako se na um uzme, da je ona medju akademijama naše monarkije jedina, koja je u svojem znanstvenom radu gotovo ograničena na prihode iz vlastite zaklade i na podpore, što ih uživa od svojega osnivatelja i dobrovoljnih prinosa naroda.

Jugoslavenska akademija je u život stupila, ne imajući vlastita krova, pod koji bi se zaklonila. I toj nevoљи je Strossmayer doskočio.

Uz hrvatski narod, koji dubokim čuvstvima zahvalnosti današnji dan svetkuje, ima njegov stolni grad Zagreb osobito zahvalna povoda, da se obćenitom ve-

VII

selju pridruži. Što bijaše grad Zagreb prije 60 godina? A što je danas? Uza sve nepovoljne okolnosti i zapreke, s kojima se u svojem razvitku boriti ima, on se ipak od onoga doba potrostručenim brojem pučanstva, učevnim i prosvjetnim zavodima, vanjskim licem i socijalnim uplivom dignuo do zamjerne visine, te narod u nj kao sree svojega života svoje oči upire, i njim se ponosi. Da je Strossmayer k ovoj po cijeli narod važnoj preobrazbi doprinjeo mnogo svetlih zraka, o tom čini govore.

Svratimo se ne za 60, nego samo za polak toliko godina na ovo mjesto, gdje se k ovoj narodnoj svečanosti sakupismo. Gdje bijaše ono doba zabitna pustoš i žalostna praznina, evo veličajna palača, na ures gradu Zagrebu podignuta, a u njoj akademija znanosti i dragocjeno blago umjetnina u galeriji slika, a to sve u kulturne i prosvjetne svrhe narodu poklonjeno.

Palača je tielo, akademija mu je duša, koja ga ima zadahnjivati narodnim, zdravom naukom prosvietljenim životom, galerija je sree, koje ovaj život ima gojiti, oplemenjivati uzorima ljepote, u kojima se u divnoj harmoniji spajaju ideali spoljašnje s idealima plemenite i nutarnje moralne, duševne ljepote.

Ovo su ona tri momenta, tri uspomene, što su narodu u ovome hramu velikim dobrotvorom pohranjene i koje sam si za dužnost smatrao povodom ove uzvišene svečanosti iztaknuti. Prekratko je vrijeme, da dalje govorim o velikim zaslugama preuzvišenoga svečara, već molim svoga vrijednoga druga, da me u tom zamieni.

Svečani govor

člana dopisnika dra. Ante Bauera.

Veleslavna akademijska skupštino!

Kad se duhom prenesem u vječni grad Rim, pak mi se obnovi u duši ona divna slika, što sam ju gledao svojim očima, gdje pred prijestoljem sijeda starca sv. Oca Leona XIII., okružena kardinalima, stoji četa slaven-skih hodočastnika, predvodjena slavnim našim biskupom Strossmayerom; kad se spomenem one sjajne besjede biskupove, koju s očitom ljubavi sluša sv. Otac, a s tolikom pohvalom prati zbor kardinala; kad se u duhu stvorim na veličanstvenom trgu pred crkvom sv. Petra, pak gledam one tisuće i tisuće naroda slavenskoga, francuzkoga, talijanskoga i inoga plemena, a u duši mi se obnovi jeka onoga gromkoga klicanja u čast našem biskupu, koga prate — ne prate — već rekao bih nose ljubeći mu okrajke haljina; kad se spomenem razgovora s misionarima iz Amerike u Rimu i Firenci, sa svećenicima u Parizu francuzkim i iz dalekoga iztoka, koji svi dobro znadu za našega Strossmayera, a tek po njemu za našu hrvatsku domovinu: onda samo s dubokim osjećanjem, da nisam ni iz daleka vrstan dostojno obaviti od sudrugova mojih povjereni mi zadatak, otvaram usta svoja u ovaj svečani čas.

A što je našem biskupu pribavilo toliku slavu ne samo među Hrvatima, ne samo među Slavenima, već

IX

u svem naobraženom svijetu? Pitajte prije, što je njega, Hrvata, još mlada, uzvisilo na ravnateljsku stolicu u bečkom Augustineju, što mu je mladu otvorilo put do katedre na bečkom sveučilištu, što ga je podiglo na biskupsku stolicu djakovačku? Ne tražite tome razlog ni u čemu drugom, već u sjajnim darovima duha, kojim ga je toli obilno nadijelio Promisao božji, a on ih toli savjesno upotrebio u službi istine, ljepote i dobrote, u službi nauke, umjetnosti i ljubavi. Vanrednom snagom svoga uma dao se sav u službu istine i ljepote, a ljubav srca njegova posvetila je sav rad njegov i odredila na slavu Boga, a na sreću roda Hrvatskoga, roda Slaven-skoga. Evo one tajne snage, kojom je naš slavni biskup stekao u svijetu ime veće i slavnije od ikogjeg Hrvata. a Hrvate zadužio zadužbinom većom od ikoga drugoga.

Pa zar ću ja vama, gospodo, otkrivati i tumačiti ovu tajnu snagu velikog biskupa? Ne, to ne mogu! Gledajmo radje Njega sama kod djela, slušajmo Njega sama, neka nam On sam tumači sebe!

I.

Gospodo! Tko je samo zavirio u historiju roda ljud-skoga, morao se uvjeriti, da se sav kulturni napredak čovječanstva razvijao pod utjecajem ideja, da je djelo ne tvarnih već duševnih sila, koje gaji i njeguje znanost. Ova nesumnjiva istina bila je prvo svjetlo, koji je zagrlila velika duša biskupova. „Znanost“, veli On u satorskom svom govoru god. 1861.. „ona je sila, koja nebom i zemljom vlada; to je ona sila, koja zvijezde po nebu broji i stazu im pokazuje; to je ona sila, koja parom upravlja, da plav naprijed goni; to je ona sila, koja munji zapovijeda, da misao čovječju s jednoga kraja svijeta prenosi na drugi; to je ona sila, koja u busulji mornaru na pučini morskoj danju i noću svijeti“.

Samo s pomoću ove sile može osobito danas svaki narod da riješi svoj zadatak u svjetskoj historiji.

Znade to i naš biskup, te opet veli: „jedno od naj-ogromnijih evropskih pitanja, koje cijeli svijet već odavna vele zanima, živo će se nas i naše budućnosti kosnuti, a u tu svrhu nije dosta da nosimo zdravu mišicu i sree junačko“. „Znanosti mi potrebujemo nada sve, da važni položaj svoj upotrijebimo, da zadaću svoju na korist i slavu svojega naroda riješimo“.

Imajući ovakovo uvjerenje u duši, kakove prilike gleda oko biskupovo u našega naroda, i što čini? Rodoljubni plamen novoga kulturnoga života, što ga je u našem narodu zapalio i razpirio dr. Ljudevit Gaj, poklopio je za deset težkih godina apsolutizam i germanizacija. „Na milijun usta teče riječ: odakle mislismo, da će nas sunce ogrijati, odanle nas led bije. Mjesto starodavnog ustava zavlada apsolutizam, mjesto jezika hrvatskoga i individualnosti naroda hrvatskoga, koju je posvećivao plač od trideset hiljada udovica našega naroda, zavlada jezik njemački u uredu i školi kao jedini državni jezik, brišući time granice između pojedinih zemalja i naroda carstva austrijanskoga, na mjesto domaćih službenika tiskaju se na stotine sinovi drugih naroda. Mjesto vitlajućih se stranaka i burnih kongregacija — nastaje grobna tišina!“ (Smičiklas. Misli i djela biskupa Strossmayera. Preštampano iz Rada knj. 89. str. 5 sl.). „Narodno osjećanje izrazivao je jošte šapat nekolicine ljudi, koji su njegovali knjigu hrvatsku“. „Jedina crkva stoji jošte, da na svojim oltarima prima uzdahe bolno osjećajućih plemenitih sinova našega naroda“. (Isti n. n. mj.)

U ovakove evo prilike u tužnoj domovini zahvatio je biskup, kad je 10. prosinca 1860. darom, „*koji prikaza svomu milomu narodu*“ postavio temelj jugoslavenskoj

akademiji. Koliki su maleni dusi prigovarali ovoj Njegovoj namisli, koliko je trebalo prebroditi poteškoća! Pa evo unatoč svim prigovorima i zaprekama akademija je zasnovana i danas živi slavna i priznata u učenom svijetu! Ovo je bilo prvo veliko djelo biskupovo, što ga je izveo u službi istine, u službi nauke i prosvjete.

Istina je, da bi akademija, ovaj najviši zavod nauke, imala biti kruna svih naučnih zavoda, pa bi bilo trebalo prije osnovati sveučilište. Znao je to i biskup — ta njegove su rieči: „akademija znanosti predpostavlja sveučilište“ — i kad bi bilo samo do njega, tako bi se bilo i dogodilo. Za osnutak sveučilišta trebalo je ipak mnogo više, i prvi je opet biskup Strossmayer, koji za proslave tristogodišnjice Nikole Šubića Zrinjskoga znatnom svotom polaže prvi temelj sveučilištu, a primjer njegov i riječ njegova nalazi oduševljena odziva u narodu, te opet — dakako poslije svakojakih teškoća — pobjedjuje biskupom potaknuta ideja, pobjedjuje narodna svijest.

Evo, oba ova najviša prosvjetna zavoda duguje narod u prvome redu onom gorljivom i oduševljenom i požrtvovnom maru, što ga je naš svećar posvetio službi znanosti i prosvjete.

Veliki duh biskupov nije zagrio samo svjetlo istine i nauke; i drugo sunce svijetli njegovoj duši, a to su ideali ljepote, kojima služi umjetnost.

I ovoj službi posvetio je biskup svoj život. On sam lijepo veli, da „umotvorine bjehu za sve zemlje i narode prava učilišta, iz kojih se kratkim i uspješnim putem širila prosvjeta i uglađenost“; On znade, pa i kaže, „da narod bez umotvorina jest ujedno bez uzora za svoj viši duševni život“. (Glasnik djak. bisk. od g. 1874. str. 144.) Zato On stupa u službu umjetnosti i ljepote. On

XII

najprije sam proučava umjetnost i to ne samo iz pisanih djela, već On putuje Evropom, proučava uzor-djela gradjevne i slikarske umjetnosti. Ovako je On na samim uzorima, što su ih ostvarili najveći geniji, usisao i ove ideale ljudskoga uma i srca, ovako sebi prisvojio onu visoku estetsku naobrazbu, koju je zasvjedočio i pisanim svojim djelima: a plod je svega toga onaj veličanstveni dar, što ga ljubav Njegova poklonila Bogu i domovini, divna crkva djakovačka i prekrasna galerija slika, pa i sama ova lijepa palača akademijaska.

Ne ću nabrajati druga djela ljubavi biskupove za svoj narod; ne ću spominjati, kako se na slavenskom jugu nije začinjalo ni osnivalo gotovo nikakvo rodoljubno djelo, kome On ne bi bio pritekao u pomoć darežljivom svojom desnicom. A tko bi izbrojio, tko doznao sve knjige i pisce, koje je On podupro, tko svu onu nauku žednu djačku sirotinju — ovu uzdanicu naše bolje budućnosti — koju je On pomagao!

Spomenuo sam samo glavna djela, što ih je današnji naš uzvišeni svečar ili sam stvorio, ili zamislio i zasnovao, te s pomoću oduševljenja, koje je u narodu raspirio, izveo i ostvario u službi istine i ljepote, prosvjete i uljudbe, znanosti i umjetnosti. Ova djela, sama sobom toliko znamenita i veličanstvena, prikazuju nam se još i veća a rodoljubivom sreću još milija, kad dublje zavirimo u ono srce, u kojem su nikla, u onu ljubav, koja ih u tom sreću gajila i njegovala, pak onda i izvodila, u ono toplo svjetlo, kojim su obasjana. Slušajmo sad Njega sama, neka nam on tumači sebe.

II.

Stupajući slavni naš svečar u službu istine i prosvjete, svijetli mu u duši sunce vječne istine, pa zato veli: „u svjetlu sunca božjega živimo i gibamo se i jesmo, zato

XIII

u svakoj znanosti, u svakom duševnom pregnuću nalazimo na tragove božjega bića“ (Besjeda prigodom posvete nove gimnazijske sgrade u Vinkovcih. Glasnik 1879. str. 178.); da „istina sveta od Boga proizlazi, božju narav na sebi nosi, nigda svoju moć ne gubi, nigda se od izvora svoga odcijepiti ne da“. Poradi toga stoput izjavlja, da izmedju sv. vjere i znanosti ne može biti opreke. Pa kako On s uvjerenjem kaže, „da se kršćanstvo nije nikad slobodoumnom istraživanju u nijednoj struci opiralo, nikad nije od najsmjelijih i najzanesenijih hipoteza zaziralo, nego je samo zaziralo od oholosti i taštine ljudske, koja čestoput osudjuje, što ne razumije, čestoput se viš sama Boga i njegove istine uzdiže“ — tako veli: „Ja bi se vidom svojih očiju okladio, da bi najboljim i najplemenitijim dijelom čovječanstva skrajno zdvojenje zavladao, kad bi polag današnje nestalnosti i uzrujanosti europske moguće bilo, da sunce svjetla kršćanskoga ugasne, jer bi tada skrajni nered i užasni prevrat zavladao, koji bi Europu za kratko vrijeme u groblje preobratio“. (Tri riječi našem sveučilištu. Glasnik 1875. str. 4.).

S ovakvim uvjerenjem u duši osniva On najviše naučne zavode. Zato u prvoj svečanoj sjednici, kojom se otvorila naša akademija, ovako se predstavlja akademikima: „Evo mene danas u sredini vašoj s propelom u ruci, koje od djetinjstva u srcu i duši svojoj nosimo“, pak onda u krasnoj besjedi pokazuje Propetoga kao istinu u vjeri i bogoštovju, kao istinu u življenju, a po tom i istinu u znanosti. „Ja“, završuje biskup, „po dobroti vašoj prvi pokrovitelj akademije želim, da ovo propelo navijek u sredini njenoj ostane i akademikom dopominja, da vjera svjetlom svojim svakamo dopire, kamo god se um čovječji radom i poletom svojim zanaša“. (Rad 1. str. 42.).

Kad pak otvara galeriju slika, ovako zbori preuzvišeni naš pokrovitelj: „Svećenik sam i vladika, pak sam zato nešto i doprinjeo, da se u narodu našem stvori i utemelji akademija znanosti i umjetnosti i sveučilište, da narodu svome dokažem, da među sv. vjerom i znanosti nema nikakovih na svijetu opreka. Pa ako opreke kadšto i bude, nije je narav stvari porodila, nego strast, slabost i zanesenost ljudska. Obje su, vjera i znanost, božji porod, te na međusobnu ljubav, slogu i podporu bićem i izvorom svojim upućene. Bog je, vjerujte mi, u onaj isti čas, kad je sv. moći svojom prvu iskru misli iz uma čovječjega, kad je prvo čuvstvo iz srca čovječjega, kad je prvu riječ iz usta čovječjih izbio, i sv. vjeru i sveto znanje porodio i baštinom cijeloga svijeta i svih vijekova učinio. Ne može čovječanstvo, ne može nijedan narod bez jednoga i drugoga biti“.

„Što se vjere tiče, vjerujte mi, kad bi moguće bilo, da Bog čovjeku i najmudrijemu i najučenijemu sve življe oduzme, koje vjeri i predaji zahvaliti ima, ostao bi bez svake misli, zamuknuo bi, i postao bi *aes sonans et cymbalum tiniens*. Bez prave opet znanosti svaka bi vjera izhlapila, izvrgla se i stašila. Znanost ima divnu zadaću. Ona ima zadaću, da čim više u tajne ove vidive prirode prodre i da odatle sile naravi na korist čovječanstva obrati, nu najveća joj je zadaća, da sve više i više prodre u onu divnu narav božju, koja se vjerom očituje i da iz nje onu svjetlost i onaj oganj crpi, bez koga rod ljudski nigda biti ne može“. „Ovo i znanost sto i sto puta potvrditi mora: zar je itko polag svega znanstvenoga napredka dokučio i raztumačio, u čem stoji moć oka čovječjega, po kojoj se u njem vas svijet ogleda i u duši čovječjoj odziva: ili je li znanost igda znala protumačiti otajstvo riječi čovječje, kojim se nekim barem načinom potvara otajstvo upućenja bož-

jega i kojim čovjek dušu i srce svoje u dušu i srce bližnjega svoga prelijeva i zrak sili, da mu nosiocem najtajnijih misli i čuvstva bude?“ „Vjerujte mi, sve što se je na ovom svijetu do sada uzvišenoga učinilo, učinilo se složnim radom sv. vjere i znanosti, a ljudi učeni, koji su znali umom i srcem svojim jedno i drugo prigrliti, najslavniji su ljudi, a djela njihova vječite vrijednosti i koristi“. — (Rad knj. 78. str. 183. 184.)

Ako je prema tomu slavni naš svečar djela svoja, što ih je izveo u službi nauke i prosvjete, izveo s namjerom, da služi Bogu, bezkonačnomu vrelu istine, onda je još očitije, da je ona djela, što ih je stvorio u službi ljepote, u službi umjetnosti, posvetio Bogu, nedohitnom uzoru svake ljepote.

Velebna stolna crkva djakovačka, s kojom se mogu isporučiti samo najveće umjetnine ove vrste, veličinom i sjajem svojim glasno naviješta slavu i veličanstvo božje. ali biskup iz svega srca želi, — za to ju i gradio tako veliku, — „da se i naš prosti puk cijelim srcem nauži svoje majke crkve, ter da mu se u njoj nabožna i ćudoredna ćut oplemeni i uzvisi“. (Glasnik god. 1874. str. 71.) On je nadalje uvjeren, „da će danas sutra i naši umjetnici rado u Djakovo dolaziti, da se iz tih slika nauče, što će reći prava religiozna umjetnost“. (Glasnik god. 1879. str. 47.) A kako je naša galerija slikâ rasla u duši biskupovoj zajedno sa slikom njegove stolne crkve, tako je ona spojena sa stolnom crkvom djakovačkom, kao što su spojeni um i srce biskupovo. Za to biskup u znamenitom svom govoru, kojim otvara galeriju slika, izjavlja: „Hotio sam ja da i one — t. j. slike naše galerije — čuvstvo religiozno u narodu našem goje i da mlade naše umjetnike opominju, da je Bog i vjera vječito vrelo idealnosti i uzoritosti, pa da se je čovjeku tomu idealu svih ideala često puta približavati

i na tom svetom ognjištu srce svoje razgrijavati“. (Rad 73. str. 182 i sl.)

Evo sve, što tvori slavni naš pokrovitelj u službi istine i ljepote, tvori iz ljubavi za Boga, bezkonačni izvor istine i nedohitni uzor ljepote, a sva ta djela poklanja On svome narodu, jer su i nastala iz ljubavi k narodu.

Da je u biskupovom sreću uvijek gorila velika ljubav za domovinu, za narod, ne će moći nikad nitko poreći. Gdje su ovoj njegovoj ljubavi izvori, gdje li uzori? Sjedavši na biskupsku stolicu u cvijetu muževne dobe, izpovijeda odmah u prvoj svojoj poslanici, da će slijediti „veličanstveni primjer ljubavi domovine samoga Spasitelja našega!“, koji da je po mnijenju Bossuetovu „krv svoju s osobitim obzirom na svoj narod prolio i hotio, da se po žrtvi, koju na drvetu križa za cio svijet prikaza, i ljubav domovine posveti“. Veli nadalje, da će slijediti sv. Pavla, koji piše: „Žalost velika i bol neprestana obuzima srce moje; željah biti ja sam prokletstvo od Boga za braću moju, koji su rođaci moji po puti“. Ovi su se uzori tako usjekli u dušu Njegovu, da ih vrlo često ponavlja i tumači u svojim poslanicama, pa tako očituje, da je njegova ljubav domovine posvećena živom vjerom, pročišćena i okupana u ljubavi srca Isusova, „koje bi srce, kako kaže, On rado prelitu u svoje srce, a zatim ga prelitu u srce svoga naroda“.

Iz ovako čiste i svete ljubavi za narod tvori On svoja velika djela za narod, jer vjeruje u budućnost svoga naroda.

Znade slavni naš svećar, pak i kaže, da „narod, komu je ugasnula svjetlost, koja ga k svomu Betlehemu vodi; narod, koji je sav u kal i smet zagreznuo, pak se nije u stanju uzvisti do one svrhe, koju mu je Bog na ovom svijetu opredijelio; narod, koji se ne zna za

idealne svoje ciljeve raspaliti i na svemoguću žrtvu ohrabriti; narod, koji uvijek samo strahuje i preda; narod, koji u ozbiljnih okolnostih samo i jedino na svoju slabost i nemoć misli; narod, koji uvijek i uvijek misli, da samo pod tuđim okriljem i tuđjom moću i pomoću živjeti može: takvi narod truli i iznemaže i propada, takvi narod očevidno nema zaloga života i budućnosti. Suprotivnim pak načinom, narod, koji zna šta hoće, koji si nikad i uz nikakvu cijenu ne da iz duše i svijesti izbiti onu idealnu svrhu, koja od samoga Boga dolazi, narod, koji zna u odlučni čas sve svoje sile u jednu skupiti . . ., koji zna u takvi čas obćim oduševljenjem učiniti onu poslovice: „ili slobodno živjeti, ili slavno umrijeti“: takvi narod, sve ako mu je kroz vjekove boriti se, patiti i svake žrtve podnašati, prije ili poslije se spasi i slobode svoje dovine“. (Rad 73. str. 175.). Znade slavni naš svečar i to, da „nikada i u nikakvim okolnostim ne zdvajati u borbi s nepravdom i nevjerom; krijeposti i poštenju do posljednje kapi krvi vjeran ostati; dobit, da i najsjajniju, osnovanu na nepravdi i oholosti, obsjenom držati; u nuždi i nevolji utočište tražiti u sebi, u božjoj pravedljivosti i ljubavi, više no u taštih obećanjih ljudskih, koja čestokrat i svijest i krijepost na korist sebičnosti obratiti žele: to sve ljude i narode uči stoprv propelo“. (Rad 1, 30.).

Znajući to sve biskup, On tvrdo vjeruje u budućnost svoga naroda: vjeruje, jer za njegovo duševno oko nije život naroda slijepa igra nerazumnih atoma, koja se obavlja po nepromjenljivim zakonima krutog mehanizma, već je život, kojim upravlja sveti Promisao božji po vječnim zakonima pravde i ljubavi; On vjeruje u budućnost svoga naroda, jer vjeruje u propelo.

S ovom vjerom u pravdu božju govori On, otvarajući akademiju: „Stari su naši dična djela počinili i po

XVIII

svijetu se proslavili. Onaj dio naroda našega, koji se srbskim imenom ponosi, pravo je čudo počinio, kad se je malo ne goloruk i od svakoga ostavljen uslijed nečuvjenih muka od okrutnoga turskoga jarma oslobodio. Mi Hrvati pravično se ponosimo, da smo se u stoljetnoj krvavoj borbi turstvu oteli, i to, kad je ono najsilnije i strah i trepet zapadnim narodom bilo“. Onaj dakle slavni naslov „*antemurale christianitatis*“, jedan je razlog biskupovoj vjeri u budućnost našega naroda. Drugi razlog svojoj vjeri u budućnost svoga naroda otkriva nam biskup, kad tumači, zašto je svoju crkvu gradio u romanskom slogu, „u kojem se dva življa, zapadni i istočni, spajaju“, pak veli: „Naša je domovina po zemljopisnom svom položaju jedan od onih prstena, koji zapad sa istokom spajaju. Kad se je negda uljudnost i naobraženost sa iztoka u zapad selila, naša joj je zemlja u tom velevažnom poslu poglavitom posrednicom bila. Danas zapad ima istoku staru ljubav vratiti, i naobraženost i kršćansku slobodu u nj prenijeti. U božanstvenom tom zvanju imamo mi opet velevažnu zadaću. Komu je Bog udijelio oštrije oko, da dopre do tanjih niti, koje Promisao božji u ovih stranah raspliće, taj će lahko opaziti, da sve, što od stoljeća pa i danas u nas biva, na tu svrhu smijera“. Još jedno jamstvo za budućnost našega naroda nalazi naš uzvišeni svečar u Promislu božjem, kad u pismu na papinoga državnoga tajnika kardinala Ninu piše (15. listopada 1880): „*Mihi autem plane persuasum est, gentem nostram a divina providentia praedestinari, ut fermentum illud, de quo evangelium loquitur, successu temporis evadat, quod universos Slavos meridiei sensim sensimque penetret, et ad sinum sanctae unionis et concordiae perducatur*“. Tim se evo dotakosmo najuzvišenijega ideala biskupova, jedinstva crkvi. I ovaj ideal crpao je biskup iz srca

Spasiteljeva i to „kao najbitniji“, kako kaže, „i najuzvišeniji plod, kao posljednji i najuzvišeniji cilj sv. odkupljenja našega“ (Glasnik 1877. str. 17.), za koji se Spasitelj naš toli usrdno moli ocu svome nebeskome u onoj predivnoj velesvećeničkoj molitvi prije spasonosne smrti svoje na križu. Ovo jedinstvo propovijeda biskup evo već šezdeset godina, a propovijeda s onom ljubavi, koja dolikuje propovijedniku božanske istine i kršćanske ljubavi. S ove visine Kristova apostola nije nikada spao, pa ni za najljuće navale s protivne strane, jer zna, da oni, kojima je s najbližega posvećena riječ njegova — a to su braća Srbi — da su oni: „Krv od krvi naše, i da nam je u bratskoj ljubavi zajednički spas“.

I u ovo jedinstvo vjeruje uzvišeni naš svečar, a vjeruje ne samo zato, što je zalog ovoga jedinstva velesvećenička molitva Spasiteljeva, već i zato, što vidi, kako će morati nestati zapreka ujedinjenju, kako nestaje i razloga raskolu. On vidi živu želju Promisla božjega, da svečanija uspomena naših sv. apostola Cirila i Metoda pruži svim Slavenima dokaz i primjer: „da se jedinstvom svetim u crkvi božjoj kano darom Bogom danim u ništa ne dira, što je narodu ikojemu prirodjeno i omiljelo, nego upravo protivnim načinom, da se i sloboda i napredak narodni, da se svi narodni običaji i sve pravedne narodne težnje vrhunaravnom nekom moći po jedinstvu crkvenom okrepljuju, oplemenjuju i na postignuće viših ciljeva upućuju“. (Glasnik 1881. str. 37.). Pa nije li u ovom smislu i sav rad slavnoga našega svečara živa apologija jedinstva?

U ovo jedinstvo vjeruje On, jer pronicavim pogledom vidi, da nestaje onoga svjetsko-historijskoga razloga, koji je razvrgavao ovo jedinstvo. On piše: „Riješilo se istočno pitanje kako mu drago, došao Solun i Carigrad ma u čije ruke, nedvojbeno na svaki način ostaje: da

se stari lik dvaju svijetova, istočnoga i zapadnoga, i njihovoga međusobnoga takmenja više nigda povratiti ne može. On već odavna u svom grobu počiva, pak bi vrijeme bilo, da se i raskol, komu je on povod bio, jednom na uvijek pokopa i uništi“. (Glasnik 1881. str. 39.)

Ali naš biskup znade i to, da je jedinstvo crkvi veliki dar božji i da vrijeme, kad će nam ga Bog dati, možemo najviše vrućom molitvom uskoriti. Zato se on i moli, zato divni svoj hram posvećuje sv. Petru, posvećuje jedinstvu crkvi i slozi našega naroda.

* * *

Gospodo! Vidjeli smo, da je veliki naš svečar crpao ideale za velika djela svoja u Bogu, beskonačnom vrelu istine i neiscrpivom uzoru ljepote; vidjeli smo, da je otačbenička ljubav njegova pročišćena i posvećena u ljubavi srca Spasiteljeva, a živa njegova vjera u budućnost naroda usidrena na propelu, na kojem se cjevala pravda i ljubav božja. Za Njega treba da danas u nekom smislu ponovimo ono, što je On u opće rekao u prvoj svečanoj sjednici akademjskoj, veleći: „Ako povijest u zvijezde kuje one domoljube, koji zaboravivši same sebe posvem se koristi naroda svoga žrtvuju, koji svoj narod tim većma ljube, čim je siromašniji i zapušteniji i čim manje prijatelja i sjajnih odvjetnika broji, kojim je radje umrijeti nego svijest i osvjedočenje svoje na štetu i sramotu svoga naroda zatajiti, koji tako živu i posluju za narod svoj, da su, kad je nužda, pripravnici za nj trpjeti i umrijeti; ako povijest do u nebo uzdiže domorodce, koji se ničim, baš ni crnom nezahvalnošću odvratiti ne dadu od ljubavi prema narodu svomu: onda je nad svaku sumnju, da svijetu takove uzor-ljude — nitko drugi darovao nije, nego upravo propelo“. (Rad 1. str. 30. 31.)

Ovaj duh biskupov, ova živa vjera njegova u budućnost naroda neka živi u narodu, neka živi poimence u onim zavodima, koji su našli u njemu svoga začetnika. A uzvišeni naš svečar? To želi i On, to on u besjedi, *kojom* otvara našu galeriju, „usrdno moli“ te kaže: „To će biti meni ne samo na smrtnom času, nego i pred samim licem božjim najveća utjeha i najveća nagrada“. (Rad 73. str. 184.)

Za sebe očekuje On od nas samo tihu molitvu, jer za sebe veli, „ništa drugo na ovom svijetu ne tražim nego milost božju, osobito pako u onaj čas, koji će posljednji moga sadašnjega života, a prvi moje vječnosti biti“. (Glasnik 1883 str. 27.). Ovaj čas neka molitve zahvalna naroda odmaknu što dalje, da slavni naš svečar doživi dopunu svojih velikih djela, da akademija naša postane zbilja akademija znanosti i *umjetnosti*, a krnje naše sveučilište postane zbilja *sveučilište*; neka živi još dugo i gleda, kako Njime osnovani zavodi rade oko ostvarenja narodnih ciljeva, koji su lebdili pred Njegovom dušom! Živio!

SONETNI VIENAC.

Sastavio* i čitao tajnik dr. **Franjo Marković.**

I.

Šestdeset prošlo je ljeta, kadno mladi
Svećenik prvu Bogu žrtvu uznese;
A dok moljaše on, nad njim se kriese
Danice mlade traci, koja po jadih

Od vieka pol nad domom našim sinu,
I na nebesih očekuju sbori
Angeoski žrtvu njegovu, da ju gori
Pred prijestol Višnji, u krilo Božje vinu.

Kad molitva mu i prva žrtva čista
Put neba leti i uz zvijezdu našu mine,
S radosti zvijezda sjajnije zablista,

Sluteć, da, kad zagrnuti ju u tmine
Oblaci tudji napru, sjaj će joj novi
I ljepši planut iz djelâ — njegovih!

II.

Kad trn nam niknu bojnih iz lovorika,
Kad nov tlak tudji mračit siev već stao,
Kiem rodu banov mač bje zasijao,
Bog s miljem glednu starog mučenika,

a sinicezami u metru, običajnimi u dubrovačkih i il
ca.

XXIII

I dade, da, kad bliedjet sta s vidika
Danica naša, drugi viestnik dana
Osvane rodu: duha bogodana
Naš Josip Juraj uzadje vladika.

Oj blago skromnom domu, u kome on je
Ugledo danak, oj blažena mati,
Hrvatskom rodu koja u dar ga donie,

Kî stadu svom rieč prvu će ovu slati:
„Pastirom diete učini, o Bože blagi,
U Isusu otcem roditeljâ dragih!“

III.

Oj domovino majko, i tebi prvi
Pastirov list u geslu uz vjeru svieti,
S Dijoncem kažuć: „Spas htje žrtvom krvi
Za sviet i dōma ljubav da posveti“.

Tog zviezda gesla u duši veljoj rasla,
Za deset ljeta narodnjega muka;
Čim minu muk, gle luć, kâ druge je spasla,
Svom rodu iznie njegov rieč i ruka:

„To sila je ona, reče, koja vlada
Nebom i zemljom: koja broji zviezde
I staze im kaže; kojom plavi jezde

Po morih i plovca vodi da ne strada . . .“
Tiem začē dom toj sili umienja, znanja,
Koj njemu, otcu i štitu svom se klanja!

IV.

Tom domu blizanca je i učidrugā
Um velji njegov začēo i sree velje,
Da mladež naša za naukom želje
Najvišom toli iz svog, ne tudja iz kruga:

XXIV

A temelj dà mu u tristoljetnoj slavi,
Što svietom sinu Zrinski Leonida,
Lav krvav — syjetlu i krstu branik-zida,
I sunce, s kog se u crno mjesec zavi.

Hrvatski sinci mladi, na kih ostaje
Sviet, — sviet bez majke domovine šta je? —,
Junačkih djedom baštinici mukâ

U boju, vi ih nastav'te u naukah:
Jer kum bje duhom ban Nikola Zrinski,
Kad rodi vam se naukâ hram vilinski!

V.

Oj Zagreb-grade, biela rodu glavo,
I trećim darom on te uresi sjajno,
Kad dà ti u krilo sve umieće bajno,
Iz svietâ što je dugo sbirat davô,

Da po njem ravna i kiti velje mire
Za nova hrama djelo veličajno.
Što u doba sreće za rod plamnom vajno.
Što u brizi, kâ mu čelo obastire,

Liek, syjet, luč, ntjeha tad njemu bjaše:
Za istu cielj to tebi dà, a ti sjàše,
Uz bakljâ plame, harom, i har nek sije

Pram njemu tvoji i vazda i kroz svu tamu:
Jer kâd tko vraća onom', kî kruh dà mu,
Kruh neba, toga s neba tuča bije!

VI.

Djakovo malo, al' po njem svietom slavno,
Oj kakov duha i sreća blagdan vidje
Nevidjen, on kad novog hrama zidje
Svećàše Bogu, nek je Bogom stavno!

XXV

Hrvatskiem slovom pradjedovskih zvuka
Prva se žrtva Bogu u hramu odpoja,
I pastier puku na usta zlatna svoja
Dâ nauk, liek od dvoga svieta mukâ.

Po pozdravlju mu od Svetle Krune i Rima,
U dvorih milo čestitare prima:
Svoj rod, i iz Česke Vodja, iz Poljske Kneza —

Bje slavlje to, ko Ćirilskih vitezâ!
I svak u duši ponie iz tih posvetâ
Za sav viek slut i put do boljeg svieta!

VII.

Divotni hram dva tornja ko moleće
Dvie ruke vîsi i kubu krstonosnu
Ko glavu, vidne u Sriem, Slavoniju, Bosnu,
Kud svoju pastvu rieč vladike kreće.

Po hrama obličju sunca tračje lieće,
Po zidnom šarju ružičnom i liernom,
Nad tornji, kubom, krsti s neizmjernom
Modrinom nebni svod je: od Boga sreće,

Gle, s krstom našeg pradjedovskog stiega!...
Kad noćne zviezde krešu u zidju kriesa,
Nad hram se sbor duhovâ od neba sliega

Pod vodjom Zrinskim, i čuju rieči tê se:
„Ne mrosimo zaliman! Nov je Siget ovo,
Neporušan, jer štit mu je Božje slovo!“

VIII.

Hram likom hramu je brat s Vltave žalâ —
Nek sestra ta se u sestri Savi ogleda —
Al što kist, dlieto, šestar ovdje izreda.
To nje gva sviest bogôdana je nadâla.

XXVI

Dver srednja u hrama srednju ladju vodi,
A ta k svetištu teži stupi i luci,
Ko vali uzdaha i čežnje k spasa luci,
Kud stari zavjet slikan puti u svodih,

K središtu, gdje je na križu Spasa glava,
Koj svjetlo, život, ključ je svieta i hrama;
Nad njime u visnoj kubi neba je slava,

Pod njim — sa uskrsa nadom rake tama:
Od križne žrtve k visu i nizu gledni,
I slavi nebo i časti prah posljedni!

IX.

Svetište trojne trake u bramu pruža
Na zapad, sjever, jug, da troje ladjâ,
S iztoka štono pridju, u križ tu svādja,
Znak spasa, i trojnost svud u jednost sdružâ.

Triju traka zidi u slikah zavjet novi
A polukružni im kraji nebesku kažu
Trojaku slavu: u prvoj, gle, polažu
S iztočnien' kralji puka tvog sinovi

I kćeri dare Spasu, u trećoj eno
Naš vladika, uz zavjetnike svoje
I svoje pastve, uz roblje razcviljeno

Iz Bosne, hram svoj u kipu uzdigo je
U zavjet svetim prvoapostolom —
Oj utješnika roda svoga bolom!

X.

A kube u visu svemirskim priestolom
Udružen Isus s Marijom na nebesih,
Za utjehu tebi, rode: nad tvojim bolom
Sa stavnom vjerom — rajski dan se kriesi!

XXVII

I drugih likâ svetih i znakâ gleda
Po svetišću te sjaj i tracih trojih
I pritračjih, i sedmero se izreda
Otâra, otajstvâ sedam, i, rode, tvoji

I vladike ti i braće zaštitnici
I Ćiril-Metod, slavski apostoli:
Sve, rode, uči tebe, kako boli

Da odhrvaš se i zlu, i k rajskoj dici
Put kaže, a vladika, tvoj dobrotvor te vodi —
Oj takvom vodju, a k spasu, tko da odoli?

XI.

Oj gledaj, uči, što ti hram taj kaže:
Koj nauk viši pred tobom razlaže,
I kako sve se u sklad predivan slaže,
Nek oko, srce i duh se tebi blaže.

I štij, što ruka vladike ti piše,
Kiem duhom ovog hrama obličje diše,
I zašto puku svom to umieće više
U božji složi hram: nad pukom sviše

Ah mnoge dvoga svieta se nevolje,
I kad, van božje prirode, sve bolje
Na zemlji tek je spomen mu ili nada,

Nek bar u Božjoj kući odahne od jadâ:
„U božjoj kući i moja je, njom mi mila
Pastira ruka opòruku posîla!“

XII.

Kad zapadno te sunce u hramu nadje
Samotna, i stere sjaj sred sveta mûka
Tlom šarnim, ko da sag je od pučkih rukâ,
Pak tračje svode, luke, otâre obadje,

XXVIII

Luč s visa s veličjem se hrama spaja
I skladom u jedinstvo višeg sveta:
Tad s njegovih usta besjedâ od mnogo ljetâ
I listâ pastirskih mu, višeg sjaja,

Sjetiš se, s kiel je do najdaljih krajâ
Uz njegvo ime i domovine glasno,
Pak duhom čuješ, a čut će i doba kasno,

Iz likâ i kipâ hrama njegve rieči,
Kiem' dom svoj uči: istino, dobro, krasno —
Oj dome, to nek svud, svedj tobom ječi!

XIII.

Oj trojna ladjo hrama, na svoje grudi
Što trojnu čekaš braću, da u boljeg doba
Povezeš luku ih iz omraze groba:
Što ti si, i ti nam, rode, jednoč budi:

Noseć u sebi zavjet stari i novi,
Žrtvenik Bogu u sreću, u grudi i glavi
Znak spasa, i braću svetu, koja ti javi
Blagoviest slovom tvojim, i njeg, koj ti ovi

Brod sazda, nosi ko zjenicu oka,
Što zvjezdu, vodju ladji u moru, pazi;
Ni zapis njegov hrama u dverih gazi,

Taj: „Slavi Boga, jedinstvu crkvi, slozi
I ljubavi svog naroda“; i „pomози
Bože“ od sreća uzdahni, iz duboka!

XIV.

A danas, kad naš dobrotvor u hramu,
Ki sazda on, Svevišnjem hvalu i slavu
Odpieva, štono posvećenu glavu
Prije šeset ljeta zdravu iznieti dà mu

XXIX

I sjajnu kroz sve bure i duga ljeta,
Miljuni roda za njegov vience viju
Od zrakâ, štono u harnih sreih siju
A žar im gore pod nebesa uzlieta;

Tê vience angjeli u nebeskih vratih
U jedan slažu, i Franjo blagi nosi
Pred prijestol ga, i za Josip-Jurja prosi

Svevišnjeg, nek taj harâ vienac vrati
Na zemlju i njim ko znakom dugu zdravlju
Vladici glavu uresi u ovom slavlju!

XV.

Budućieh vjeka, kad naš narod, bolji,
Sretniji, slavniji, svoj, u tom će hramu
Za sreću svoju slaviti Boga, i u plamu
Srdaca njegov se sjetiti, ki je u bolji

Težkoj mu bio liek, svjet, luč, utjeha,
Dok drugi . . . živu grob već kopali su,
I ki mu sreća upravljaše k visu,
Put kaza iz uze tudjih i roda griehâ:

Kroz hrama svod će neba svod uzrieti,
I na njem zvijezdu, i s harnostju će rieti:
To njegov je zvijezda, to danica mila,

To njegov duh, ki njekoč tjerao mrake
Sa doma, a sad kroz neumrle zrake
Svoj domovini blagoslov pošila!

Sadržaj.

	Strana
Pokrovitelj	3
I. Uprava, odbori, članovi	5— 15
II. Razredne i odborske sjednice	16— 29
III. Skupne sjednice	30— 44
IV. Glavna skupština	45— 47
V. Svečana sjednica	
1. Svečana besjeda predsjednika J. Torbara . .	40— 62
2. Izvještaj tajnika dra. Fr. Vrbanića o gospo-	
darstvenim prilikama akademije g. 1897. . .	63— 74
3. Izvještaj tajnika dra. Fr. Markovića o knji-	
ževnom radu akademije g. 1897.	74—105
4. Čitanje razprave dra. Milivoja Šrepela o hu-	
manistu Sižgoriću	106—107
VI. Zaglavni računi za godinu 1897.:	
1. Izvješće tajnika dra. Frana Vrbanića o raču-	
nima za god. 1897.	108—114
2. Pregled prihoda i razhoda g. 1897.	115—117
3. Akademijaska zaklada koncem 1896.	118—119
VII. Nekrolozi:	
1. Život i djelovanje Ljudevita Vukotinovića. Od	
J. Torbara	120—149
2. Život i djela Šime Ljubića. (Sa slikom.) Od T.	
Smičiklase	150—243
3. Dr. Ivan Črnčić. Od T. Smičiklase	244—262
4. O. Euzebije Fermendžin. Od T. Smičiklase . .	262—269
5. Uspomeni Matije Valjavca. Od dra. A. Musića	270—292
VIII. Knjižnica jugoslavenske akademije znanosti i	
umjetnosti (što je primila g. 1897.)	293—309
IX. Razprave i knjige akademijske izašle tijekom g.	
1897.	310—312
X. Predplatnici na publikacije akademijske za go-	
dinu 1897.	313—316
Dodatak: Izvanredna svečana sjednica o sveče-	
ničkoj šestdesetgodišnjici pokrovitelja jugo-	
slavenske akademije preuzvišenoga gosp.	
biskupa J. J. Strossmayera:	
1. Pozdravna besjeda J. Torbara	III—VII
2. Svečani govor dra. A. Bauera	VIII—XXI
3. Sonetni vienac. Od dra. Fr. Markovića	XXII—XXIX